

LEGISLACIÓN HISTÓRICA MALLORQUINA:

Época medieval y moderna

Leyes Históricas de España
Boletín Oficial del Estado

**LEGISLACIÓN HISTÓRICA MALLORQUINA:
ÉPOCA MEDIEVAL Y MODERNA**

**LEGISLACIÓN HISTÓRICA MALLORQUINA:
ÉPOCA MEDIEVAL Y MODERNA**

ANTONIO PLANAS ROSSELLÓ

**AGENCIA ESTATAL BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO
MADRID, 2018**

Primera edición: marzo de 2018

En cubierta: Jaime I en la conquista de Mallorca, 1229

En el lomo: Escudo del Reino de Mallorca

En guardas: Medallón conmemorativo del 600 aniversario de la muerte de Jaime I (1276-1876)

Colección Leyes Históricas de España.

Dirección de la colección: Santos Manuel Coronas González

Esta obra está sujeta a licencia Creative Commons de Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 4.0 Internacional, (CC BY-NC-ND 4.0).

© Antonio Planas Rosselló

© Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado, para esta edición

<http://cpage.mpr.gob.es/>

NIPO: 786-18-008-4

ISBN: 978-84-340-2464-9

Depósito Legal: M-7385-2018

Imprenta Nacional de la Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado
Avda. de Manoteras, 54, 28050 Madrid

ÍNDICE

Siglas y abreviaturas	9
Capítulo I. Planteamiento general	
1.1 Orígenes y ámbito del derecho de Mallorca	11
1.2 Las fuentes del derecho de Mallorca	12
Capítulo II. La legislación histórica mallorquina	
2.1 Las franquicias y la concepción pactista del Derecho	15
2.2 Las disposiciones creadas por el rey	18
2.3 Las disposiciones de Cortes	21
2.4 La creación del derecho por los lugartenientes o gobernadores	23
2.5 La creación del derecho por los jurados y el <i>Gran i General Consell</i>	26
Capítulo III. El conocimiento del derecho: las recopilaciones	
3.1 Antecedentes. La <i>Recopilació de les franqueses i Dret municipal de Mallorca</i> (1622)	33
3.2 Las <i>Ordinacions i sumari dels privilegis, consuetuts i bons usos del regne de Mallorca</i> (1663)	36
3.3 El Derecho de Mallorca tras la Nueva Planta	37
Capítulo IV. Principales obras	
4.1 <i>Carta de Población</i> otorgada por Jaime I de Aragón al Reino de Mallorca (1 de marzo de 1230)	41
4.2 Estudio preliminar de la <i>Recopilació de les Franqueses i Dret Municipal de Mallorca</i>	50
4.2.1 El encargo y el proceso de redacción	50
4.2.2 La obra. Manuscritos	51
4.2.3 Estructura de la recopilación	51
4.2.4 El cuerpo de la recopilación	52
4.2.5 Las fuentes textuales de la recopilación	53
4.2.6 Las <i>Ordinacions noves</i>	54

4.2.7 El destino de la recopilación	55
4.2.8 <i>Recopilació de les Franqueses i Dret Municipal de Mallorca</i> (16 de abril de 1622, Pere Joan Canet y Antoni Mesquida)	57
4.3 <i>Real Cédula de Nueva Planta de la Real Audiencia del Reino de Mallorca</i> (16 de marzo de 1716, San Lorenzo el Real)	220

SIGLAS Y ABREVIATURAS

ACA	Archivo de la Corona de Aragón
ACM	Archivo Capitular de Mallorca
AGC	Actas del Gran i General Consell
AH	Arxiu Històric
AHDE	<i>Anuario de Historia del Derecho Español</i>
AHN	Archivo Histórico Nacional
AMP	Archivo Municipal de Palma
ARM	Archivo del Reino de Mallorca
BSAL	<i>Bolletí de la Societat Arqueològica Lul.liana</i>
CYADC	<i>Constitucions y altres drets de Catalunya</i>
EU	Extraordinaris de la Universitat
LR	Lletres Reials
RP	Reial Patrimoni

CAPÍTULO I

PLANTEAMIENTO GENERAL

1.1 ORÍGENES Y ÁMBITO DEL DERECHO DE MALLORCA

El Derecho del Reino de Mallorca nació con la conquista cristiana de la isla en 1229, sin que su sistema jurídico se viese condicionado por la historia de las Baleares en la etapa anterior.

La historiografía concuerda en la inexistencia de mozárabes, tras trescientos años de dominación islámica. Es seguro que no los hubo con posterioridad a la cruzada pisano-catalana contra Medina Mayurqa de los años 1114-1115. En el momento de la conquista pudieron existir neo-mozárabes, esto es, una minoría de cristianos instalados en la isla durante la época islámica por razones diplomáticas, militares o comerciales, que en todo caso carecieron de una organización institucionalizada¹.

En consecuencia, las instituciones del derecho mallorquín no se pueden explicar a partir de una supuesta conservación del derecho anterior sino que son fruto de la escasa legislación de los monarcas y de las costumbres de los repobladores procedentes mayoritariamente del ámbito catalán.

Desde un primer momento, la isla de Mallorca, junto con el resto de las Baleares, todavía no conquistadas, se convirtieron en un reino diferenciado en el seno de la Corona de Aragón. Aunque la mayor parte de los conquistadores procedían de Cataluña, no se comunicó directamente el derecho general del Principado, sino que se construyó un ordenamiento *ex novo*, que tuvo como piedra angular la carta de población otorgada por Jaime I el 1 de marzo de 1230, poco después de la conquista de la ciudad de Mallorca².

El reino de Mallorca formó parte del conjunto de reinos y tierras que integraban la Corona de Aragón. Incluso en los periodos de monarquía privativa (1276-1285 y 1298-1343), el reino permaneció ligado a ella a través de vínculos feudales. Sin embargo, la Corona de Aragón constituyó lo que Lalinde Abadía denomina una forma pluralista coordinada de poder. El rey y los órganos políticos, financieros y judicia-

---

¹ EPALZA, M. de, «Los cristianos en las Baleares musulmanas», *Les illes orientals d'Al-Andalus*, Palma, 1987, pp. 133-143. SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A., *Ejecutoria del reino de Mallorca. 1230-1343*, Palma, 1990, p. 213.

² PIÑA HOMS, R., *El Derecho histórico del Reino de Mallorca*, Palma, 1993, pp. 35-46.

les que le auxiliaban en el ejercicio de sus atribuciones supremas, fueron los únicos elementos comunes al conjunto de territorios que la integraban³.

Los reinos carecieron de una representación común permanente, capaz de elaborar un derecho general de la Corona. En los reinados de Pedro IV y de Juan I se convocaron algunas reuniones de Cortes generales de los reinos de la Corona de Aragón, en las que se aprobaron unos pocos capítulos que vinculaban al conjunto de la Corona. Tomás de Montagut considera que tales capítulos manifiestan la existencia de una comunidad o república universal de todos los reinos y tierras del rey, dotada de un Derecho unitario universal que da respuesta a las materias de interés común: la defensa y las relaciones exteriores, las finanzas para subvenir a ellas, y la justicia universal que debe garantizar el monarca⁴. Sin embargo, estas Cortes generales de la Corona de Aragón, a las que asistieron los representantes de Mallorca en varias ocasiones entre 1363 y 1470, sólo llegaron a integrar un pequeño conjunto de normas comunes a la Corona, para regular las relaciones entre el monarca y sus súbditos.

La unión personal de las coronas de Castilla y Aragón a partir del reinado de los Reyes Católicos apenas supuso un cambio significativo para el reino de Mallorca, que hasta 1715 mantuvo su condición autónoma en el ámbito de la Monarquía Universal Española.

1.2 LAS FUENTES DEL DERECHO DE MALLORCA

La base normativa del ordenamiento jurídico de Mallorca, como de los restantes territorios de la Corona de Aragón⁵, fue la costumbre. La carta de población y las escasas disposiciones regias promulgadas durante el siglo XIII fueron normas fragmentarias que se superpusieron a un orden jurídico consuetudinario.

Muchas de las concesiones de tierras otorgadas por el monarca y los magnates para repartir y repoblar la isla, se hicieron *in feudum ad consuetudinem Barchinone*; una fórmula con la que sin duda se remitían a la compilación de los *Usatges*, pero que también permitía la aplicación de otras reglas consuetudinarias barcelonesas no escritas. Por ese motivo, el derecho escrito de los *Usatges* fue de aplicación durante muchos años a las relaciones de carácter feudal, aunque con el tiempo se incorporaron las reglas del derecho feudal común, como sucedió en el propio Principado⁶.

Más allá de tales relaciones jurídicas, en la Mallorca del siglo XIII coexistieron distintos sistemas consuetudinarios para la organización de determinadas relaciones privadas. Por ejemplo, como ha demostrado Carme Coll Font, en los años posteriores a la conquista se documentan distintos regímenes matrimoniales claramente relacionados con el lugar de origen de los cónyuges. Así, los pobladores procedentes de lo que hoy son las comarcas de Osona, la Selva, Gironès y Baix

³ LALINDE ABADÍA, J., «Depuración histórica del concepto de Corona de Aragón», *La Corona de Aragón y el Mediterráneo*, Zaragoza, 1997, pp. 433-460.

⁴ MONTAGUT ESTRAGUÉS, T. de, «La Justicia en la Corona de Aragón», *La Administración de Justicia en la Historia de España*, Guadalajara, 1999, pp. 650-655.

⁵ LALINDE ABADÍA, J., «La costumbre en los territorios ibéricos de la Corona de Aragón», *Recueils de la Société Jean Bodin*, LII, Bruselas, 1990, pp. 181-192.

⁶ Vid. MONTAGUT ESTRAGUÉS, T. de, «La recepción del derecho feudal común en Cataluña I (1211-1330): (La alienación del feudo sin el consentimiento del Señor)», *Glossae*, 4 (1992), pp. 9-145.

Empordà utilizaron preferentemente el *agermanament* o *mig per mig*, aunque también se dio la presencia del esponsalicio y *aixovar*, mientras que los oriundos de las comarcas centrales de Cataluña utilizaron normalmente el esponsalicio, sin que haya presencia alguna del *mig per mig* o el *agermanament*⁷.

En muchos casos la existencia de regímenes diferenciados no planteaba problemas, puesto que los particulares podían acogerse a uno u otro en virtud del ejercicio de la autonomía de la voluntad. No obstante, la convivencia en un espacio insular bien delimitado hizo que paulatinamente se generalizasen algunas costumbres originariamente particulares, por su mejor adaptación a las circunstancias del momento. Incluso en algunos casos las necesidades de la nueva sociedad cristalizaron en modalidades genuinas que desde mediados de la década de 1240 se reflejan en la documentación como *consuetudo Maioricarum*. Por otra parte, en aquellos casos en que la simultaneidad de diferentes tradiciones consuetudinarias podía ocasionar conflictos, cuando la propia práctica no conseguía reducirlas a la unidad, se producía una intervención del monarca, generalmente a instancias de los representantes regnícolas, para establecer una solución unitaria.

El carácter consuetudinario del Derecho no supuso, sin embargo, que éste tuviera siempre una raíz popular. La práctica notarial, documentada desde la inmediata postconquista, tuvo un importantísimo papel en la conformación del derecho de Mallorca, puesto que muchas veces eran los notarios quienes encauzaban la voluntad de los particulares a la hora de formalizar por escrito los actos y negocios jurídicos. El elemento técnico, erudito, basado en unos formularios claramente modulados por el *Ius Commune*, contribuyó decisivamente a la difusión de este sistema jurídico.

En el ámbito de la administración de justicia, de acuerdo con la carta de población, los jueces debían fallar las causas con el consejo de un número indeterminado de prohombres de la ciudad. La intervención de estos representantes de la comunidad debió ser un elemento decisivo para la fijación de las costumbres. Sin embargo, nos consta que muy pronto intervinieron entre ellos algunos jurisperitos y, en cualquier caso, desde la década de 1270 las curias fueron dotadas de un asesor letrado permanente que dirigía el proceso. De esta forma, muy pronto el *Ius Commune*, en ausencia de costumbres uniformes y arraigadas, debió abrirse paso en la resolución de los pleitos⁸.

Por fin, Jaime II, a través de una importante reforma de las franquezas y privilegios de Mallorca promulgada el 30 de enero de 1300, al inaugurar la segunda fase de su reinado, promovió la recepción oficial del derecho común romano-canónico como derecho supletorio. En el apartado 31 de ese texto modificó el capítulo de la carta de población que regulaba el juicio de prohombres, para disponer que los jueces debiesen formar las sentencias con el concurso de ocho prohombres, dos de los cuales debían ser jurisperitos, aplicando los costumbres y libertades de Mallorca, los *Usatges* de Barcelona —en los casos establecidos— y, en su defecto, el *Ius Commune*⁹.

⁷ COLL FONT, M. C., *El Llibre Manual de Pere Romeu, notari públic de Mallorca (1239-1243)*, Tesis Doctoral Inédita, Universitat de les Illes Balears, 2012, I, pp. 161-163.

⁸ PLANAS ROSSELLÓ, A., «La participación popular en la Administración de Justicia del Reino de Mallorca», *AHDE*, LXVI (1996), pp. 151-180.

⁹ ARM, *Llibre de Jurisdiccions i Stils*, f. 43.

Aunque la reforma de Jaime II fue derogada por su hijo Sancho en 1311, la vigencia del *Ius Commune* como derecho supletorio e integrador del sistema jurídico mallorquín, no tendría ya vuelta atrás.

El derecho consuetudinario, en paulatino declive, y el *Ius Commune* como derecho supletorio e integrador, fueron los dos estratos del sistema jurídico mallorquín a los que se superpuso, con desigual importancia en el tiempo, la legislación histórica del Reino de Mallorca.

Representación de Jaime II de Mallorca jurando los privilegios del reino

CAPÍTULO II

LA LEGISLACIÓN HISTÓRICA MALLORQUINA

2.1 LAS FRANQUICIAS Y LA CONCEPCIÓN PACTISTA DEL DERECHO

La institucionalización del reino de Mallorca tras el periodo feudal de su conquista, configuró una constitución política de carácter monárquico estamental, que se mantuvo hasta la Nueva Planta de Gobierno. El rey era el titular de una potestad suprema, pero sus poderes se hallaban limitados no sólo por el derecho divino y la ley natural, sino también por las libertades de sus súbditos. La cultura política y jurídica del reino de Mallorca estuvo marcada por las concepciones pactistas o contractualistas propias de los reinos de la Corona de Aragón, aunque los mecanismos para su puesta en práctica fueron especialmente frágiles ya que en los conflictos entre la monarquía y los estamentos estos últimos manifestaron una especial debilidad para hacer valer sus pretensiones.

El monarca ejercía sus atribuciones auxiliado por un Consejo Real, que en 1494 recibió una nueva ordenación institucional como Consejo Supremo de la Corona de Aragón¹. Pero la pluralidad de reinos que recaían bajo su dominio exigió que la gobernación cotidiana de Mallorca se atribuyese a unas autoridades delegadas en las islas. La Administración regia estuvo presidida por un lugarteniente general o virrey, al que asesoraba un jurista que desde 1493 ostentó el rango de regente de la Cancillería². En 1571 la Administración del rey se amplió y tecnificó mediante la creación de un tribunal colegiado: la Real Audiencia de Mallorca. La nueva institución, presidida por el virrey, estuvo integrada por el regente, el abogado fiscal y cuatro oidores graduados en Derecho civil y canónico, dos de los cuales debían ser naturales de Mallorca³.

El reino de Mallorca se organizó como una comunidad de ciudad y villas que recibió el nombre de *Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca*. Esta entidad era

---

¹ ARRIETA ALBERDI, J., *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Zaragoza, 1994.

² LALINDE ÁBADÍA, J., *La Gobernación General en la Corona de Aragón*, Zaragoza, 1963; CATEURA BENNÀSSER, P., «La Gobernación del Reino de Mallorca», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 12 (1999), pp. 79-111; JUAN VIDAL, J., *El sistema de gobierno en el reino de Mallorca (Siglos XV-XVII)*, Palma, 1996.

³ PLANAS ROSSELLÓ, A., *La Real Audiencia de Mallorca en la época de los Austrias (1571-1715)*, Barcelona, 2010.

administrada y gobernada por unos magistrados ejecutivos, los jurados de la Ciudad y Reino⁴, y una asamblea representativa, el *Gran i General Consell*, en la que se formaba la voluntad unitaria del reino. El *Gran i General Consell* se constituyó en 1315 como una corporación supramunicipal que resultaba de la unión de la asamblea municipal ciudadana —el *Consell de la Ciutat*— y la asamblea representativa de las villas rurales —el *Consell del Sindicat de Fora*— de forma que participaron en ella los cuatro estamentos urbanos (caballeros, ciudadanos, mercaderes y menestrales) y el estamento de los campesinos hacendados, cuyos intereses eran divergentes y, en ocasiones, radicalmente enfrentados⁵.

Sin embargo, la arquitectura institucional del reino de Mallorca quedó incompleta debido a que nunca se constituyeron unas cortes generales del reino. La fragmentación insular del territorio de las Baleares y su escaso peso demográfico impidieron que se constituyese una asamblea de esa naturaleza, dejando a los súbditos en una posición precaria a la hora de hacer frente a la voluntad autoritaria de la Corona.

La legislación mallorquina fue fundamentalmente obra del monarca, que en ocasiones acogió las pretensiones del reino mediante la aprobación de capítulos que le eran presentados por los jurados y el *General Consell*, generalmente a través de unos embajadores enviados a la Corte. En el plano insular, el lugarteniente real podía dictar ordenanzas tras evacuar consultas con los jurados, y éstos, con la anuencia de la asamblea del reino, podía formar estatutos, que sólo entraban en vigor después de ser sancionados por el lugarteniente.

En virtud del principio pactista, las disposiciones obtenidas por el reino a partir de la carta de población de 1230 se integraron en un cuerpo de privilegios que, de acuerdo con lo dispuesto a través de sucesivas concesiones regias, no podían ser modificadas unilateralmente por el rey. Este conjunto de normas que el reino considera beneficiosas recibían el nombre de *franqueses i privilegis*. Se trataba de normas que privilegiaban al reino, que fueron objeto de su aceptación expresa o tácita, y a través de las cuales el monarca limitaba su poder. Esto les confirió el carácter de leyes fundamentales, que no podían ser derogadas *motu proprio*, ni por desuso o uso en contrario. Para hacer efectivo este privilegio se creó un órgano de control, el *Consell de la Franquesa*, aunque su vida institucional fue efímera⁶.

El cuerpo de privilegios y franquicias de Mallorca se reveló particularmente incómodo para los monarcas desde la segunda mitad del siglo xv. En el reinado de Fernando II, la vieja concepción pactista recibió las primeras agresiones manifiestas. El rey Católico dictó algunas disposiciones atentatorias contra las franquicias, usando la fórmula *de nostra certa scientia et ex plenitudine nostre regie omnimode potestatis legibus solute*⁷, y su regente de la Cancillería defendió tales innovaciones atribuyendo al monarca la condición de *lex viva* y *lex animata*⁸.

⁴ PLANAS ROSSELLÓ, A., *Los Jurados de la ciudad y reino de Mallorca 1249-1718*, Palma, 2005.

⁵ PIÑA HOMS, R., *El Gran i General Consell. Asamblea del reino de Mallorca*, Palma, 1977; PLANAS ROSSELLÓ, A., *El Sindicat de Fora. Corporación representativa de las villas de Mallorca*, Palma, 1995.

⁶ PIÑA HOMS, R., «El Consell de la Franquesa», *Cuadernos de la Facultad de Derecho*, 6 (1983), pp. 71-99.

⁷ ARM, LR 79, f. 107.

⁸ ARM, Suplicacions 46, f. 103.

Tras un periodo de avances y retrocesos, la cuestión se manifestó con mayor crudeza en la segunda mitad del siglo XVI. Mediante provisión real dada en Bruselas el 17 de enero de 1556, Felipe II confirmó las franquicias y privilegios de Mallorca introduciendo una inusitada cláusula de reserva: *prout et quemadmodum eis hactenus usi sunt et in presentiarum in eorum et cuiuslibet eorum possessione existunt*. De esta forma, la confirmación quedó limitada a aquellas franquicias de las que el reino estuviese en uso y posesión. Con esa novedad se vulneraban los viejos privilegios que garantizaban la imprescriptibilidad de las franquicias. El alcance de tal limitación era imprevisible, ya que dejaba en entredicho todo el sistema jurídico e imponía a las instituciones del reino la carga de probar su vigencia. Desde entonces los jurados no podrían ceder en sus pulsos con la Administración regia, pues las frecuentes violaciones de las franquicias por vía de hecho podrían convertirse en Derecho como costumbres *contra legem*.

Para eludir este problema, los representantes del reino iniciaron gestiones ante la corte, que dieron su fruto algunos años más tarde. En septiembre de 1564 el monarca ordenó al virrey Juan de Urríes que guardase los privilegios y franquicias sin limitación ni reserva alguna, *hasta que ordene otra cosa*. Pero los reyes de la casa de Austria siguieron moderando su juramento con la mencionada cláusula restrictiva.

En todo caso, a partir del reinado de Felipe II se sucedieron las vulneraciones las viejas franquicias, y se produjo un notable fortalecimiento del poder regio en la isla⁹. Ello hizo que los mallorquines intentasen introducir un cambio en sus relaciones con la Corona y que viesen en las Cortes el medio más adecuado para plantear sus agravios. En este contexto, en 1564 el *Gran i General Consell* determinó enviar un síndico a Barcelona, donde se encontraba el monarca, para solicitarle, entre otras cosas, *que el regne de Mallorca fos dignament representat a les corts*, pues se seguían algunos perjuicios por haberse apartado de ellas. Sin embargo, la petición no fue escuchada, y hasta los inicios de la siguiente centuria no se volvió a reproducir. En 1601 el *Gran i General Consell* deliberó sobre una propuesta del monarca que les ofrecía la posibilidad de contar con unas cortes propias o sostener parlamentos de diez en diez años como los reinos de Cerdeña y Sicilia. Pero la asamblea se limitó a pasar la propuesta a informe del estado eclesiástico, que no se llegó a pronunciar sobre la cuestión.

En 1626, con ocasión de la celebración de cortes en los distintos reinos de la Corona de Aragón, el *Gran i General Consell* se planteó participar en las sesiones de las cortes de Cataluña *a on se tracten de estos exesos comesos contra los regnes, qui proposen queixas de assò*. Si hasta entonces habían pretendido contar con unas cortes o un parlamento propios, ahora se planteaban la integración en las cortes catalanas para hacer un frente común con Cataluña contra las reformas de Olivares¹⁰. Sin embargo el fracaso de aquella reunión de Cortes y los posteriores acontecimientos políticos en el Principado, frustraron claramente esa idea.

En definitiva, la deficiente arquitectura institucional del reino hizo que la monarquía tuviese poco embarazo para vulnerar las franquicias y privilegios en aquellas ocasiones en que lo consideró necesario. Así, en 1662 el vicescanciller Crespí de Valldaura

⁹ BELENGUER CEBRIÀ, E., *Un reino escondido: Mallorca de Carlos V a Felipe II*, Madrid, 2000.

¹⁰ SERRA BARCELÓ, J., «Mallorca i la Unió d'armes. Primeres aportacions», *Randa*, 18 (1985), pp. 28-33.

pudo escribir que en Mallorca «*Princeps solus statuit et imperat, pragmaticalibusque sanctionibus stabilire curat quae necessaria sint ad bonum regni regimen et statum, ac proinde ab eius iudicio iusto et prudenti absolute dependet leges ferre, et quod iustum fuerit statuere, antiquasque leges mutare ut praesentis status et temporis, iustitia et ratio expostulat*»¹¹.

2.2 LAS DISPOSICIONES CREADAS POR EL REY

Cuando tiene lugar la conquista del reino de Mallorca ha triunfado desde tiempo atrás una concepción según la cual el monarca es titular de una *potestas regalis*, que le permite crear Derecho. En el principado de Cataluña, cuyo soberano fue el conquistador de Mallorca, esta tradición se remontaba al viejo Usatge *Cum dominus*, que entroncaba con la potestad legislativa de los monarcas visigodos consagrada en el *Liber Iudiciorum*¹². La capacidad para crear derecho se fundamenta en el concepto de *iurisdictio*, construcción medieval que denota un variado conjunto de facultades que incluyen tanto la creación del Derecho como su aplicación¹³. A pesar de ello, la facultad para otorgar disposiciones generales y abstractas será ejercida por los monarcas de forma episódica, sin la intención de configurar el orden jurídico de acuerdo con su propia voluntad.

La piedra angular del derecho de Mallorca es, precisamente, una disposición regia: la carta de población y franquicias de 1 de marzo de 1230¹⁴. Se trata de una disposición fragmentaria que se limita a regular algunos extremos, excepcionando un orden jurídico general cuya naturaleza no se señala y que, por fuerza, debe ser un derecho consuetudinario constituido por elementos de procedencia diversa. A partir de ella, la actividad legislativa de los monarcas mallorquines, muy tímida todavía en el siglo XIII, desarrollará una amplia expansión, especialmente notable a partir de la reincorporación a la Corona de Aragón en 1343.

Las disposiciones creadas por el rey reciben el nombre genérico de cartas. Se puede distinguir entre ellas varios tipos de formulaciones, aunque algunas modalidades parecen equivalentes y su distinta denominación se deriva de las palabras que se utilizan en las cláusulas dispositivas, *constituimus*, *mandamus*, etc.¹⁵. En el *Llibre dels reis*, un código que agrupa los privilegios de Jaime I y sus sucesores de la dinastía privativa, se utilizan de forma casi indistinta los términos *mandatum*, *constitutio*, *privilegium*, *provisio*, *ordinatio* y *statutum*. El término *constitutio* aparece claramente documentado en los siglos XIII y XIV. Tras el reinado de Pedro IV dejó de ser utilizado, tal vez porque este término se reservó desde entonces a ciertas disposiciones solemnes aprobadas por el monarca en Cortes.

¹¹ CRESPI DE VALLDAURA, C., *Observationes illustratae decisionibus Sacris Supremi Aragonum Consilii*, Lyon, 1662, II, p. 150 (Obs. 64).

¹² IGLESIA FERREIRÓS, A., «La creación del Derecho en Cataluña», *AHDE*, XLVII (1977), p. 271.

¹³ Sobre el concepto de jurisdicción en la época medieval vid. COSTA, P., *Iurisdictio. Semantica del potere politico nella pubblicistica medievale*, Milán, 1969; VALLEJO, J., *Ruda equidad, ley consumada. Concepción de la potestad normativa (1250-1350)*, Madrid, 1992.

¹⁴ ARM, Pergaminos Reales. Jaime I, perg. 1. Vid. un análisis de la Carta en SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A., «La Carta de Franquesa de Mallorca, Estatuto constituyente del Reino», *AEM*, 17 (1987), pp. 207-228.

¹⁵ IGLESIA FERREIRÓS, A., *La creación del Derecho. Una Historia de la formación de un derecho estatal español*, Madrid, 1996, II, pp. 77-80.

La doctrina catalana intentó establecer una distinción entre los diversos tipos de disposiciones. Según Andreu Bosch, en las provisiones o rescriptos el monarca disponía en observancia del derecho o los privilegios, mientras que en los privilegios lo hacía derogando singularmente el derecho en favor de alguien. Asimismo afirmaba que la distinción se basaba en las palabras utilizadas en la dispositiva: *statuim* y *ordenam* para las pragmáticas, *provehim* y *manam* para las provisiones, y *donam*, *lloam* o *concedim* para los privilegios. Pero como señalan Egea y Gay tras confrontar estas afirmaciones con los textos legales, las excepciones a esta supuesta regla son muy numerosas¹⁶.

En realidad, el término privilegio tenía un carácter polisémico ya que se confundía con el concepto de *Ius singulare*. Desde el siglo XII, la escuela de los glosadores recuperó la distinción clásica entre *ius singulare* y privilegio, utilizando el primer término para referirse a instituciones particulares o al régimen jurídico de determinados colectivos. En cambio, la palabra ‘privilegio’ se refería —*strictu sensu*— a la condición jurídica individual y excepcional de determinadas personas¹⁷.

Las disposiciones regias podían emanar directamente de la voluntad del rey, mediante pragmáticas, privilegios y provisiones, o proceder de capítulos de peticiones presentados por los embajadores del Reino y acordados por el rey mediante la fórmula *Plau al senyor Rei*, fuera de Cortes.

No obstante, esta diferenciación también debe ser matizada. En realidad, fueron muy pocos los privilegios o provisiones dictados por el monarca por propia iniciativa. Por lo general el monarca actuaba a petición de parte. La diferencia con los capítulos consiste en que en éstos los peticionarios presentaban al monarca un texto cerrado, al que el monarca daba su aprobación plena o con algunas reservas, mientras que en los otros casos sólo se le planteaba una petición concreta o se le pedía que diera una solución a un determinado problema, y el monarca lo resolvía normativamente en la forma que consideraba oportuna.

Las disposiciones regias de mayor rango normativo son las llamadas pragmática-sanción. En Cataluña se documenta este término por vez primera en 1328, cuando Alfonso IV lo utiliza para referirse a una disposición anterior. La primera carta real que se denomina a sí misma como pragmática, data del 10 de diciembre de 1360¹⁸. En cambio, en Mallorca esta denominación no aparece hasta bastante después de la reincorporación a la Corona de Aragón: las ordenanzas formadas por el gobernador Abella en 1373 fueron ratificadas por Pedro IV otorgándoles la condición de pragmática-sanción («*les quals vol e mana que sian haudes per pragmàtica sanció*»)¹⁹.

Francisco Pacheco nos recuerda que, según el autor de un formulario de la Cancillería Real aragonesa del siglo XIV, lo que distingue a la pragmática sanción es que se trata de un «*statutum domini regis factum cum deliberatione*»²⁰. Se trata de disposiciones sobre cuestiones arduas, que el monarca aprueba oído su consejo. A través

¹⁶ EGEA FERNÁNDEZ, J. y GAY ESCODA, J. M., «Eficàcia de les normes a la tradició jurídica catalana des de la baixa edat mitjana fins al Decret de Nova Planta», *Revista Jurídica de Catalunya*, LXXVIII, 2 (1979), p. 282.

¹⁷ PIANO MORTARI, V., «*Ius singulare e privilegium nel pensiero dei Glossatori*», *Rivista italiana per le scienze giuridiche*, 9 (1957-58), pp. 271-350.

¹⁸ IGLESIA FERREIRÓS, A., *La creación de Derecho*, II, pp. 91-92.

¹⁹ PONS PASTOR, A., *Constitucions e ordinacions del regne de Mallorca*, II, Palma, 1934, p. 70.

²⁰ PACHECO CABALLERO, F. L., «Non obstante. Ex certa scientia. Ex plenitudine potestatis. Los reyes de la Corona de Aragón y el principio princeps a legibus solutus», *El dret comú i Catalunya*, Barcelona 1998, p. 113.

de las pragmáticas el monarca regula aspectos sustanciales del ordenamiento jurídico del reino. Así, tendrán rango de pragmática las disposiciones que regulan la composición y funcionamiento de los órganos de la Administración real —como el Lugarteniente General, la Real Procuración o la Real Audiencia— y de la Administración del reino —como el *Gran i General Consell* o el *Sindicat de Fora*— y su sistema financiero. En el siglo XVII se conocen unas pocas sobre materias diferentes a las señaladas: la pragmática sobre juicios en rebeldía (llamados procesos de ausencia) de 29 de agosto de 1625, la de 18 de diciembre de 1639 sobre tenencia y uso de armas de fuego, o la de 30 de abril de 1697, que redujo el fuero de los censos al 5 %²¹.

En la época de los Austrias la mayor parte de las disposiciones adoptaron la forma de cartas dirigidas al Lugarteniente General y a la Real Audiencia, ordenándoles que llevasen a cabo determinadas actuaciones o que observasen determinadas reglas en materia de gobierno, gracia y justicia. En cualquier caso, como señala Aquilino Iglesia, las distinciones formales entre los distintos tipos de leyes del rey están llamadas al fracaso porque la propia Administración no observaba rigurosamente las cláusulas típicas. Por otra parte, la diferenciación entre leyes y actos de gobierno es prácticamente imposible, ya que el soberano es aquel que no está sometido a las leyes²².

Los Jurados del reino y el *Gran i General Consell* participaron en la creación del derecho a través de unos capítulos que eran presentados a la aprobación del rey a través de sus embajadores desplazados a la corte. La inexistencia de unas cortes del reino de Mallorca donde los brazos pudiesen negociar sus propuestas legislativas y el fracaso de la efímera intervención mallorquina en las Cortes Generales de la Corona de Aragón, convirtió a este mecanismo en la fórmula ordinaria de relación con el monarca. Los capítulos presentados por los embajadores se aprobaban con las palabras «*Plau al senyor rey*». Aunque a veces se especificaba el alcance de lo aprobado o se limitaba en el tiempo la vigencia de la norma.

Aunque la iniciativa legislativa para la aprobación de los capítulos correspondía al *Gran i General Consell*, que era quien elaboraba su texto, estas disposiciones poseían el rango de privilegios, a los que a veces se designaba como privilegios capitulados. Los capítulos eran técnicamente Derecho del Rey, porque su eficacia residía en la voluntad del monarca.

En algunos casos, sobre la base de estos capítulos se formaba una provisión redactada en forma solemne, en la que el monarca hablaba en primera persona. Existían diversas fórmulas para ello. Unas veces se incluían todos los capítulos en un mismo privilegio. Por ejemplo, mediante una disposición de 10 de noviembre de 1322 Sancho I aprobó un conjunto de capítulos presentados por los jurados y otorgó un instrumento público con protocolo y escatocolo en latín, en el que se incluyeron nueve capítulos con las correspondientes respuestas del monarca en catalán²³. Otras veces se formaban tantos privilegios solemnes, en latín como capítulos integraban las peticiones. Por ejemplo, los capítulos concedidos por Alfonso V a los embajadores del reino Berenguer Uniç, Francesc Axaló y Antoni Olives el 19 de mayo de 1439, fueron reforzados mediante provisiones o cartas ejecutorias singula-

²¹ AMP, Códice 2, *Miscellania privilegiorum et regionum diplomatum*, ff. 49-54.

²² IGLESIA FERREIRÓS, A., *La creación del Derecho*, II, p. 303.

²³ ARM, *Llibre de privilegis dels Reis*, ff. 133v-137.

res otorgadas el 17 de junio del mismo año, en las que el monarca ordenó a sus oficiales que observasen e hiciesen observar el contenido de cada capítulo, bajo diversas penas²⁴. En algunos casos no se llevaba a cabo esta redacción, para evitar el gasto que suponía el pago de los derechos de sello y de bula a la Cancillería Real²⁵.

En la época moderna se produjo la decadencia de los capítulos normativos aprobados por el monarca. Los últimos de los que tenemos constancia son un conjunto de ocho capítulos otorgados por Carlos I en Monzón el 3 de octubre de 1533²⁶. A partir de entonces, las peticiones del reino se estudiaron por separado en el Consejo Supremo de la Corona de Aragón y, en su caso, dieron lugar a las correspondientes cartas reales individualizadas.

2.3 LAS DISPOSICIONES DE CORTES

Hemos señalado que la arquitectura institucional del reino de Mallorca quedó incompleta debido a que nunca se constituyeron unas cortes generales del reino. Sin embargo, Mallorca no fue del todo ajena a la producción jurídica de unas Cortes, pues en algunas ocasiones sus representantes intervinieron en las cortes generales de la Corona de Aragón.

Durante la etapa del reino privativo los reyes de Mallorca estuvieron obligados a acudir a las cortes particulares de Cataluña como consecuencia del pacto de infeudación por el que en 1279 Jaime II de Mallorca se declaró vasallo de Pedro III de Aragón. Sin embargo, el rey Jaime quedó eximido de esta obligación que sólo se exigió a sus sucesores. En cualquier caso, las disposiciones aprobadas en las cortes catalanas con la asistencia de los reyes de Mallorca, sólo fueron de aplicación en los dominios continentales de Rosellón, Cerdeña, Vallespir, Conflent y Colliure, de acuerdo con lo dispuesto expresamente en aquel instrumento.

Tras la reincorporación del reino de Mallorca a la Corona de Aragón en 1343, los representantes de los brazos del Reino de Mallorca participaron en diversas ocasiones en las Cortes generales de la Corona de Aragón. Sin embargo, dada la carencia de unas cortes propias, los escasos representantes mallorquines y menorquines actuaron como un apéndice de las cortes catalanas²⁷. Ello no significa que interviniesen, como han interpretado algunos autores, en las cortes particulares del principado de Cataluña, pero sí entrañó una relación problemática con las cortes catalanas, que dificultó la participación de los mallorquines en las cortes generales de la Corona.

²⁴ Los capítulos de 19 de mayo se reproducen por MOLL, A., *Ordinacions y sumari dels privilegis consuetuts y bons usos del regne de Mallorca*, Mallorca, 1663, pp. 43-56, las cartas ejecutorias, *Ibid.*, pp. 85-94.

²⁵ En 1380 los representantes del reino de Mallorca consiguieron que el monarca otorgase su placet a un capítulo en el que solicitaban que *«de totes les provisions faedores sobre los dits capítols e de cascuna d'aquelles sien fetes cartes o lretres ayntantes com ne volran los jurats e Consell del dit regne de Mallorques, largament ordonadores ab totes clàusules pertanyents, e que totes sien espexades e liurades franques de dret de segell o segells de dret de bulla, si ab bulla ne volran alguna»* (ARM, *Llibre de Corts Generals*, f. 76v).

²⁶ ARM, *Llibre verd*, f. 105.

²⁷ PIÑA HOMS, R., «Els antics consells generals de les Balears: organització i evolució», *Les Corts a Catalunya*, Barcelona, 1991, pp. 290-295.

Las disposiciones aprobadas para el reino de Mallorca en esas Cortes fueron muy escasas, pues la participación mallorquina se produjo en sólo seis ocasiones: 1362-1363, 1376, 1383-1384, 1388-1389, 1435-1436 y 1469-1470. Únicamente en las tres primeras se llegaron a aprobar algunos capítulos presentados por el reino de Mallorca.

Los mallorquines generalmente ofrecieron los subsidios a la Corona fuera de Cortes. En 1380 los embajadores del reino solicitaron al rey que los capítulos que les otorgase por vía de embajada tuviesen fuerza de actos de cortes —*obtengan força, fermetat e eficàcia d'acte de cort general*— pese a no haber sido aprobados en ellas²⁸. El monarca otorgó el capítulo disponiendo que «*totes les dites provisions sien observades inviolablement, e que provisions algunes contra aquelles fetes o qui per avant se facen sien nulles e sens tota eficàcia, ans sian observades axí com si eran fetes en Cort general*». Sin embargo, en aquellas ocasiones en las que se quiso hacer valer esa norma, los oficiales reales sólo admitieron que tenían fuerza contractual los capítulos concedidos como contraprestación a un servicio económico otorgado por el reino al monarca, y aun en ese caso sometieron su validez a otros requisitos. Así, en 1494 el regente de la Cancillería defendió que «*Lo príncep pot revocar lo simple privilegi, com són les franqueses, per la concessió de les quals lo consentidor no ha presos diners o satisfacció, ne passen en virtut del contracte, e encare que en tals privilegis haga jurament del consentidor o en la confirmatió general de aquelles, no és stret lo príncep de servir o fer servir aquelles si contenen alguna iniquitat*»²⁹.

En el siglo XVII se prohibió al Gran i General Consell enviar embajadas al monarca sin licencia del lugarteniente general. Por provisión de 5 de octubre de 1625 Felipe IV determinó que los jurados diesen cuenta de los negocios al virrey, el cual debía darle aviso para que el Consejo de Aragón tratase acerca de si tenían la entidad suficiente para justificar la embajada. En caso contrario debían plantearlo a través de su agente ordinario³⁰. Por ello los jurados plantearon como algo urgente la necesidad de participar de nuevo en las cortes generales, junto con el principado de Cataluña.

En noviembre de 1628, a propuesta de los jurados, se debatió en el *Gran i General Consell* si se debía solicitar al monarca que concediese al reino de Mallorca la participación en Cortes junto con el Principado de Cataluña. Los jurados consideraban urgente obtener la autorización regia, pues se les había retirado la facultad de enviar síndicos ante el monarca sin licencia del lugarteniente general, y ésta se les antojaba la única vía para exponer los agravios contra las franquicias del reino y obtener mercedes. Pero la propuesta no fue aprobada, por haber disparidad de votos³¹.

En cualquier caso, la vía de la participación en Cortes estaba en crisis en los diferentes reinos de la Corona. En Cataluña no se concluyeron cortes en el periodo que media entre 1599 y 1702, de forma que también en el Principado se tuvo que confiar en las embajadas para reparar los *greuges*³².

²⁸ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 97v; *Llibre de corts generals*, f. 76v.

²⁹ ARM, *Suplicacions* 42, f. 82.

³⁰ ARM, Códice 32, f. 79.

³¹ ARM, AGC 57, ff. 226 y 228v.

³² IGLESIA FERREIRÓS, A., *La creación del Derecho*, II, p. 322.

2.4 LA CREACIÓN DEL DERECHO POR LOS LUGARTENIENTES O GOBERNADORES

La gobernación del reino de Mallorca, como señaló Lalinde Abadía, fue una magistratura reforzada respecto a las de los otros territorios de la Corona, como consecuencia de su condición insular. La manifestación más notable de esta realidad fue la facultad de crear derecho de que gozaron los lugartenientes generales o gobernadores de Mallorca³³. Sin embargo, la potestad normativa para dictar disposiciones generales se les concedió sólo en determinados casos, por delegación expresa del monarca, cuando el gobernador fue provisto de un título especial como reformador o virrey.

Los lugartenientes o gobernadores no ejercían sus atribuciones en solitario. Para el ejercicio de las facultades judiciales actuaban con la asistencia de un asesor letrado ordinario, que desde 1493 recibió el título de regente de la Cancillería. Pero para el ejercicio de sus funciones gubernativas y dispositivas se auxiliaban asimismo con un Consejo más amplio cuya composición no estaba previamente establecida y en ocasiones era fijada por el monarca para tratar de algún asunto concreto. Por ejemplo, en 1313 el rey ordenó al lugarteniente que regulase el oficio de procurador *ad lites* con los consejeros reales, el veguer, el baile y sus asesores, y su asesor ordinario, el jurisperito Guillem Bassa³⁴. Por lo general el lugarteniente se limitaba a promulgar las disposiciones indicando que se habían consultado con su asesor y unos consejeros indeterminados. Cuando la cuestión a tratar era ardua solía convocar a varios jurisperitos, para disponer de opiniones técnicas diversas a las del asesor ordinario. La única disposición que con carácter general reguló parcialmente este consejo fue una provisión de Jaime III que en 1333 dispuso que a la hora de elaborar estatutos u ordenanzas el lugarteniente debiese convocar a algunos miembros del estamento militar, para que pudiesen velar por la conservación de sus privilegios³⁵.

La creación de la Real Audiencia en 1571 supuso que las decisiones gubernativas fuesen consultadas exclusivamente con este tribunal. De esta forma quedó constituido un Real Consejo integrado solamente por juristas, aunque la pragmática de 1571 dejó abierta la puerta para que se sometiesen asimismo a la consideración del Procurador Real, las cuestiones que afectasen a los derechos patrimoniales y fiscales del monarca. Aunque la competencia correspondía exclusivamente al lugarteniente y capitán general, que no estaba vinculado a las decisiones del Real Consejo, en la práctica muchas de sus disposiciones —que se publicaban «*inseguint la deliberació ab molta discussió en lo Real Consell presa*» y eran suscritas por el lugarteniente con el *vidit* del regente y el abogado fiscal— eran redactadas por el Consejo, y el lugarteniente se limitaba a sancionarlas.

La facultad de los representantes regios en la isla para crear ordenanzas o estatutos se remonta al siglo XIII. Según una provisión otorgada por Jaime II en los inicios de su reinado, las ordenanzas dadas por la curia regia de Mallorca debían ser

³³ LALINDE ABADÍA, J., *La Gobernación General en la Corona de Aragón*, p. 422.

³⁴ ARM, LR 3, f. 127.

³⁵ SANXO, P. A., *Antichs privilegis y franqueses del regne. Regnat de Jaume III*, Palma, 1911, p. 45. Otras disposiciones establecieron que los estatutos se les comunicasen *a posteriori*. Así, Pedro IV el 6 de enero de 1349 ordenó que los estatutos aprobados por el gobernador fuesen comunicados a los militares para que pudiesen preservar sus privilegios (ARM, *Llibre de la Confraria de Sant Jordi*, f. 35.)

aprobadas con el consejo de los Jurados y los prohombres. Un nuevo privilegio concedido por el rey Sancho en 1316 precisó que tales ordenanzas sólo podrían ser promulgadas tras ser consultados los Jurados del Reino³⁶. En caso de que los Jurados considerasen que tales estatutos vulneraban las franquicias, el gobernador debía paralizar su promulgación y elevar la cuestión al monarca.

La intervención de los Jurados, según se interpretasen aquellas normas, podía tener lugar de dos formas diferentes. De acuerdo con el privilegio de Jaime II, los Jurados debían intervenir en la redacción de la normativa. Así se hizo en la formación de algunas disposiciones de especial relevancia, aunque en la mayoría de casos, de acuerdo con lo dispuesto por el privilegio de 1316, los jurados se limitaban a expresar su opinión acerca de un texto normativo en cuya redacción no habían participado.

Hasta finales del siglo XV las disposiciones dictadas por los gobernadores por propia iniciativa fueron poco frecuentes. Por lo general se trataba de provisiones de carácter ejecutivo y coyuntural que tenían como finalidad el mantenimiento del orden público o la adopción de medidas derivadas de las disposiciones establecidas por el monarca³⁷. Mucho más abundantes eran las ordenanzas formadas por los jurados del reino, que eran promulgadas y publicadas por los gobernadores mediante pregón público, previa fiscalización de su contenido. En ese sentido, la principal actividad de los lugartenientes en ejercicio de la potestad dispositiva consistía en fiscalizar y, en su caso, reformar las ordenanzas elaboradas por las autoridades regnicolas en uso de sus facultades normativas.

Sin embargo, como ya hemos señalado, en algunas ocasiones los titulares de la gobernación establecieron disposiciones generales en virtud de una delegación expresa del monarca o investidos de una magistratura dotada de poderes especiales como las de reformador o virrey. Así, en 1359 Gilabert de Centelles, lugarteniente general y reformador de Mallorca nombrado por Pedro IV, aprobó unas ordenanzas sobre importantes aspectos del sistema administrativo, financiero y judicial del reino: administración de los caudales de la universidad, oficiales reales, notariado, abogacía, plazos procesales, etc. Esta regulación fue consensuada con los Jurados que, para reforzar su rango normativo, solicitaron la confirmación al monarca, que la otorgó a través de un privilegio en el que ordenó que se observasen como franquicias del reino (*pro franquesiis observare*)³⁸.

Hemos indicado anteriormente que las pragmáticas eran las disposiciones de mayor rango otorgadas *motu proprio* por el monarca, *cum deliberatione*. Sin embargo, algunos gobernadores, en virtud de un poder especial otorgado por el rey, promulgaron pragmáticas para el reino de Mallorca.

El 22 de diciembre de 1372 Pedro IV envió a sus reformadores en el reino de Mallorca Berenguer de Abella y Olfo de Proxida unas ordenanzas sobre el régimen de la Universidad, que ordenó que *sien haudes per pracmàtica sancció*, pero con el mandato de que las comunicasen al *Gran i General Consell* para que les diera su

³⁶ ARM, *Llibre de n'Abelló*, f. 91. Pub. PIÑA HOMS, R., *El Derecho histórico...*, pp. 298-299.

³⁷ Puede consultarse la rúbrica de materias de los más antiguos que se han conservado en AGUILÓ, E. K., «Rúbrica dels llibres de pregons de la antiga cúria de la Governació», *BSAL*, IX (1901-1902), pp. 13-16, 29-32, 60-64, 127-132, 144-148, 241-244 y 271-276.

³⁸ ARM, Pergaminos Reales. Pedro IV, perg. 53. CATEURA BENASSER, P., *Política y finanzas del Reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón*, Palma, 1982, pp. 328-333.

aprobación³⁹. Los reformadores cumplieron este mandato y aceptaron determinadas modificaciones propuestas por la asamblea. Finalmente el monarca confirmó las ordenanzas con tales enmiendas y adiciones⁴⁰.

De forma más clara, en 1398 el virrey Hugo de Anglesola, investido de este inusual cargo, promulgó tres pragmáticas —sobre el régimen universal⁴¹, sobre la administración financiera y salarios de los oficiales⁴², y sobre abreviación de los pleitos⁴³— en virtud de una delegación especial otorgada por Martín I. Todas ellas se otorgaron *cum deliberatione*, tras escuchar el consejo de una amplia comisión integrada por el asesor de la gobernación, los jurados y algunos prohombres de los diversos estamentos del Reino, y numerosos doctores, licenciados, juristas, notarios, procuradores y otras personas expertas.

En cualquier caso, debemos subrayar que tales normas generales sólo se pudieron dictar en virtud de una delegación expresa. En 1647 el rey recordó al lugarteniente y capitán general, conde de Montoro, que *mis virreyes no tienen facultad para hazer leyes generales ni pragmáticas que obliguen a su observación en esse reyno*⁴⁴.

La actividad normativa de los lugartenientes generales se intensificó a partir del reinado de Fernando el Católico a través de los *Edictes Reials* en materia penal.

Estas disposiciones, emanadas de lo que Lalinde califica como «potestad reglamentaria»⁴⁵, eran unas ordenanzas de buen gobierno cuya vigencia se limitaba al mandato del magistrado que las promulgaba. Cada uno de los lugartenientes dictaba sus propios edictos al iniciar su mandato, reproduciendo por lo general los de sus antecesores. Aunque las disposiciones edictales se perpetuaron en el tiempo por la traslación a los edictos sucesivos, se tenían por disposiciones de gobierno más que por normas jurídicas integrantes del Derecho mallorquín. En 1547 el lugarteniente Cervelló afirmó que su edicto *no és ordinatió, ni statut, ni ley*⁴⁶. De acuerdo con sus palabras, venía a ser una declaración de intenciones, mediante la que expresaba su disposición a castigar a los delincuentes y daba publicidad a las penas con fines de intimidación.

A partir de la creación de la Real Audiencia de Mallorca en 1571, los sucesivos lugartenientes al iniciar su mandato mandaron pregonar un nuevo edicto penal, aprobado y suscrito por el regente, abogado fiscal y doctores de aquel tribunal. El preámbulo de cada uno de ellos confirma la vigencia de los edictos antecedentes en todo aquello que no sea contrario a lo dispuesto por el recién promulgado. Todos ellos fueron publicados mediante pregón público, e incluso algunos se mandaron imprimir para facilitar su conocimiento. El primero de estos edictos, publicado en 1573 por el lugarteniente Juan de Urríes, consta de cuarenta capítulos⁴⁷. Los

³⁹ PONS PASTOR, A., *Constitucions...*, II, pp. 69-110.

⁴⁰ CATEURA BENNASSER, P., *Política y finanzas...*, pp. 450-451.

⁴¹ Pragmática sobre el régimen de la Universidad del Reino de Mallorca de 10 de junio de 1398 (ARM, *Llibre de n'Abelló*, ff. 25-41; *Llibre de Corts Generals*, ff. 89-102; Pub. PONS PASTOR, A., *Constitucions...*, I, pp. 141-190).

⁴² Pragmática de 22 de junio de 1398 (ARM, *Llibre de Corts Generals*, ff. 102v-125).

⁴³ Pragmática de 31 de julio de 1398 (ARM, *Llibre de n'Abelló*, ff. 41-52; PONS PASTOR, A., *Constitucions...*, II, pp. 158-191).

⁴⁴ ARM, LR 97, f. 112.

⁴⁵ LALINDE ABADÍA, J., *La institución virreinal en Cataluña*, Barcelona, 1964, pp. 310-314.

⁴⁶ ARM, AH 5976, pieza 7 / 36, f. 7; A. A. exp. II / 29, f. 9.

⁴⁷ ARM, AH 429, ff. 126-139v.

posteriores fueron ampliando paulatinamente su contenido, hasta alcanzar su extensión máxima en el edicto del lugarteniente Cebrián, conde de Fuenclara, de 1671, que consta de 126 capítulos⁴⁸.

La aplicación de los privilegios que exigían que las disposiciones de los gobernadores fuesen sometidas a la consideración de los jurados con carácter previo a su publicación fue especialmente conflictiva desde mediados del siglo XVI. En 1578 el *Gran i General Consell* elevó una queja al monarca afirmando que los edictos de los lugartenientes generales derogaban tales privilegios, so pretexto de su carácter provisional y temporal⁴⁹. Para los jurados, mediante los edictos se estaba reduciendo el *Ius commune* al arbitrio de los doctores de la Real Audiencia: «*los habitants de aquest regne no sien subjectes al Dret Comú, com totes les repúbliques ben governades, sinó que és a la voluntat y arbitre de dits doctors*».

Un conflicto semejante, producido en 1619⁵⁰, motivó que, finalmente, Felipe IV, a petición de la Universidad, confirmase lo dispuesto por el rey Sancho en 1316, mediante privilegio de 16 de junio de 1624⁵¹. A pesar de esta confirmación, las transgresiones se siguieron produciendo periódicamente y, en consecuencia, los viejos privilegios penales otorgados a los mallorquines en la época medieval perdieron toda su eficacia.

2.5 LA CREACIÓN DEL DERECHO POR LOS JURADOS Y EL *GRAN I GENERAL CONSELL*

Los Jurados del reino de Mallorca carecieron de una potestad normativa general ordinaria puesto que esta facultad se consideraba una regalía del monarca que sólo podía comunicar a sus oficiales mediante delegación. Sin embargo, ejercieron ciertas facultades en orden a la creación del derecho, subordinadas siempre a la aprobación del monarca o sus delegados. Con carácter general, los municipios de la Corona de Aragón, aunque carecían de *iurisdictio*, dispusieron de una capacidad normativa que resultaba imprescindible para el desarrollo de los fines que les eran propios⁵². En el caso de los Jurados de Mallorca, su peculiar condición de representantes no sólo del municipio de la ciudad sino del reino en su conjunto, confirió a sus atribuciones en este campo una singular trascendencia.

El privilegio de creación de la juraría de Mallorca, de 7 de julio de 1249 no otorgó expresamente el *ius statuendi* en favor del municipio. En este aspecto se diferenció del otorgado a Barcelona sólo veinte días más tarde, que dispuso que los habi-

⁴⁸ Juan Francisco CEBRIÁN, Conde de FONTCLARA, *Edictes reals fets per lo Illustrísim senyor D. Juan Francisco Cebrián, Conde de Fontclara*, Mallorca, Raphel Moya y Thomas, 1671. Fue confirmado por el Conde de Formiguera, como lugarteniente general interino, el 8 de marzo de 1681, con algunas modificaciones puntuales sobre exportación de productos de la isla y prohibición expresa de las rifas como modalidad de juego (*Edictes reals fets per lo egregio Conde de Formiguera y Real Audiencia*, Mallorca, Viuda de Guasp, 1681).

⁴⁹ ARM, AGC 40, f. 253.

⁵⁰ ARM, AGC 54, f. 143.

⁵¹ ARM, Códice 31, ff. 140v-141.

⁵² FONT RIUS, J. M., «La potestat normativa del municipi català medieval», *EUC*, 30 (1994), pp. 131-163. FERRERO MICÓ, R., «El Ius statuendi en los Estados Ibéricos de la Corona de Aragón», *Sardegna e Spagna. Città e territorio tra medioevo ed età moderna*, Roma, 2001, pp. 45-57.

tantes de la ciudad debiesen jurar el cumplimiento de las ordenanzas dadas por los paciaros⁵³. Sin embargo, pronto debieron asumir la facultad estatutaria que, por concesión del príncipe o por vía consuetudinaria, se había consolidado en los diferentes municipios de la Corona. De hecho, mediante un privilegio otorgado en 1278, Jaime II ordenó a sus oficiales que impidiesen a los Jurados y prohombres formar estatutos si previamente no requirieran su aprobación y, paralelamente, dispuso que las ordenanzas dadas por la curia de Mallorca debiesen ser aprobadas con el consejo de los Jurados y prohombres de la Ciudad⁵⁴.

Sin embargo, el propio Jaime II, en su reforma de las franquicias de 30 de enero de 1300, impulsó veladamente un retroceso en estas facultades. El monarca dispuso que los Jurados pudiesen exponerle aquellas cuestiones cuya regulación considerasen útiles para la Universidad, a fin de que, procediese a instituir las, en caso de que le pareciesen convenientes⁵⁵. De esta forma, tan sólo les reconoció la facultad de proposición, con un carácter muy vago. A pesar de ello, los Jurados del reino siguieron elaborando ordenanzas, con la aprobación del lugarteniente general. Así, el 9 de julio de 1308 el monarca confirmó unas ordenanzas suntuarias elaboradas por los jurados y su consejo, que previamente habían sido ratificadas por aquel alto oficial⁵⁶.

Las facultades de los Jurados en orden a la creación del Derecho quedaron mejor perfiladas a través del privilegio del rey Sancho I de 18 de septiembre de 1316. Como consecuencia del principio pactista que informaba las relaciones entre el rey y el reino, el monarca dispuso que los Jurados pudiesen elaborar ordenanzas, aunque sólo entrarían en vigor en caso de que recibiesen el *placet* del lugarteniente y, paralelamente, que los estatutos u ordenanzas formados por éste no se pudiesen promulgar *motu proprio*, sin oír previamente a los Jurados del reino. A pesar de tales concesiones, el monarca reiteró expresamente que los Jurados «*nullam habent jurisdictionem, nec nullam possunt habere secundum franquicias*»⁵⁷.

En los años inmediatos los oficiales reales pusieron trabas al ejercicio de su facultad normativa y los Jurados expusieron el agravio al monarca, que la confirmó mediante privilegio de 10 de noviembre de 1322⁵⁸. En esta ocasión dispuso que los capítulos se deberían presentar al baile o el veguer, los cuales los elevarían al senescal del rey o su lugarteniente, si el rey estaba presente en la isla o, de lo contrario, al

⁵³ FONT RIUS, J. M., «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», en *Estudis sobre els Drets locals i institucions locals en la Catalunya medieval*, Barcelona, 1985, p. 547.

⁵⁴ *Si curia vult aliquid statuere de novo quod fiat de consilio juratorum vel aliquorum proborum hominum. Item non permitant juratos nec probos homines aliqua statuta facere pro se, nisi primo dicti officiales fuerint requisiti* (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 33v. AGUILÓ, E. K., «Franqueses y privilegis del regne», *BSAL*, VI, p. 13).

⁵⁵ *Item volumus et statuimus quod si predicti iurati viderint aliqua ordinanda seu constituenda pro utilitate nostra et dominacionis nostre vel pro comuni utilitate dicte universitatis vel comunitatis, quod illa exponant nobis vel successoribus nostris aut loca nostra pro tempore tenentibus, ut ipsorum iuratorum consilio et aliorum proborum virorum dicte civitatis sic nobis videbitur statuimus et ordinamus que nobis statuenda visa fuerint vel etiam ordinanda, et quod istud quando iurabit iurare similiter tenantur* (ARM, *Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 51v).

⁵⁶ ARM, LR 2, f. 198v.

⁵⁷ ARM, *Llibre de n'Abelló*, f. 91; PIÑA HOMS, R., *El Derecho histórico...*, pp. 298-299.

⁵⁸ ARM, *Llibre de privilegis dels Reis*, ff. 134 y 135. PLANAS ROSSELLÓ, A., *Los jurados de la ciudad y reino de Mallorca (1249-1718)*, Palma, 2005, p. 205.

lugarteniente real de Mallorca. En caso de que les pareciesen convenientes, el baile y el veguer deberían publicarlos mediante pregones.

Ese mismo año los Jurados ejercieron asimismo la jurisdicción arbitral, por delegación del monarca, en un importante conflicto entre la ciudad y las villas de la parte foránea. Su sentencia fue confirmada por el rey Sancho el 2 de julio de aquel año⁵⁹. Como era de esperar, todas las cuestiones sometidas a su consideración fueron falladas en favor de las pretensiones de la ciudad. Santamaría señala que no es fácil comprender cómo los foráneos se allanaron a someter las diferencias indicadas a arbitrio precisamente de los Jurados, que eran a la vez jueces y partes interesadas⁶⁰. Sin embargo, la solución debió venir impuesta por el monarca, en un intento —muy poco realista— de hacer bueno el esquema según el cual los Jurados de la Ciudad y Reino como instancia superior debían estar por encima de las parcialidades y rivalidades entre ciudad y villas⁶¹. En adelante, los jurados no volvieron a regular cuestión alguna mediante sentencias arbitrales.

Hasta mediados del siglo XIV la elaboración de las ordenanzas era tratada por los jurados con una comisión reducida de su consejo. Sin duda, intervenían también sus asesores, los abogados de la Universidad. Aunque sólo tenemos constancia documental de sus servicios desde 1332, probablemente hay que remontarlos a los inicios del siglo XIV⁶². Finalmente, para conseguir un mayor respaldo de tales textos normativos, su aprobación quedó supeditada al voto favorable del pleno del *Gran i General Consell*. En unas ocasiones los jurados elaboraban el texto de las ordenanzas y las sometían a la aprobación de la asamblea del reino. En otras, la asamblea delegaba en los jurados la redacción de unas ordenanzas sobre una determinada materia, para conseguir un objetivo determinado. Por lo general, en los casos de delegación, la responsabilidad de la elaboración de las ordenanzas no se transfería exclusivamente a los jurados sino al llamado *Consell menor* o *secret*, una comisión integrada por éstos y algunos miembros de la asamblea. Desde la década de 1380 se trataba de los jurados y dos consejeros de cada estamento⁶³.

Así mismo, correspondía a esta comisión aclarar las dudas que las ordenanzas planteaban a los oficiales que debían ejecutarlas. Así, en noviembre de 1384 los jurados y dos consejeros de cada estamento se reunieron para resolver algunos puntos dudosos que, a juicio del *mostassaf* de la ciudad, presentaban ciertas ordenanzas suntuarias formadas por dicha comisión⁶⁴. En cambio, unas ordenanzas del año 1420 disponen que «*si alcun dubte o obscuritat apparran o exiran en los dits capítols, puxen aquells interpretar e declarar los dits noble governador e honrats jurats ensemps, presens e esdevenidors, e no separadament*»⁶⁵. La reserva de competencia, que prevé que la

⁵⁹ VICH, J. y MUNTANER, J., *Documenta Regni Maioricarum*, pp. 134-138.

⁶⁰ SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A., *Ejecutoria del reino de Mallorca. 1230-1343*, Palma, 1990, p. 484.

⁶¹ PLANAS ROSSELLÓ, A., *El Sindicat de Fora...*, p. 68.

⁶² *Vid.* PLANAS ROSSELLÓ, A., «El abogado de la ciudad y reino de Mallorca», *BSAL*, 57 (2001), pp. 61-82.

⁶³ Así ciertas ordenanzas del año 1386 fueron promulgadas por el lugarteniente con las siguientes palabras: «*com los honrats jurats ab consell de dos prohòmens de cascun estament, als quals era stat remès per lo Gran i General Consell de dit regne, per bon stament d'aquell, hajen fetes algunas ordinacions devall scrites*» (PIÑA HOMES, R., *El Derecho histórico...*, p. 58).

⁶⁴ AGUILÓ, E. K., *Colección de leyes suntuarias decretadas por las autoridades superiores del antiguo reino de Mallorca desde 1384 a 1790*, Palma, 1889, pp. 18-19.

⁶⁵ AGUILÓ, E. K., *Colección de leyes suntuarias...*, p. 43.

interpretación sea compartida con el gobernador, indica que éste debía acostumbrar a ejercerla en solitario.

A pesar de que estas ordenanzas sólo eran vinculantes una vez autorizadas, promulgadas y publicadas por el lugarteniente real, su vigencia dependía del beneplácito de los jurados, que podían revocarlas en cualquier momento. En cambio, el lugarteniente carecía de potestad para derogarlas unilateralmente. Así lo manifestaron en 1387 los jurados de Mallorca en su respuesta a una consulta de los jurados de la isla de Ibiza, con ocasión de que el gobernador pretendía entrometerse en la aplicación de los capítulos del *mostassaf*⁶⁶.

En su mayor parte, las ordenanzas formadas por los jurados respondían a cuestiones puramente municipales como la policía de la ciudad, abastecimientos, calidad de los productos, salubridad, etc. Generalmente estaban destinadas a ser aplicadas por el *mostassaf*, como oficial especializado en la fiscalización de dichas materias. Aunque se dirigían en principio a regir en el conjunto de la isla, a raíz de la institucionalización de los municipios foráneos, dotados de sus propios *mostassafs*, los consejos municipales de éstas podían establecer sus propias ordenanzas sobre tales asuntos, que se aplicaban con carácter preferente a las generales del reino, siempre que no entrasen en flagrante contradicción con sus principios. En consecuencia, las ordenanzas de los jurados de la ciudad y reino sólo eran de estricta aplicación en la ciudad.

Sin embargo, algunas ordenanzas esporádicas regularon determinadas cuestiones de Derecho civil, penal o procesal, con carácter general para el reino. Así, en 1390 los Jurados formaron unas ordenanzas sobre un conjunto de cuestiones procesales y penales, que fueron ratificadas y publicadas por el gobernador⁶⁷. Asimismo, el 20 de diciembre de 1413 el Lugarteniente General Pelay Uniç sancionó mediante decreto unas ordenanzas formadas por los Jurados con el consejo del abogado de la Universidad y otros juristas y personas notables, que regularon algunos puntos relativos a hipotecas, obligaciones, contratos, Derecho notarial y, fundamentalmente, Derecho procesal⁶⁸. Por último, el 13 de diciembre de 1518 el lugarteniente Miguel de Gurrea ratificó unas ordenanzas para la abreviación de los pleitos formadas por los Jurados del reino y ordenó a todos los jueces de las curias reales que las observasen según su serie y tenor, bajo pena de privación del oficio⁶⁹. Tras la creación de la Real Audiencia en 1571, los Jurados no volvieron a formar ordenanzas sobre cuestiones de carácter procesal, que quedaron reguladas a través de una Práctica civil redactada por el regente Pere Joan Poll⁷⁰. En adelante presentaron algunas propuestas puntuales a la Real Audiencia, pero no formaron un *corpus* procesal como en el pasado.

Los Jurados formaban asimismo los capítulos reguladores de las imposiciones que gravaban determinadas transacciones, a fin de sufragar los gastos de la Universidad. En esta materia, su potestad normativa no estaba sujeta a cortapisas. En

⁶⁶ FERRER ABÁRZUZA, A., *El llibre del mostassaf d'Eivissa*, Eivissa, 2002, p. 78.

⁶⁷ PONS PASTOR, A., *Constitucions e ordinacions del regne de Mallorca*, I, Palma, 1932, pp. 115-130.

⁶⁸ MOLL, A., *Ordinacions i sumari dels privilegis consuetuts i bons usos del regne de Mallorca*, pp. 1-42.

⁶⁹ PONS PASTOR, A., *Pregons del XVIe segle a Mallorca*, Palma, 1929, pp. 99-104.

⁷⁰ *Noves ordinacions, stils y pràctica de la Real Audiència*, ordenadas por el Regente de la Cancillería Bernat Joan Poll, y publicadas el 6 de octubre de 1576 por mandato de Don Miquel de Moncada, Lugarteniente y Capitán General del Reino de Mallorca (MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 181-209).

noviembre de 1367 Pedro IV dispuso que tales capítulos se publicasen en la forma en que habían sido redactados por ellos, y en 1395 Juan I autorizó al Juez Ejecutor de la Juraría —un oficial de la Universidad del reino— a publicar mediante pregón todas las ordenanzas aprobadas por los Jurados y el *Gran i General Consell* sobre materias que incumbiesen a su oficio, sin necesidad de autorización del gobernador u otro oficial regio⁷¹. Tales atribuciones quedaron recortadas a raíz de la concordia suscrita entre los estados eclesiástico y secular de Mallorca en 1684, que tras su aprobación por el monarca, transfirió a una junta de acreedores del reino —la llamada Junta de la Universal Consignación— la facultad de proponer la creación, supresión o modificación de las ordenanzas sobre imposiciones consignadas al pago de la deuda pública, con la intervención de los jurados y los síndicos clavarios de la Parte Foránea⁷².

La facultad normativa de los jurados se extendía a la fiscalización de las ordenanzas formadas por las corporaciones gremiales. Esta atribución, típicamente municipal, era más limitada en Mallorca que en otros reinos de la Corona de Aragón, como en Valencia, donde los jurados podían otorgar a los oficios estatutos a beneplácito, aunque debían ser confirmados por el monarca, y contaban incluso con jurisdicción para conocer acerca de las cuestiones derivadas de su aplicación, en primera y segunda instancia⁷³.

A lo largo del siglo XIV se documenta la existencia de cofradías religiosas y corporaciones profesionales de los oficios, aunque muy rígidamente intervenidas por el poder real o municipal⁷⁴. Los oficios de la lana fueron regulados a través de unas ordenanzas del rey Sancho, formadas entre los años 1315 y 1318 por dos delegados regios con el consejo de los jurados⁷⁵. Sin embargo, hasta las postrimerías de esa centuria la mayor parte de los oficios apenas estuvieron dotados de una organización sólida y carecieron de capacidad normativa. La situación experimentó un profundo cambio en el reinado de Juan I. El 20 de mayo de 1389 este monarca otorgó a los menestrales de Mallorca un privilegio por el que se les permitía reunirse cuantas veces quisieran para tratar de sus asuntos, formar ordenanzas y establecer cajas comunes. Los jurados del reino se opusieron a esta prerrogativa que consideraban contraria a las franquicias del reino y lesivo para sus facultades de administración y gobierno de la isla⁷⁶. Sus protestas tuvieron una repercusión casi inmediata, pues el privilegio fue derogado unos meses más tarde⁷⁷. En diciembre de 1391 los jurados del reino y los *sobreposats* del gremio de tejedores presentaron conjuntamente a la

⁷¹ PLANAS ROSSELLÓ, A., «El Juez Ejecutor de la Juraría de Mallorca (1336-1758)», *BSAL*, 53 (1997), pp. 75 y 91.

⁷² *Concordia entre el estado eclesiástico y secular del Reyno de Mallorca...*, Palma, Viuda de Frau, 1751, p. 18.

⁷³ MATHEU Y SANZ, L., *Tractatus de Regimine regni Valentiae*, Lyon, 1704, IV, III, 31 (p. 101).

⁷⁴ ENSENYAT PUJOL, G., «Notes sobre els primers gremis i confraries coneguts a Mallorca (segles XIII-XIV)», *La manufactura urbana i els menestrals (Ss. XIII-XVI)*, Palma, 1991, pp. 247-250. BERNAT ROCA, M., «Entorn a l'organització dels menestrals a la Mallorca del segle XIV», *BSAL*, LVIII (2002), pp. 93-114.

⁷⁵ BERNAT ROCA, M., *Els «III Mesters de la Llana» a ciutat de Mallorca (s. XIV-XVII)*, Palma, 1995.

⁷⁶ ARM, LR 37, f. 178v.

⁷⁷ Por edicto de 20 de noviembre de 1389 (PONS PASTOR, A., *Libre del Mostassaf de Mallorca*, Madrid, 1949, p. 285).

aprobación del gobernador unos estatutos de aquel gremio.⁷⁸ Como consecuencia de la supresión de la amplia autonomía que les había otorgado efímeramente aquel privilegio, los jurados y el lugarteniente real volvían a controlar casi completamente el régimen del oficio.

El alcance de la facultad normativa de las corporaciones menestrales quedó definitivamente regulado a través de una nueva disposición de 18 de noviembre de 1395 que dispuso que si los gremios formaban ordenanzas, deberían hacerlo «*ab consentiment e voluntat dels dits jurats e prohòmens, e ab auctoritat del dit veguer e ab confirmació e corroboració del dit governador o de son loctinent*»⁷⁹.

Detalle del sepulcro de Jaime III, por Frederic Marés, Catedral de Palma de Mallorca

La técnica para la regulación del régimen de las corporaciones fue variable. En algunos casos los jurados y los representantes del gremio formaban conjuntamente unas ordenanzas que sometían a la aprobación del lugarteniente. Este fue el caso, por ejemplo, de las formadas por los jurados y los pelaires en diciembre de 1505⁸⁰. Pero el procedimiento más frecuente consistía en que el gremio presentase sus capítulos a la curia del gobernador, que el regente de la Cancillería diese traslado a los jurados para que los examinasen con sus abogados y propusieran las enmiendas que considerasen oportunas y, finalmente, que el lugarteniente aprobase las ordenanzas mediante presidal decreto⁸¹. En cualquier caso, el dictamen de los jurados no tenía

⁷⁸ PONS PASTOR, A., *Ordinacions gremials i altres capítols a Mallorca*, Palma, 1930, pp. 75-83.

⁷⁹ BERNAT ROCA, M., «Entorn a l'organització dels menestrals...», p. 112.

⁸⁰ PONS PASTOR, A., *Pregons del XVIe segle a Mallorca*, pp. 30-33.

⁸¹ Vid. un ejemplo en PONS PASTOR, A., *Ordinacions gremials...*, pp. 16-17.

carácter vinculante. Algunas ordenanzas se aprobaron con las enmiendas presentadas por ellos, pero otras se decretaron según el proyecto original, haciendo caso omiso de sus indicaciones. El lugarteniente tenía una amplia facultad para introducir las modificaciones que considerase convenientes, aunque raras veces las corregía *motu proprio*.

Sin embargo, en algunas ocasiones los gremios consiguieron la confirmación de sus ordenanzas por el monarca o el lugarteniente general, sin haber dado traslado previo a los jurados. Esta eventualidad tenía importantes consecuencias pues privaba a estos magistrados de la posibilidad de incidir en la política económica del reino y la eliminación de las tácticas monopolísticas. Por ello, el 22 de junio de 1616 Felipe III, a petición de los embajadores del reino, dispuso que el Regente de la Cancillería, antes de decretar y ratificar los capítulos y ordenanzas formadas por los gremios, colegios y cofradías, debiese comunicarlos a los jurados para que expresasen lo conveniente, y que en caso de que los decretase en contra de su parecer, éstos podrían recurrir al Consejo Supremo de Aragón para que decidiese lo oportuno.⁸² En 1665 volvieron a decretarse varias ordenanzas a instancias de algunos gremios, sin la preceptiva intervención de los jurados.⁸³ Pero en adelante, salvo alguna excepción puntual como la citada, parece que la regla fue observada escrupulosamente.

---

⁸² PLANAS ROSSELLÓ, A., *Los jurados de la ciudad y reino...*, p. 233.

⁸³ ARM, AH 5154, f. 82v.

CAPÍTULO III

EL CONOCIMIENTO DEL DERECHO: LAS RECOPIACIONES

3.1 ANTECEDENTES. LA *RECOPIACIÓ DE LES FRANQUESES I DRET MUNICIPAL DE MALLORCA* (1622)

El conocimiento del Derecho presentó en Mallorca un serio problema por el carácter disperso de las fuentes y la gran acumulación de normas que se produjo a partir del siglo XIV, como consecuencia de una gran intensificación de la actividad legislativa de los poderes públicos. La publicidad de las disposiciones de reciente creación tenía lugar mediante *crides* o pregones públicos. Sin embargo, el extenso conjunto de disposiciones históricas que permanecían vigentes en cada momento carecía de unos medios de publicidad adecuados. Circulaban entre los juristas copias privadas de algunos códigos recopilatorios elaborados con criterios particulares. Se trata de recopilaciones de Derecho parciales o sectoriales, asistemáticas y no oficiales, pues las normas que recogían mantenían el mismo rango y vigencia que en su redacción originaria. Las distintas instituciones contaban con un archivo y, en muchos casos, con unos libros en los que se reproducían las disposiciones más importantes para sus intereses o para el ejercicio de sus funciones. Pero se trataba de medios dispersos y fragmentarios. La formación de un índice de las franquicias y privilegios de Mallorca por el jurista Teseu Valentí en 1495, contribuyó a evitar tales inconvenientes, aunque sólo fue utilizado en los medios oficiales y profesionales. Con carácter sectorial, el doctor Miguel Miralles formó asimismo un índice sistemático de los privilegios del Real Patrimonio de Mallorca¹.

A lo largo de los siglos XVI y XVII la Universidad de Mallorca promovió algunos intentos de recopilar los privilegios y franquicias de Mallorca, y darlos a la imprenta. Tales proyectos, motivados en unos casos por el deseo de facilitar su conocimiento a los particulares, y en otros por la necesidad de protegerlos de la voluntad derogatoria de la monarquía y sus oficiales, tuvieron escasos resultados.

El 8 de enero de 1541 el *Gran i General Consell* acordó que se recopilasen e imprimiesen los privilegios y franquicias del reino, con un sumario y rúbrica, a fin de que

---

¹ Vid. PLANAS ROSSELLÓ, A., «La publicidad de las normas en la Mallorca de los Austrias», *Anuario de Historia del Derecho español*, LXXX (2010), pp. 115-132.

no sólo se pudiese beneficiar de ellos la Universidad, sino también los particulares². La redacción de la obra se encargó al doctor Pere Malferit de Montanyans (†1566), que no llegó a realizar su cometido. Unas décadas más tarde, la Universidad financió la edición de la pragmática de creación la Real Audiencia y otros textos legales de carácter procesal, advirtiendo que con ella se iniciaba una tarea que debía ser continuada en breve³. La elaboración de esta obra se consideraba perentoria en aquellos momentos, pues los jurados temían que el tribunal recientemente erigido pudiera conculcar los privilegios del reino.

Tras la frustración de otras iniciativas, en los primeros decenios del siglo XVII la Universidad se planteó una estrategia diferente. El 13 de diciembre de 1602 los jurados del reino, «*attenent la necessitat tan gran hi ha al present regne, per lo govern y benefici de tots, de que's fasse de nou un Dret municipal y ordinacions que reformen totes les coses que tenen necessitat de reformació*», designaron unos juristas para que elaborasen el proyecto⁴. En este caso se pretendía algo más que la mera publicidad de los antiguos privilegios y franquicias. En lugar de atrincherarse en ellos, recopilando el derecho vigente, los representantes del reino quisieron introducir reformas en su sistema jurídico. La carencia de unas Cortes del reino había provocado que el Derecho propio de Mallorca estuviese atrasado en muchos aspectos o que presentase unas lagunas que, en plena época moderna, el *Ius commune* no era adecuado para colmar.

Como en anteriores ocasiones, los juristas designados en 1602 ni siquiera llegaron a reunirse para iniciar su tarea. La propuesta fue retomada mucho más tarde, en agosto de 1621. Tras sustituir a los miembros de la primitiva comisión, que habían fallecido, el trabajo quedó encomendado a los doctores Pere Joan Canet, Antoni Mesquida y Jordi Zaforteza. Animados por la promesa de una exención vitalicia de tributos en caso de que entregasen el texto antes del cambio de jurarías, emprendieron la redacción con gran celeridad. Así, el 7 de mayo de 1622, nueve días antes del vencimiento del plazo, presentaron a los jurados el manuscrito, al que dieron por título *Recopilació de les franqueses i Dret municipal de Mallorca*⁵. Los autores elaboraron una recopilación sistemática, en la que incluyeron junto a las disposiciones vigentes que consideraban que se debían conservar, propuestas de *lege ferenda* para colmar lagunas o sustituir preceptos en vigor, tanto de Derecho propio como de Derecho común.

La obra quedó integrada por dos volúmenes. El primero, de carácter sistemático, quedó dividido en 5 libros, subdivididos en 85 títulos, y éstos en 386 capítulos u *ordinacions*. El segundo, del que sólo se redactó el sumario, debía contener el texto íntegro de un conjunto de 53 disposiciones extensa de especial relevancia, que en el primer volumen se habían fragmentado para distribuirlas por materias. Por decisión de los autores, los textos del volumen primero fueron íntegramente traducidos al catalán. Algunos de ellos se tomaron de versiones catalanas antiguas, pero la mayor parte debieron ser vertidos al romance por ellos mismos.

² ARM, AGC 29, f. 35.

³ ARM, AH 3123, f. 97. Determinaciones de 12 de diciembre de 1573 (AGC 39, ff. 32-33) y 8 de enero de 1574 (AGC 39, ff. 37v-38).

⁴ PIÑA HOMS, R., *El Derecho histórico del Reino de Mallorca*, pp. 315-316.

⁵ Cfr. PLANAS ROSSELLÓ, A., *Recopilación del Derecho de Mallorca. 1622. Por los doctores Pere Joan Canet, Antoni Mesquida y Jordi Zaforteza*, Palma, 1996.

Los capítulos redactados por los autores como propuestas de *lege ferenda* recibieron el nombre de *ordinacions noves* y representan algo más de la tercera parte del texto. Por lo general, las referidas a cuestiones de Derecho público recogen viejas aspiraciones del reino, que ya habían tenido una formulación expresa en el pasado. Efectivamente, una de sus fuentes principales parecen ser los capítulos formados por los jurados con el asesoramiento de sus abogados y aprobados por el *Gran i General Consell* en años anteriores, muchos de los cuales habían sido elevados al monarca, pero no habían obtenido el *placet regio*. En el libro IV, dedicado al Derecho de sucesiones, son mucho más abundantes las *ordinacions noves* que las disposiciones vigentes: de sus veintisiete capítulos, sólo ocho se corresponden con leyes antiguas. Su pretensión era sustituir el Derecho romano justiniano vigente por unas nuevas reglas, en línea con las aprobadas en otros reinos de la monarquía, que impidiesen la fragmentación de los patrimonios por causa de la distribución de las legítimas.

La recopilación contiene muy escasas disposiciones de la época de los Austrias. En el volumen sistemático se recogen textos procedentes de un conjunto de capítulos otorgados por los reyes Carlos y Juana el 10 de julio de 1519,⁶ la pragmática de creación de la Real Audiencia de 1571, la resolución de dudas de 25 de abril de 1572, una disposición regia de 13 de mayo de 1571 que obliga a los notarios a presentar al lugarteniente general, regente, procurador real o doctores de la Real Audiencia todas las súplicas o requerimientos que se les soliciten⁷, la Práctica Civil de 1576, y la pragmática de Felipe III de 20 de octubre de 1608 sobre las interinidades en la lugartenencia general. A excepción de los capítulos de 1519 y la provisión de 13 de mayo de 1571, las disposiciones se encontraban ya recogidas en un libro publicado por mandato del lugarteniente general interino en 1618.

En la parte cronológica se debían incluir los citados capítulos de 10 de julio de 1519, la pragmática de creación de la Real Audiencia de 1571, la pragmática de 7 de septiembre de 1600, la pragmática sobre el régimen de la Universidad de 12 de julio de 1614, publicada el 27 de octubre del mismo año⁸, y una pragmática sobre la Universal Consignación de la misma fecha⁹.

Con el cambio de juraría, pocos días después de la recepción del manuscrito, el proyecto fue totalmente abandonado. Si los jurados hicieron gestiones para su aprobación, no ha quedado constancia escrita, pues no se llegó a plantear su discusión en el *Gran i General Consell*. En los años siguientes los embajadores del reino presentaron al monarca algunas peticiones que figuraban entre las *ordinacions noves* de la recopilación, pero en ningún caso se hicieron eco de las propuestas de *lege ferenda* de Canet, Mesquida y Zaforteza, sino que recogieron viejas aspiraciones formuladas por el *Gran i General Consell* antes de su redacción. Sin duda, la excesiva ambición reformista del texto, muchos de cuyos extremos respondían a la opinión particular de sus autores, fue la causa de que quedase completamente olvidado.

Pocos años más tarde, el 7 de septiembre de 1629, los jurados propusieron al *Gran i General Consell* la publicación de los privilegios del Reino, sin hacer mención

---

⁶ Privilegio otorgado por aquellos monarcas, que consta de 31 capítulos. ARM, *Llibre de n'Abelló*, ff. 158-168.

⁷ ARM, LR 90, ff. 169v-170v.

⁸ ARM, Códice 32, ff. 49-54v.

⁹ ARM, Códice 32, ff. 55-62.

alguna a la obra de Canet, Mesquida y Zaforteza¹⁰. Para llevar a cabo el trabajo se designó al doctor en ambos derechos Joan Dameto y al escribano Nicolau Terrassa, pero tampoco tenemos noticia de los resultados de ese encargo. Precisamente el doctor Joan Dameto en su *Historia de Mallorca* publicada en 1633 recoge el único testimonio coetáneo a la recopilación de Canet, Mesquida y Zaforteza, cuando afirma que «convendría suplicar a S. M. para que le diese fuerza de ley, pues sería sin duda para los jueces, abogados y otros causídicos, una grande luz entre tantas tinieblas con que el Derecho Común queda ofuscado»¹¹.

3.2 LAS ORDINACIONES I SUMARI DELS PRIVILEGIS, CONSUETUTS I BONS USOS DEL REGNE DE MALLORCA (1663)

Tras la propuesta de 1629 pasaron largos años sin que se volviese a tratar del tema hasta que por fin, el 26 de enero de 1662, el *Gran i General Consell* consigió una imposición para hacer frente a los 200 ducados en que se había presupuestado la impresión de los privilegios¹². Como fruto de ello, en 1663 el notario Antoni Moll, secretario perpetuo y archivero de la Universidad, dio a la imprenta una obra de escasas pretensiones: las *Ordinacions i sumari dels privilegis, consuetuts i bons usos del regne de Mallorca*, una recopilación asistemática de algunas de las principales fuentes legales mallorquinas, de contenido predominantemente procesal. En la primera parte reprodujo los textos originales e íntegros de algunas ordenanzas dictadas por los gobernadores y los jurados del reino conocidas como *ordinacions*, siguiendo la línea de una importante familia de códigos¹³ así titulados: las *Ordinacions de Pelay Uniç*, formadas por los jurados del reino y promulgadas por el lugarteniente general que les da nombre el 20 de diciembre de 1413; las *Ordinacions de Berenguer Uniç*, conjunto de capítulos sobre abreviación de pleitos, elaborados por los jurados del reino, aprobados por Alfonso V en Gaeta el 15 de junio de 1439, y publicados el 28 de septiembre del mismo año; los *Capítols de Berenguer Uniç*, conjunto de capítulos sobre diversas materias elaborados por los jurados del reino, y aprobados por Alfonso V en el Castillo junto a la torre de Carbonaria el 19 de mayo de 1439; los capítulos sobre comisarios y portadores de cartas otorgados por el lugarteniente general Rodrigo Falcó en 1449, y los capítulos otorgados por el Gobernador Vidal de Castellodoriz de Blanes el 24 de marzo de 1461, en los que se regulan las compraventas. Completan esta parte los estilos de Arnau d'Erill —una colección oficial de costumbres admitidas en juicio, aprobada en 1344 por el gobernador que le da nombre—, la pragmática de la Real Audiencia de 11 de mayo de 1571, la declaración de dudas de 25 de abril de 1572, la Práctica Civil de 1576, y las pragmáticas de 3 de septiembre de 1606 y 20 de octubre de 1608 reguladoras de las interinidades en la lugartenencia general del reino.

¹⁰ ARM, AGC 57, f. 305.

¹¹ Cfr. DAMETO, J.; MUT, V.; ALEMANY, J., *Historia General del Reino de Mallorca*, Palma, 1841, I, p. 99.

¹² ARM, AGC 67, ff. 108v-109.

¹³ MUT CALAFELL, A.; URGELL HERNÁNDEZ, R., *Documents capdals del regne de Mallorca. Documents i compilacions legals*, Palma, 2003, pp. 242-247.

En la segunda parte llevó a cabo una actualización del sumario de los privilegios de Teseu Valentí de 1495, siguiendo su propio criterio, modernizando el lenguaje, añadiendo nuevas recensiones, redactando completamente las referencias de algunas voces, y estableciendo algunas remisiones entre ellas¹⁴. Las disposiciones resumidas en el sumario se remitieron a los distintos códigos recopilatorios del Archivo de la Universidad, donde se podían consultar *in extenso*. En las últimas páginas incluyó una tabla de las fiestas y días feriados en la isla, y un arancel notarial.

La recopilación no consiguió un reconocimiento oficial. El texto de la licencia regia para su publicación, concedida por el lugarteniente general y Real Audiencia el 24 de abril de 1663, e impresa en la portada, señaló claramente que se otorgaba «*sin aprobar lo contenido en él, sino para que se tenga noticia de lo que en él se refiere*».

Unas décadas más tarde se formó una recopilación anónima, sin fecha ni pie de imprenta, que debió ser editada en Mallorca en los primeros años del siglo XVIII. La obra, conocida con el nombre de *Catálogo de los reyes de Mallorca*, por ir encabezada con un texto así titulado, recogió diversos privilegios y pragmáticas desde la época medieval hasta el reinado de Carlos II, ninguno de los cuales se había reproducido *in extenso* en la recopilación de Moll. A continuación, incluyó diversas providencias relativas a la muerte del último Austria en 1700, las cláusulas testamentarias en las que se reguló su sucesión y una determinación del *Gran i General Consell* de 10 de enero de 1701, que dispuso que se llevasen a cabo las demostraciones de júbilo por el nuevo rey. El documento más reciente es una relación acerca del juramento por los monarcas de los privilegios del Reino de Mallorca, elaborada por los jurados el 28 de diciembre de 1701, con la intención de solicitar una nueva confirmación a Felipe V. La precipitada impresión de esta obra, deficiente en su contenido y carente de cualquier sistemática, debió ser motivada por el temor a que los antiguos privilegios pudieran ser conculcados a raíz del cambio de dinastía.

Con estos precarios medios de conocimiento, el Derecho del Reino de Mallorca quedó escasamente protegido ante la crisis en que lo sumieron poco más tarde las reformas iniciadas por la Nueva Planta de la Real Audiencia borbónica.

3.3 EL DERECHO DE MALLORCA TRAS LA NUEVA PLANTA

A partir del Decreto de Nueva Planta de 28 de noviembre de 1715, publicado mediante Real Cédula de 16 de marzo de 1716¹⁵, el Derecho del reino de Mallorca entró en una fase de decadencia paulatina. El breve texto del Decreto introdujo importantes reformas en materia de derecho público, y en su capítulo 13 y último dispuso que «*en todo lo demás que no está aquí comprendido*» se aplicasen «*todas las reales pragmáticas y privilegios con que antiguamente se gobernava ese reyno*». El tenor literal del Decreto no fundamentó la continuidad esencial del sistema jurídico mallorquín en una nueva concesión, según la fórmula que había propuesto la mayoría

¹⁴ MUT CALAFELL, A.; URGELL HERNÁNDEZ, R., *Documents capdals...*, pp. 260-261.

¹⁵ El decreto de 28 de noviembre ha sido publicado por GAY ESCODA, J. M., *El Corregidor a Catalunya*, Madrid, 1997, pp. 791-793. La Real Cédula fue impresa en Mallorca por Miguel Capó, impresor, en 1716. Existe edición facsímil: *Nueva planta de la Real Audiencia del Reyno de Mallorca: 1716*, Palma, Miguel Font, Editor, 1993, con un estudio preliminar de Román PIÑA HOMS. Texto recopilado en NOVÍSIMA RECOMPILACIÓN, V 10, 1.

de consejeros de Castilla en la Consulta de 18 de agosto de 1715, sino que la presentó como una mera confirmación¹⁶. Una diferencia sustancial con respecto al principado de Cataluña, cuyo decreto de 9 de octubre de 1715 mandó que se observasen en todo lo demás las constituciones que antes había, «*entendiéndose que son establecidas de nuevo por este decreto*»¹⁷.

Como consecuencia de ello, Mallorca pudo conservar en un primer momento prácticamente todo su derecho civil, penal, procesal y mercantil. Sin embargo, el sistema de creación del derecho quedó profundamente alterado, ya que la vieja constitución política pactista —muy quebrada por vía de hecho desde la época de los Austrias, pero todavía viva en la mentalidad del reino— fue sustituida por una nueva concepción absolutista del poder, que identificaba plenamente la soberanía con la voluntad del monarca.

A lo largo del siglo XVIII la creación del Derecho residió exclusivamente en el monarca y su Consejo mediante pragmáticas-sanciones, decretos, reales cédulas, reales órdenes, instrucciones, etc. En raras ocasiones los monarcas de la casa de Borbón promulgaron normas específicas para el reino de Mallorca. Por el contrario, sus disposiciones, salvo que expresamente señalasen lo contrario, se publicaron con carácter común para toda España, como leyes generales del reino.

La participación de los cuerpos representativos del reino en la creación del Derecho, hasta entonces garantizada mediante diversos mecanismos, quedó casi completamente suprimida. El único medio de que disponían para intentar influir en la creación de las normas eran el ejercicio del derecho de petición y la elaboración de informes a solicitud del Consejo de Castilla. Durante el siglo XVIII tan sólo en unas pocas ocasiones obtuvieron el reconocimiento de alguno de sus antiguos privilegios o consiguieron frenar la reforma de alguna de sus instituciones. En este sentido, con ocasión de un litigio en materia fideicomisaria, las instituciones del reino consiguieron su mayor éxito: la Real Cédula de 31 de agosto de 1736, que declaró la vigencia del derecho común como «*costumbre y práctica de juzgar tan uniforme*»¹⁸. Una disposición que contribuyó de forma eficaz a la conservación del acervo jurídico mallorquín en materia civil y que permitió su evolución a través de la jurisprudencia de la Real Audiencia y del recurso a la doctrina jurídica, fuese extranjera o, preferentemente, catalana.

Sin embargo, la legislación dictada desde entonces por los monarcas, que en muchas ocasiones se limitaba a confirmar, suprimir o modificar el derecho castellano, fue modificando lentamente el derecho mallorquín. Además, la carencia de unas sólidas instituciones representativas privó a Mallorca de la posibilidad de renovar su sistema jurídico de forma autónoma y favoreció la lenta fosilización de aquellas ramas del derecho que habían permanecido inmunes a las disposiciones derogatorias de Felipe V.

---

¹⁶ Según el Fiscal se deberá entender que todo lo que se ejecute de acuerdo con los antiguos fueros lo será por «*nueva concesión y gracia especial de Vuestra Magestad sugeto a revocación, siempre y quando fuere de su real beneplácito, por quedar reservado a su regalía y suprema autoridad y potestad el alterar, revocar, mudar, añadir y dar nuevas leyes y providencias, que fueren de su real voluntad y parecieren convenientes*» (GAY ESCODA, J. M., *El Corregidor a Catalunya*, p. 779).

¹⁷ GAY ESCODA, J. M., *El Corregidor a Catalunya*, p. 767.

¹⁸ Publicada por ZAFORTEZA DE CORRAL, L., *La Compilación de 1961 a través de su proceso formativo. Antecedentes, documentos y actas*, Palma, UIB, 1992, pp. 19-25.

El derecho penal y procesal penal de Mallorca sufrieron una importante transformación a través de sucesivas leyes particulares o generales, que suprimieron los antiguos privilegios de los naturales e implantaron una penalidad y un sistema procesal de tradición castellana. En cambio, el procedimiento civil mantuvo la mayor parte de sus especialidades, aunque sufrió una transformación de especial trascendencia: la Real Cédula de 23 de junio de 1768 dispuso que los jueces cesasen en la práctica de motivar las sentencias y ordenó que se limitasen a recoger las palabras decisorias como se venía observando en el Consejo de Castilla y demás tribunales ordinarios del reino.

Mucho más escasas fueron las reformas en materia civil, que se redujeron prácticamente a las disposiciones reguladoras de los matrimonios desiguales desarrolladas a partir de la pragmática de Carlos III de 23 de marzo de 1776; la nueva regulación de las hipotecas por Real Pragmática de 31 de enero de 1768; las disposiciones en materia de sucesiones que declararon inválidas las mandas hechas en la última enfermedad a los confesores o a sus deudos, iglesias y religiones; la pragmática de 9 de octubre de 1766 que dispuso que los bienes de quienes muriesen intestados sin herederos conocidos se aplicasen a la Real Cámara; y las sucesivas disposiciones en materia de enajenación de bienes fideicomisados¹⁹.

En definitiva, con anterioridad a la Revolución Liberal el Derecho de Mallorca, especialmente el privado, mantuvo muchas de sus particularidades históricas. Sin embargo, las instituciones del reino no fueron capaces de darle una adecuada formulación que facilitase su conocimiento y evitase su decadencia. De ahí que en la época de la Codificación el derecho mallorquín apenas ofreciese resistencia a la unificación, quedando solamente a salvo de ella unas pocas instituciones civiles.

---

¹⁹ Puede verse una relación de estas disposiciones en MOREY TOUS, A., *Noblesa i desvinculació a Mallorca als segles XVIII i XIX*, Barcelona, 1999, pp. 88-89.

CAPÍTULO IV

PRINCIPALES OBRAS

4.1 *CARTA DE POBLACIÓN OTORGADA POR JAIME I DE ARAGÓN AL REINO DE MALLORCA (1 DE MARZO DE 1230)*

Manuscritos

- ACA, Manuscritos Casa Real, 2, ff. 1-5. (catalán).
ACA, Manuscritos Casa Real, 9, ff. 1-6. (catalán).
Archivo Histórico Municipal de Ibiza. Llibre de la Cadena, ff. 58-60v. (catalán).
AHN, Códice 1498, ff. 1-5. (catalán).
ARM, Pergaminos Reales. Jaime I, perg. 1. (latín).
ARM, Pergaminos Reales. Jaime I, perg. 2. (latín).
ARM, Llibre de Privilegis dels Reis, ff. 14v-18. (latín).
ARM, Llibre de Privilegis dels Reis, ff. 223-227. (catalán).
ARM, Llibre de Sant Pere, ff. 1-1. (latín).
ARM, Llibre de Franqueses I, ff. 1-6v. (catalán).
ARM, Llibre de Franqueses II, ff. 3-5. (catalán).
ARM, Llibre de Franqueses III, ff. 1-5. (catalán).
ARM, Llibre de Franqueses IV, ff. 1-4. (catalán).
BIBLIOTECA PERALADA, Llibre de Privilegis y Franqueses de Mallorca, ff. 1-4v. (catalán).

Ediciones

- DAMETO, Juan, *Historia General del Reyno Baleárico*, Mallorca, 1633. pp. 265-269. (latín).
QUADRADO, J. M., *Historia de la Conquista de Mallorca*, Palma, 1850, pp. 420-428. (latín).

- VILLANUEVA, J., *Viaje literario a las iglesias de España*, XXII, Madrid, 1851, pp. 285-293. (Catalán).
- QUADRADO, J. M., *Privilegios y franquicias de Mallorca, cédulas, capítulos, estatutos, órdenes y pragmáticas otorgadas por los reyes de Mallorca, de Aragón y de España desde el siglo XIII hasta el fin del XVII*, Palma, 1895-1896, pp. 25-27. (latín).
- AGUILÓ AGUILÓ, E., «Franqueses i privilegis del Regne», *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, V (1985), pp. 43-48. (latín y catalán).
- BOFARULL, P., *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, XXIX, pp. 2-8 (latín).
- PONS PASTOR, A., *Constitucions e ordinacions del regne de Mallorca (s. XIII-XV)*, I, Palma, 1932, pp. 5-16. (catalán).
- HUICI MIRANDA, A., *Colección diplomática de Jaime I el Conquistador*, Valencia, 1916-1921, n. 84. (latín).
- HUICI MIRANDA, A.; CABANES PERCOURT, M. D., *Documentos de Jaime I de Aragón*, I, Valencia, 1976, n. 150. (latín).
- PÉREZ MARTÍNEZ, L., «Corpus documental balear. Regnat de Jaume I», *Fontes Rerum Balearium*, I (1977), pp. 59-66. (latín y catalán).
- PIÑA HOMS, R., *La creación del derecho en el reino de Mallorca*, Palma, 1987, pp. 162-167. (catalán).
- MUT CALAFELL, A.; URGELL HERNÁNDEZ, R., *Documents capdals del Regne de Mallorca. Documents i compilacions legals*, Palma, 2003, pp. 32-37.
- PLANAS ROSSELLÓ, A., «Transcripció de la compilació llatina de franqueses i privilegis», en URGELL HERNÁNDEZ, R. (Dir.), *Llibre dels Reis. Llibre de franqueses i privilegis del regne de Mallorca*, Palma, 2010, pp. 179-181. (latín).
- URGELL HERNÁNDEZ, R., «Transcripció de la compilació catalana de franqueses i privilegis», en URGELL HERNÁNDEZ, R. (Dir.), *Llibre dels Reis. Llibre de franqueses i privilegis del regne de Mallorca*, Palma, 2010, pp. 307-309, (catalán).

Estudios

- PONS FABREGUES, B., *La carta de franquesa del rei en Jaume I constituïnt el Regne de Mallorca, Estudi crític*, Palma, 1917.
- GUILARTE ZAPATERO, A.: «El municipio de Mallorca según su primera Carta», en *Homenaje a Nicolás Pérez Serrano*, II, Madrid, 1959, pp. 82-121.
- SALVÁ, J., «La carta de franqueza del Reino de Mallorca», *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, XXIV (1933), pp. 437-456.
- SALVÁ, J., «Jaime I y los pobladores de Mallorca», en MASCARÓ PASARIUS, J. (Coord.), *Historia de Mallorca*, III, Palma, 1970, pp. 308-408.
- SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A., «En torno a la institucionalización del reino de Mallorca en el siglo XIII», *Medievalia*, 2 (1981), pp. 111-144.

- SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A., «La Carta de Franquesa de Mallorca, estatuto constituyente del Reino», *Anuario de Estudios Medievales*, 17 (1987), pp. 207-228.
- SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A., «Sobre la datación de la Carta de Franquesa de Mallorca», *Studia Historica et Philologica in honorem P. Miquel Batllori*, Roma, 1984, pp. 457-474.

Transcripción del original latino

[1] Manifestum sit omnibus tam presentibus quam futuris quod nos Iacobus, Dei gratia rex Aragonum et regni Maioricarum, comes Barchinone et dominus Montispessulani, cum presenti publica inscriptura perpetuo valitura per nos et omnes heredes ac successores nostros damus, concedimus et laudamus vobis, dilectis et fidelibus nostris universis et singulis populatoribus regni et civitatis Maioricarum habitantibus, predictam civitatem et totam insulam, ut ibi populetis et habitetis.

Et damus vobis casas et casales, ortos et ortales, et terminum civitatis, prata, pascua, aquas dulces, maria et litus maris, venationes, pasqueria, plana et montanas, erbas, ligna ad domos et naves et ligna alia construenda, et ad omnes alios vestros usus. Et possitis piscari in mari libere, stagnis tantum retentis nobis.

[2] Possessiones autem omnes, quas in civitate vel in regno habebitis vel possidebitis, habeatis franchas et liberas, sicut eas habebitis per cartas nostre donacionis. Et possitis de eis facere, cum prole et sine prole, omnes vestras voluntates cui-cumque volueritis, exceptis militibus et sanctis.

[3] Damus iterum vobis quod in civitate et regno Maioricarum et per totam aliam terram dominationis nostre et regni Aragonum, tam hiis terris quas hodie habemus vel in antea poterimus adipisci per terram et mare sitis franchi et liberi cum omnibus rebus et mercaturis vestris, et ab omni lezda, pedatico, portatico, mensuratico et penso et ribatico, et ab omni questia, toltia, fortia, demanda, prestito, hoste et cavalcata et earum redemptione postquam insula fuerit adquisita.

[4] Non donetis carnaticum de vestro bestiaro ullo tempore, passaticum, herbaticum neque quarentenum.

[5] Nauffragium aliquod non erit unquam in partibus insule supradicte.

[6] Si quis traxerit cultellum vel ensem versus alium minando vel irascendo, donet nostre curie sexaginta solidos vel manum perdat.

[7] Si quis captus fuerit in latrocinio aliquas res furando, teneat ille cuius res fuerit latronem illum tamdiu donec suas res recuperet. Et postea reddat illum curie ad iustitiam faciendam.

[8] Nullus de adu[lt]erio puniatur in rebus vel in persona, nisi mulier vel vir proponat querelam de violentia vel forcia sibi facta.

[9] Omnia malefacta que fuerint inter habitatores civitatis possint probi homines pacificare et diffinire antequam sit clamor vel firmamentum ad curiam factum.

[10] De iniuriis et malefactis de quibus curie fuerit factus clamor firmabitis directum in posse nostre curie, et reus dabit quintum pro calonia si sit convictus, set primo debet satisfacere conquerenti.

[11] Pro quinto curie lectum [et] archa non pignerabitur, neque vestes, neque arme persone sue.

[12] Si querimonia facta fuerit de possessione vel re immobili, non dabitis caloniam neque quintum.

Traducción al castellano

[1] Sea manifiesto a todos, así presentes como futuros, que Nos Jaime, por la gracia de Dios rey de Aragón y del reino de Mallorca, conde de Barcelona y señor de Montpeller, con la presente pública escritura valedera perpetuamente, por Nos y por todos nuestros herederos y sucesores, damos, concedemos y aprobamos a vosotros, dilectos y fieles nuestros todos y cada uno de los pobladores habitantes del reino y la ciudad de Mallorca, la predicha ciudad y toda la isla para que allí pobléis y habitéis.

Y os damos casas y casales, huertos y cortinales y el término de la ciudad, prados, pastos, aguas dulces, el mar y su ribera, la caza, la pesca, el llano y las montañas, hierbas, leña para construir casas y naves y otras embarcaciones, y para todos otros usos vuestros. Y podáis pescar libremente en el mar, reteniéndonos solamente las lagunas.

[2] Todas las propiedades que tengáis o poseáis en la ciudad o en el reino, las tendréis exentas y libres así como aquellas tendréis por nuestras cartas de donación. Y que podáis disponer de ellas, con descendencia o sin ella, según vuestras voluntades a favor de quien queráis, excepto a favor de los caballeros y las iglesias o monasterios.

[3] Os concedemos también que en la ciudad y en el reino de Mallorca y en todas las otras tierras de nuestro señorío y del reino de Aragón, así en los territorios que hoy poseemos como en los que en el futuro podamos adquirir por tierra o por mar, seáis exentos y libres con todos vuestros bienes y mercaderías, de toda lezda, peaje, portazgo, mensuratico, y peso *desembarco*, y de toda cuestación, requisa, apremio, demanda, empréstito, y de la hueste y cabalgada y su redención después de que la isla esté enteramente conquistada.

[4] No daréis carnaje de vuestro ganado en ningún tiempo, ni derechos de paso, ni de pastos, ni cuarenteno.

[5] Ningún [derecho de] naufragio habrá jamás en el territorio de la isla supradicha.

[6] Si alguien desenvaina un cuchillo o una espada contra otro amenazando o airadamente pague sesenta sueldos a nuestra curia o pierda una mano.

[7] Si alguien fuese capturado en latrocinio hurtando algunos bienes, aquel de quien sean los bienes retenga al ladrón hasta recuperarlos, y después entréguelo a la Curia para que haga justicia.

[8] Nadie sea castigado por adulterio en sus bienes o su persona, salvo que la mujer o el marido presenten querella por la violencia o fuerza ejercida contra ellos.

[9] Todos los maleficios que se produzcan entre los habitantes de la ciudad puedan ser pacificados o definidos por los prohombres antes de que sea hecha denuncia o firma ante la Curia.

[10] De las injurias y crímenes de los que sea hecha denuncia a la Curia daréis firma de derecho en poder de nuestra Curia, y el reo dará el quinto por caloña si resulta convicto, aunque previamente debe satisfacer al querellante.

[11] Si se presenta una demanda por un predio o bien inmueble no se debe dar caloña o quinto a la curia.

[12] Por el quinto de la Curia no se debe prender el lecho y el arca, ni los vestidos ni las armas personales.

[13] Habitatores civitatis placitabunt de tercio in tertium diem. Extraneus de die in diem si conveniatur, sed si conveniat utetur iure vicini.

[14] In causis iniuriarum, dampnis vulneribus illatis, procedatur secundum Usaticum Barchinone.

[15] Si debitor vel fideiussor aliquis sit effectus, et terminus sit transactus, et inventus fuerit in civitate vel regno Maioricarum, non possit foris privilegium allegare, set ibi teneatur respondere.

[16] Pro aliquo crimine vel debito vel demanda non faciatis nobiscum vel cum baiulo aut curia Civitatis bataillam per ferrum candidum, per hominem, per aquam vel aliam ullam causam.

[17] Curia, baiulus, sayo vel eorum locumtenens non intrabunt domos vestras pro aliquo crimine vel causa suspicionis per se solos, set intrabunt cum duobus vel quatuor probis hominibus Civitatis. Hoc idem servabitur in navibus et lignis, furnis et molendinis.

[18] Sacramentum calumpnie facietis in causis vestris, set nil inde dabitur vel ponetis pro iureiurando faciendo.

[19] Non dabitur curie, baiulo vel sayonibus aliquid pro iustitia vestra facienda vel exsequenda, set si sayo hierit extra civitatem det ei conquerens sex denarios pro leuga.

[20] Revenditor vini, farine vel rerum comestibilium, si inventus fuerit cum falsa mensura, perdat totam penitus rem venalem, et habeat inde terciam partem curia et duas partes murus civitatis.

[21] Flequeria, si vendiderit panem de minus penso, vel ponatur in costello vel donet quinque solidos, de quibus habeat duas partes curia et tertiam partem murus.

[22] Nullus teneatur facere preconizare vinum, oleum aut res venales, nec teneatur habere pensum domini. Tamen, ex quo posite fuerint res venales, non quis plus vendere possit precio posito, set totam vendat rem venalem, nec faciat in eam mesclam ullam.

[23] Vicarius, baiulus vel sayo non possit cognoscere de falcitate pensi vel mensurarum nisi in loco publico et coram probis hominibus Civitatis.

[24] Non dabitur calonia, nisi placitum firmatum fuerit ab utraque parte.

[25] Omnes questiones que infra habitatores fuerint civitatis agitentur in locis publicis ubi vicarius fuerit cum probis hominibus civitatis. Et non venietis ad domum curie vel baiuli pro placito determinando.

[26] Debitor vel fideiussor possit dare pignus suo creditori ad decem dies cum manulevatore ydoneo, et tenebit pignus per decem dies post quos vendet pignus, set currere illud faciet per tres dies. Et, si plus de suo debito inde habuerit, restituet debitori; si minus, debitor vel fideiussor restituet creditori.

[27] Nullus fideiussor teneatur respondere dum principalis persona fuerit presens et ydoneam ad satisfaciendum.

[28] Si quis dixerit aliqui «cuguç» vel «renegat», et statim ibi aliquod dampnum acceperit, non teneatur respondere alicui domino vel eius locum tenenti.

[29] Si quis pro aliquo crimine a curia vel baiulo captus fuerit, non absolvatur nisi dederit firmansiam de directo.

[30] Si miles noluerit facere iustitie complementum nec a curia possit distringi, liceat adverso suo pignora capere propria auctoritate sua, preter equum quem ipse equitat. Et, si forte alia pignera non habeat, liceat adversario militis equum cape[re] nisi super eum equitet vel propria manu cum teneat.

[13] Los habitantes de la ciudad pleitearán de tres en tres días. Los extraños de día en día si así se conviene, y si se conviene usarán el derecho de los vecinos.

[14] En las causas por injurias, daños y heridas infligidas, se debe proceder de acuerdo con los *Usatges* de Barcelona.

[15] Si alguno se ha hecho deudor o fiador y el término ha transcurrido, y se encuentra en la ciudad de Mallorca, no pueda alegar privilegio de fuero y tenga que responder aquí.

[16] Por algún crimen o deuda o demanda no hagáis con Nos o con el baile o con la curia de la ciudad ordalía por hierro candente, por hombre, por agua o por ninguna otra cosa.

[17] La curia, el baile, el sayón o sus lugartenientes no entrarán en vuestras casas por cualquier crimen o sospecha por sí solos, sino que entrarán con dos o cuatro prohombres de la ciudad. Esto mismo se debe observar en naves, leños, hornos y molinos.

[18] Prestad el juramento de calumnia en vuestras causas, pero no deis ni depositéis ninguna cosa para hacer el juramento.

[19] No daréis ninguna cosa a la curia, el baile o los sayones para que os administren justicia o la ejecuten, pero si el sayón tiene que desplazarse fuera de la ciudad el demandante le debe pagar seis dineros por legua.

[20] Si el revendedor de harina, vino o cosas comestibles es descubierto con una medida falsa perderá absolutamente toda la cosa en venta, y se entregará un tercera parte a la curia y las dos restantes a las obras de la muralla de la ciudad.

[21] Si la panadera vende pan de peso inferior debe ser puesta en la picota o pagar cinco sueldos, de los que se entregarán dos tercios a la curia y el tercero a las obras de la muralla de la ciudad.

[22] Nadie deberá hacer pregonar vino, aceite u otras cosas en venta ni esté obligado a tener pesas del señor. Pero una vez puestas las cosas a la venta no podrá venderla por precio mayor del fijado, y deberá vender la cosa íntegra y sin mezcla.

[23] El veguer, el baile o los sayones no podrán juzgar sobre la falsedad de las pesas y medidas sino en lugar público y ante los prohombres de la ciudad.

[24] No se debe prestar juramento de calumnia antes de que el pleito haya sido firmado por ambas partes.

[25] Todos los pleitos entre habitantes de la ciudad se deben celebrar en los lugares públicos donde se encuentre el veguer con los prohombres. Y no vayáis a la casa de la curia o del baile para determinar el pleito.

[26] El deudor o su fiador pueden entregar una prenda a su acreedor a diez días, con depositario idóneo, y tendrá la prenda durante diez días, pasados los cuales la venderá o la hará correr durante tres días. Y si obtuviera más de la deuda, lo restituirá al deudor. Si menos, el deudor o el fiador resarcirán al acreedor.

[27] Ningún fiador deberá responder mientras la persona principal esté presente y sea idónea para satisfacer.

[28] Si alguno dijese a otro ‘cornudo’ o ‘renegado’ y allí inmediatamente recibiera algún daño, no tenga que responder a ningún señor o su lugarteniente.

[29] Si alguien por algún crimen fuera capturado por el baile o la curia, no se le absuelva si no da fianza de derecho.

[30] Si algún caballero no quisiera hacer complemento de derecho ni la curia pudiera obligarle a ello, sea lícito a su adversario tomar prenda por su propia autoridad excepto el caballo que él mismo cabalga. Y si acaso no tuviera otra prenda, sea lícito al adversario tomar el caballo del caballero, si no cabalga sobre él o lo sujeta con su propia mano.

[31] Iudicia omnia causarum et criminum iudicabit curia cum probis hominibus Civitatis.

[32] Si quis de aliquo crimine fuerit condempnatus unde penam sustineat corporealem, non amittat bona sua nec partem bonorum suorum, set possit de eis testari et dimittere heredibus et cui velit.

[33] Quilibet possit facere se preconem, et possitis res vestras cuilibet facere preconizare.

[34] Liceat cuilibet layco tamen ydoneo, set nemini ordinato, tabellionatus officium exercere, prestito sacramento in posse curie et proborum hominum quod sit in suo officio pro utraque parte legalis pariter et fidelis.

[35] De omni clamore, sive neget sive dubitet reus sive confiteatur, prima a curia consilio proborum hominum sententia feratur, que talis est: «Per totam istam diem pausate cum vestro advers[ar]io, vel firmate directum, vel sero ascendatis ad Almudaynam». Si non ad Almudaynam ascenderit, habeatur pro firmamento directi, et exhibebit inde directum.

[36] Nos vel aliquis successor vel heres noster, curia, baiulis vel aliquis tenens nostrum locum non faciat ullam fortiam vel districtum in personis vel rebus vestris, dum parati fueritis dare firmansiam de directo, nisi sit enorme crimen. Volumus quod curia et baiulus civitatis quod iurent hec omnia sicut superius scripta sunt, vobis teneant et observent.

[37] Promittimus etiam vobis quod non dabimus nec excambiabimus vos alicui persone, militibus neque sanctis in toto vel in parte, set semper tenebimus vos ad Coronam Regni Aragonum, et amabimus et defensabimus vos in cunctis locis sicut nostros fideles probos homines et legales.

Data apud Maioricas, kalendas martii anno Domini millesimo C^oC XXX.º

[31] Los juicios de todas las causas y crímenes serán juzgados por la curia con los prohombres de la ciudad.

[32] Quien sea condenado por algún crimen del que se siga una pena corporal, no pierda sus bienes o parte de ellos, sino que pueda testar y dejarlos a sus herederos o a quien quiera.

[33] Cualquiera puede hacerse corredor, y podéis hacer pregonar vuestras cosas por cualquiera.

[34] Es permitido a cualquier laico, mientras sea idóneo, pero a ningún ordenado, ejercer el oficio de notario, prestado juramento en poder de la curia y los prohombres de que será igualmente legal y fiel a ambas partes en su oficio.

[35] De toda demanda, sea que niegue, sea que dude, sea que otorgue el demandado, la primera sentencia que hará la curia sea dada con consejo de los prohombres. Será la siguiente: «A lo largo de este día componeos con vuestro adversario, o firmad de derecho, o a la noche subid a la Almudaina». Y si no subirá, se tendrá por firmado derecho y se hará justicia en consecuencia.

[36] Nos ni ningún sucesor o heredero nuestro, curia, baile o algún lugarteniente nuestro, no haga ninguna fuerza o coerción en vuestras persona o bienes mientras estéis dispuestos a dar fianza de derecho, salvo en caso de crimen enorme. Queremos que la curia y el baile de la ciudad juren guardaros y observaros todas estas cosas, así como más arriba están escritas.

[37] Prometemos también a vosotros que no os daremos o cambiaremos a alguna persona, caballeros o eclesiásticos, en todo o en parte, sino que siempre os tendremos en nuestra corona del reino de Aragón, y os amaremos y defenderemos en todos los lugares así como fieles y leales prohombres nuestros.

Dada en Mallorca el primer día de Marzo de M CC XXX.

4.2 ESTUDIO PRELIMINAR DE LA *RECOPILACIÓ DE LES FRANQUESES I DRET MUNICIPAL DE MALLORCA*

4.2.1 El encargo y el proceso de redacción

El 13 de diciembre de 1602 los Jurados del Reino de Mallorca designaron una comisión de tres juristas encargada de la recopilación del Derecho municipal de Mallorca y la redacción de unas nuevas disposiciones. La comisión quedó integrada por los doctores missèr Onofre Salvà, missèr Pere Moll y missèr Jordi Zaforteza¹.

Sin embargo durante más de diecisiete años los miembros de la comisión no se reunieron. En 1621 el *Gran i General Consell* retomó la cuestión. En agosto de aquel año, en sustitución del fallecido doctor Salvà, fue elegido el doctor Pere Joan Canet². Y se acordó una exención vitalicia de tributos para los miembros de la comisión redactora y toda su familia, en el caso de que entregasen su trabajo durante la juraría en curso³. Ello suponía la fijación de un plazo muy breve, puesto que los Jurados debían renovarse el 16 de mayo de 1622.

Tras las dos primeras reuniones de la comisión falleció el doctor Pere Moll, que el 22 de octubre fue sustituido por el doctor Antoni Mesquida Romaguera⁴. Los tres autores Canet, Mesquida y Zaforteza siguieron celebrando reuniones cotidianas para recoger los materiales de Derecho histórico y aprobar las nuevas disposiciones que deberían incluirse en la recopilación. Por fin, la obra fue presentada a los Jurados el 7 de mayo de 1622⁵, pocos días antes del vencimiento del plazo. El día 8 se otorgó la franquicia vitalicia⁶, Aunque Zaforteza había fallecido antes de la conclusión de la obra, la dedicatoria de la Recopilación indica que participó en todo el proceso de selección de materiales y aprobación de nuevas disposiciones.

El texto a través del cual los Jurados formularon su encargo indica claramente la inusual tarea que fue encomendada a los redactores. Los Jurados no les encargaron simplemente la recopilación del Derecho vigente, sino una obra de reforma del Derecho: *Attenent la necessitat tan gran hi ha al present regne per lo govern y benefici de tots de que.s fasse de nou un Dret municipal y ordinacions que reformen totes les coses que tenen necessitat de reformació.*

Por consiguiente, no tuvieron como misión la simple primordial recopilación del Derecho antiguo sino también la creación de Derecho, modificando el vigente. Aunque ya desde años atrás se había planteado en la asamblea la necesidad de recoger el Derecho municipal de Mallorca en un cuerpo ordenado y de fácil manejo⁷, los

¹ FAJARNÉS, E., «Elecció de juristas per fer Dret municipal», *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, VIII (1899-1900), p. 432, y PIÑA HOMS, R., *El Derecho histórico del Reino de Mallorca*, Palma, 1993, pp. 315-316. Sobre la historia del encargo y redacción Cfr. PONS PASTOR, A., *Constitucions i ordinacions del regne de Mallorca*, I, Palma, 1932, pp. XLV-XLIX.

² ARM, AGC 55, f. 78v.

³ ARM, AGC 55, f. 88.

⁴ ARM, AGC 55, f. 113v-114.

⁵ ARM, EU 62, f. 309.

⁶ El documento de concesión de la franquicia a Pere Joan Canet en EU 62, f. 316 y a Antoni Mesquida, *Ibid.*, f. 317.

⁷ Determinaciones del *Gran i General Consell* de 8 de enero de 1541 para que se forme un índice de los privilegios (AGC 29, f. 35), y de 12 de diciembre de 1573 (AGC 39, ff. 32-33) y 8 de enero de 1574 (AGC 39, ff. 37v-38) para que se impriman.

términos del encargo manifiestan una intencionalidad diferente a la propia de la mayoría de las recopilaciones del periodo. Parece evidente que se pretendió modernizar un sistema jurídico que en su mayor parte procedía de la época medieval y que se hallaba poco adaptado a la realidad social de su momento.

4.2.2 La obra. Manuscritos

El original entregado a los Jurados por los autores, titulado *Recopilació de les franqueses i Dret municipal de Mallorca*, se conserva en el Archivo del Reino de Mallorca, donde se halla catalogado como código 33, y constituye la base de la presente edición. Existe en el mismo archivo una copia incompleta, probablemente del siglo XVII, catalogada como código 182, que presenta los mismos errores en la disposición de los títulos, pero corrige algunos de los *lapsus calami* del código 33⁸.

4.2.3 Estructura de la recopilación

La Recopilación debía constar de dos volúmenes. El primero está ordenado con criterio sistemático en cinco libros que se subdividen en títulos, y éstos en capítulos u *ordinacions*; dentro de cada título las *ordinacions* se agrupan asimismo con criterio sistemático y no cronológico, hasta el extremo de que algunas *ordinacions noves* preceden a otras disposiciones vigentes. Del segundo volumen sólo se llegó a elaborar un índice. Según las indicaciones de los autores hubiese tenido carácter asistemático, pues las disposiciones se enumeran según el orden de los códigos de donde se debían transcribir.

El manuscrito del código 33 consta de 10 folios sin numerar en los que se recogen la dedicatoria a los Jurados, un epítome de los Reyes de Mallorca y el sumario del contenido del volumen primero, más otros 159 folios numerados que comprenden el primer volumen completo y el índice del segundo volumen.

La Recopilación va precedida de una dedicatoria a los Jurados de la Ciudad y Reino y de un epítome de los Reyes de Mallorca.

La dedicatoria dirigida a los Jurados que encargaron la Recopilación incluye las tradicionales loas a su oficio de padres de la patria y a sus concretas personas como promotores de la empresa. En el texto se hace breve memoria del encargo primitivo a los doctores Moll, Zaforteza y Salvá en 1602 y se especifica la autoría del texto que se hace extensiva al difunto doctor Zaforteza. Es particularmente interesante la finalidad que atribuyen a su tarea: mejorar la Administración de Justicia y, en definitiva, contribuir a la seguridad jurídica evitando los pleitos prolongados e innecesarios que se derivan de la incertidumbre del Derecho.

El epítome histórico es un elemento necesario para identificar a los monarcas del Reino de Mallorca, de quienes proceden las disposiciones, y establecer las fechas de sus reinados. Así se indica expresamente en el encabezamiento. Esta característica es usual en las obras jurídicas de su género.

El resumen histórico de la Recopilación de 1622 es claramente deudor del epítome de las *Constitucions i altres drets de Catalunya*. Utiliza los datos históricos de aquel texto y, en muchos casos, lo reproduce literalmente. Además, sigue la nume-

---

⁸ Comprende el texto íntegro hasta la disposición V, II, 8, que está incompleta.

ración de los monarcas según el ordinal que les corresponde como condes de Barcelona y no como reyes de Aragón o de Mallorca. Las reseñas de Canet, Mesquida y Zaforteza suelen ser más breves, y reflejan las diferencias históricas entre ambos territorios de la Corona de Aragón. Naturalmente recogen las biografías de los reyes privativos de Mallorca. Afirman que el pacto de infeudación entre Pedro III de Aragón y Jaime II de Mallorca fue impuesto coactivamente por el primero y, cuando se refieren a la conquista de Mallorca por Pedro IV, omiten la alusión al incumplimiento de dicho pacto por Jaime III, en la que insiste el epítome catalán. Cuando los redactores se apartan del modelo de las *Constitucions* cometen varios errores históricos. Afirman que el Reino de Mallorca fue arrebatado a Jaime II por su hermano Pedro III el Grande y, tal vez por prurito legitimista, omiten toda referencia a los reinados en Mallorca de Alfonso III (1285-1291) y Jaime II de Aragón (1291-1298). Esto último se traduce en la equívoca identificación de algunas disposiciones. Así, el libro I recoge un privilegio de Jaime II el Justo, a quien se confunde con el monarca privativo⁹.

4.2.4 El cuerpo de la recopilación

El volumen I comprende cinco libros, divididos en 85 títulos, y éstos en 386 capítulos u *ordinacions*. El libro I, dedicado al Derecho eclesiástico y Derecho público, consta de 30 títulos y 112 capítulos; el libro II, dedicado al Derecho procesal, de 24 títulos y 124 capítulos; el libro III, dedicado a las obligaciones y contratos, de 18 títulos y 95 capítulos; el libro IV, dedicado al Derecho sucesorio, de 7 títulos y 27 capítulos; el libro V, dedicado al Derecho penal, penitenciario y algunas cuestiones de procesal penal, consta de 6 títulos y 28 capítulos.

La Recopilación consta sólo de cinco libros, mientras que las recopilaciones sistemáticas de los otros reinos de la Corona de Aragón constan de nueve (las de Valencia y Aragón) o diez (las catalanas). Esta característica anómala no se explica por la simple eliminación de algunos títulos y la fusión de varios libros en uno solo, sino que se debe a causas más profundas. Los autores, aunque sin duda tuvieron presente la sistemática justiniana, elaboraron un sistema propio.

En principio sigue aproximadamente el orden de la Recopilación catalana. El libro I recoge el Derecho eclesiástico, las reglas generales sobre fuentes del Derecho y las normas de Derecho político-administrativo (*Constitucions y altres Drets de Catalunya*, Lib. I), además de las disposiciones sobre abogados, procuradores, notarios y médicos (CYADC, Lib. II). Pero pronto se aparta de aquel modelo. El libro II trata de todas las cuestiones de Derecho procesal (Libs. III, IV y VII de CYADC y *Codex Iustiniani*) recogiendo las materias reguladas en las *Ordinacions* de Pelay Unç de 1413 y en la Práctica de la Real Audiencia de 1576. Asimismo, el libro III, sobre obligaciones, contratos y derechos reales, recoge materias que en CYADC y CI están reguladas en libros diversos (CYADC, Libs. II, IV, V, VIII y IX). Más homogéneos se presentan el libro IV, sobre sucesiones (CYADC, Lib. VI), y el libro V, sobre Derecho penal (CYADC, Lib. IX).

El título IX, *Del principi discurs i nova copilatió del Dret municipal*, ocupa un lugar extraño en la Recopilación, pues parece que debería encabezar la obra. Sin

⁹ Recopilación, I, I, 3. Privilegio de 7 de agosto de 1296.

embargo, va precedido por el Derecho eclesiástico, que no es propiamente Derecho municipal, y por el título dedicado a la condición de natural del Reino de Mallorca.

De los textos incluidos se reproduce únicamente la exposición de motivos, la parte dispositiva, y la fecha y lugar de promulgación. Se omiten, o se resumen, las invocaciones y titulaciones, y los signos y validaciones.

En algunos casos, especialmente en materia de Derecho público, los redactores refunden en un texto diversas disposiciones sobre una institución, o elaboran una exposición a modo de informe acerca de ella. En ocasiones citan la procedencia de las disposiciones refundidas, pero frecuentemente omiten datos fundamentales, dificultando su localización.

Los textos están íntegramente traducidos al catalán. Esta característica se debe a una decisión de los autores, puesto que los Jurados no les impusieron la lengua en que debían redactar su trabajo. Es probable que pesase en su ánimo el ejemplo de la Recopilación de Cataluña, que fue redactada en catalán, pero lo cierto es que la traducción de los textos respondía a la necesidad objetiva de facilitar la publicidad de las normas, frente al escaso conocimiento del latín. Por otra parte, en los medios judiciales la traducciones eran obligadas.

La operación de traducir los privilegios podía servir para deformar el sentido de los textos originales latinos. Por ello en el encargo de la Recopilación catalana se establecieron rígidos criterios para garantizar la fidelidad de las traducciones. En el caso mallorquín no existe nada parecido. Sin embargo, las traducciones no tergiversan lo dispuesto en las versiones latinas; los textos concuerdan con los originales. En ocasiones se apartan de la literalidad de aquellos, pero en ningún caso se desvirtúa conscientemente el sentido original. Los redactores no tuvieron necesidad de manipular el antiguo Derecho, puesto que estaban facultados para introducir reformas a través de nuevas disposiciones.

4.2.5 Las fuentes textuales de la recopilación

Los recopiladores tomaron como base para su tarea los antiguos códices de privilegios. Para la localización de la mayor parte de los textos probablemente se sirvieron del manuscrito *Sumari e repertori de les franqueses i privilegis del regne de Mallorques* obra del jurista Teseu Valentí, finalizada en 1495¹⁰.

La mayoría de las disposiciones proceden del *Llibre d'en Sant Pere*, aunque también se recogen otras de los libros *de n'Abelló, d'en Rosselló Nou, de Corts Generals y de Jurisdiccions i Stils*, y de otras fuentes aisladas. Sólo en algunos casos se indica la localización de las disposiciones en tales códices. Parece que consultaron en primer lugar el *Llibre d'en Sant Pere* y luego completaron su tarea con el examen de los restantes libros. Por ello, cuando un privilegio figura en varios libros sólo se consigna la signatura de *Sant Pere*.

Las disposiciones de los reinados de Felipe II y Felipe III no se hallan recogidas en los códices citados. Circulaban abundantes copias manuscritas de cada una de ellas, e incluso algunas habían sido impresas individualmente.

---

¹⁰ El repertorio de Valentí es la base del sumario de privilegios publicado por MOLL en sus *Ordinacions* del año 1663, debidamente ampliado con las disposiciones aprobadas entre 1495 y 1651.

Las *ordinacions noves* que reproducen constituciones o pragmáticas de Cataluña están tomadas de la segunda Recopilación catalana publicada en los años 1588 y 1589.

En dos casos las disposiciones han sido copiadas de originales conservados en el Archivo Capitular de Mallorca; de hecho, en el texto se alude a los privilegios reunidos en el *Llibre de lo Reverent Capítol d'esta Cathedral*¹¹.

Algunos privilegios sólo los hemos localizado en los volúmenes de cartas reales procedentes del antiguo archivo del Real Patrimonio, aunque no es seguro que hayan sido copiados de esta fuente.

4.2.6 Las *ordinacions noves*

En los diferentes títulos de la Recopilación se incluyen unas disposiciones rotuladas como «*ordinacions noves*», a través de las cuales los redactores dan cumplimiento al encargo de reformar el ordenamiento jurídico mallorquín. Se debe advertir, sin embargo, que algunas disposiciones erróneamente designadas en el texto como *ordinacions noves* son en realidad transcripciones de fuentes en vigor¹².

En algunos casos, los autores se limitan a fijar por escrito costumbres aceptadas por los tribunales¹³, a refundir diversos textos de Derecho vigente¹⁴, o adaptarlos a las nuevas circunstancias¹⁵. Pero casi todas ellas tienen como finalidad crear un Derecho nuevo, colmando las lagunas del ordenamiento jurídico o derogando claramente el Derecho anterior, municipal o común¹⁶.

Para llevar a cabo su misión de reforma del sistema jurídico mallorquín, el *General Consell* dispuso que se acudiese al Derecho comparado, consultando los Fueros de Aragón, los *Furs* de Valencia y las *Constitucions* de Cataluña. A pesar de esta enumeración, los redactores ignoraron completamente los textos valencianos y aragoneses y centraron su atención en los textos del Derecho general del Principado de Cataluña.

El gran influjo del Derecho catalán en la obra de Canet, Mesquida y Zaforteza no es fruto, sin embargo, de una decisión arbitraria de estos juristas. Mallorca se había mirado siempre en el espejo de Cataluña a la hora de enriquecer su sistema jurídico. En las cortes de Monzón de 1376 los representantes de Mallorca solicitaron al monarca que los Jurados pudiesen extender al Reino algunas de las constitucio-

¹¹ Recopilación, I, III, 3.

¹² Por ejemplo la II, XIII, 9, rotulada como *ordinació nova de la Real Audiència*, recoge en realidad un fragmento de la *Práctica de la Real Audiencia* publicada por el Virrey Miquel de Moncada de 1576.

¹³ Recopilación, III, IX, 6 (Sobre enfiteusis) y III, XII, 7 (Sobre los derechos de la viuda).

¹⁴ Por ejemplo el capítulo II, III, 1, que es una refundición de diversos fragmentos del pregón del Virrey Miquel de Moncada de 1576.

¹⁵ De forma que algunas disposiciones de Derecho procesal se adaptan a la nueva organización de la Administración de Justicia motivada por la creación de la Real Audiencia. Por ejemplo, se dispone que las normas sobre jueces delegados se deben aplicar al único caso en que éstos subsisten (II, XXII, 7).

¹⁶ Un ejemplo de derogación expresa de una disposición de Derecho Común se encuentra en el capítulo III, XII, 5.

nes catalanas¹⁷, y no faltaron en posteriores ocasiones peticiones individualizadas y remisiones expresas.

La Recopilación recoge, bajo fórmulas diversas, 30 constituciones de Cataluña. Algunas *ordinacions noves* indican expresamente su origen, mientras que otras, aunque son transposiciones de los textos catalanes, no señalan su procedencia.

Por otra parte, aunque algunas constituciones de Cataluña se reproducen de forma literal, frecuentemente se recoge el texto abreviado y adaptado a la realidad mallorquina¹⁸, o se refunde el contenido de varias constituciones en un solo capítulo.

Un segundo grupo de *ordinacions noves* recoge viejas aspiraciones que ya habían tenido una formulación expresa en el pasado. Efectivamente, una de las fuentes principales de las *ordinacions noves* son los capítulos que en años anteriores habían sido formados por los Jurados con el asesoramiento de sus abogados y aprobados por el *Gran i General Consell*. Muchos de estos capítulos habían sido elevados al monarca, pero no habían obtenido el *placet regio*. Hemos señalado en nota las peticiones del reino análogas a las propuestas por los recopiladores.

Existe por último un conjunto de disposiciones que responden a la experiencia jurídica de los autores. Aunque se puede suponer que reflejan el sentir de una parte de la sociedad de su época, no es posible encontrar precedentes formulados por escrito. Todas estas disposiciones atañen a materia procesal o civil. En ningún caso los autores se permiten plantear de *motu proprio* propuestas sobre cuestiones penales o político-administrativas.

Las *ordinacions noves* representan algo más de la tercera parte del texto (34'4 %). Respecto a algunas materias son mucho más abundantes que las disposiciones del Derecho antiguo. En el libro IV esta característica se presenta de forma muy acusada. Comprende diecinueve *ordinacions noves* y sólo ocho leyes antiguas. Pero además, de estas ocho leyes hay dos cuya vigencia en Mallorca es más que dudosa¹⁹. En cambio, en materia penal las innovaciones son muy escasas²⁰.

4.2.7 El destino de la recopilación

El encargo de la Recopilación encomienda su redacción *perquè aprés, ab forma que.s deu guardar y observar, se pugue posar en execució com més convindrà*²¹. Sin embargo, con el cambio de juraría, pocos días después de la recepción del manuscrito, el proyecto fue totalmente abandonado. Si los Jurados hicieron gestiones para su aprobación no ha quedado constancia escrita. Ni siquiera se llegó a plantear su discusión en la asamblea del Reino.

¹⁷ ARM, *Llibre de Corts Generals*, f. 40v.

¹⁸ Por ejemplo, se traducen las cantidades de moneda barcelonesa a moneda mallorquina, o se sustituyen las instituciones del Principado por sus equivalentes insulares.

¹⁹ Se trata de los capítulos IV, I, 1 y IV, I, 2 que recogen sendas constituciones de Cataluña.

²⁰ Contiene sólo tres *ordinacions noves*. Esto se debe a que el Derecho penal tenía en la época un carácter muy dinámico. La tipificación de los delitos y la fijación de las penas se llevaban a cabo mediante edictos de los Gobernadores que estaban sujetos a continuas variaciones por razones de política criminal (Sobre estos edictos cfr. PLANAS ROSSELLÓ, A., *El Derecho penal histórico de Mallorca*, Palma, 2001, pp. 15-17).

²¹ FAJARNÉS, E., «Elecció de juristas...», *BSAL*, VIII, p. 71.

Pocos años más tarde, el 7 de septiembre de 1629 se propuso en el *Gran i General Consell* la publicación de los privilegios del Reino *que són les nines dels ulls d'esta Universitat*, sin hacer mención alguna a la obra de Canet, Mesquida y Zaforteza²². Hacia 1631, el doctor en ambos derechos Joan Dameto afirma en su *Historia de Mallorca* que «convendría suplicar a S. M. para que le diese fuerza de ley, pues sería sin duda para los jueces, abogados y otros causídicos, una grande luz entre tantas tinieblas con que el Derecho Común queda ofuscado»²³. Sin embargo, el de Dameto es el único testimonio coetáneo que alude a la Recopilación.

Ni siquiera las *ordinacions noves* fueron solicitadas individualmente por los embajadores del Reino ante el monarca. La Recopilación no fue tenida en cuenta a la hora de elaborar los capítulos que se debían presentar a la aprobación del Rey. La Recopilación recoge viejas aspiraciones que habían sido planteadas sin éxito al monarca antes de su redacción. Después de 1622 los síndicos de Mallorca solicitaron algunas de las disposiciones recogidas en la Recopilación, pero en todos los casos se comprueba que las peticiones no se hacen eco de las propuestas *de lege ferenda* de Canet, Mesquida y Zaforteza, sino que recogen antiguas reivindicaciones formuladas por el *Gran i General Consell* en el pasado²⁴.

No cabe atribuir a motivaciones de tipo económico el abandono de la obra de Canet, Mesquida y Zaforteza. En cuanto fue posible reunir una cantidad para imprimir los privilegios, no se tuvo en cuenta la existencia del manuscrito. La explicación es evidente. La Recopilación de 1622 no se halla en línea con las diversas propuestas de publicación de los privilegios documentadas en 1541, 1573, 1629 y 1662. Mientras que éstas pretenden simplemente dar publicidad al Derecho municipal de Mallorca, al que se califica de «*tresor amagat*», la obra de Canet, Mesquida y Zaforteza no es solamente una recopilación sino un proyecto normativo. El *General Consell* no tuvo el suficiente empuje para debatir en profundidad un proyecto que podía resultar controvertido, especialmente por las sustanciales innovaciones que introducía en materia de Derecho sucesorio.

²² ARM, AGC 57, f. 305.

²³ Cfr. BOVER, J. M. y MORAGUES, M., *Historia General del Reino de Mallorca escrita por los cronistas D. Juan Dameto, D. Vicente Mut y D. Gerónimo Alemany*, Palma, Imprenta Guasp, 1841, I, p. 99. Dameto fue nombrado cronista de Mallorca el 9 de enero de 1631.

²⁴ Es el caso de la solicitud de que se nombre un juez de apelaciones de la curia del Obispo. Esta petición fue planteada en 1606 y 1612, recogida en la obra de Canet y Mesquida (I, IV, 4), y formulada de nuevo en 1627.

4.2.8 *Recopilació de les Franqueses i Dret Municipal de Mallorca* (16 de abril de 1622, Pere Joan Canet y Antoni Mesquida)

ALS MOLT ILLUSTRES

y molt magnífichs senyors Hierònim Pau Puigdorfila,
 donzell, Francesch de Comellas y Jaume Desmàs, ciute-
 dans militars, Miquel Domenge, Jaume Cirerols,
 per lo estament mercantil, Gabriel Bolitxer,
 per lo estament menor, Jurats d'esta
 Ciutat y Regne.

CERTISSIM és y del tot vertader lo que diu Marco Tullio, molt illustres senyors, que és la República sense leys com lo cos sense ànima, perquè axí com la ànima informant lo cos li dóna augment, ésser y vida, axí las leys ordenant la república la mantenen, conservan y establexen ab justítia. Ab justa rahó donchs és lo preminent càrrech de Jurats offici de Pares de la Pàtria, puis toca a Vs. Mags. fer ordinations y statuts ab les quals la república se governa, que és tenir sa deguda forma y vida, y si entre tots los qui han tengut aquest càrrech hi ha.gut persones qui han merescut dit nom, ninguns emperò tant com Vs. Mags. qui tanta multitut de leys, privilegis, libertats, franquesas en tant discurs de temps concedides, que estaven sens orde amagades, an procurat ab tant cuydado isquessen a lum y posades en orde, obra verament de treball y proffit públich, la qual si bé en lo any 1602 se comensà a posar en plàtica y.s féu nominatió de tres doctors Pere Moll, Jordi Çafortesa y Honofre Salvà, però no.s posà en efecte fins que en esta prudentíssima juraria se proposà en lo principi d'ella, y.s féu electió per mort del doctor Honofre Salvà del doctor Pere Joan Canet, y avent fetes soles dos juntes fonch Nostre Senyor servit aportar-se'n la ànima del dit doctor Moll, per mort del qual fonch anomenat lo doctor Antoni Masquida, y los tres, ab juntes cotidianes per spay de molts mesos resoluérem unánimes lo que aparegué convenient ordenar de nou per la bona administratió de justítia, perquè ab més facilitat y ab manco plets y gastos cada qual puga cobrar y tenir lo que és seu; y treballant després a posar-ho tot en orde y reduir-ho a llibres y títols. Nostre Senyor, com confiam, ha volgut dar premi al Dr. Jordi Forteza d'esta tan sancta obra y de vida tan exemplar, los dos que som restats avem acabada la obra com la de comun parer dels tres aviam resolt, y speram en Nostre Senyor ha de redundar d'ella gran bé a tot est Regne, a Vs. Mags. nom y fama per a sempre, y a Déu Nostre Senyor glòria, ell pague en lo cel a Vs. Mags. y a tots nos aculla, Amen. De abril als 26, 1622.

Molt Illustres y Molt Magnífichs Senyors

De Vs. Mags. molt affectats servidors

Lo Dr. Pere Juan Canet

Lo Dr. Antoni Mesquida Romaguera.

EPÍTOME

Dels Reys de Mallorca ab los actes més particulars
que an fet en favor d'est Regne, y perquè ab millor
claredat se vejan y sàpien de qui són los
capítols y privilegis mencionats en
esta obra.

JAUME primer, anomenat lo Conquistador, trobant-se en lo principi de l'any 1229 essent de edat de vint anys en companyia de molts prelats y magnats en Tarragona convidat per un ciutadà de dita ciutat dit Carlos Martell conversant en taula vingueren a parlar de la fertilitat y riquesa de las islas Balears, y particularment de la major d'ellas dita Mallorca, les quals estaven en poder de moros, qui anaven robant los mars de Catalunya, y en esta conversatió los prelats y magnats offeriren al Rey servir-lo y acompanyar-lo ab llurs hosts y despeses pròpies si volia empèndrer la conquesta de ditas islas. Lo Rey ab lo ànimo real ab desitg de estèndrer sos regnes y espugnar las nations paganes, y desgustat del Rey moro de Mallorca per una resposta descortesa y maltracte avia tingut a un embaxador seu, se resolgué per al maitg a les hores següent fer son viatge, y per assò cità corts en Barcelona per al mes de maitg y s'i trobà puntualment, si bé per esperar tot lo exèrcit no fonch possible partir-se fins al setembre, y axí en los primers del setembre de dit any 1229 ab gran armada partiren de Tarragona y del port de Salou ab vent algun tant contrari, de modo que arribaren el tercer dia après de haver partit y desembarcaren a La Porrassa y conquistaren aquesta terra, tenint molt grans refregas y batalles per la multitud de moros que y havia en esta isla, y finalment al cap de serca de quatre mesos, lo últim die de dezembre festa de Sant Silvestre y Santa Coloma, ya dins lo any 1230 entraren en la ciutat, tenint ja sojugada tota la isla accepto alguns moros que se avian recullit en les montanyes més altes y fregosas, los quals lo any següent van se donà molt grans libertats y franquesas lo dit senyor Rey als nous pobladors, dividí las portions entre ls magnats conforme las evinensas fetas, donà forma a la república, creà batlles, veguers, jurats y los demés officials necessaris. Instituí lo mercat al disapte, ordenà la quartera y moltes altres coses. Dexà quant morí de sa muller Andreuia o Violant, filla del Rey de Ungria, tres fills, ço és Pere qui li succehí en los regnes de Aragó y València y comptat de Barcelona, Jaume qui li succehí en lo Regne de Mallorca y Sancho que fonch Archabisbe de Toledo. Conquistà aquest senyor Rey los regnes de Mallorca, València y Múrcia. Morí en València a 6 de juliol 1276. Està enterrat en lo monestir de Poblet.

JAUME segon, fill de Jaume Conquistador, per dispositió del dit son pare succehí en lo Regne de Mallorca, comptats de Rosselló y Cerdanya e baronia de Monpeller. Jurà y confirmà las franquesas a 12 de setembre de l'any 1276, dos mesos y sis dies après mort de son pare, confirmà tot lo fet per aquell, donà plaças, Portupí, sementerí dels jueus, la Mola de Andraitg a la Universitat. Residí los més temps en los comptats de Rosselló y Cerdanya a hont Pere, Rey de Aragó, son germà, lo compehlí, si bé posaren nom de compositió, que li reconegués feu de dit Regne, comptats y baronia, y poch temps après li prengué lo dit Regne de Mallorques, encare que Ramon Montaner diu que fonch trassa entre los dos. Casà est Rey en vida de son pare ab Sclaramonda, filla del Compte de Foix, de la qual agué molts infants y li sobrevisqueren sis, ço és Jaume, primogènit, qui renuntiant lo món en vida de son

pare prengué lo hàbit de Sant Francesch, Sancho qui li succehí en lo Regne, comptats y baronia, Ferrando, qui fonch príncep de la Morea, e Phelip, qui fonch ecclesiàstich e thesorer de Turon, e dos fillas, la una fonch muller de don Juan, fill de l'Infant don Manuel de Castella, e l'altra muller del Rey Rubert de Nàpols. Morí a 28 de maig any de 1311. Està enterrat en la Seu de Mallorca.

SANCHO, per mort de Jaume, son pare, succehí en lo Regne, comptats y baronia. Reconagué lo feu al Rey don Alonso de Aragó, son cusingermà, y li féu subsidi de vint galeras per a las conquistas de Sardenya y Còrsega. Confirmà las ordinations e franquezas donades per sos predecessors en lo any 1311. Y dexant particulars instructions per la bona administratió de justítia, y entre altres una que comensa *memoria sit baiulo*, y avent consertada una armada de galeras, navilis e lenys a comunes despeses sues e del Regne, se n.anà a Rosselló a hont visqué ab molt gran rectitut, perquè fonch un dels prínceps de més religió, veritat y justítia que y age agut en lo món. Casà ab Maria, germana del Rey Robert, de la qual no agué fills, e morí en lo loch de Formigueras del Comptat de Cerdanya. Fonch aportat son cos en la iglésia de Sant Juan de Perpinyà. Morí a 24 de setembre 1324.

JAUME 3. Per mort de Sancho, son oncle, sens fills, y per lo testament de aquell succehí en lo Regne de Mallorca, comptats de Rosselló y Çerdanya y baronia de Montpellier. Fonch dit Jaume 3 fill de l'Infant don Ferrando de Mallorca, príncep de la Morea. Restà après mort del dit son honcle en pupillar edat; fonch li tutor y Governador de sos regnes son honcle Infant Phelip de Mallorca, lo qual consertà matrimoni ab la Infanta dona Constansa, filla del Rey de Aragó, essent lo dit Rey de edat de onze anys y la Infanta de sinch. Tingué effecte lo dit matrimoni y procrearen lo Infant don Ferrando, qui després casà ab la Regina Juana de Nàpols. Per pretensió del Rey de Aragó Pere 3 fonch privat de sos regnes lo dit Jaume, y los hi ocupà lo dit Rey unint-los perpètuament a la Corona de Aragó. Confirmà totas las franquezas que sos predecessors avian donades a est Regne. Morí peleant per cobrar est son Regne en lo terme de Luchmajor, en lo camp qui de les hores ensà se diu lo Camp de la Batalla. Fonch portat lo cos per mandato del Rey en Pere en Valèntia y fonch sepultat en lo cor de la iglésia major de aquella ciutat. Morí en lo any 1349.

PERE 3 de Cathalunya y 4 de Aragó y únich de Mallorca, dit del Punyalet, per rahó de dita unió fonch Rey de Mallorca ell y sos successors. Confirmà las franquezas d'est Regne ab molt gran compliment y major libertat. Tingué quatre mullers, la primera se anomenà dona Maria, filla de Phelip y de Juana, Reys de Navarra, de la qual agué quatre infants, ço és tres filles y un fill; la segona se anomenà Eleonor, filla de don Alfonso, Rey de Portugal, de la qual no agué ningun fill; la terçera se anomenà també Eleonor, filla del Rey en Pere de Sicília, de la qual hagué tres fills, ço és Juan qui li succehí en los regnes y Comptat de Barcelona, lo segon Martí, lo terçer Alfons, que morí en edat de infanteza, e una filla nomenada Eleonor, que casà ab lo Rey don Juan de Castella, de la qual nasqué don Ferrando, que fonch après Rey de Aragó y Compte de Barcelona per mort del Rey en Martí, com se dirà en son lloch; la quarta muller se anomenà Sibilla, filla de un simple cavaller de Empurdà nomenat Bernat de Fortià, de la qual hagué una filla nomenada Elizabet, que fonch casada amb don Jaume darrer Compte de Urgell, e un fill nomenat Alfons que fonch Compte de Morella y morí molt iove. Vingué personalment en Mallorca a pendre possessió del Regne en lo maitg de l'any 1343. Concedí diversos privilegis, tingué

corts en Leyda als aragonesos, catalans, valentians y mallorquins, y en ellas los donà diversos privilegis y franquezas que estan continguts en los capítols dits los capítols de Leyda, scrits en lo *Libre d'en Sen Pere*, y comensan fol. 94. Morí en Barcelona a 5 de janer 1387 e fonch comenat lo seu cos en la Seu de Barcelona, e après de algun temps trasledat en lo monestir de Poblet.

JOAN primer, mort lo Rey en Pere 3, son pare, succehí en los regnes y comptats, e vivint encare lo dit son pare casà ab dona Matha filla del Compte de Amenyach y néta del Rey don Juan primer de França, de la qual hagué una filla nomenada Juana la qual casà ab don Matheu Compte de Foix dita muller sua se casà altre vegada en vida axí mateix de son pare, ab dona Violant filla del Duch de Barri y néta del Rey de França, de la qual hagué un fill anomenat Jaume, el qual intitularen Delphí de Girona, però no li visqué sinó una filla nomenada Violant que casà, après mort de son pare, ab Luís Rey de Nàpols. Vingué a visitar est Regne ab la Reyna sa muller. Confirmà las franquezas y donà alguns privilegis. Feren-li los mallorquins notable subsidi. Morí sens dexar infants mascles desgratiadament cassant en lo bosch de Foxà, caygué mort del cavall. Fonch depositat lo seu cos en la Seu de Barcelona als 18 de marts any 1395, e pochs mesos després trasledat al monestir de Poblet a hont està enterrat.

MARTÍ. Per mort de dit Juan primer, son germà, sens infants mascles, li succehí en los regnes, estant casat ab dona Maria de Luna, filla y heretera del Compte de Luna, de la qual hagué un fill anomenat també Martí, qui fonch casat ab dona Maria, filla y heretera del Rey Federich de Çiçília, la qual morí après de aver tingut victòria en Serdenya; morí sens infants, y vahent-se viudo y sens infants, lo dit Rey don Martí casà ab dona Margarita filla del Compte de Pradas. Visità personalment aquest Regne, confirmà totas las franquezas, donà molts privilegis y, per aver-hi molta confusió en aquest Regne en son temps, per ocasió de bàndols y parcialitats, y lo govern polítich estava molt embarassat, envià per a reformar-ho ab extraordinari poder y títol de Virrey a Huc de Anglasola, qui féu en dit nom lo regiment y la pragmàtica dita d'en Huc de Anglasola. Y fetas molt saludables ordinations y dades libertats a est Regne morí sens infants en lo monestir de Valldonzella a 31 de marts 1410.

FERRANDO primer, fill de don Juan, Rey de Castella, y de dona Eleonor, filla del Rey en Pere 3 y germana del Rey don Martí y de don Juan. Succehí en los regnes y comptats per la electió feta de sa persona en la vila de Casp a 24 de juny 1412 per las nou persones, ço és tres de cada regne eletas, no obstant tingués per competidors don Jaume de Aragó, Compte de Urgell, besnést del Rey don Alfons ters, qui se era oposat, tam *iure proprio* com encare per lo dret compartia a dona Isabel, muller sua, germana del dit Rey don Martí, don Alonso de Aragó, Duc de Gandia, fill de l'Infant don Pedro, germà del dit Alfons 3 y honcle valencià de dit Rey don Martí y altres. Confirmà las franquezas com sos predecessors. Ay pochs privilegis de aquest Rey, perçò que regnà solament quatre anys ab algunes inquietuts de sos competidors, senyaladament del Compte de Urgell fins que l prengué hi posà pres en lo castell de Xativa a hont morí privat de tots sos stats ab sentència real. E après se n'anà a Perpinyà ahont també vingué Benet 13 Papa, e lo Emperador de Alemanya Sigismundo per levar la çisma que y avia entre dit Benet, Martí y Gregori, que tots pretenian ésser papas. E poch après sobrevivint-li sinch fills, ço és don Alfonso, don

Juan, Rey de Navarra, don Enrich, Mestre de Santiago, don Sancho, Mestre de Calatrava y don Pedro que morí en Nàpols en la guerra que tenia dit don Alonso, son germà, ab los francesos, morí en la vila de Igualada a 2 de abril 1416. Fonch soterrat en lo monestir de Poblet.

ALFONS 4 de Aragó. Mort Ferrando primer, son pare, succehí en los regnes y comptats. Casà ab dona Maria, cusina germana sua, filla del Rey Enrich de Castella, de la qual no hagué fill algú, perçò que se n'anà cridat de la Reyna de Nàpols qui l'adoptà y li féu donatió de son regne, si bé després per aver la dita Reyna afillat a Luis de Anjou, Comte de Prohensa, y de aquí sostingué gran guerra contra dita Reyna y los francesos fauctors de dit Luís de Anjou y, finalment, morta dita Reyna y vensuts dits francesos, alcansà y possehí lo dit Regne y pasà en ell lo restant de sa vida, tenint entretant per Governador General dels regnes de la Corona, primer dita Reyna dona Maria, sa muller, y després a son germà don Juan, Rey de Navarra. Confirmà las libertats y franquezas d'est Regne, donà molts privilegis y libertats y en son temps se feren molts reformatons en aquest Regne. Perquè primerament en lo principi de son regne, que fonch en lo any 1447, féu lo Regiment de Sach y de Sort, y alguns anys després per medi de sos reformadors Fra don Berenguer Roig, prior de la Cartuxa y Gaspar de Ferreras, prevere y confessor de dit Rey, féu la reformatió de dit regiment ab què fins vuy se governa lo present Regne. Y axí mateix confirmà las ordinations ditas de Berenguer Uniz y de Rodrigo Falcó, y molts altres privilegis y pragmàticas en favor de aquest Regne. Morí sens fills legítims, dexà sobrevivints a don Ferrando, fill seu bastard al qual heretà del Regne de Nàpols. E morí en lo castell de Aleu devant la ciutat de Nàpols als 27 de juny 1458.

JUAN 2, Rey de Navarra. Per ser mort lo Rey Alfons 4, son germà, sens fills legítims succehí en los regnes de Aragó, València y Mallorca y comptats de Barcelona, Rosselló y Çerdanya tenint ya de dona Blanca Regina de Navarra, primera muller sua, un fill nomenat Carlos, príncep de Viana, y duas fillas, ço és dona Blanca, que fonch casada ab don Enrich, Rey de Castella, e dona Eleonor que casà ab lo Comte de Foix. Aprés de la mort de la qual tornà casar ab dona Juana, filla de don Federich Enríquez, Almirant de Castella, del qual matrimoni foren procreats don Ferrando y dona Juana, que casà ab son cusí germà don Ferrando, Rey de Nàpols, y dona Maria que morí en pueril edat. Per contemplatió de la qual segona muller, agué gran discòrdia entre lo dit Rey don Juan y lo dit Príncep de Viana don Carlos, son fill, e premorint-lo dit príncep don Carlos, casà lo don Ferrando, fill de la segona muller, ab dona Isabel, germana del Rey don Enrich 4, Rey de Castella. Féu molt sanctes y saludables ordinations y privilegis que seran en lo volum segon. Morí en lo Palau del Bisbe de Barcelona a 19 de janer 1479 e fonch soterrat en lo monestir de Poblet.

FERRANDO 2. Succehí en los regnes y comptats a Juan 2, son pare. Hagué de la Reyna dona Isabel, sa primera muller, un fill anomenat Juan, que casà ab Margarita de Austria y li premorí sens infants, e quatre filles la una dita dona Juana, la qual casà ab don Phelip Archiduc de Austria y Comte de Flandes, Isabel qui casà ab don Miquel, Príncep e Infant de Portugal, y aprés ab don Manuel, Rey de Portugal, Maria que fonch segona muller del mateix Rey don Manuel, y Cathalina Regina de Inglaterra. Conquistà lo Regne de Granada, posà ab tota auctoritat la Santa Inquisició en son Regne, concedí diversos privilegis aprés de aver jurat y confirmat las

franquezas. Per mort de dita dona Isabel, primera muller sua, casà ab dona Germana, filla del Bescompte de Narbona y Compte Fox, de la qual no hagué fills alguns. Morí en la vila de Madrigalejo de Castella, a 22 de janer 1516. Fonch soterrat en la Santa Capella de los Reys fora los murs de Granada a hont estava soterrada la Reyna dona Isabel, sa primera muller, per aver ells edificat dita iglésia y conquistat lo Regne.

JUANA, viuda de Phelip de Austria, Reyna ya de Castella per mort de dona Isabel, sa mare, mort don Ferrando 2, son pare, succehí en los regnes y estats d'esta Corona. Féu-se venir a don Carlos de Austria, fill seu, qui era en Flandes, y ab ell governà los regnes fins que morí, que fonch a 12 de abril 1555, dexant sobrevivint lo dit Carlos y don Ferrando, qui fonch Rey de Boemia y Emperador de Alemanyà, dona Eleonor, que fonch muller de don Manuel, Rey de Portugal y après de Francesch, fill del Rey de França, dona Catherina, qui fonch muller de Cristierno, Rey de Dinamarca, e dona Maria, que fonch muller de Luis, Rey de Ungria.

CARLOS. Após de Ferrando 2, son avi, y vivint dita Reyna dona Juana, sa mare, comensà a regnar en lo any 1518, y en 1519 los dits Reys Juana y Carlos, als 10 de juliol, prestants-li la obediència lo syndich de Mallorca firmaren una larga franqueza de trenta capitols. Féu moltas altres ordinations. Casà ab dona Isabel, filla de Emanuel, Rey de Portugal, de la qual hagué tres infants, ço és Phelip, qui li succehí en sos regnes, Maria, qui fonch muller de l'Emperador Maximiliano, y Juana, qui fonch muller del príncep de Portugal. Fonch lo primer Rey en qui's juntaren las coronas de Castella y Aragó y lo Regne de México y Tamestitan. Ere dit any 1519 li vingué nova de la electió que de sa persona havian feta los electors de l'Imperi per mort de Maximiliano, son avi. Prengué la primera corona en Aquisgran, la segona en Milà y la tercera en Bolònia per haver-hi pesta en Roma. Conquistà en Africa, Tunis y Bona, per medi de Ferrando Cortés, son capità, a México y Tamestitan. Domà la insolència de los rebelles de Flandes y Africa. Tingué pres a Francisco de Values, Rey de França. Triunfà de tots sos inimichs, sujugà y reduhí a sa obediència al Duch de Saxonia, Lansgrave de Dàcia y Duch de Gleves. Vingué en Mallorca en lo any 1541, passant Alger, y trobant-se en Brusselas, any 1555 renunciá lo govern de tots sos regnes y estats a don Phelip, son fill, y lo Imperi a don Ferrando, son germà, y se'n vingué en Espanya a hont se retirà en Aiusta, monestir de l'orde de Sant Hierònym, en lo qual, ab molta sanctedat y gran exemple, visqué lo restant de sa vida y allí morí als 21 de setembre 1558.

PHELIP. Ja en vida de son pare comensà a regnar per la renunciatió per aquell feta. Casà ab dona Isabel, filla del Rey don Juan de Portugal, de la qual hagué un fill nomenat Carlos, qui morí en lo any 1568, après casà ab dona Maria de Inglaterra, de la qual no hagué infants, en terçer matrimoni casà ab dona Isabel, filla del Rey Enrrich segon de França, de la qual hagué las dos infantas, dona Isabel y dona Catharina. Casà ultimament ab dona Anna de Austria, filla de Maximiliano segon Emperador de Alemanyà, de la qual hagué quatre infants mascles: Ferrando, Ladislao, Jaume, qui moriren en pupillar edat, y Phelip qui li succehí en los regnes. Engrandí sa Monarchia, conquistà las islas que de son nom se dihuen las Philipinas, y per la mort del Rey don Sebastián ab intestat succehí en lo Regne de Portugal. Ha conservat ab tanta prudència sos regnes que verament ha merescut lo nom de Phelip lo Prudent. A més de haver en sa coronatió jurat y confirmat las franquezas,

ha donats molts y diversos privilegis a est Regne, ennoblint-lo particularment [ab la] erectió de la Real Audiència ab sa Real Pragmàtica dada en Aranjuez a 11 de maig 1576, y ab altra real pragmàtica posat en més forma y auctoritat lo tribunal del Real Patrimoni, la qual fonch dada en lo any 1582, y havent fet moltes altres sanctes y saludables ordinations morí en [13] de [septembre] de l'any 1599 [sic]. Està enterrat en la Real Capella de Sant Hierònym el Real junt al Scurial, obra per lo mateix Rey Phelip edificada tant sumptuosa que.s conta per octava maravella del món.

PHELIP 2 de Aragó. Succéhí en los regnes y Monarchia de Espanya per mort de Phelip, son pare, en vida del qual conclogué matrimoni ab Margarita, filla del Archiduch de Austria, de la qual li han sobrevivint sinch infants, ço és Phelip, vuy benaventuradament regnant, Carlos y Ferrando, [Ana] casada vuy ab lo Rey de França y dona [Maria] vuy donzella. Fonch dit Rey Phelip Segon príncep de gran veritat, virtut e christiandat que per zel d'ella ha purgats sos regnes expellint los moriscos de tota Espanya, fet heroich y digna de tant gran príncep. Ha confirmat en sa coronació las franquezas de aquest Regne. Ha promulgat per la bona administratió y govern d'est Regne tres pragmàticas una en lo any 1600 y duas en lo any 1614, donant forma en les coses de la consignatió, a la administratió frumentària y a la erectió del General e Diputatió de aquest Regne. Aprés de haver sanctament viscut, morí a [31] de [mars de] 1621 dexant a Phelip 3, son fill, lo qual regna vuy benaventuradament y esperam de sa real mà molts grans mercès.

Los susdits Reys han regnat, com està dit, succesivament en est Regne des de la conquesta fins are. Si bé vivint lo Rey don Jaume Conquistador, y molt poch aprés de haver conquistada esta terra, donà lo Regne de Mallorques a l'Infant don Pere de Portugal per sa vida, en concambi del Comptat de Urgell que havia heretat de la Comptessa Aurembaix, ab qui lo Rey don Jaume lo havia casat per ésser lo dit Infant cosingermà de son pare, lo qual no se anomenà Rey sinó Senyor del Regne de Mallorca. Y per no poder-lo sustentar, tornar concambiar ab lo Rey don Jaume, qui l'heretà en lo Camp de Tarragona, y per haver tingut lo dit Regne poch anys y no haver fet cosa de consideratió no està posat en lo precedent catalago.

No res manco en lo temps del Rey don Jaume 2, fill que fonch del Conquistador, com de sobre se ha fet mentiú, se ocupà lo Regne Pere 2, qui avent enviat a son fill Amphós 2 morí, y restà alguns anys ab lo Regne dit Amphós segon, cusí, fins que.l restituí al Rey don Sanxo de Mallorca son cusingermà, y entretant concedí las franquesas de molts capítols que són en lo segon tomo y estan registrades en lo *Libre d'en Senpere*, des de fol. 137 fins a 144. Y per ésser com a cosa de pas no sta posat en lo catàlogo dels Reys de Mallorca.

SUMARI

del contengut en aquest volum

~

Està dividit en sinch libres

En lo libre primer se contenen los libres prohemiais y de personis. En lo libre segon se tracta de judicis. En lo tercer se tracta de contractes. En lo quart se tracta de últimes voluntats. Y en lo quint de crims y delictes.

ÍNDIX DELS TÍTOLS DEL VOLUM**Títols del libre primer**

- Tít. I. De la Sancta Fe Cathòlica.
- Tít. II. De la Immaculada concepció de la Verge Maria.
- Tít. III. De las Sanctas Iglésies.
- Tít. IV. Del Bisbe e clero.
- Tít. V. De las cosas prohibidas als clergas.
- Tít. VI. Que los beneficis ecclesiàstichs de Mallorca sian conferits a naturals.
- Tít. VII. Qui són naturals y com se han de afillar.
- Tít. VIII. Del Inquisidor y cort del Sant Offici.
- Tít. IX. Del principi, discurs e nova copilació del Dret municipal.
- Tít. X. De diversos privilegis de la Ciutat i Regne de Mallorca.
- Tít. XI. De observar franquesas, ordinations e bons usos.
- Tít. XII. De Loctinent, Governador e Virrey.
- Tít. XIII. De Regent, Doctors de la Real Audiència y Advocat Fiscal.
- Tít. XIV. De Procurador Real y officials del Real Patrimoni.
- Tít. XV. De Batlle de la Ciutat i Regne de Mallorca, y Balles de la Part Forana.
- Tít. XVI. Del Veguer de la Ciutat y Part Forana.
- Tít. XVII. Dels Iurats de la Ciutat y Regne de Mallorca.
- Tít. XVIII. De Mostasaph.
- Tít. XIX. De Clavaris de la Consignació.
- Tít. XX. Del Exequtor de la casa de la Juraria.
- Tít. XXI. De Còsols de Mar i del Jutge de Apellations.
- Tít. XXII. De Sequier e Casa de la Horta.
- Tít. XXIII. De Mestre de Guaita.
- Tít. XXIV. De jutges de magnats.
- Tít. XXV. De algutzirs, capdeguaites, portadors y verguetes.
- Tít. XXVI. De advocats y procuradors.
- Tít. XXVII. De notaris y scrivans.
- Tít. XXVIII. De metges, apothecaris y chirurgians.
- Tít. XXIX. De mercaders y corredors de orella.
- Tít. XXX. De menestrals, taverners e revenedors.

Títols del llibre II

- Tít. I. Que ningunas causes sian tretas de Mallorca.
- Tít. II. Que cada causa sia tractada devant son ordinari.
- Tít. III. De evocations de causes e quinas causas no.s poden evocar.
- Tít. IV. De citatió, lletres citatòries e inhibidòries.
- Tít. V. De suspites e recusacions de jutges, e altres exceptions.
- Tít. VI. De libell, circumductió, contestació de litte i reconventió.
- Tít. VII. De articles preinterrogatoris, dilacions e respostas personals.
- Tít. VIII. De exhibició de actes y temps instructori.
- Tít. IX. De estimacions y visures.
- Tít. X. De la forma en que ha de estar lo procés.
- Tít. XI. Dels demés actes que són desde la conclusió del procés fins a la conclusió de la causa, ço és comunicació del procés, assignacions als advocats per informar, dar duptes, assignatió y publicació de sentència.
- Tít. XII. Dels actes incidents en lo discurs del judici, ço és cautió per despeses, nominatió de proceres, renuntiatió de causa y tercer oposant.
- Tít. XIII. De las causas de appellacions y nullitats.
- Tít. XIV. En quins casos no és lícit supplicar ni appellar.
- Tít. XV. De exequíu de sentència.
- Tít. XVI. En quins casos la executió de sentència no és detinguda per appellatió o supplicatió de aquella interposada.
- Tít. XVII. De subhastacions, encants e liuraments.
- Tít. XVIII. De sequestres e empires.
- Tít. XIX. De liquidacions e càlculs.
- Tít. XX. De distributions de preus, graduacions i adjudicacions de quantitats.
- Tít. XXI. De taxacions de aliments.
- Tít. XXII. De salaris de sentències y decrets.
- Tít. XXIII. De salaris de sentències i decrets.
- Tít. XXIV. De pobres pledejants.

Títols del llibre III

- Tít. I. De transactions, conventions y compromissos.
- Tít. II. De donacions, deffinitions y renuntiations.
- Tít. III. De menors.
- Tít. IV. De compra y venda.
- Tít. V. De arrendaments y loguers.
- Tít. VI. De societat e libertat de commers.
- Tít. VII. De depòsit e comanda.
- Tít. VIII. De Taula del depòsit.
- Tít. IX. De dret emphiteotich.
- Tít. X. De delmes.
- Tít. XI. De censos i censals, y exequíu de aquells.
- Tít. XII. De dot e drets dotals.
- Tít. XIII. De las obligations y firmas de donas.
- Tít. XIV. De privilegis de creditors.

- Tít. XV. Per quins contractes e obligacions civils pot ser capturat un home.
- Tít. XVI. De abatuts.
- Tít. XVII. De los qui escondexen béns y fan en frau de creditors.
- Tít. XVIII. De diverses prescriptions.

Títols del libre IV

- Tít. I. De testaments.
- Tít. II. De successió abintestat.
- Tít. III. De substitució pupillar.
- Tít. IV. De legítima, fruyts e interessos de aquella.
- Tít. V. De fills exheredats y emancipats.
- Tít. VI. De inventari.
- Tít. VII. De depositió de heretats y curadors de aquellas.
- Tít. VIII. De excutió de heretats y béns.

Títols del libre V

- Tít. I. De crims e delictes.
- Tít. II. De inquisitions y modo de rèbrer las enquestas.
- Tít. III. De custòdia de presos y dret de carceratge de presos.
- Tít. IV. De tortura.
- Tít. V. De compositió, remissió y guiatge.
- Tít. VI. De condempnations y penas.

LIBRE PRIMER**De las ordinations, statuts e Dret municipal del Regna de Mallorca****TÍTOL I****DE LA SANCTA FE CATÒLICA****§ 1***Jaume I en lo concert féu ab los prelats y magnats de son regne*²⁵

En nom de Jesuchrist. Sia a tots manifest que nós en Jaume, per la gràtia de Déu Rey de Aragó, Compte de Barcelona, Senyor de Monpeller, prometem a vosaltres los venerables en Xristo pares S., per la gràtia de Déu Arcabisbe de Tarragona, G. de Bich, Bisbe de Barcelona, y G. de Girona, bisbes, y a vosaltres també fra B. de Campanas, lloch havent del Mestre de Ribagosa y Mirabet, y a vosaltres caríssim oncle nostre Nunyo Sans, Ugo, Compte de Empúrias, G. de Moncada, Bescompte de Bearn, Ramon Alemany, G. de Claramont y a tots los altres qui are de present stau en Tarragona y personalment vos haveu de partir a las islas de Mallorca, Manorca e Ivissa y altres islas que generalment se anomenen Balears per a traure de allí las nacions bàrbaras inimigas de la Santa Fe Cathòlica, que tota la terra, ciutats, vilas e castells, terras ermas o poblades ab sas rendas e cosas moble e immobles y tots exhits que en aquest viatge conquistam Déu aidant tant per terra com per mar ab lleudes, pedàtichs, ribatjes y altres exhits a vosaltres o als vostres donarem justas portions segons lo nombre dels soldats e hòmens armats que ab vosaltres aportareu, y nós semblantment tingam nostra part de tot lo sobre dit segons lo número dels soldats y hòmens armats que ab nosaltres seran, retingudas a nós las alcarias y estantias dels reys en las ciutats, ultra la portió competent a nós deguda, y si per ventura ab lo favor de Déu conquistarem en est viatge altres islas o terras de moros o altres cosas mobles o immobles per terra o per mar, de la matexa manera entre nós y vosaltres ab portions llegítimas sia dividit, y totas estas divisions se fassen per cognitió de Berenguer, Bisbe de Barcelona, y de G., Bisbe de Girona, y de frare B. de Campanes, Nunyo Sans, Compte de Empúries, G. de Moncada, Bescompte de Bearn, per cognitió dels quals sia assignat a las iglésias y als capellans senyorias y rendas. Més avant a cognitió dels matexos resten allí en lo stabliment y retiment de la terra aquells qui part de la terra voldran o dexten y constituecan per si deffensors en ella, las portions emperò que vosaltres y los vostres allí tindreu, las tindreu per nós y per nostres successors a nostra fidelitat y consuetut de Barcelona, y ns doneu postat sempre que voldrem tant en pau com en guerra, y las portions que allí tindreu pugau vendre e alienar salva nostra fidelitat y domini susdit. Més avant tots los hòmens de nostra terra o de hont se vulla que vingan qui assò jurar voldran y venir ab nosaltres en est viatge susdit tingan semblantment sas portions a conaxensa dels sobredits. Volem també e statuim que aquells qui part tindran de aquellas terras no puguen garretjar entre si mentre seran en aquellas parts ni fer guerra de

²⁵ Dado en Tarragona el 28 de agosto de 1229 y en Mallorca el 18 de septiembre del mismo año. (ARM, *Llibre de la Confraria de Sant Jordi*, f. 1; ACM, *Llibre verd*, f. 1v; ACM, *Llibre groc*, f. 2.

aquellas terras, per major seguretad de totas las cosas sobreditas. Nós Jaume susdit Rey juram per Déu y estos Sancts Evangelis devant nós posats que assò faelment servarem y que aportarem en nós dos-cents cavallers. Dat en Tarragona, a sinch de las calendas de setembre any 1229.

Més avant en la presa de la Ciutat de Mallorca, a 14 de las kalendas de octubre, foren posats y elegits, de consentiment del senyor Rey y de tots los susdits, per fer las portions en lloch de Guillem y Ramon de Moncada, Ramon Alemany y Ramon Barenguer de Ager, qui estas cosas juraren y ab ells també per fer estas portions Ximeno de Urrea y Pere Cornell, qui estas cosas juraren.

§ 2

*Lo matex en la Cort de Tarragona, any 1234*²⁶

En nom de la Sancta e indivídua Trinitat, la qual lo món en son puny contenent als imperants, impera y mana, e als senyorejants senyorea. Manifesta cosa sia a tots axí presents com esdevenidors que nós en Jaume, per la gràtia de Déu Rey de Aragó, de Mallorca, Compte de Barcelona, de Urgell e Senyor de Montpeller, volent envers lo regiment a nós acomanat deguda provisió ajustar e lo stament del Regne en millor reformar, ensemps ab saludable consell e diligent tractat dels venerables en G. de Tarragona elet, en G. de Gerona, en G. de Vich, B. de Leyda, Simon de Çaragoça, P. de Tortosa, bisbes, B. de la casa de la Cavalleria del Templa, B. de la casa de l'Hospital, mestres, dels abbats e lecs de tot lo Regne nostre e encara de molts prelats estants ab nós personalment envers Tarragona, irrefragablement constituim, decernim e fermament inhibim que nunca de alguna persona laica sia lícit públicament o privada disputar de la Fe Catòlica, e qui contra farà quant apparrà a son propri Bisbe sia excomunicat, e si no se'n purgarà axí com a sospitós de heretgia sia haüt.

§ 3

*Jaume 2 en lo privilegi dat en València, a 6 de las calendas de setembre 1296*²⁷

Llibre de Sant Pere, fol. 114.

Per nós e per nostros successors tant en Aragó y Catalunya com en los regnes de Mallorca, València y Múrcia, y altres qualsevols de nostron domini e jurisdicció que a hont se vulla vui tenim o per avant nós e successors nostres ab lo auxili del Senyor tindrem, per amor de Nostre Senyor Jesuchrist y de la gloriosa Verge mare sua, y en remisió de nostra ànima y de nostros pares, y per promotió y exaltatió de la Fe Christiana, sanxim sia ferma e inviolablement observat per a sempre que qualsevol jueu o sarrahí qui voldrà rebre la fe catòlica y lo sant e saludable batisme ho pugue fer lliberament sens contradicció e impediment de algú, y per ningú sia detingut, no

²⁶ Constitución I.^a de las otorgadas en las cortes de Tarragona de 1234 (*Constituciones y altres Drets de Catalunya*, I, I, 1). No estaba vigente en Mallorca.

²⁷ Esta disposición de 27 de agosto de 1296 fue otorgada por Jaime II, Rey de Aragón y Mallorca, que no debe ser confundido con Jaime II de Mallorca.

obstant qualsevol statut, prohibició o pacte per nostres predecessors o altre fet, o qualsevol altre consuetud, de tal manera que per assò res de sos béns mobles o immobles o semovens que tenia o per qualsevol rahó havia de haver, ans bé totes y sengles coses lliura y segurament tinga ell y los seus (si emperò seran christians) en tot y per tot, tant en judicis, tributs y qualsevols altres prestacions, com en qualsevols altres en personas y béns, y sian del matex for, condició e jurisdicció que.ls demás christians y gosen de la matexa llibertat que.ls demás. Qualsevol cosa també que per rahó de qualsevol successió, dret, condició podian demanar y podian haver antes que.s fessan christians, ho demanen y obtingan lliurement après del batisme.

TÍTOL II

DE LA INMACULADA CONCEPTIÓ DE LA VERGE MARIA MARE DE DÉU

§ 1

*Joan II, Rey de Navarra, Loctinent de Alfons 4, en la Cort de Barcelona, any 1456*²⁸

En nenguna cosa tant lo bon príncep no deu girar la sua pensa com en aquellas per las quals la honor de Déu e de la sua excelent mare e dels altres sants e sanctas de Paradís és excelçada, e los poblats a ell súbdits, de scàndols e sinistres qui seguir se podrian són preservats. E com entre los altres sants la Sacratíssima Verge Mare de Déu e home, sia estada per la Santíssima Trinitat singularment preeleta per ésser vaxell de puritat e sacrari del Sant Sperit e migansera de pau, en lo sagrat ventre virginal de la qual és estada feta reconciliació e confederació entre Déu e los hòmens, e de molts altres inefables privilegis e prerogativas e gràtias és estada per lo fabricant del món decorada, en tant que nenguna pura criatura fins en nostres dies és estada trobada semblant a ella ne se espera trobar en los esdevenidors segles, que més diré si tot quant dir és possible seria la menor part del degut a la sua incomprehensible excellència, a la qual tota persona deu e pot segurament recórrer axí com a port de salud e ancara ferma de speransa de tots aquells qui a ella devotament confugen, com sia cert e clara experiència nos demostra que d'ella rebem totas las gents del món infinitas misericòrdias e gràtias los catius redemptió, los malalts sanitat los [peregrins] reit, los encarcerats lliberació, los navegants port, los periclitans y oppressos adiutori, los pecadors indulgència, los iusts premi, los àngels alegria, [e] tota la Sanctíssima Trinitat glòria. No és doncs maravel·la alguna si los faels christians a ella devots, de iusta ira se commoven quant de la inefable puritat sua e de la sua sancta conceptió ouen disputar o disceptar e metre en dupte oc, e per alguns curiosos e temeraris ésser públicament predicat ella ésser concebuda en peccat original, de què las orelles dels seus devots se judican molt ofesos quant en predicacions o públicas disputacions ouen afirmar la mare del Rey dels Setgles e Salvador del Món ésser infecta e maculada de peccat original en lo instant de la sua sancta conceptió, seguex-se encara en los pobles maiorment ignorantis in devotió e diminutió en las pensas de

²⁸ Constitución I.^a de las otorgadas en las cortes de 1456 (CYADC, I, II, 1). Curiosamente se incluye este texto de las *Constituciones de Catalunya*, que no estaba vigente en Mallorca, cuando existen disposiciones dictadas para Mallorca en el mismo sentido: sendas pragmáticas de Juan I, de 1394, y de Martín I, de 1409.

aquells de la honor e reverència de la Sanctíssima Verge Nostra Dona Sancta Maria, e del contrari se alegran las pensas devotas e són inflamadas a major e pus subiecta reputatió e reverència de la Puríssima Verge e del seu gloriós fill Jesu-christ, creador e redemptor e salvador nostre, la honor dels quals de tot nostre poder e ab tot nostre diligent estudi desijam aumentar, axí com som tinguts a aquell sobiran e encara per las multiplicacions de beneficis e gràtias que de la sua largitud inmensa migensant la dita mare gloriosíssima havem rebuts y per tots temps eternalment speram rebre. Per tant nós don Juan, per la gràtia de Déu Rey de Navarra, Infant e Governador General de Aragó e de Sicília, Duch de Nemos e de Monblanch, Compte de Ribagorsa e Senyor de la ciutat de Balaguer, Lochtinent General del sereníssim senyor don Alfons, per la matexa gràtia Rey de Aragó e de Sicília deçà y dellà far, e de València, de Iherusalem, de Ungria, de Mallorca, de Sardenya, de Còrcega, Compte de Barcelona, Duc de Atenas y Neopatria, Compte de Rosselló e Cerdanya, frare nostre molt honrat, seguint los vestigis dels molt illustres e sereníssims prínceps de recolenda memòria lo senyor Rey don Juan, del senyor Rey don Martí, e del victoriosíssim senyor Rey don Alfonso e de la molt illustre senyora Reyna dona Maria, consort e lavors Loctinent del dit senyor, vuy benaventuradament regnants, quiscú dels quals en diversos temps han fetas ab sas pragmàticas sancions moltas ordinations loables per augment de l'honor e reverència de la gloriosa Verge Nostra Dona Sancta Maria e de la sua sancta e puríssima concepció, e per cessar inconvenients, scàndols e sinistres que versemblantment se devien també seguir entre los devots de la dita benaventurada verge e de la sua santa concepció, e alguns qui aquella ésser concebuda en peccat original afirmaven e afirman, conformant-nos encara a la preconisatió feta de manament de la dita senyora Reyna vuy benaventuradament regnant, sobre la dita altercació la qual predependex de certa declaratió per assò feta en lo Concili de Silca, statuim e ordenam ab esta constitutió perpètuament valedora que no sie algú vullés sia persona ecclesiàstica o laica, religiós mendicant o de altre qualsevol stament, religiós, professió o conditió qui gos públicament o amagada predicar o docmatirar ne públicament afirmar o disputar la sacratíssima Verge Maria ésser estada subiugada ne maculada de peccat original en la /sua\ sancta concepció, ne gos dir que tenir, predicar o afirmar la dita Sanctíssima Verge ésser estada preservada de la dita màcula original sia opinió falsa, improvada o indevota, ni en altre manera impugnar, ans de tal doctrina, predicatió o pública disputatió e affirmatió callen posant fre a la sua temerària lengua e indiscret parlat, attès maiorment que ninguna necessitat de la fe sancta e catòlica no.ns forsa tal cosa confessar, si per algú o alguns de qualsevol stament, religiós o conditió sia o sian era fet o dit públicament contra las cosas en la present constitutió contengudas e quiscuna de aquelles, volem, constituim, manam e declaram que tals contrafahents ipso facto sian haguts per enemichs del senyor Rey, e desterro perpètu del qual exili comport, gràtia e remissió alguna obtenir no puguen.

TÍTOL III

DE LAS SANTAS IGLÉSIAS

§ 1

*Bulla del Papa Gregori*²⁹

Gregori, servent dels servents de Déu, al venerable frare Archebisbe de Tarragona, salut y apostolical benedictió. Vingut sia a nostra notítia que quant lo charíssim en Xristo fill nostro lo illustre Rey de Aragó y los venerables frares nostros los bisbes e los amats fills barons del matex regna volgueren anar a conquistar las islas de Mallorcas, se obligaren ab vot, com ab acte de açò fet és de veure, que si Déu los donava la terra en son poder ells encontinent constituirian en ella iglésia dedicada a honor de Déu ab portions y dot congruo assignarian, dels quals los eclesiàstichs que en ella servirian a Déu còmodament poguessen ésser sustentats. Y com en dita terra se haja erigit una cathedral isglésia y se haja nomenat jermà nostro Bisbe de Mallorca, el qual convenga que de ditas assignacions sia subvingut perquè la cura de son offici puga lloablement exequir, a vós per est apostòlich indult vos manam que al venerable jermà nostro lo Bisbe de Barcelona y los amats fills Pobordes de Tarragona y Solsone y lo noble baró Compte Nunyo Sans y altres clergues y llaichs de las ciutats de Mallorca, Barcelona y Girona participans y posseïdors de dita terra, a ditas portions y dot els quals assignar se obligaren ab vot y voluntàriament, compelligau assignar a la dita isglésia preceint apostòlica monitió y llevat qualsevol impediment e appellatió no obstant, e si alguns contradictors e rebelles hi haurà, ab censures eclesiàsticas, postposada tota appellatió, los forseu. Dat en Sant Juan de Letran, a vuit de las kalendas de maig y de nostro pontificat any quatorse.

§ 2

*Jaume I en lo acte fet en Monsó, a tres idus de octubre 1236*³⁰

Per nós e per los nostros successors ab la present carta loam, concedim, e lliberament y consulta perpètuament confirmam al Bisbe de la iglésia de Mallorca y als capellans d'ella presents y esdevenidors, aquella donatió y assignatió feta per lo noble don Pere, Senyor de Mallorca, per medi de son procurador mestre Juan, en respecte, és a saber, de la terra de la isla de Mallorca, per rahó de dot y dominicatura e donatió a la dita iglésia feta en compliment de açò que haviam promès quant nós y nostros barons nos posàvem a punt per anar a pendre las ditas islas, com més plenament consta ab lo acte per dit don Pedro fet, lo tenor del qual havem manat inserir ab esta:

En nom de Jesuchrist. Sia manifest a tots que jo, mestre Juan, procurador del senyor Infant en Pere, Senyor del Regne de Mallorca, don y assigne a Déu omnipotent y a la Cathedral Isglésia de Santa Maria de Mallorca per dot y heretat d'ella, la desena part de totes les possessions y drets, ço és, possessions y drets que dit senyor

²⁹ Bula del Papa Gregorio IX de 24 de abril de 1240. ACM, Sala I, armario LV, tabla III, perg. 2.

³⁰ Disposición de 13 de octubre de 1236. ACM, Sala I, Armario LVI, Tabla 4, Perg. 5.

Infant pot tenir en Mallorca, tant en la ciutat com fore, la qual desena part lo Paborde de Tarragona o qui son lloch tindrà, [reba] en lloch competent e idòneo, preceint estimatió de les possessions stèrils e fèrtils, perquè feta dita estimatió la desena part com los demás barons des del principi han fet, sia assignada en lloch competent e idòneo. De la Mudaina emperò que ara habita dit senyor Infant y de l'hort contiguo a ella no sia tingut donar la desena part, però totes altres possessions y drets sia tingut donar la desena, com sta dit, y axí vull y de part del senyor Infant concedesch que aquells qui per ell alguna cosa tenen, la dècima part de las possessions y drets que tenen assignen a la dita iglésia hi.u donen al dit Paborde en la forma sobredita. Perquè jo, ab auctoritat de aquell, de son poder y domini al dret y domini de la isglésia de Mallorca en transferesch, y ab la present carta al dit Paborde en dit nom pose en actual possessió de dita dècima part ab tots sos termes, entrades y ixidas, affrontations, hòmens y fembres, que en dita desena part habiten o habitaran del modo que al dit senyor Infant specten, sens ninguna retentió com millor se pot dir y pensar, a tota utilitat de la isglésia de Mallorca y de sos ministres. Dat en Monçó, a tres de las idus de octubre any 1236.

§ 3

Capítol 3

Dels sobredits rescripte apostòlic e privilegi real és cert e indubitat que lo senyor Rey don Jaume primer, y los prelats y magnats que ab ell vingueren a la conquesta de Mallorca, tenien fet vot de eregir en ella isglésia Cathedral y dotar-la de la dècima part de açò que obtingud la dita conqueste tocaria a quiscú d'ells, en virtut del qual vot lo senyor Infant en Pere de Portugal, qui per concambi fonch alguns anys Senyor de Mallorca, féu lo acte sobre mencionat, y semblant acte feren tots los magnats y prelats qui entrevingueren en la conquesta, com és de veure en los authèntics que estan recòndits en lo *Llibre del Molt Reverent Capítol d'esta Cathedral*, y en estas portions donadas consisten la portió temporal de Mallorca.

§ 4

*Bulla del Papa Juan*³¹

Juan, Bisbe, servent dels servents del Senyor, al venerable frare Bisbe de Mallorca, salud e apostolical benedictió. Demana la cencera devotió que la Universitat e hòmens de la Ciudad e Regne de Mallorca amostra envers nosaltres e la Sede Apostòlica que a las supplicacions de aquells, particularment las que miran a l'aument del culto diví y obras de pietad, liberalment nos inclinem. La petitió per part d'ells a nós presentada conte que no ha molt que lo dit Regne és fora de màns y poder de infaels, y que en ell se edificuen en devotió de la Santa Fe Cathòlica moltes isglésias, y moltes més se n'esperen edificar en avant, y que per ço los rectors de ditas isglésias, a contribuir en la fàbrica y ornament de aquellas de què són rectors, iuxta las facultas dels emolumens y profits que reben, ab auctoritat apostòlica compellir pro-

---

³¹ Bula del Papa Juan XXII de 26 de diciembre de 1316 (ARM, *Llibre dels reis*, f. 44; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 8; *Llibre del Sindicat de Fora*, f. 19v).

curem. Per ço nós reputant honest e degut que dits rectors qui los rèditos y emoluments reben, a la fàbrica y ornemens de ditas isglésias se mostren fautors, vos manam en virtud d'est rescripte apostòlich que als dits rectors ab autoritat apostòlica compelligau, deputeu y conferiscau alguna part de las suas rendas que cullen de las isglésias, a la fàbrica y ornament d'ellas, conforme los sagrats cànones. Dat en Avinó, 7 de las calendas de janer, de nostron pontificat any primer.

TÍTOL IV

DEL REVERENDÍSSIM BISBE Y CLERO

§ 1

*Constitutió synodal*³²

Com segons dispositió axí de Dret divinal com canònic lo privilegi dega ésser observat als clergues portant vestiduras e tonsuras còngruas a l'hàbit e orde clerical, e los abusants de tal orde clerical no degan ésser defesos en tals privilegis ni mantenguts per la Iglésia; e com molts, pretenents ésser clergues, hajan abusat dels dits hàbits e tonsura clerical, per la qual rahó se seguia que estant presos en poder del bras seglar per lurs maleficis, disceptants las jurisdiccions ecclesiàstica y seglar sobre lo hàbit y tonsura clerical allegats per aquells, nexien grans discòrdies, remors e scàndols entre las ditas jurisdiccions, segons per experiència fins assí se és clarament amostrat. E per ço, per obviar a tals cosas e remoure tota manera de discòrdia e debat qui per tal acte entre les dites jurisdiccions se poguessen seguir en temps esdevenidor, lo molt reverent senyor Bisbe de Mallorca, axí per deute de son pastoral offici, al qual se pertany provehir a tals actes, com a requesta del fisc del senyor Rey, ab la present constituex e ordena, conformant-se e aderint a la dispositió de Dret comú que tots los dits clergues, axí simples com coniugats, de qualsevol ley, conditió o stament que sien, qui.s pretengan alegrar del privilegi clerical, porten la tonsura de qui avant de forme la grandesa devall en lo present cartell figurada, e vagen ab hàbit honest e vestidures de tal longitud o llerguesa de mig ventrell de cama en avant; inhibint-los expressament que no aporten vestidures de diversas colors barrades, si.s vol la diversitat de las colós venga per positió de draps de diversa color o per fils de seda o de or o de qualsevol altre manera. E aquesta prohibitió vol per lo semblant lo dit senyor ésser observada axí en los capirons o barrets que aportarà en al cap o en calces, ço és, que no.ls aporten trapars, ne de draps de port si és de color; prohibint més /avant\ que no aporten collars de gipons brodats de or e de argent o de perlas, ne cadenas de or ne de argent. E tal forma e manera, ja per dret constituïda e ordenada, vol lo dit molt reverent senyor ésser dequí avant observada en la vestidura o tonsures e altres coses demunt dites per los dits clergas, amonstrant aquells de qualsevol ley, conditió o stament sien, per la primera, segona o tercera vegades e canòniques monitions, que degan a portar las ditas tonsuras e vestidures en la forma e manera contengudes e pertanyents a l'hàbit e orde clerical, e que se abstengan de portar las cosas desús exhibidas; donant sis dias de spai del jorn de la publicatió de les presents per avant comptadors, dins los quals

³² ARM, Códice XXIII, ff. 77-78v.

los qui fins assí no han servada la forma dita en llurs vestiduras e tonsuras hajan dequí avant observar. E quant lo contrari faran lo dit senyor los denuncie que pasats los dits sis dias, los quals done dos per la primera, dos per la segona e dos per la tercera e canònica monitions, tals no aportant los dits hàbit e tonsura clerical en la forma desús dita, no abstenint-se de las cosas desús exhibidas, no s'alegrerien los coniuigats de privilegi clerical après de aquesta general monitió, si no.ls troben en los dits hàbits e tonsura, e los simples clergues serien en tal cas particularment e anomenada, segons lo Dret vol, amonestats, après de la qual monitió particular no s'alegrarien del dit privilegi clerical ans los obreria axí poc com als clergues axí simples com coniuigats per los officials reyals après de la present general monitió als coniuigats o de la particular fahedora als simples las iglésias no.ls reportaria.

Més avant se guarden los dits clergues que postposat lo hàbit e tonsures clericals no.s mesclan en hàbits civils e enormes axí com en bandositats e altres coses que sién scàndol tollerar no.s poden, car per dispositió de Dret comú lo clergue qui va ab lo hàbit clerical e sens armes reté lo privilegi clerical, e si va e és trobat ab hàbit seglar axí com ab armes e vestidures vedades e altres no decents als clergues no portant tonsura pot ésser punit per los jutges seglars sens alguna pena, e lo clerga aportant tonsura e hàbit clerical mesclant-se a enormitats perseverant en aquellas sens pena de excomunicatió pot ésser per lo bras seglar e en tal cas no perseverant en tals enormitats mes tansolament havent comès una volta o furt, o homey o altre crim enorme, tercerament amonestat e no s'absté de tals coses pert lo privilegi clerical, e si no és amonestat se'n pot alegrar. Per tant dit senyor denúntia les dites coses als dits clergues que en cas que.s vullen alegrar del privilegi clerical se guarden de caure en nengú dels dits casos car no serian deffesos per la iglésia ne s'alegrarien del privilegi clerical e noresmenys a aquells als quals serà necessària la dita particular anomenada monitió lo dit senyor però per los officials farà aquella après de la qual los dits clergues no se alegraran del dit privilegi ne serien per iglésia repetits. Guardant-se axí matex los clergues sobredits usants de las ditas tonsuras e vestiduras clericals que no usen ne exercesquen en alguna manera la art de galiart, jugador, alcavot, ni albarda, car si ho fejan aquells qui amonestats seran de no exercitar dita art si no se abstenen, e si no eran amonestats per spay de un any, en tal exercici eran trobats los privilegis de tot en tot perdrien.

Noresmenys se guarden los clergues sobredits que depositat lo hàbit clerical lo qual sta en lo hàbit e tonsura no cometan crim de adulteri ne tengan públicament joc a gresca, ne a taules, ne públicament tengan tals jochs, ni sien ladres públichs, ne amagats, ne sian crimosos, ne en altre manera visquen desonestament ne als negocis als clergues prohibits se amesclan, ne aporten armes públicament, ne per tavernas discorregan, ne de administracions o officis de laichs se entremetan, car si ho feyan aquells qui en açò seran trobats culpables tercerament eran amonestats de les coses, de privilegi ecclesiàstich no s'alegraran.

Darrerament vol lo dit senyor que.s guarden los dits clergues de no exercir offici de carniser car si tal offici exercien las penas de la clemència primera incorrerien; noresmenys se guarden generalment de totes deshonestats e altres coses prohibides a clergues e visquen en tal manera que sie lohat, e lo stament de la cosa pública sia en repòs.

Manant lo dit senyor totes les desús dites coses ésser publicades en las tronas de la Seu e de las iglésias parrochials de la present Ciutat de Mallorca e noresmenys ésser afixos translats de la present ordinatió e constitutió en las portes de las ditas

iglésias, per tant que de aquella no.s puga ignoràntia allegar. Dat en Mallorca, a vint del mes de maig any de Nostre Senyor 1435.

§ 2

*Pere 3 en lo privilegi dat en Monçó, als 8 de mars 1363*³³

Pere, per la gràtia de Déu Rey de Aragó, València, Mallorques, Serdenya e Còrcega, Compte de Barcelona, Rosselló e Cerdanya, als amats e faels nostres de la Ciutat e Regne de Mallorques presents e esdevenidors, salut e dilectió. Los síndichs per la Universitat de dita Ciutat y Regne a nós tramesos per rahó de les corts generals que en la vila de Monçó celebren nos han humilment notificat que lo reverent en Christ pare Antoni, Bisbe, y clero de dita Ciutat y Regne han recusat en la refectió, reparatió e constructió de muralles e valls de dita ciutat y llochs de dit Regne pagar la sua part, pretenint a la contributió de dites coses no ésser en manera alguna tinguts, en dany no poch de la Universitat de dita Ciutat y Regne, lo qual és forsat com se diu fer molts gastos incomportables per rahó de la guerra de Castella tant en la reparatió, refectió y constructió de ditas muralles y valls com altrement ab manifest preiudici, de hont nos han supplicat sobre estes coses provehíssem de oportú remey de justítia. Com sia convenient a la república, la ciutat predita y demés llochs del Regne estar fortificats e circuits de muralles e valls, perquè los ímpetus dels inimichs nostros no temen, y sia convenient a rahó que los qui senten la comoditat sian també tinguts a suportar los càrrechs, vos diem y manam, de certa sciència y expressament compelligau y forsau als dits Bisbe y clero a ajudar a contribuir en la refectió y constructió de muralles y valls y altres coses concernents a la defensió de la ciutat y llochs de dit Regne y habitants d'ell, de la manera que en altres llochs los altres ecclesiàstichs contribuexen y ajuden. En lo demés emperò en què los clergues són immunes y franchs, vos abstindreu de compellir als dits [Bisbe] y clero, perquè contra ses libertats en manera alguna sian agravats. Dat en la vila de Monsó, als X de mars MCCCLXIII.

§ 3

*Bulla del Papa*³⁴

Venerables frares, salut e apostòlica benedictió. Tal és la condició del temps que moltes voltes les isles dels christians si no.s tanquen y fortifiquen no poden estar segures dels envestiments e asalts dels inimichs del nom de Christo. Per esta rahó lo caríssim en Jesuchrist fill nostro Phelip, Rey de las Espanyas catòlich, nos ha fet notificar poch temps ha considerant que la isla de Mallorca a sa jurisdicció en lo temporal subiecta tenir tansolament una ciutat y ser necessari, per obviar als perills que dita ínsula e ciutat los moros e cosaris amanassen, tancar de muralles quant més prest se puge la dita ciutat, e fortificar-la y per lo bé públich donar dels eraris propis de son Real Patrimoni la mitat dels gastos de dita fortificatió y los demés emperò gastos los laichs habitants de dit Regne estan aparellats ministrar, però advertint que en assò se tracta de causa comuna a llaichs e ecclesiàstichs,

³³ El privilegio data, en realidad, de 10 de marzo de aquel año. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 90v; *Rosselló vell*, f. 220v; *Rosselló Nou*, f. 172v.

³⁴ Bula del Papa Gregorio XIII de 29 de abril de 1577 (ARM, Documentos pontificios, perg. 25).

dit Rey Phelip tant en son nom com dels habitants del dit Regne nos ha fet humilment supplicar procuràssem que les personas ecclesiàstiques, per portió en respecte dels béns que tenen, contribuïssen per dita causa. Nós doncs considerant ésser cosa justa que al qui de alguna cosa reb comoditat senta també lo càrrech, inclinats a ditas súplicas, declaram que totes persones ecclesiàstiques de qualsevol dignitat etiam episcopal decorades y rebens qualsevols pensions ànnes ab qualsevols immunitats [e] exemptions, encara que sian ab donacions irrevocables a les iglèsies y altrement concedides, o altres rebents fruits en tot o en part reservats per part de pensions o fruits reservats tocants a seculars o a mendicants o a regulars de qualsevol orde dins dita ciutat e isla, en dits gastos que los dits habitants per dita causa per ventura han comensat ja fer o seran obligats a conferir, per la sua portió, hagut respecte als béns de ells y dels dits laichs, sian tinguts totalment contribuir, declarant nullo e de ningun valor qualsevol cosa que sobre est fet per qualsevol persona ab qualsevol auctoritat sientment o ignorantment serà attentat. E per llevar diferènties que per ventura entre dits laichs y ecclesiàstiques personas sobre la rata portió de dites personas ecclesiàstiques podria insurgir, ab les presents vos cometem y manam que vosaltres o dos o un de vosaltres si fins are se trobarà alguna concòrdia entre ecclesiàstichs e laichs de dita ciutat e isla, aquella poseu en executió. Si emperò no y haurà concòrdia, ab auctoritat dels presents amonesteu tant laichs com ecclesiàstichs que sobre dites coses fassen concòrdia, prefigint-los per dit efecte de concordar y convenir cert terme o arbitre vostro moderador, lo qual passat y no seguint-se dins lo spai del temps prefigit concòrdia, aguda rahó de les facultats dels dits tant laichs com ecclesiàstichs, declareu la summa en que les personas ecclesiàstiques deuen contribuir en dita obra y la summa axí per vosaltres declarada pagar en son temps les dites personas ecclesiàstiques a remeys de dret y de fet oportuns y pecuniaris a arbitre vostro solemnement moderadors y aplicadors, etiam ab penas de privatió de beneficis e inhabilitatió de obtenir-ne altres de allí al devant, y finalment ab sentènties de scomunicatió y totes penes ecclesiàstiques, postposades totes y qualsevols appellatió, provocatió a nós y a la Sede Apostòlica e recurs a ella, forseu y compelligau. Dat en Roma, apud Sanctum Petrum sub anulo piscatoris, XXVIII de abril MDLXXVII.

§ 4

*Ordinatio nova*³⁵

Per los contínuos y notoris perills de la mar concedí lo Summo Pontifice que los habitants de Mallorca no poguessen ésser citats fora la isla, y axí matex sta disposat per antigas franquetas concedidas per los sereníssims Rey de Aragó, y encara que ab novas pragmàticas estiga assentat las causas de suplicatió y recurs anar al Supremo de Aragó, és emperò ab modificatió, ço és en causas de valor de tres milia lliures et ultra, y per a que esta matexa causa antigüement en la cort ecclesiàstica hi havia

---

³⁵ Propuesta de *lege ferenda* de los redactores. La citada concesión del Santo Padre se remonta a la bula de Inocencio IV de 30 de abril de. El nuevo capítulo refleja una necesidad sentida en la época. El *Gran i General Consell* aprobó una determinación semejante el 18 de junio de 1612 (ARM, AGC 52, ff. 28v-29). La limitación de la apelación al Consejo Supremo de Aragón a las causas que excediesen la cuantía de 3.000 £ se estableció en la pragmática de erección de la Real Audiencia de 11 de mayo de 1571 (MOLL, A., *Ordinacions y sumari dels privilegis, consuetuts y bons usos del Regne de Mallorca*, Mallorca, Pera Guasp, 1663, p. 165).

jutge de appellations, y de no ésser-hi vuy se seguexen molts inconvenients, ço és que moltes voltes los litigants són compellits o dexar de proseguir se justítia o dexar ses cases y pàtria y ab molt gran perill de la mar y excessius gastos proseguir se causa, lo èxit de la qual algunes voltes no importa tant com han gastat en ella. Per ço és just se supplique a Sa Magestad sia de son real servey fer que lo Metropolità de València tinga y anomèn dins la present isla jutge de appellations, devant del qual se decidescan las causas de appellations interposades de sentèntias donades en la cort ecclesiàstica en causas de valor fins a mil y sinch-centas liuras et non ultra.

TÍTOL V

DE LAS COSAS PROHIBIDAS ALS CLERGUES

§ 1

*Jaume I en la franquesa primera dada al 1 de mars 1230*³⁶

Lega a qualqueusplàcia llec, emperò convinent, mas no a nengú ordenat, offici de scrivania usar, fet sacrament en poder de la cort e dels pròmens que sia en son offici per cada una part leal egualment e fael.

§ 2

*Lo matex en la franquesa dada al darrer de octubre 1246*³⁷

Stablim encara que nengun clergue advoc en cort seglar.

§ 3

*Lo matex en la matexa franquesa*³⁸

Encara stablim que nengun clergue qui port corona ne qui sia en sacres ordes constituït no sia notari públich, ne fassa cartas públicas, ne testaments, ne cartes nuptials, ne de ningun fet ni contract, ans aquells de tot juy e de creença de tot en tot sien gitades. E si depús que haurà pres offici de scrivania serà fet clergue o corona aportarà, sia gitat de offici de scrivania.

§ 4

*Pere 3 en lo privilegi dat en Barcelona, 5 de abril 1379*³⁹

Llibre de Sant Pere, fol. 92

Pere, per la gràtia de Déu Rey de Aragó, València, Mallorca, Cerdenya y Còrcega, Compte de Barcelona, de Rosselló y Cerdanya, a l'amat y faels Governador y altres officials de nostre Regne de Mallorca y a sos lochtinents presents y esdeveni-

³⁶ Carta de población del Reino de Mallorca, cap. 24.

³⁷ Data de 31 de octubre de 1247. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 4.

³⁸ Data de 31 de octubre de 1247. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 4.

³⁹ Data de 31 de octubre de 1247. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 92.

dors, als quals las presents pervindran y pertangan, salud y dilectió. Perquè la franquesa de dit Regne per la qual nengun clergue pot en las cortz seculares advocar, sia observada no solament en lo advocar però també en judicar, com la matexa rahó y major perill en lo judicar los clergues serian a nós y a nostres successors en los drets y jurisdicció molt preiudicials y damnosos, ni quant los clergues en lo advocar o judicar delinqüassen no podriam còmodament castigar-los, diem y manam a vosaltres y quiscú de vosaltres fermament y expressa estretament inhibint que als capellans en sacres ordes constituïts o casats o no casats negoci algú per a judicar en ninguna manera admitau, ans si semblant commissions de nostra cort per algú seran impetrades aquelles volem totalment ésser de ningun valor ni efecte, manant a vosaltres y a quiscú de vosaltres, ab esta, que de aquellas usar no permatau en manera alguna si confiau de nostra gràtia y mercè. Dat en Barcelona, a 5 de abril 1379.

TÍTOL VI

QUE LOS BINIFICIS ECCLESIASTICHS EN MALLORCA SIAN DE MALLORQUINS

§ 1

*Bulla del Papa Juan*⁴⁰

Llibre de Sant Pere, fol.8, Col.3.

Juan, Bisbe, servent dels servents de Déu, al venerable frare Bisbe y als seus successors bisbes qui per temps seran, y als amats fills lo capítol de Mallorca, salud y apostòlica benedictió. Quant més lo Regne de Mallorca en los altres del món fundats en la fe christiana y a la Sede Apostòlica devots està prop a las nations paganas enemigas de la Santa Fe, tant més deveu y degueren los vostros predecessors los naturals de dit Regne tenir ab entranyas de caritat recomanats y abrasar-los ab amor paternal preveint-los ab càrrechs de las gràtias ecclesiàsticas, car reputam per cosa digna e deguda que los que contra als enemichs de Christo frequentment per la fe de Christo y deffensa del matex Regne pelean exposant sas personas y béns a perill, dels profits y rendas de las iglésias de dit Regne que del patrimoni de Cristo prevenen no sian privats.

Per relatió dels amats faels embaxadors de la Ciutat de Mallorca y Universitat de dit Regne tenim entès que dits vostres predecessors bisbes y capítol, totas las prebendas y beneficis ecclesiàstichs a sos familiars y parens no nadius de dit Regne conferiren, dexats apart los naturals encara que aptes per ésser ecclesiàstichs y per obtenir beneficis ecclesiàstichs idòneos, y vosaltres los vestigis de vostres predecessors diuen que imitau que apenas y nunca los beneficis ecclesiàstichs de dit regne són conferits per vosaltres sinó a personas familiars o conijunctes vostres, y ve de aquí de las provisions de vostres predecessors y vostres fetes a personas estranyas de dit regne que lo [que] de las rendas ecclesiàsticas los prové ho trauen per la maior part del dit regne, [el qual] resta en sa deffensa y dret menyscabat, y també los habitants de dit regne com a desesperats no.s curan que sos fills sian ensenyats scièntias escolàsticas ni.ls fan ordenar, y com per ocasió de las provisions axí fetas

---

⁴⁰ Bula del Papa Juan XXII de 26 de diciembre de 1316 (ARM, *Llibre dels reis*, f. 44v; *Llibre d'en Sant Pere*, cit.)

pervinga al dits regne y habitadors d'ells detrimentos notables, perço nós qui los dits habitadors com a devots nostres y de la Sede Apostolical fills ab cencera caritat abrassam y cercam la comoditat de aquells, y los danys ab paternal affictió evitam, desijam que aquells aiudats ab subsidi de las rendas ecclesiàsticas més còmodament per la fe de Christo peleen y se inclinen a ensenyar sos fills en studis, vos pregam y exortam, y ab aquest apostòlich rescripte manam que als dits habitadors y a sos fills per obtenir los beneficis ecclesiàstichs idòneo gireu vostros ulls proveint-los dels beneficis ecclesiàstichs de dit regne a collatió vostra conijuncta o divisament expectants quant se offerirà occasió. Dat en Evinyó, a 7 de las chalendas de janer del nostre pontificat any primer.

§ 2

*Bulla del Papa Eugeni*⁴¹

Eugeni, Bisbe, servent dels servents del Senyor, a les coses que per lo estat de la ciutat y regnes y per las personas faels christians en ellas habitants per augment de la Santa Fe humilment sens demenam [sic] voluntàriament acudim y als reladors de las virtuts en quant en Déu podem ab lo favor apostòlich cuidam. La demanda a nós feta per part dels amats fills los Jurats y ciutadans de la Ciutat y naturals del Regne de Mallorca contenia que encara que dita Ciutat y Regne en isla distant de terra ferma dos-centas millas o cerca, sta possat com a deffensa y muralla contra los inimichs de la Fe Cathòlica y del nom de Christo no sens grans traballs, gastos y despeses a la deffensa llur y dels demás christians stan vigilant, y ab tot per quant, hay dolor, no ha molt temps que en ellas hi hagué diluvis de aiguas y tanta mortalitat y pesta que la ciutat y regne predits en hòmens habitadors y pecúnies resten molt diminuts y temen venir a pitjor si de Déu y de nostre auxili no són subvinguts, y axí en la matexa demanda se aiustava que si los beneficis ecclesiàstichs de dita ciutat e regne, los quals fins are a las personas estrangeras dexats apart los ciutadans y habitadors se són conferits y los fruits transferits a altres terres, se donaven als ciutadans y naturals de dit Regne, sens dubte lo culto divino en las iglésias y llochs ecclesiàstichs de dit Regne, qui per la distàntia de ditas personas estranyas està molt disminuït, se augmentaria y lo Regna abundaria de personas virtuosas ab la speransa de obtenir los dits beneficis. Per tant, per part dels dits Jurats, ciutadans y naturals nos fonch humilment supplicat procuràssem ab paternal diligència sobre assò provehir. Nós doncs, qui als dits faels christians contra los inimichs de la fe christiana peleants afectam donar lo subsidi possible, y tant als joves com als provectes, particularment del stament ecclesiàstich, a la virtut ab medis còngruos animar desijam, en consideratió de les coses susdites y per respecte del caríssim fill nostro en Jesuchrist Alfons de [Aragó] y Mallorques, Rey illustre, que sobre assò nos ha humilment supplicat en ditas cosas y cerca de aquellas, volent oportunament proveir a ditas súplicas inclinats, ab auctoritat apostòlica y tenor de les presents statuïm e encara ordenam que lo Bisbe de Mallorca y los ordinaris dels altres llochs y prelats de iglésias e monestirs y també lo capítol de la Chatedral y qualsevols altres personas de altres iglésias de dit regne, als quals toca, conijunctim vel divisim, de consuetut o de dret, la collatió, provisió, preservatió, electió o qualsevol altre dispositió de qualsevols beneficis ecclesiàs-

⁴¹ Bula del Papa Eugenio IV de 9 de marzo de 1443 (ARM, *Llibre de n'Abelló*, f. 71).

tichs ningú reben ni admeten per a beneficis ecclesiàstichs ab cura o sen[s] cura encara que sian canonicats, prebendas, dignitats personals, perpètues administracions y officis, encara que se haja acostumat per electió comanar-se, a las quals estiga annexa cura de ànimas a las horas vagans o després vagadoras, encara ab auctoritat apostòlica conferits dels quals o per nós o per nostres successors fos despedit mandato, si no és natural de la dita ciutat, isla o regne, ans bé los beneficis dins los límits de dit regne consistins vagans o vagadors, com està dit, si no és lo[s] que generalment estan reservats a la Sede Apostòlica los quals no volem ab la present ésser compresos, als naturals de la ciutat, isla o regne susdits tansolament conferescan y provehescan, de tal manera que a altres si no són naturals proveir no.s pujan, ni altres sinó los naturals a dits beneficis pujan ésser admesos, non obstant que alguns obtingan letras generals o specials de la Sede Apostòlica o de sos legats per ésser proveïts de dits beneficis, encara que ditas letras tingan inhibitió, reservatió, decret o altrement, las quals letras y processos axí obtesas o que se obtindran y qualsevols proceïments de aquits y que.s seguiran no volem se estengan a altres sinó als naturals, encara que en ella se fes expressa mensió de las presens, exprimint-las paraula per paraula, y no obstant qualsevols altres constitutions, ordinations y qualsevols privilegis, indults, prerogativas y letras apostòlicas specials o generals de qualsevol tenor sian, ni qualsevols clàusulas derogatòrias o decrets irritant o altres declaracions a qualsevols personas ab qualsevol forma o expressió de paraulas, encara que ab motu propri general o special o altrement per nós concedidas o concedidoras de vuy en avant, encara que en ella se hagués de fer expressa mentiú de las presens y de tenor íntegro d'ells, lo tenor de les quals volem tenir per exprimits no obstant los statuts y consuetus de las iglésias en las quals dits beneficis estan ab jurament o auctoritat apostòlica o ab qualsevol altre firmesa roborats ni obstant qualsevols altres contraris. Per què nós des de are declaram nullo e írrito si alguna cosa en contrari per qualcú ab qualsevol auctoritat scrit [sic] o ignorantment serà attentat. Dat en Roma, en Sant Pere, any de la incarnatió del Senyor 1443 a 9 de mars y de nostre pontificat any 13.

§ 3

*Bulla del Papa Pio 4*⁴²

Pio, Bisbe, servent dels servents de Déu, a perpètua memòria. Disposant la divina clemència, encara que sens bastants mèrits, cridats al Summo Pontificat, a las cosas que per los summos pontífices nostres predecessors per lo pròspero estat de qualsevols regnes y dels beneficis en ells fundats pròvidament ab directió saludable se diuen ésser statuïdes, perquè sian conservades y restan fermas quant se'ns demana volenterosament ab auctoritat apostòlica confirmam, y encara que per Eugenio Papa, predecessor nostre de felice recordatió, després que tingué notítia que la ciutat e isla del Regne de Mallorca distant de terra ferma dos-centas millas, contra los enemichs de la Fe Cathòlica y del nom de Christo com scut y muralla nos sens traballs, gastos y despesas vetllant en deffensa sua y demás cristians, y per quant no molt temps abans havia succeït tanta inundatió y tanta mortaldat que la ciutat y regna restà molt falta de hòmens habitants y pecúnies y temien venir a pijor si ab la ajuda de Déu y de la Sede Apostòlica no

⁴² Esta bula de 20 de agosto de 1567 fue concedida por el Papa Pío V, y no por su antecesor Pío IV († 1565) como se señala erróneamente en el encabezamiento del texto. (ARM, *Llibre de n'Abelló*, ff. 225v-227).

eran subvinguts y si los binificis ecclesiàstichs dins dits ciutat y regne fundats, que fins a las horas se eran collats a personas extrangeras dexats los ciutadans y naturals y axí los fruits se eran trasportat a altres terras, als ciutadans y naturals fossen conferits, verament lo culto diví en las iglésias de dita ciutat y regne, lo qual per distàntia de ditas personas estranyas estava diminut, se augmentaria y lo regne se impluria ab la speranza de beneficis de personas virtuosas, y axí a supplicatió dels Jurats, ciutadans e naturals ab auctoritat apostòlica statuí y ordenà que lo Bisbe de Mallorca y los demás ordinariis y prelats de iglésias y monastirs y lo capítol de la Catedral y de qualsevols altres iglésias y personas de dit regne, als quals tocàs la collatió, provisió, presentatió, electió y qualsevol altre dispositió de qualsevols beneficis *coniunctim vel divisim*, de dret o de consuetud, que ningú si no fos natural de dita ciutat, illa o regne, rebessen ni admetessen, ni rebre ni admetre permetesen ab obtento dels beneficis ecclesiàstichs, ab cura o sens cura, encara que fossen canonicats, prebendas personals, perpètuas administracions y officis, encara que ad aquells se acostumàs arribar per electió y tinguessen conexa cura de ànimas, que a les hores vacaven o après havian de vagar, ab qualsevol encara que apostòlica auctoritat conferits, encara que per ell, per son predecessor o sos successors pontífices romans fos manat provenir, ans bé dits beneficis dins los límits de dit regne consistins, acceptat los reservats generalment a la Sede Apostòlica, los quals no volgué ab dita dispositió ésser compresos, als naturals de dita ciutat y regne conferissen y provehissen, de tal manera que de aquells altres sinó naturals no poguessen ésser provehits ni per a dits beneficis acceptats ni admesos sinó naturals, y moltes cosas féu com més largament en las lletras de nostron predecessor de sobre mencionades està contengut. Y com segons conté la súplica a nós presentada per part dels amats fills nostres los Jurats ciutadans e naturals de dita ciutat y regne, o per mala condició del temps o per malaltia dels hòmens, lo dit statut e concessió fins are no sia plenament observada, y tant perquè són més fermes aquellas cosas a las quals més voltas intercedex la auctoritat apostòlica, per ço dits Jurats ciutadans y naturals desijen lo statut y ordinatió de nostre predecessor per nós ésser aprovat y confirmat y de nou concedit, dient-se per part de dits Jurats ciutadans e naturals, que en estos temps los infaels van ab major forca y poder contra los cristians y que ells són baluard per la deffensa de dita illa y de tota Spanya, y que los temps propassats la dita isla y naturals d'ella han tingut tanta falta de cosas y vituallas, i.s són trobats tan oprimits, que molts de dits naturals se'n van y se ha de temer que tots los habitants no la deserescan si ab algun remey paterno nostre o de la Sede Apostòlica no és subvinguda, y axí.ns és stat suplicat que en dites cosas oportunament provehir-los ab la benignitat de la Santa Sede nos dignàssem. Nós, qui als honests desigs dels faels cristians de bona gana favorim, als dits Jurats ciutadans y naturals y quiscú d'ells, de qualsevols sentèntias y excomunicatió, suspensió e entredit de altre ecclesiàsticas censuras y penas de dret per qualsevol ocasió o causa o home donades, si en algunas hauran incidit per effecte tansolament de alcansar las presents, ab tenor de la present absolent y absolts declarant lo dit statut e ordinatió y las letras de sobre mencionades y en quant és necessari totas las cosas en ellas contengudas y tot lo que de ellas se ha seguit honest y lícit ab auctoritat apostòlica confirmam e aprovam, y a aquellas aiustam forsa de perpètua e inviolable firmesa, y tots y qualsevols defectes de dret o de fet si alguns hauran entrevingut en aquella suplim, y ab tot a major validitat de las cosas sobreditas totas ellas del matex modo y forma a que.s troben statuïdas y ordenadas de nou de nostra certa sciència statuïm y ordenam, y també las cosas preditas valer volem y tenir sos íntegras efectes, de tal modo que qualsevol cosa que contrari fer-sa acontenga com si no fos nullo no.s dega atendre, y totas y per tots a qui pretenga sian inviolablement observades, las presents també letres en

ningun temps volem no poder de visi, de surreptió, obiestió, odi, de defecte de nostre intentió, o de qualsevol altre ésser notades, impugnades o invàlidas, ni deduïdas en controvèrsia, ni los Jurats ciutadans e naturals susdits ésser compellits a verificar las cosas dalt ditas, ni a iustificar la gràtia ésser tinguts ni ésser les presents inclusas en qualsevols revocations, modificacions, limitacions e restitutions de qualsevols semblants o dessemblants gràtias y altres qualsevols contràrias dispositions tant per nós com per sucesors nostres de qualsevol manera y ab qualsevols etiam derogatòrias, dederogatòrias e insòlitas clàusulas irritans y altres decrets per temps fets de qualsevol tenor que sian, ans no obstant aquellas estigan en son vigor y forsa restituïdas y reintegradas y de nou concedidas, y de tal manera volem sian de incommutable voluntad e intentió nostre que perquè ab perpètua fermesa subsistescan tingan forsa de vertader e eficàs contracte entre la Sede Apostòlica y dits Jurats ciutadans y naturals, y axí volem haver-se de judicar y definir per qualsevols jutges ordinaris o delegats de qualsevol auctoritat sian, encara que cardenals de la S. S. Romana o de las causas del Sacro Palatio oïdors, levant-los a ells y quiscú la facultat de judicar o interpretar d'altre modo, y qualsevol cosa en contrari que per qualsevol persona ignorant o scientment serà attentada la declaram nulla e invàlida, manant distinctament als dits ordinaris y altres qualsevols de qualsevol estat, grau, orde o condició que sia, fer provisió o disposició de beneficis ecclesiàstichs susdits si no és servada la forma de les presents no gosen ni presumescan no obstant les premisses y qualsevols altres apostòlicas o en provincials o cinodals concilis specialment o generalment fetes, constitutions o ordinations, ni qualsevols statuts, ni costum, ni privilegis, ni indults, ni letres apostòlicas, encara que ab jurament o ab auctoritat o qualsevol altre fermesa confirmats a qualsevols tenors o forma o clàusulas derogatòrias, dederogatòrias y altres clàusules irritants, y altres decrets en general o special emanats de la Sede Apostòlica y de plenitut de potestat e consistorialment concedides, confirmades e aprovades, encara que en elles se fes específica e indivídua mentiú, etc. Dat en Roma, en Sant Pere, any de la incarnatió de Nostro Senyor MDLXVII a X de las chalendas de setembre de nostro pontificat any segon.

TÍTOL VII

QUI SÓN NATURALS Y COM SE DEUEN AFILLAR

§ 1

*Ordinació nova*⁴³

En temps del Rey en Pere 3 succehí tanta falta de hòmens en Mallorca, tant per las guerras a que acudian los mallorquins, com també per la mortalitat y pesta que Nostre Senyor havia embiat, com és de veure en un privilegi concedit en lo any 1362, que no.y havia ab qui poguessen casar las donas naturals, y per ço fonch convenient honrar los que venian a habitar y casar-se ab mallorquinas, de tal manera que de las horas ensà lo foraster qui casa ab mallorquina y habita en est regne és tingut per fill

⁴³ Propuesta de *lege ferenda*. Se refiere al privilegio dado en Valencia el 3 de marzo de 1362 (ARM, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 305v y *Rosselló Nou*, f. 261. Tal privilegio se limita a prohibir que las mujeres, por la escasez de hombres, se casen con los esclavos. El *Gran i General Consell* había aprobado el 9 de enero de 1621 que los forasteros casados con personas mallorquinas debiesen estar domiciliados en Mallorca durante diez años para gozar de la condición de natural (ARM, AGC 55, ff. 4v-5.) La *ordinació nova* limita más la posibilidad de adquirir la condición de natural.

de la terra, lo que se deu entendre en la franquesa de drets, llibertat de comersi y altres privilegis comuns, no emperò per obtenir officis, càrrechs e beneficis que són deguts a naturals, perquè per dit effecte són verament naturals, y no altres, los que són nats y domiciliats en est regne, o los fills de pare verament mallorquí.

§ 2

*Ordinació nova*⁴⁴

De temps immemorial ensà són stats tinguts també aquells que encara que sian nats fora regna son afillats per lo Gran i General Consell, però per spay de molts anys se havia acostumat afillar ab la major part dels vots, y per ser com és cosa de gràtia y no de justítia fonch santament instituït, ab determinació de dit Gran i General Consell a 21 de maig 1609, que las afiliacions no.s poguessen fer sinó ab tots los vots et *nemine discrepante*, la qual determinació fonch après decretada per lo Loctinent General. Per ço statuim e ordenam sia observat lo contengut en dita determinació, ço és que ningun foraster pugua ésser afillat si no és en lo Gran i General Consell y ningú discrepant.

TÍTOL VIII

DE L'INQUISIDOR CONTRA LA HERÍTICA PRAVEDAT Y APOSTASIA

§ 1

*Capítol 1*⁴⁵

Com los inquisidors en aquest regne exercescan jurisdicció civil y criminal en sos oficials y familiars y, per ocasió d'ells, en altres, per cosas no tocans a la fe, la qual jurisdicció és merament real y no apostòlica, appar molt convenient y conforme a dret y rahó que en lo exercici de dita jurisdicció temporal no tocant a la Santa Fe guardassen també las franquesas, ordinations, stils, privilegis, pragmàticas y altres drets del Regne que.s guarden en les demés corts. Per ço convé supplicar a Sa Magestad sia de son real servey fer que los venerables inquisidors juren la observàntia del Dret municipal per lo effecte susdit tansolament, ço és en causas no tocants directa ni indirectament a la Santa Fe.

§ 2

*Capítol 2*⁴⁶

En las causas civils que.s declaran en la cort del Sant Offici se dóna executió de la sentència encara que d'ella se haja interposat appellatió, donant emperò lo qui demana executió la cautió necessària, com se fa en la Real Audiència en virtud de la Real Pragmàtica, lo que apar és de inconvenient per ço que la appellatió ha de anar a la cort encara que la causa sia de poca quantitat, y succeïx-se sovint que lo appellant,

⁴⁴ Propuesta de *lege ferenda*. La determinación citada se conserva en ARM, AGC 51, ff. 15-16v.

⁴⁵ Propuesta de *lege ferenda*.

⁴⁶ Propuesta de *lege ferenda*. Es una *ordinació nova* que refleja una necesidad sentida en la época. El *Gran i General Consell* aprobó una determinación semejante el 18 de junio de 1612 (ARM, AGC 52, ff. 28v-29).

per ésser los gastos molts y no pochs los perills de la mar, dexa de proseguir sa justítia o ab gran detriment és compellit transigir per cosa molt poca lo que li és verament degut, tot lo que cessaria si.s guardàs l'orde de la mateixa Real Audiència, statuint que no poguessen per appellatió anar causas al Supremo que no fossen de valor de tres milia liures, y que las causas de appellatió se declarassen per lo mateix venerable inquisidor ab iniunctió de dos pròceres o adiuents qui tingan en las causas de appellatió vot decisiu. Per ço és bé se suplich a Sa Magestad lo contengut en est capítol.

TÍTOL IX

DEL PRINCIPI, DISCURS, E NOVA COPILATIÓ DEL DRET MUNICIPAL

§

Capítol únich

Lo victoriós ínclit e excellent príncep Rey don Jaume dit lo Conqueridor ab desig de stendre-y en ells la Santa Fe Cathòlica, acompanyat de molts prelats e magnats de fora regne, en lo any de la nativitat de Nostra Senyor 1229 vingué ab puixant armada a conquistar la isla de Mallorca, y lo últim die de l'any, que és festa de Sant Silvestre i Santa Coloma, entrà en la ciutat i prengué a lo Rey moro d'ella, i.s féu senyor, repartí la terra entre els magnats que vingueren en sa companya segons las convinensas que ans de venir havian fet, hagut respecte al subsidi que feien, car tots ells hosts i companyas armats y pagats de sas propias rendas ajudavan y contribuïen en la conquesta y, feta dita repertitió, tant dit senyor Rey com los magnats repartiren també llurs terras als pobladors que assentaren en la ciutat y en las vilas y llocs de la Part Forana. Y per a més animar-los los concedí molts immunitats y privilegis los quals se anomenaren franquiesias, la primera fonch donada en Mallorca al primer de mars 1230 contenint vint-y-vuit caps, y la mateixa fonch després confirmada y estesas ab dos caps més als 4 de febrer 1246, y axí consecutivament los privilegis que lo dit senyor Rey don Jaume Conquistador y los tres reis de Mallorca son fill, nét y besnét, don Jaume, don Sanxo y don Jaume tingueren nom de franquiesias, ab las quals com a Dret municipal y ab lo Dret comú se governà aquest regne per spai de més de cent anys. Per haver-se en tant discurs introduïts molts stils en las corts que estavan en sola observàntia fins a tant que essent ja lo Regne de Mallorca incorporat e unit a la Corona de Aragó, Arnau de Eril, Governador y Loctinent General en est Regne, als 29 de juliol 1344, ensemps amb los Jurats y Consell féu redigir en scrits los stils de las corts y tingueren també força de statut. Crexent després las cavillacions en los plets, fonch necessari occurrir ab novas ordinations las quals los Jurats feren en virtut de Real Privilegi y publicaren als 20 de decembre de l'any 1413 per mandato de Pelay Uniz, regent la Governatió, y d'ell se anomenaren Ordinations de Pelay Uniz, las ordinations de Pelay Uniz prenent lo nom de aquell per ço que quant se publicaren regia dit Pelay Uniz la Lloctinència General. Vint-i-sis anys après, en 28 de decembre de 1439, foren publicades altres ordinations dites de Berenguer Uniz, per ço que era Jurat primer quant se ordenaren y embaxador qui presentà aquellas, y perquè en estas posadas en pràctica, se trobaren molts inconvenients, foren corregides ab real censura y publicada la correctió als 16 de octubre 1441.

En estos matexos temps no solament la administratió de justícia tingué necessitat de ordinations, però també lo govern polítich d'esta república estava confús

per molts grans discòrdias que.y havia entre los del maior estament, tant que los qui podian pendre lo regiment continuaven aquell en los de sa voluntat y los contraris no podian entrar, y per ço ya en temps del Rey don Martí, Huc de Anglasola, son Lochtinent en est Regne, publicà un regiment y una pragmàtica als 10 de juny 1398, ab lo qual disposà que cada any fos de regiment una de las sinch parròquias de la ciutat començant lo any primer la de Santa Eulàlia y consecutivament las demás, y pasats sinch anys per las sinch parròchias, tornàs comensar del mateix modo, y com aquest no pogués durar molt, lo senyor Rey don Alfonso quart, ab sa real auctoritat y pragmàtica dada als 20 de agost 1447, embià lo Regiment de Sac y de Sort, lo qual ab la reformatió que d'ell feren en lo any 1474 don Fra Berenguer Roig, Prior de Cartoxa y Gaspar Ferreras, confessor del Rey, y durà ab pocas modificacions en lo discurs de tant temps y no res manco ab ditas franquesas, stils, ordonacions y pragmàtica se ha administrat justítia fins que lo Rey Phelip primer de Aragó, en lo any 1576, erigí la Rota o Real Audiència en aquest regne ab sa Real Pragmàtica, ab la qual y ab las ordinations fetas y publicadas per la pràctica nova als 6 de octubre de dit any, resten derogadas moltas ordinations i stils que contrarien a ditas novas ordinations, y stant en sa força las demás. Y per quant ni las antigas franquesas estan impressas ni las ordinations vellas estan de modo que vingan a notítia de tots, ni.s pot sebre are quines se deuen observar, determinà lo Gran i General Consell en lo any 1603 que.s recopilàs y posàs en bon orde lo Dret municipal per tres juristes, ço és lo doctor Pere Moll, lo doctor Jordi Forteza, lo doctor Honofre Salvà. Y com per spai de més de deset anys no.s juntaren, y entretant sia mort lo dit doctor Salvà, en lo any 1621 fonch feta nominatió del doctor Pere Joan Canet en lloch del dit doctor Salvà, y morint poch après lo doctor Pere Moll fonch anomenat en son lloch lo doctor Antoni Masquida, los quals doctors Forteza, Canet y Masquida ab la continuatió y diligència possible han fet esta copilatió partida en dos volums, en la primera està lo Dret municipal que se ha de guardar, ordenat ab llibres y títols, l'altre conté las franquesas, pragmàticas e privilegis de més importàntia, que són la font de tot lo Dret municipal.

TÍTOL X

DE DIVERSOS PRIVILEGIS DE LA CIUTAT Y REGNE DE MALLORCA

§ 1

*Pere 3 en lo privilegi dat en Barcelona,
a 4 de las kalendas de abril 1344⁴⁷*

Llibre de Senpere, fol. 131

Statuim, disposam e sansim que qualsevol hereu o successor nostre o dels nostres en dits regnes, comptats, terras e islas, un després altre successivament en lo temps de son nou domini o nova successió o encara si abans hagués de ésser jurat antes que los prelats, rics hòmens, mesnadés, cavallers, ciutadans, burguessos, hòmens de vila o altres de dit regne, comptats, e islas li presten jurament de fidelitat o en alguna cosa lo regonescan, y ans que algú dels susdits sia requerit expres-

⁴⁷ Privilegio de 29 de marzo de 1344. ARM, Pergaminos Reales, Pedro IV, 107.

sament o no requerit li fassa o sia tingut fer homenatja o alguna regonaxensa per rahó de feu o per altre causa, lo dit hereu o successor nostre en dits regnas, islas, comptats y terras qualsevol que per temps serà per si y per los seus lloa, approva, renova, y confirma, y públicament jura, convenga y prometa tot lo susdit en respecta de dita unió y lo que debaix se declararà tenir ferm y perpètuament observar, y fins a tant que ditas lloatió, aprovatió, renovatió e confirmatió de las cosas dalt ditas haurà fet y per a observar aquellas ab acte públich haurà promès y prestat jurament, no sia tingut ningú a fer-li jurament de fidelitat ni homenatge.

A humil e gran suplicatió e instàntia de vosaltres faels Guillem Çacosta, Francesch Umbert, Arnau de Quintana, ciutadans de Mallorca, y Juan Ripoll, de la vila de Incha, síndichs e nuntios dels Jurats concellers y prohòmens e Universitat de Mallorca, ab tenor de la present carta perpètuament valedora, de certa sciència y espontànea voluntat, per nós et per nostros hereus, lo predit Regne de Mallorca ab la ciutat e islas de Menorca, Ivissa e altres adjacents a dit regne y los comptats de Rosselló y Cerdanya, terras de Conflent, Vallespir y Cochlliure y qualsevols drets a nós pertanyents en aquells e.n dits regnes de Aragó y València e comptats de Barcelona, iniungim e unim indissolublement e encara prometem, ordenam, statuim, determinam y sansim que lo dit Regne de Mallorca ab la ciutat e islas sobreditas e los comptats predits ab las altres terras mencionades ab tots e sengles lloch[s] en aquell scituats ab tots los drets en ells a nós pertanyents ab los regnes de Aragó e València y comptats de Barcelona sian perpètuament units e conijungits sens medi ni interval algú ab un sol domini de nós e dels nostros successors universals indivisible o inseparable per a sempre, de tal manera que qualsevol qui sia Rey de Aragó, València y Compte de Barcelona sia també Rey de Mallorca y de ditas islas, y Compte de dits comptats y terras, car nós per nós y los successors nostres prometem de certa sciència y expressament que dit regne, ciutat e islas, comptats, terras e llochs, vilas, castells, regalias, rendas, drets, esdeveniments, officis, ús de fruits e servituts de aquells, nós ne hereus ne successors nostres en temps algú en si, desí o dins desí no dividirem ni alienarem o separarem, ni dividir, alienar o separar farem, ni en manera alguna permetrem perpètuament ni a temps dels nostres regnes e comptats ni de nostre corona real en tot ni en part, ni sofrirem sia donada en feu.

§ 2

*Pere 3 en lo Monestir de Sant Pheliu de Guíxols
a 22 de juliol 1365⁴⁸*

Llibre d'en Sen Pere, fol.162.

E més com los mallorquins e poblats en aquella isla siau catalans naturals, e aquell regne sia dit part de Catalunya, e en altre temps en corts generals siau haüts e reputats per catalans, vos plàcia per remoure dupte sian haüts per naturals catalans e.s puxan alegrar axí com a indubitats catalans de officis e beneficis del vostre Principat de Catalunya, e hajau entrevenir en corts als catalans celebradoras, e.s hajau alegrar e observar las constitutions generals de Catalunya, privilegis e usatjes de la ciutat de Barcelona.

⁴⁸ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 162v. A nuestro juicio se trata de un privilegio que fue falsificado por las autoridades mallorquinas en la segunda mitad del siglo xv.

§ 3

*Joan 2 en lo privilegi dat en Fraga,
a 20 de setembre any 1460*⁴⁹

Llibre d'en Sen Pere, fol.166.

Item que plàcia a vós senyor atorgar en privilegi que la vostra Ciutat de Mallorca sia comuna pàtria e haja tots los drets, privilegis e prerogativas de pàtria comuna, e cascú puxa en aquella ésser convingut. Plau a Sa Magestad.

TÍTOL XI

DE OBSERVAR FRANQUESAS, ORDINATIONS E BONS USOS

§ 1

*Ordinatio nova*⁵⁰

Bé entengueren los sereníssims reys de Aragó y Mallorca que lo fruit de las lleis e ordinations consisteix en la observansa d'ellas y que aprofitava poch concedir franquesas y fer statuts si aquells no.s posaven en executió, particularment Anfós 2 en lo privilegi en Exea a 4 de octubre 1297 (a) a hont vol que contra franquesas e ordinations e bons usos no.s puga cosa allegar, y Joan 1 en lo privilegi dat en Barcelona, a 7 de setembre de 1391 (b) diu e statueix que tot lo fet provahit o anentat contra franquesas e ordinations d'est regna sia nullo ipso jure, y Pere 3 en lo privilegi dat en Çaragosa, a 4 de setembre 1364 (c) ordena que qualsevol cosa sia estada feta contra franquesas no.s puga traure en conseqüència. De tot lo qual y molts altres rescriptes reals se veu quant necessària és la observansa de ditas ordinations y franquesas. Per so y perquè més puntualment la dita observansa se fassa, statuim e ordenam que tots y qualsevols oficials reals, sens exceptió alguna, en lo ingrés de son ofici y antes que aquell exercescan, expressament juren la dita observansa y que no faran ni attentaran, ni fer ni attentar permetran contra franquesas, privilegis, ordinations e bons usos del present regne, ans bé si per inadvertència aut alias hauran fet o attentat cosa contra franquesas, privilegis, ordinations o bons usos, en continent en ésser requerits o advertir-ho, ho revocaran ab tot effecte.

- (a) En lo llibre d'en Senpere, fol. 142
- (b) Llibre predict, fol. 82
- (c) Dit libre, fol. 136.

⁴⁹ Capítol presentado al monarca por el embajador Bartomeu de Verí. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 166.

⁵⁰ Propuesta de *lege ferenda*. El privilegio de Alfonso III data en realidad de 1287. ARM, *Sant Pere*, f. 141; *Rosselló Vell*, f. 168v y *Rosselló Nou*, f. 119; *Jurisdiccions i stils*, f. 180. El privilegio de Juan I data en realidad de 1390.

§ 2

*Ordinatio nova*⁵¹

La observansa del Dret és totalment necessària per la bona administratió de justítia per quant lo Dret municipal fins vuy statuït no ha provehit a tots los casos ni és possible per ço com /són\ més los negocis que los vocables, statuïm e ordenam que primerament en tot lo que.s trobarà disposat per las franquesas, privilegis, pragmàticas, ordinations, stils e bons usos de aquest regne sia observat com a Dret municipal que és de aquell, en lo cas emperò o casos que no.s trobarà dispositió de Dret municipal, sia observat lo Dret canònich y en deffecte de dispositió de dit Dret canònich se observa lo Dret comú civil.

TÍTOL XII

DE LOCTINENT, GOVERNADOR Y VIRREY

§ 1

*Cap. 1*⁵²

Quant lo senyor Rey don Jaume hagué conquistat est regne, havent-se de partir d'ell, ultra los oficials ordinàris posà un president al qual anomenà Lloctinent seu, y ab aquest nom restaren los que presidien per los reys en Mallorca mentres fonch corona per si y no unida a la de Aragó. Quant emperò lo Rey en Pere terç reuní a la sua corona dit Regne de Mallorca, los comptats de Rosselló y Serdanya, no podent acudir personalment al govern d'esta isla anomenà en ella president ab nom de Governador, ab lo qual han stat per spay de més de dos-cent anys sens intitular-se Virrey, per ésser aquest títol odiós; tant, que lo Rey Alfonso 4, ab particular privilegi dat en València, a 10 de maig 1427, concedí per ell y per sos successors que no.y pogués haver Virrey en Mallorca encara que fos persona de sanch real, si bé és veritat que Huc de Anglesola qui vingué per reformar lo stat y regiment universal y aportà per assò molt major y més absolut poder que los governadors, se era anomenat Virrey, y ab dit nom féu la Pragmàtica dita de n'Huc de Anglesola, però després ningun altre se és anomenat Virrey fins a temps que los senyors reys dona Juana y don Carlos son fill comensaren a regnar, que honraren a son Loctinent en aquest regne ab títol de Virrey, com és de veure en la decretatió dels capítols presentats a Sas Magestads Reals per los síndichs Pere Dezcallar, Missèr Joanot Berard y Antoni Nadal, despedida en Barcelona als 10 de juliol 1519. Fonch causa d'esta variatió per ço que los reys de Mallorca, quant era corona per si, la governavan personalment assistint en ella y quant se n'anavan, que era als comptats de Rosselló e Cerdanya, fàcilment se'ls consultaven las cosas de importàntia y per ésser lo mar en mig si se oferia cas algú que requirís prestesa dexavan per lo bon govern son Loctinent y algunas voltas era lo Balle, com se veu en lo primer acte del

⁵¹ Propuesta de *lege ferenda*. Sin embargo, éste venía a ser el orden de prelación que se aplicaba en la práctica, aunque la preferencia del derecho canónico sobre el civil no operase en todos los casos.

⁵² El Privilegio de Alfonso V de 10 de mayo de 1427 en ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 146v. El primer acto del *Llibre d'en Sant Pere* es el traslado de la carta de población de 1230 solicitado por los Jurados a Arnau Font, Baile de Mallorca por Carroç, lugarteniente del Rey (*Llibre d'en Sant Pere*, f. 1).

Libre d'en Sen Pere. Quant emperò lo Rey en Pere cobrà aquest regne i l'uní perpètuament a la Corona de Aragó, considerant que staven sos regnes estesos y que lo de Mallorca estava més apartat, féu d'ell particular governatió y los que embiava a ella se anomenaren Regents la Governatió, després abusivament governadors, fins a tant que unint-se las coronas de Aragó y Castella lo Emperador don Carlos anomenà plenament Virrey al Governador de Mallorca, ab lo qual títol han restat sempre los successors.

§ 2

*Cap. 2. De la jurisdicció del Governador*⁵³

A la jurisdicció del Governador estan sotmesos los hòmens de paratja que tenen privilegi militar e sas famílias, tots los oficials tant de la Ciutat com de la Part Forana, tant reals com universals com de magnats, ço és balles, veguers, Jurats, mostasaphos, syndichs, Cònsols de la Mar y tots los que jurisdicció civil o criminal exercen, y de sos ministres, si delinquexen en lo exercici de llurs officis; coneix dels crims de lesa magestad, illicis conventículos y manipodis, de avalots populars, dels que fan conspiratió, havent prestat sacrament y homenatge de fractura de homenatge, de qualsevols delictes comesos dins lo Castel Real, de resistència feta a qualsevols oficials, de las iniúrias fetas en presència de jutge exercint jurisdicció, de crim de fals, de fautoria; és propri jutge de exemps en fet civil. Al Governador toca compositar crimosos delats de morts o mutilatió de membres, encara que altres oficials hajan rebut las enquestas; és jutge en fadiga de justícia de altres oficials; coneix de totas appellacions de paraula o en escrits interposadas declaracions fetas per Balle de la Ciutat o Veguer de Fora, de las segonas appellacions de las causas portadas en corts de magnats. Té obligatió de residir en Mallorca e visitar aquella dos voltas quiscun any, però assò del visitar no se observa.

Ara lo Virrey té maior jurisdicció per ço que plenament se evocan devant d'ell las causas de pubils, pobres y víduas com sta llargament disposat en la Pragmàtica de la erectió de la Real Audiència y.s feja ja molts anys antes, com se veu en lo primer capítol dels decretats per los sereníssims reys dona Joana y don Carlos son fill als 10 de juliol 1559 [Sic].

§ 3

*Capítol 3. Del verbal presidal*⁵⁴

En la Real Pragmàtica de la erectió de la Real Audiència, en lo cap. 17, està disposat que lo Lloctinent cada divendres en la semmana tinga verbal ab assistència y consell del Regent o, en son cas y lloch, de l'antiquior, specialment per pobres, vídues, pubils y altres miserables personas, de qualsevols quantitats que sian (encara que antes en los capítols de l'any 1519 està statuït tingués verbal dos voltas la semmana dimecres e divendres). Est capítol ha stat y sta en actual observància, si bé, per haver-hi en lo divendres després dinar consell criminal, s'és transferit lo juy verbal al dijous.

⁵³ La redacción de los autores se ajusta a las reglas que se aplicaban en la práctica. El capítulo de los reyes Juana y Carlos data en realidad de 1519.

⁵⁴ El contenido del capítulo se ajusta a lo dispuesto por la pragmática de 1571 y la práctica ordinaria.

TÍTOL XIII

DE REGENT, DOCTORS DE LA REAL AUDIÈNTIA Y ADVOCAT FISCAL

§ 1

*Capítol 1*⁵⁵

Des del temps que lo Lloctinent en Mallorca se intitula Virrey, també son principal conseller se anomena Regent com antes se anomenàs assessor del Governador, lo qual tenia dos savis en dret concellers, ço és assessor y Advocat Fiscal, com se veu en los privilegis antichs i.s refereix en lo prohemí de la Real Pragmàtica de la erecció de la Real Audiència. Tenian los dos assento després dels Jurats fins que vengué lo Regent [Federico] de Gualbes ab exprés privilegi del lloch en que vuy està, com se menciona en lo capítol últim dels decretats a 10 de juliol 1519. Los dos, Regent y Advocat Fiscal, en virtut del cap. 3 de dita Real Pragmàtica, són consultors ordinaris del Procurador Real.

§ 2

*Cap. 2. De la Pragmàtica de la erecció de la Real Audiència*⁵⁶

Primerament volem sian sis juristes en Dret civil o canònich graduats, y sien nostres consellers en la Rota o Real Audiència, la qual ab la present formam, erigim y per ella anomenam e deputam nostron Regent la Cancilleria e Advocat Fiscal qui són y per temps seran, y axí mateix altres quatre juristes, per nós apart ab nostros reals privilegis ab la forma acostumada y com convé anomenats y de assí al devant anomenadors, ço és dos del Regne de Mallorca si hàbils e idòneos se trobaran per a dit càrrech, los altres emperò de fora dit regne de las altres terras e senyorijs de nostra Corona de Aragó, y lo que últimament serà admès regesca lo offici de Jutge de Cort y se ocup en la expeditió dels negocis y causas criminals. Los quals quatre doctors, antes que exercescan en llur offici, sian tenguts jurar y prestar homenatge en poder de nostre Lloctinent General o Regent la Cancilleria o de aquell a qui specta, de haver-se bé y lealment en lo exercici de son offici e de guardar lo secret de la Real Audiència y fer totas las demás cosas que sian obligats, del modo y manera que los dits Regent la Cancilleria y Advocat Fiscal han acostumat jurar. Y de dits sis juristes los sinch, llevat lo Advocat Fiscal qui en las causas criminals té tantsolament interesència, assistescan y aconsellen nostron Lloctinent General, y totas las causas mogudas y movedoras, tant civils com criminals, y qualsevols negocis de qualsevol qualitat y naturalesa que sian oyen, tracten, voten, judican, decidescan y ab diffinitiva sentència determinen.

---

⁵⁵ El capítulo se ajusta a lo dispuesto en la Pragmática de 11 de mayo de 1571 (ARM, LR 90, ff. 26-33v).

⁵⁶ Se trata del capítulo 1.º de la pragmática de Felipe II dada en Aranjuez el 11 de mayo de 1571 (ARM, LR 90, ff. 26-33v).

TÍTOL XIV

DE PROCURADOR REAL Y OFFICIALS DEL REAL PATRIMONI

§ 1

*De la antigüedad de l'ofici*⁵⁷

Lo Procurador Real, que és lo mateix que en Dret *procurator cesarius*, y en Catalunya y València Balle General, és estat sempre càrrech preminent en aquest regne y l'an tingut de contínuo personas de qualitat, si bé antigament sens ninguna jurisdicció y li tocava solament la cobransa de las rendas y mirar per los drets del Real Patrimoni sens ninguna conaxensa y lo jutge del dit Real Patrimoni era lo Governador, com ho diu lo Rey Pere 3 ab lo privilegi dat en Barcelona, als 18 de agost 1374. Aumentà's emperò la preheminentia del dit càrrech quant lo Rey don Alonso 4 li comunicà lo matex poder y jurisdicció que tenen lo Balle General de València y de Catalunya, y declarant-li ab altre privilegi la jurisdicció, exemptió y prerogativas que té, com és de veure en los privilegis reals que.s següexen.

§ 2

*Alfons 4 en lo privilegi dat en Nàpols, a 25 abril 1446*⁵⁸

Per quant los càrrechs del Portantveus de Governador e Procurador Real en lo Regne de Mallorca són distints y separats, y cada un d'ells tinga de nós auctoritat, jurisdicció y preminència, y los qui a dits càrrechs precedexen són immediatament oficials nostres, en via de dret no és permès lo portantveus de Governador tenir potestat e jurisdicció de conèxer del Procurador Real ni lo contrari, ni nós ho volem permetre en manera alguna, per ço que igual en igual no deu exercir imperi sinó quiscú content de sa jurisdicció, entre los seus súbdits en dit Regne judica y conega de las causas que tocan a son tribunal, y de aquellas conèxar dega y sia tingut. Y per quant com de nou tenim entès lo portantveus de Governador en lo Regne de Mallorca los límits de la sua jurisdicció y conexensa excedint, tant del Procurador Real y de sa família com dels oficials y ministres de dita Procuratió Real y de las causas de aquells, conèxer y judicar procura y attenta, en derogatió, ignomínia e confusió de dit Procurador Real, de sa preminència, auctoritat e jurisdicció, volents sobre estas cosas degudament proveir, com sia interès nostre que la jurisdicció de dit Procurador Real no.s confona, ab tenor de las presents, de certa sciència, deliberadament y expressa, per sta nostra pragmàtica santió volem, ordenam, sancim e encara statuim que de vuy en avant en perpètuu e inviolablement sia observat que lo Procurador Real en dit Regne de Mallorca, qui are és y per temps serà, y los ministres e oficials de la procuratió real presents y esdevenidors, y las mullers, fills e famílies de dits ministres e oficials, a la jurisdicció, examen e cognitió de dit portantveus de Governador o de qualsevols altres oficials en dit regne en ninguna manera sian subiectas, ans bé axí com nós de la persona de dit Procurador Real y de todas las suas causas e qüestions com de aquell qui a nós és oficial immediat con-

⁵⁷ El privilegio de 1374 en ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 91v; *Jurisdiccions i stils*, f. 131.

⁵⁸ ARM, RP 46, ff. 169v-170.

xem y som tinguts conèixer, axí mateix devem per son respecte de las personas de sa muller fills e família y de las causas y qüestions tant civils com criminals com mixtas de aquells conexam. Dels oficials emperò y ministres de dit offici y de las mullers, fills e família de aquells y de qualsevols causas e qüestions d'ells, lo dit Procurador Real y no lo Portantveus de Governador ni altres oficials predits, tant per nostra auctoritat com per la dignitat y preminència de son càrrech, sia conexedor y jutja, perquè nós sobre estas cosas al dit Procurador Real si e en quant menester sia, nostron lloch, veus, auctoritat y poder li cometem plenàriament per las presents.

§ 3

*Philip 2 de Aragó en la pragmàtica dada en Sant Lorens el Reyal,
en 20 dies del mes de octubre de l'any 1608*⁵⁹

Per tant, ab tenor de la present nostra pragmàtica e ordinatió en tots temps ferma e valedora, disposam, ordenam y manam que [sempre i quant] lo qui serà nostron Loctinent y Capità General en dit nostre Regne de Mallorca starà absent d'ell o morirà, en estos casos y qualsevols d'ells presidesca en la Real Audiència de dit regne lo qui serà Procurador Real ab privilegi o títol nostre o de nostros successors, y no loctinent seu, axí en lo de justícia com en lo de govern, gràtia o guerra, de modo que tenga las veus de Virrey.

§ 4

*Capítol 4. De la erectió de Rational y Tesorer*⁶⁰

Considerant lo prudentíssim Phelip I que tribunal tant preminent com és lo del Patrimoni, la jurisdicció del qual és interès de Sa Magestad com diu /lo rey\ don Alonso, se conserve y no.s confona ni tenga dependència de altre, puis és aquest regne apart, era molt gran inconvenient tingués com tenia obligatió cada any donar comptes ab nostre Rational que resideix en Catalunya, conforme lo privilegi del Rey en Pere, en lo *Llibre d'en Rosselló*, fol. 304, y també que los diners procehits de las rendas y emoluments del Real Patrimoni estiguessen en la taula dels depòsits comuns, per donar total autoritat al tribunal de la Procuratió Real, ab sa real pragmàtica dada en Lisboa, a 25 de octubre 1582, erigí dos oficials quiscú ab son adiunt, ço és Loctinent de Mestre Rational y Regint la Thesoreria; al Loctinent de Mestre Rational donà un ajudant y al Regint la Thesoreria concedí la facultat de anomenar un caxer, de tots los quals és cap, president y jutge lo Procurador Real a qui toca y especta conèixer de totas las causas patrimonials, ço és feus, camins reals, delmas, censos e emoluments del Real Patrimoni, com de tot y de las prerogativas y preminèncias, y de la comunicatió e igualdat ab los càrrechs de Balle General del Regne de València y Principat de Catalunya, consta ab informatió feta en Madrid, a 22 de abril 1600, que està recondida en lo Archiu del Real Patrimoni.

⁵⁹ ARM, Códice 32, ff. 16-17.

⁶⁰ Se refere al privilegio de Pedro IV dado en Barcelona a 18 de diciembre de 1360 (ARM, *Rosselló Vell*, f. 304v y *Rosselló Nou*, f. 260v). La pragmática de 1582 en ARM, *Cartas reales del Real Patrimonio* 66, ff. 1-8v.

TÍTOL XV

DEL BALLE DE LA CIUTAT Y REGNA DE MALLORCA, Y BALLE DE FORA

§ 1

*Joan I en lo privilegi dat en Mallorca, a 3 de septembre de 1393*⁶¹

Lo primer official elet, fet, e creat en dit regne després de haver-lo conquistat de màns infaels fonch lo Balle de Mallorca, al qual fonch conferida potestad amplíssima y concedida tota aquella jurisdicció que és ara exercida per tots los officials reals de dit regne, y després en discurs de temps, crexent poc a poc la població de dit regne, per quant dit Balle a solas a tanta multitud de negocis bastar no podia, feren certas parts de ditas potestats e jurisdicció entre tots los altres officials preditions, cada hu dels quals té distinta se jurisdicció y /offici limitat. Tota emperò la damés potestat y plena jurisdicció abans concedida romangué y roman envers lo dit Balle e officials de la ballia, y sempre la jurisdicció pleníssima y lo exercici de dit Balle fonch continuat sobre les actions reals y personals sobre tots los censals, tant de la Ciutat com de la Part Forana, portats a la matexa ciutat y altres més, tant en criminal com en civil, etc. et infra. Y lo dit Balle de Mallorca, segons se diu, és Balle no solament de la Ciutat susdita sinó també de tot lo Regne, y ha tingut sempre y té superioritat y jurisdicció sobre tots los Balles de las vilas, y no solament ordinària però encara en las appellations que se interposan de aquells; y seria injustícia dir que los ciutadans qui sobre assò tenen, com han tingut sempre, com se diu, son jutge ordinari dit Balle dins la ciutat, fossen ara tinguts anar als dits Balles de Fora y a lurs parròchias per las ditas executions o adjudications de preus fahedoras per ocasió dels seus censals portats, com està dit, a la ciutat, etc.

§ 2

*Pere en lo privilegi dat en Monsó, a 10 de janer 1363*⁶²

A los faels Balles de las parròchias forensas, etc. Havem entès per alguns que moltes vegadas de mandat de Balle nostre de Mallorca vos són aportades y presentades lletres ab las quals lo dit Balle a instància de alguns, mana a vosaltres que forseu alguns forenses de vostre districte a pagar algunas quantitats de moneda censal o altre qualsevol cosa a las quals són obligats a los ciutadans de Mallorca, tant cristians com juyeus, tant per rahó de contractes o quasi contractes en la Ciutat de Mallorca o altre part celebrats, com per rahó de moltes altres causes, los quals mandatos, encara que justs y a rahó conformes, tardau obeir en menyspreu de nosaltres y preiudici y dany de dits creditors, donant favor il·lícit a dits obligats y persones de vostre districte, com no tantsolament una lletra però encara tres y quatre per un mateix negoci sia menester que lo dit Balle de Mallorca vos embia y mane, antes que en las preditas cosas vullau justícia ministrar, de lo que hauríeu

⁶¹ El privilegio data de 3 de septiembre de 1395 (ARM, Códice 42, *Llibre de la curia del Veguer de Mallorca*, ff. 7-8v). Existe un traslado del año 1565 tomado del *Liber franquiesiarum Curie Baiuli*, en ARM, RP 60, ff. 314v-315v.

⁶² No hemos podido localizar el original de este privilegio.

molt justament ser castigats. Però perquè cregau que quasi sempre benignament nos volem haver contra nostres súbdits, a vosaltres y a cascú de vosaltres diem y manam, expressament y de certa sciència, que sempre y quant per lo dit Balle de Mallorca qui are és y per temps serà, a vosaltres y a cada hu de vosaltres alguna lletra mandatòria o requisitòria dirigida serà, encontinent y ab effecte a la execució de aquella procehiscau, si ja donchs no us serà oposat legítim impediment de appellatió o recurs a ditas letras, de tal manera vos haureu que no sia necessari que lo dit Balle per los semblants actes no us haja de embiar moltes letras mandatòrias y o requisitòrias ni las parts tinga[n] justa causa de quexar-se devant lo dit Balle per las matexas cosas de aquí. l devant; altrament, si lo contrari fareu, lo que no creyem, ab las presents conferim plena potestat a dit Balle que pugua embiar un capdeguayta, a despeses vostras y de aquell qui serà culpats de las preditas cosas, a la parròchia en la qual exerciu lo offici, y que cumpligau en lo contingut en las ditas letras conforme serà de rahó y justítia, donant sobre las preditas cosas y dependents de aquellas plenament nostras forsas y poder. Dat etc.

§ 3

*Capítol 3*⁶³

Dels dos precedents capítols resta clara la antiguedat preminència y jurisdicció de l'offici del Balle de Mallorca, però specificant-ho més lo memorial donat a Roger de Moncada que.s entre las ordinations manuscrites exprimeix personas y casos de la dita jurisdicció del Balle y axí ha aparegut convenient inserir-ho assí, dextat lo que està totalment obolit, com sia inconvenient. Té doncs lo Balle de Mallorca jurisdicció sobre tots los que habitan fora los murs de la ciutat, y de tots los delictes comesos per habitants de la ciutat fora d'ella, y dins la ciutat dels strangers, juheus, moros, francs y vagabundos que.s diuen barranis; de tots los censals portats; fa las subhastations de immobles e adjudications de preus; pot crear un capdeguayta qui durant lo any de la ballia exercesca lo dit offici; pot compondre crimosos de crims leugers, y de graves ab consell de son assessor e intervenció dels advocat y procurador fiscal donant-ne paraula al Loctinent General, exceptos emperò casos que merescan pena de mort o mutilació de membre, en los quals casos no pot compondre sinó condemnar o absoldre judicant.

§ 4

*Pere 3 en lo privilegi concedit a la Part Forana en Barcelona, a 3 de las idus de juliol 1343*⁶⁴

Ab tenor de la present carta nostra concedim a ditas universitats y a quiscuna d'ellas y a lurs habitants, que sempre y quant se esdevindrà haver-hi qüestions entre ells per rahó de divisions de térmens, de camins, de límits, lo Balle del loc o terme de qualsevol universitat, encems ab los Jurats del loc o locs de la jurisdicció,

⁶³ El memorial presentado al Gobernador Roger de Moncada, en el que se señalan las competencias de los distintos oficiales del Reino de Mallorca, se halla compilado en el *Llibre de Jurisdiccions e stils* (Las competencias del Baile en ff. 110v-111v).

⁶⁴ Privilegio de 13 de julio de 1343. ARM, *Llibre de Jurisdiccions i Stils*, f. 33; *Llibre del Sindicat de Fora*, XIV, f. 16 y XV, f. 23.

dicidesca breument y sens plet, y assò que per lo Balle juntament ab los Jurats serà decidit, com està dit, sia posat en executió tota appellatió remoguda, per què nós sobre las ditas cosas en la forma sobredita cometem al Balle o Balles y Jurats de dits lochs plenàriament nostras veus.

§ 5

*Lo mateix en altre privilegi dat en Alcanís, als 30 de janer 1373*⁶⁵

Ab tenor de la present declaram e provehim e lo demunt dit privilegi ampliam a las ditas qüestions de amprius, servituts, aigües y pasturas, de tal manera que lo Balle de cada una de las parròchias juntament ab Jurats y pròmens d'ella puga lliberament conèixer no solament de qüestions /de\ divisions, pactions, llímits y térmens de totas las possessions en dita parròchia situadas, però encara de totas qüestions de emprius, servituts de aigües y pasturas de ditas possessions, tota appellatió remoguda.

§ 6

*Lo mateix en lo privilegi donat en Barcelona, a 20 de decembre 1373*⁶⁶

Per quant com tenim entès per los faels nostres syndichs y procuradors de las universitats y lochs de la Part Forana, moltes voltas se esdevé que las possessions e llochs dels quals y sobre els quals ditas qüestions resulten, són alou o de alou nostre o són tingudes per nós en feu o enphiteuse, y per ço que tals cosas se diuhen ésser de nostron patrimoni lo Governador de Mallorca com a jutge del Real Patrimoni entrevé o vol entrevenir en dicidir ditas qüestions, y per la interventió y presència sua per a decidir ditas qüestions y anar a n'els dits lochs ab son assessor y familia[r]s conforme la decència de son estat, moltes y excessivas despesas y gastos incumbexen ad aquells entre los quals són ditas qüestions, tant que.s segueix algunas voltas que més puján los gastos que.s fan per assò que no és lo valor de què és la qüestió entre las parts, y axí. ns és stat supplicat per evitar estos danys y excessius gastos fos de nostre servey sobre assò donar remei compatent, ab tenor de las presents volem y provehim que las ditas qüestions, sempre y quant resultaran, sian dicididas y difinidas per los Balles y Jurats de dits lochs a hont ditas qüestions seran, cridat emperò y oit lo Procurador Real.

§ 7

*Pere 3 en lo privilegi dat en Barcelona, a 3 de las idus de juliol 1344, confirmat a 21 mars 1379*⁶⁷

Llibre d'en Rosselló Nou, fol. 238

Ab tenor de las presents provahim que en cada parròchia puge ésser elegit per lo Balle de quiscuna parròchia, de consell emperò dels prohòmens de aquella, una

⁶⁵ El privilegio data en realidad del año 1372, en el mismo lugar y fecha. ARM, *Llibre del Sindicat de Fora* XIV, f. 59 y XV, f. 75v.

⁶⁶ ARM, *Llibre del Sindicat de Fora* XIV, f. 68v y XV, f. 84v.

⁶⁷ ARM, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 280v. El Privilegio confirmado data en realidad de 13 de julio de 1343, (*Llibre del Sindicat de Fora*, XIV, f. 15v y XV, f. 22).

persona idònea y sufficient per a tenir y guardar los depòsits, ço és los preus de las vendas que.s fan y faran per las corts de ditas parròchias y los altres depòsits que se acostumen fer en ditas corts de las quals se ha de seguir adjudicatió.

TÍTOL XVI

DEL VEGUER DE LA CIUTAT Y VEGUER DE FORA

§ 1

*Jaume I en la compositió*⁶⁸

Manifesta cosa sia a tuyt que com entre lo senyor en Jaume, Rey de Aragó e del Regne de Mallorca, Compte de Barcelona e Senyor de Mompeller, de la una part, e entre Berenguer, Bisbe de Barcelona e en G., Bisbe de Gerona, e.l senyor en Nuno Sans, e lo Compte de Empúries, so és a saber en Pons Hug, en P. de Sentelles, Sagrista de Barcelona, procurador d'en Gastonet Bescompte de Bearn, en Barnat de Santa Eugènia, en R. Berenguer d'Aguiló, en G. de Moncada e en Gelabert de Cruïolas, de l'altre, sobre lo stabliment e ordinatió dels fermamens de dret de la Ciutat e del Regne de Mallorca, fos contensó e contrast a la per fi per bé de la terra, e car altrement a profit y ni a ben de la terra no podia ésser ordenat, a assò tots de voluntat agradable per si et per los successors lurs, ensems d'un cor e de una voluntat, s'avingueren que.l senyor en Jaume, Rey de Aragó demunt dit, e.ls successors seus meten, posen, muden tots temps Veguer a sa voluntat en la Ciutat e el Regne de Mallorques, al qual Veguer tantsolament tots clams e penes reals e personals, civils e criminals, pervinguen, e juis manifestes e fermaments de dret de tots los habitants comunament de la ciutat, si donques no eran de possessions no mobles o de honors de las quals sia fermat dret en poder del senyor o de son balle en la partida del qual la dita possessió serà. E lo Veguer demunt dit rebe totes las axidas e rendas, terras, calònias e esdeveniments, los quals per rahó de tots los demunt dits deuran o poran esdevenir, e retengut per son treball cascun any lo reedelme de tots los esdeveniments lo romanent per tres temps cascun any, de quatre en quatre mesos, partesca faelment a los balles dels altres senyors, retenguda la part del senyor Rey o d'altres senyors segons que a ells pertanyarà per rahon de las llurs cavalleries o de la partida llur; e assò jurarà lo Veguer quant serà elet en presència del senyor Rey o d'aquell qui aquí tendrà son lloc; neguns altres serveys no reeba lo Veguer demunt dit, e si ho feya, sia tingut de retre aquels serveys e depositar e de contar ab las altres exidas de la cort e de dar a cascú sa part. Las qüestions emperò qui seran fora la ciutat per lo regna a la isla demunt dita, que pena requerran o deuran haver corporal, vingan al Veguer demunt dit e degan sots la sua examinatió e jutgement ésser termenadas e si calònia que n'exirà donar-na a cascú sa part segons que demunt és expressat. De totas altres qüestions de la illa fora la ciutat axí com de deutas o d'onors o de possessions vingan a mà del senyor o del balle en partida del qual lo culpable aquell serà habitador. Lo Veguer de la Ciutat pusca metre, posar e mudar

⁶⁸ Barcelona, 22 de julio de 1231. ARM, *Llibre dels reis*, f. 9 (versión latina) y ff. 231v-232v (versión catalana); *Llibre d'en Sant Pere*, ff. 2v y 100.

a sa voluntat saig, no contrastan negun atorgament ni donatió a algú feta de senyoria. Dada a Barcelona, 22 dies anat de juliol en l'any de Nostre Senyor 1231.

§ 2

*Cap. 2. De la jurisdicció del Veguer*⁶⁹

E lo Veguer, com se veu, té jurisdicció civil e criminal en tots los hòmens habitants de la ciutat dins d'ella, encara que sian esclaus, vagabundos o forasters, sols tingan casa logada dins la dita ciutat, y particularment en las putanas que residexen en la ciutat, encara que sien de natió estranya; pot fer guayta o ronda de nit com la pot fer també lo Balle, y en sos súbdits exercita tota jurisdicció civil e criminal; composa a solas delictes leugers y los graves ab consell de son assessor e interventió de l'advocat y procurador fiscal, exceptos los crims la pena dels quals és mort o mutilació de membres en los quals no pot compondre, pot emperò judicar y axí condempnar o absoldre.

§ 3

*Capítol 3. De la jurisdicció de Veguer de Fora*⁷⁰

Lo offici de Veguer de Fora era de semblant jurisdicció a la del Veguer de la Ciutat, però la tenia en los de las vilas, dexant los del terme de la ciutat per al Balle d'ella. Residia lo Veguer de Fora casi sempre en Sineu y visitava las vilas entre any tres voltas ministrant justícia, com se veu en los antichs privilegis, però vuy està del tot ja de temps immemorial ensà abolit lo dit càrrech, si bé cada any se trauen elets de Veguer de Fora y de son assessor.

TÍTOL XVII

DELS JURATS

§ 1

*Jaume I en la franquesa en València als 7 de juliol 1249*⁷¹

Sàpien tuyt que nós en Jaume, per la gràtia de Déu Rey de Aragó, de Mallorcas e de València, e Compte de Barcelona e d'Urgell, e Senyor de Monpesler, per nós e per los nostres atorgam a vós tots universes e sengles prohòmens e a la Universitat de Mallorcas presents e esdevenidors per tostemps, que lliga a vós haver per tostemps sis Jurats habitants emperò de la Ciutat de Mallorcas e del Regne. E llegua a aquells Jurats governar e amministrar e reger tota la isla a faeltat e a profit nostre, e comunal profit de la Universitat. Los quals Jurats pusan haver, apellar con-

⁶⁹ La redacción de los autores pone por escrito las competencias que ejercía este oficial en la práctica, sin que existiera una regulación normativa.

⁷⁰ La redacción de los autores se ajusta a los rasgos institucionales de este oficio, ya desaparecido en su época.

⁷¹ El texto está resumido por ser muy extenso y estar parcialmente derogado. ARM, Pergaminos Reales, Jaime I, 10; *Llibre dels reis*, f. 21v; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 4v.

sellers cada any aytants e aquells que.s voldran, e de totas cosas que en aquell any aquells Jurats faran a utilitat nostra e a regiment de la ciutat e de la illa e dels habitants d'ella, de llur offici ab consell de llurs consellers qui ensemps ab los dits consellers apellats saran, e no.ls culparem aquen de re, ne llurs consellers ne nenguns los quals de consell hajan demanats sobre algun fet lo qual hajan fet e ordenat de paraula o de fet, mentre que aquells Jurats e llurs consellers en aquellas cosas que ordenaran o administrar los convendràn fassan iustament. Stablents que cadany en la festa de la Nativitat de Nostre Senyor aquells Jurats qui per temps hi seran y seran [sic] estats, etc.

E per nengun del Jurats no prenga nengun salari, ans de grat e sens nengun preu per aquell any que alets seran [en] governament e administrament de la ciutat sia tingut de entendre-y; e nengú per nenguna rahó los pusca escusar, ni ocasió posar perquè lo càrrech del treball del dit offici sostenga o prenga, etc.

§ 2

*Jaume I en la franquea dada en Mallorca, als 23 de juliol 1269*⁷²

Encara com convenient cosa sia e acordable a rahó quascuna ciutat sagell propri de comunitat haver, volem e atorgam a vós prohòmens de la Ciutat de Mallorca demunt dits, que puscats fer e haver a vós e als vostres successors, sagell propri de la communitat demunt dita, en lo qual de la una part sia lo senyal nostre, e a l'altre part del Castell nostre de la Almudayna de Mallorcas, ab lo qual sagell las lletras de la Universitat lliberament puscau sagellar.

§ 3

*Capítol 3. De la autoritat del Jurats*⁷³

Tenen los magnífichs Jurats per son càrrech molt gran autoridad si bé no tenen jurisdicció alguna judicial ni arbitrària, com ho dexà advertit lo senyor Rey don Sanxo quant se partí del present Regne en la instrucció que dexà, que és en lo *Llibre de Sant Pere*, fol. 33 col. 4 y comensa *memoria sit baiulo*. Té emperò tota la administratió y, ab ella, la potestat de fer ordinations y presentar-las al senyor Rey o a son Loctinent General per obtenir decret y, ab ell, posar-las en executió, y no pot la cúria innovar cosa statuint sens comunicar-ho ab dits Jurats, y axí no.s publica crida real que no.ls sia primer comunicada. Són lo cap de la administratió de la república, pares de la pàtria y protectors dels pobres y com a tals usen la insignia de púrpura. Fonch la extractió en lo principi la vigília de Nadal, després lo die de Santa Lucia y ara de poch anys a esta part als 16 de maig, per poder millor provehir a la necessitat frumentària.

⁷² ARM, *Llibre dels reis*, f. 26; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 5v; Pergaminos Reales, Jaime I, 14.

⁷³ No consta en el còdice original (*Llibre d'en Sant Pere*, f. 33v) la fecha del privilegio *Memoria sit baiulo*, que los autores, sin fundamento alguno, atribuyen a Sancho I. Las referencias que en el texto se hacen al jurisperito Pere Ros, documentado en el reinado de Jaime I, nos inclinan a atribuir a este monarca o a su sucesor Jaime II la autoría del mismo.

TÍTOL XVIII

DE MOSTASAPH

§ 1

*Jaume tercer en lo privilegi donat en lo lloch de la terra prop Elna,
als 5 de la idus de mars 1334, dirigit al Lloctinent*⁷⁴

Per Guillem Arnau de Illa, donzell, Phelip Valentí, Pau Brondo y Ramon de Alorta, síndichs a nós tramesos per part dels faels nostres Jurats e prohòmens de Mallorca, nos és estat supplicat que com el regent lo offici de Mostasafaria se do molt gran crèdit, y per tant sia cosa convenient ésser posades bonas personas en ell, y ad aquells que regiran dit offici alguna potestat atribuir perquè no aparagan accusadors en las denuntiations dels bans, per ço nos dignàssem de posar en aquells bonas personas. Per tant, vos manam que los Jurats vos presentan quatre personas o més, ricas, per dit offici, y dels anomenats vós ne prengau un i.l constituigau en dit offici qui precedesca aquell per un any, y de allí en avant cada any sia fet per los Jurats nominatió del matex modo y del matex número de personas, y per vós y per vostros successors en dit offici sia constituït un dels nomenats, lo qual, constituït del modo sobredit, tinga saigs per servey de son offici per medi dels quals fassa fer compulsions degudas en personas y béns, com són penyoraments contra aquells qui són cayguts en ban y altres, com incumbeix a l'offici de aquell, y lo mateix constituït jure en poder vostre sobre als Sancts Evangelis de Déu que hé y lealment se haurà en lo exercici de son offici, y puga per son offici, y durant la present nostra concessió, [remetre] los bans que seran de sinch sous o manco en tot o en part. Dels bans emperò que seran de 30 sous en avall puga remetre o relaxar la mitat tansolament. Gràtias emperò majors fer no puga sinó de special convinensa vostra e assentiment.

§ 2

*Pere 3 en lo privilegi dat en Mallorca, a 8 de las Kalendas de juliol 13[4]3*⁷⁵

Llibre d'en Rosselló Nou, fol.273

Per quant lo bé de la república principalment consisteix en la bona dispositió del regiment. Per ço, a humil supplicació e instàntia de vosaltres los Jurats y prohòmens, vos concedim ab la present carta nostra, fermament valedora, hi haja cada any y sia elegit Mostaseph qui exerceca y usa lo offici de Mostasaph, en tot y per tot, conforme el costum de la ciutat de València, però las calònias per dit Mostasaph cullidoras sian llevadas y divididas com fins vuy en la Ciutat de Mallorca s'és acustumat, etc.

⁷⁴ Privilegio dado en el lugar de Torre bajo Elna de 11 de marzo de 1334. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 105; *Llibre de privilegis del Mostassaf i executor*, f. 1.

⁷⁵ Privilegio de 24 de junio de 1343.

§ 3

*Pere 3 en lo privilegi dat en València, lo die abans de las idus de dezembre any 1349*⁷⁶

Llibre d'en Rosselló Nou, fol.175

Per quant per los amats y faels nostres Bernat Valentí e Guillem Miró, Jurats de la Ciutat y Regne de Mallorca, nos és estat humilment supplicat que com lo Mostesaph de la Ciutat de Mallorca, qui té semblant potestat al de la ciutat de València, se entremet en totas qüestions tocans a parets mitgeras, finestras, embants, carreras, plassas com los altres mostasaphos qui fins vuy han tingut dit offici han acostumat, y esta consuetud sia molt útil y saludable a dita ciutat y als habitants en aquella, nos servíssem la matexa potestat sens diminutió alguna fer conservar. Per ço, atessa benignament dita supplicatió, rebuda primer informatió de l'ús del dit Mostasaf de València declarant dita consuetud, havem provehit d'esta manera: que de vuy en avant lo Mostasaph de la ja dita ciutat conega y conèixer puga y dega de totas qüestions que per causa de parets, finestres, embants o taules ja dits y altres coses a son offici pertanyents seran mogudas, are sia que las casas de las quals dita qüestió insurgirà o naxerà sian tingudas en emphiteosim sots alou nostre.

§ 4

*Capítol 4. De la jurisdicció*⁷⁷

Té lo Mostesaph jurisdicció civil conforme los privilegis y capítols. Los privilegis són en *Llibre d'en Rosselló*, de fol [231] fins [236] y los capítols [ ] y en lo *Llibre de Mostasaph*, que està en poder del qui té dit offici; y axí coneix de pes y mesura, y per assò té tenders, flaquers, carnissers, moliners, taverners, y revenedors tant en respecte del pes si fan fraus, com venent una cosa per altre com ovella per moltó; conex també si las mercadurias estan mescladas o corrompudas o falsas, y de totas vitualles; més conex de totas las brutísias que lansen en la carrera y més de las obras de parets, embants, finestras y taulells de menestrals; pot privar carnisers, taverners e revenedors y després, si li apareix, ab consentiment dels Jurats restituir-los, com està tot contengut en lo memorial de Roger de Moncada, y més largament en lo dit llibre de capítols de son offici. De las sentèncias del Mostesaph se apella al matex Mostesaph ab vot y assistència dels Jurats, y aquí fineix lo judici.

⁷⁶ Privilegio de 12 de diciembre de 1349.

⁷⁷ Esta ordinació se remite a diverses fuentes relatives al Mostassaf. Distingue entre los *privilegis*, que son las disposiciones que regulan el oficio de Mostassaf, la mayoría de las cuales están recopiladas en el *Llibre d'en Rosselló vell*, ff. 231-236, y los *capítols*, que son las disposiciones que regulan las actividades de los oficios sobre los que tenía jurisdicción el Mostassaf y que dicho oficial debía observar en el ejercicio de sus funciones. Estas últimas se hallan recogidas en el código 27 del Archivo del Reino de Mallorca.

TÍTOL XIX

DELS CLAVARIS DE LA CONSIGNACIÓ

§ 1

*Alfons 4 en lo privilegi dat en lo Castell de Nàpols, any 1444*⁷⁸

Encara que per capítols entre creditors de la ciutat de Barcelona y debitors de la Universitat de Mallorca fets y firmats, sia donada a vosaltres los Clavaris atribuïda plena facultat, potestat e jurisdicció sobre ls debitors de la Universitat y Regne de Mallorca entrevenint-hi nostra auctoritat y consentiment, però per quant se apellan moltes voltas de vostras sentències o.s recorre a altres jutges superiors per diferir y dilatar totalment las execucions, en gran dispendi y pèrdua de la república, volent a est fet per utilitat de dita ciutat còmoda y saludablement provehir, ab tenor de la present de certa sciència y expressament, plenària potestat a vosaltres dits Clavaris consentim e donam que pugau sobre ditas causas de debitors conèixer y pronuntiar o sentenciar, la sentència o sentències pronuntiatió o pronuntiations degudament executar, de las quals si serà appellat o recorragut volem que vosaltres de ditas causas de appellacions y recors, de y ab consell dels faels nostres Jurats de dita ciutat conagau y pronuntieu de la manera que en los officis de Executor o Mostasaph de dita ciutat per reals lletres sta ya provahit, y com segons franquesas de dit Regne trobau ésser faedor. Per tant a la ilustrísima Reyna Maria, consort nostra caríssima, y al Loctinent General, ab las presents nostron intent declaram, al Governador emperò de Mallorcas o a son lloctinent y asser, Balle, Veguer de dita Ciutat y noresmenys a n'el Vaguer de la Part Forana de dit Regne de Mallorca y altres qualsevols oficials y a sos lloctinents, presents y esdevenidors, diem y estrictament manam, en pena de dos mil florins de Aragó dels béns de aquells y de quiscú d'ells irremissiblement havedors y a nostres cofres applicadors, que de la sua jurisdicció en las causas de appellatió ja ditas en ninguna manera se entremetan, ni de ellas en manera alguna conegan, ans bé totes y senglas cosas de sobre contengudas guarden y fermament observan, tenir y observar fassen inviolablement per qualsevols, a ells y a quiscú d'ells tota potestat de fer lo contrari, declarant invàlit y nullo si en contrari per qualcú de qualsevol manera se haurà enentat, y no contravengau per rahó o causa alguna, si vós dita ilustrísima regina desitjau complaure'ns y vosaltres oficials nostres susdits la gràtia nostra stimau, y la ira e indignatió nostra y la pena sobredita desitjau evitar, car nós sobre ditas y senglas cosas y sobre quiscuna d'ellas a vosaltres dits Clavaris nostras vies y plen poder ab la present comatem y conferim.

§ 2

*Lo mateix en altre privilegi concedit en lo mateix lloch y dia*⁷⁹

Per quant sovint se esdevé que executant vosaltres Clavaris algun debitor de dita Universitat, a la executió se oposan molts altres creditors pretenint ésser primers y potiors en dret que dita Universitat, pretenint també que devant d'altres

⁷⁸ Privilegio de 14 de febrero de 1444 (ARM, *Llibre de n'Abelló*, f. 117; *Llibre de Corts generals*, f. 216).

⁷⁹ Privilegio de 14 de febrero de 1444 (ARM, *Llibre de Corts generals*, f. 217v).

judges llurs crèdits han de ésser examinats y judicats, recusant vostron for, per llevar esta controvèrsia entre vosaltres y dits oposant perquè no se us fassa impediment en dita executió, ab tenor de las presents, de certa sciència y expressament, a vosaltres dits Clavaris licència y potestat plenària dam, concedim e cometem, que de ditas oppositions de dits creditors y de la prioritat y potioritat de aquells pugau conèxer y judicar, ab consell emperò de algun bon aprovat jurista lo quals per vostro bon arbitre en tal cas pugau pendre e alegir, y los tals creditors oposants arretglar e graduar segons lo privilegi e prioritat de quiscú y, aquells arretglats y graduats, los dits béns dels deutors distribuir entre creditors y la dita Universitat segons la prioritat de quiscú dels sobredits o en aquell que segons justíia trobareu haver-se de aplicar, et cetera et infra, llevant a dits oficials y a quiscú d'ells tot poder de fer lo contrari, etc.

§ 3

*Cap. 2 Alfons 4 en la concòrdia feta entre los creditors de Barcelona y Catalunya e la Universitat de la Ciutat y Regne de Mallorca en juliol 1431*⁸⁰

Las quals impositions, vitigals, drets, deutes e pentions sien presas, rebudes, tengudas e administradas en nom e per part de dits crehedors per lo interésser de aquells o dels Jurats de la dita Ciutat e Regne de Mallorcas e del Gran e General Consell, per las causas y rahons desús e deinfra scrites, per duas personas notables e abonadas, elegidoras de present e en esdevenidor en la forma e manera desús contengudas, las quals en virtut del present capítol hajan plen poder e llíbera facultat especialment de la dita universitat e singulars de aquella e del Gran e General Consell de la dita Ciutat e Regna de Mallorca, de demanar, exhigir e rebre las ditas impositions, vitigals e drets, e qualsevols deutes e pecúnies, ab tota coherció, compulsió e jurisdicció de aquen necessàrias e expedients, e de aquellas e aquells fer e firmar àpocas fins diffinitions y encara cessions que las ditas impositions, vitigals, drets, deutes y pecúnies qualsevols, las ditas duas personas convertescan y hajan convertir en virtut de la seguritat per ells prestadora, segons disús se conté, en pagar las ànuas pentions dels censals morts a què la dita Universitat és tinguda y obligada.

§ 4

*Juan 2 en lo privilegi en Barcelona, 29 desembre 1459*⁸¹

Tenint entès per embaxada a nós donada per Raphel de Oleza, doctor en drets, síndich de dit Regne, que los Clavaris del Regne susdit, en virtut dels capítols vulgarment dits de la Concòrdia de Barcelona y altrement, tenen potestat de exigir demanar y rebre totas impositions, deutes, vitigals de dita Universitat o Regne de Mallorca, ab tota coherció, compulsió y jurisdicció necessàrias y oportunas, com en lo segon de dits capítols de què se nos ha fet ostentió clarament se conté. Però per

⁸⁰ La concordia data de 5 de julio de 1431. La aprobación por Alfonso V, de 16 del mismo mes. ARM, *Llibre verd*, ff. 13 y ss; *Llibre de Corts Generals*, ff. 193 y ss.

⁸¹ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 162.

quant algunas voltas se esdevé tant en la Ciutat com també en la Part Forana [que] per alguns particulars se fa preiudici a ditas impositions y vitigals, de què nostra república resta molt lesa, y dupten los Clavaris si ls toca tals preiudicis castigar y extirpar, y axí per part de dits Clavaris és estat a nostra magestad supplicat que a la utilitat de la dita Universitat y preheminenties d'ells volguéssem debitament provehir, nós doncs, considerants al dit Clavaris en virtud del dits capítols ésser ja donada potestat y jurisdicció necessàries y oportunas per a exigir dits vitigals e impositions, ab tot axó per maior cauthela dels dits Clavaris, ab tenor de las presents de nostra certa sciència volem y totalment manam que si de vuy en avant se esdevé en la present ciutat o en la Part Forana gravamen o preiudici en dits drets, impositions y vitigals y gabella de la sal, en alguna manera ésser fet o attentat, en tal cas los Clavaris que vuy són y per temps seran tingan plena potestad de semblants cosas demanar, limitar e corregir, y si de dit[s] Clavaris serà appellat sia guardat lo orde en semblants cosas donat per lo sereníssim senyor Rey Alfonso, germà y predecessor nostre de immortal memòria, ab la sua provisió dada en Castellnou de Nàpols, a 14 de febrer 1444, manant, etc.

§ 5

*Cap. 5. De la Consignació de Mallorca*⁸²

Per trobar-se esta Universitat molt agravada en temps del Rey Pere ters per las mols pensions de censals rosegades que devia, foren designades per a pagar als dits creditors censalistas vuyt ajudes o impositions que importaven cada any vint-y-sinch mília lliures, y esta consignatió fonch aprovada per dit senyor Rey ab privilegi dat en Barcelona, als 18 de mars 1377, y aquest fonch lo primer principi que s troba de la Consignatió. Després, anant la cosa pitjorant, endeutant-se més la Universitat per ço que los creditors censalistas de Catalunya embiaven procuradors ab excessius salaris fent denúncies excomunicacions contra als debtors, prenent per forsa hostatje en la casa d'ells, perquè ab estas clàusulas y ab scriptura de ters eran estades fetas las obligations de llurs censos, de modo que estava tot en confusió y se stava acabant la hazienda y crèdit del regna, se consertaren y s féu un contracte en lo Gran y General Consell, ab consentiment dels creditors censalistas de aquest regna, ab lo qual consignaren a un Clavari tots los drets, ajudas, impositions y crèdits de la Universitat perquè pagàs primer las íntegras pensions dels creditors de Barcelona y Catalunya, y pagades aquellas del residuo se pagassen las pensions dels censals dels habitants de Mallorca, y si no bastava pagàs per sou y per lliura en proportió, y de aquí tingué plenitud la Consignatió y s diu lo Contracte Sant, que fonch fet en 27 de maig 1405. Y com aquest Clavari no tenia jurisdicció sinó tansolament càrrech de cobrar y pagar, y per assò se seguia destorb a la cobransa, en los capítols que foren concordats per lo Rey Amphós 4 comensà la jurisdicció dels Clavaris e lurs executions, y aquí foren dos Clavaris un exactor y altre bossar, y vuy se diuen lo Clavari de la Ciutat, bossar, y lo de la Part Forana, Clavari exactor.

⁸² El privilegio de Pedro IV de 1377 en ARM, *Llibre de Corts Generals*, f. 258v. El *Contracte Sant* de 1405 en ARM, *Llibre verd*, f. 85. Los Capítulos de Alfonso V, de 16 de julio de 1431, en *Llibre de Corts Generals*, ff. 193-195.

TÍTOL XX

DE L'EXECUDOR DE LA CASA DE LA JURARIA

§ 1

*Jaume 3 en la Almudayna de Artà, 14 de calendas novembre 1336*⁸³

Sia a tots cosa manifesta que nós, volens que los negocis de la Universitat de Mallorca tingan degut e pròspero succés, a supplicatió a nós feta per part dels faels nostres Jurats de Mallorca, ab las presents havem tingut per bé de gràtia special concedir que los Executors de la casa de la Juraria qui vuy són y desí al devant seran, puguen y deguen determinar qualsevols contrastes presens y que de vuy en avant se mouran, per qualsevols cosas fetas y administradas de béns de la Universitat de Mallorca, qualsevol estrèpit e lite cessant, y si serà declarat per nostres oficials de Mallorca a n'a qui tocarà, executar ho volem, axí mateix tota lite cessant y scrits, [i] compellir, si menester serà, per captió de personas aquells qui lo negoci de la Universitat hauran ministrat, y de assò que de dita Universitat haurà administrat mostrar llibres originals d'estas cosas administradas y ab altres remeys de justítia de dret oportuns. Y si acàs assò a l'ordinari judici de nostras corts fos necessari aportar-ho, per los dits ordinaris sens scrits in lite en dits contrastes a llur judici tinguts administren justítia, per què volem y manam totas ditas coses ésser incomcussament observades, et cetera et infra. Per ço, per esta nostra provisió y benefici, statuim y ordenam que lo Executor o Executors de la casa de la Juraria de la Ciutat de Mallorca qui are són y per temps seran elegits per los Jurats, determinen y determinar pogan qualsevol contracts, qüestions o controvèrsias mogudes y movedoras per qualsevols administracions, deutes y obligations de dita casa als quals algú a dita casa sia obligat, de qualsevol condició o officí que sia, y assò cessant qualsevols scripturas y lite, y lo que serà determinat per lo Executor en lo modo susdit sia posat en executió, etc. Statuint e ordenant de més plena e abundant gràtia e benefici nostres, totas las susditas cosas per nós a la dita Universitat permesas e concedidas ésser fetas e executades tota appellatió totalment cessant y remoguda, perquè per assò volem que dit Executor usa de nostra auctoritat, y axí com de nós no.s podria, tampoch d'ell se puga appellar, etc.

§ 2

*Pere 3 en lo privilegi dat en Barcelona, a 30 de noembre 1367*⁸⁴

Llibre d'en Sen Pere, fol. 118.

Nós, dita supplicatió benignament admesa, a vosaltres y a quiscú de vosaltres diem y manam que al dit Executor, en la cognitió y executió de las cosas dalt ditas, impediment algú o obstacle en ninguna manera fassau, ans bé lo dexeu usar com per ell és estat acostumat en lo temps passat.

⁸³ Este privilegio de 19 de octubre de 1336 es una ampliación y confirmación de una disposición de 5 enero del mismo año (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 26).

⁸⁴ ARM, *loc. cit.*

§ 3

*Pere 3 en lo privilegi dat en Tortosa, a 10 abril 1371*⁸⁵

Com per ordinatió real y consuatut de molt temps observada, los Executors de la casa de la Juraria de la Ciutat de Mallorca conegan de qualsevols qüestions que naxen tant dels deutors de qualsevol manera obligats a la casa de la Juraria, per rahó de aquellas cosas en las quals són obligats a dita casa, com per compres de ajudes e impositions, y per so nos han supplicat de remey oportú. Per ço nós, dita supplicatió benignament admesa, vos diem e manam de certa sciència e expressament que la ordinatió y consuetud sobredita, juxta la sèrie y tenor de aquellas, fassau inviolablement observar, y los Executors puguen ditas execusions conèixer, com fins vuy s'és acostumat.

§ 4

*Martí en lo privilegi dat en Çaragoça, a 12 agost 1399*⁸⁶

Diem vos y manam, de certa sciència y expressament, que ab lo modo y forma ab què haveu conegut y sou jutge dels compradors de las ajudas, impositions y altres drets de la Universitat susdita, conegau y siau jutge de tots y sengles contractes emergents que seran entre dits compradors, de una part, y fermanças, socios o personers de aquells en las preditas cosas, de altre, encara que las ditas fermanças, socios y personas per las ditas cosas no stigan obligats a dita Universitat, perquè d'esta manera cessaran plets y més prest se darà satisfacció a la Universitat dels preus de ditas impositions y altres drets susdits. Per què nós a vós, sobre ditas totes y senglas cosas y en aquellas de qualsevol manera tocants, nostres vices cometem plenàriament, etc.

§ 5

*Martí en lo privilegi dat en València, al primer de novembre 1403*⁸⁷

A n'el Governador, etc, y als faels nostres Balle y Veguer de Mallorca, etc. Devant nostra presència y conspecte real ha comparagut y proposat el fael nostre Joan Calembé, núncio de la predita ciutat, etc. Per tant a vosaltres y a cada un de vosaltres manam, de certa sciència y expressament, y sots pena de incórrer en la indignatió de nostra ira y de dos mil florins de or de Aragó de vostres béns irremissiblement pagadors, y als còfrens reals nostres applicadors, y també sots privatió de vostres officis, que de aquí al devant no presumigau impedir o fer obstacle algú o altre qualsevol contrari directe o indirecte e los Execudors predits qui are són y per temps seran, sobre las commissions y executions per ells faedoras, ni a los privilegis ja dits y a la mente de aquells, no obstant qualsevols privilegis, statuts, concessions, provisions, lletres o cartas generals o specials provahidas, las quals poguessen fer dupte, encara que las tinguesen cavallers, generosos o hòmens de paratge qui entre

⁸⁵ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 118.

⁸⁶ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 120.

⁸⁷ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 120.

si tinguessen causas civils o criminals, si lo exactor aurà acustumat conèxer d'ellas y fer justícia d'ellas, com sia jutge ordinari, si tant com sobre las executions dels deutors de la Universitat ja dita, és a saber de las impositions, ajudas, tallas, peytes y altres exactions veynals, altrement per vosaltres o algú de vosaltres, lo que no crehem, alguns mandatos, sobrecehiments o altres procehiment[s] contraris a las cosas sobreditas, de qualsevol manera al dit exactor seran fets, sian ipso jure nullos, de ningun valor ni effecte, ni lo dit exactor sia obligat obeir-los.

§ 6

*Capítol 6. De la pràctica*⁸⁸

Es lo Executor lo vertader y universal jutge dels deutes de la Universitat com se veu dels privilegis precedens, y per ço los senyors reys de Aragó li han donat tants privilegis en la expeditió de las suas causas, volent que ni per via de appellatió ni recurs de las suas sentèntias se recorre a superior, ans bé a ell mateix, ab vot e interventió dels Jurats, y per est effecte li han conferit totas las suas vias, abdicants de si y de tots sos oficials lo poder de fer lo contrari, com se veu ab tants rescriptes que són en lo *Llibre d'en Rosselló nou*, des del folio 282 fins en 291, y apar que la jurisdicció dels Clavaris és part de l'Exactor comunicada per effecte de executar la consignatió, com de sobre sta dit.

TÍTOL XXI

DE CÒNSOLS DE MAR E JUTGE DE [A]PELLS

§ 1

*Phelip de Mallorca, oncle y tutor de Jaume 3, en lo privilegi dat en Perpinyà, al primer de febrer any 1325*⁸⁹

Llibre d'en Rosselló Nou, fol. 297

Fem a saber a tots que per part dels faels nostres Jurats e prohòmens de la Ciutat de Mallorca és estat supplicat que, com moltas voltas se mogan qüestions y contrats entre mercaders, patrons, y mariners y altres, i.s mouen per rahó y ocasió de naus, nòlits, mariners o altres servidors de vasos marítims o de cosas o mercaderias perdudas per patrons, scrivans o altres, o per banyaduras, per deffecte de nau o altre vaxell, o de cosas o mercaderias que per tempesta de mar se esdevé llansar en mar, nos servíssem, per utilitat comuna de dit Regne e Ciutat de Mallorca per llevar enfractos e strèpits de juys ordinaris sobre estas qüestions e contracts, proveir de remey oportú, assenyalant per assò dos bons hòmens e discrets qui ditas qüestions e contrastes sumàriament decidescan e determinen y.ls posen fi, juxta la legalitat e arbitre. Nós doncs, a ditas supplications inclinats, volent los dits Jurats e Universitat de Mallorca en quant podem favorir gratiosament, en nom de tudor predict, concedim a dits Jurats en dita Ciutat de Mallorca hi haja contínuament y dega ha-

⁸⁸ ARM, *Llibre d'en Rosselló nou*, ff. 282-291.

⁸⁹ Data de 1 de febrero de 1326. ARM, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 343; *Rosselló Nou*, f. 297.

ver dos bons hòmens faels y llegats, qui juren que se hauran bé y lealment, los quals sien elegits per vós y juren en vostre poder o del Lloctinent Real nostre, y sian anomenats Cònsols de Mar, los quals sumàriament y de pla, sens litte ni scriptura, hagen, conegan, decidescan o determinen com més reonable, just y millor los appaxererà convenir. En los contrastes e qüestions que de aquí en havant se mouran entre mercaders, patrons o mariners faran en lo modo següent, ço és que los dits dos Cònsols quant serà qüestió o contrast en los pròximament dits de nòlits si és digut o no o en la quantitat, pugan dits Cònsols de la Mar ditas qüestions y contrastes oir, decidir y determinar; item pugan oir y determinar qüestions y contrastes de passatjers o mariners, y també qüestions y contrastes de cosas perdudas y gastadas per effecte de la nau o altre vaxell, y de las cosas que per tempestat de la mar havian gitadas en mar, etc.

§ 2

*Pere 3 en lo privilegi dat en Barcelona, a 2 de agost 1368,
dirigit al Governador de Mallorca⁹⁰*

Llibre d'en Rosselló Nou, fol 301.

Per expositió dels síndichs de la Ciutat de Mallorca tenim entès que contra la mente del capítol de la cort de Consolat de Mar de dita ciutat, ab lo qual se disposa que [de] las sentèntias dels Cònsols no.s puga appellar sinó al Jutge de Apells del mateix Consolat, la sentèntia del qual, o confirm o revoch la declaratió de dits Cònsols, fa dret entre las parts de la justítia o injustítia feta per dits Cònsols, ningun altre Jutge de Apells susdit, etc. et infra. Per ço, havent-nos supplicat per assò provehíssem de justítia, a vosaltres y quiscú de vosaltres diem y expresament manam que dit privilegi del Consolat susdit serveu e servir inviolablement fassau, juxta la sèrie y tenor de aquell.

§ 3

Martí en lo privilegi dat en Barcelona, a 15 de janer 1401⁹¹

Ab tenor de la present carta o privilegi tots tems durador, a supplicatió humilment a nós feta per part de vosaltres los amats y faels nostres Jurats de la Ciutat de Mallorca, per nós y tots nostres hereus y successors, ratificant primer perpètuament e encara ampliant los privilegis per nostres predecessors reys de Mallorca de digna memòria concedits a dita ciutat sobre al Consolat de Mar de aquella, a vosaltres dits Jurats presents y esdevenidors, y a dita Ciutat e Universitat, y també als Cònsols y mercaders d'ella, en via de privilegi pactionat, perpètuament concedim que los dits Cònsols de la Mar de dita ciutat y Jutge de las Appellations, que de las sentèntias [que] de aquell se interposan, qui vuy són y per temps seran, y los lloctinents d'ells, no solament de las causas y qüestions o debats marítims com han acostumat, sinó també de totas qüestions, lites, controvèrtias, contrastes e debats civils, tant moguts com movedors, tant comensats com

⁹⁰ ARM, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 346; *Rosselló Nou*, f. 301.

⁹¹ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 77v; *Rosselló vell*, f. 350v; *Rosselló Nou*, f. 306v.

per comensar, devellants o de qualsevol manera, principalment emperò provinents de societats, cambis, contractes o actes mercantils, fets o feadors dins dita Ciutat de Mallorca o en altre part, tant en terra com per mar, per qualsevol personas de qualsevol lley, stat, grau, preminència o condició, que sian en dita ciutat o en altre part domiciliats, o de qualsevols coses abaxants principalment de art mercantil de qualsevol naturalesa, gènere o specie que sian, pugan lliberament ab facultat plenària qui a ells ab las presents plenament conferim, conèixer, y ditas lites, qüestions, controvèrtias, contrastos y debats decidir e ab sentència diffinir, e las suas decisions e sentèncias posar en execució axí com, ab virtut de dits privilegis de Consolat, de e sobre totas qüestions, lites, controvèrtias e debats marítims, han acostumat de qualsevol manera. Y assò pugau de tal manera que nós ne successors nostres o alguns oficials, jutges, o commissaris nostres o de nostres successors, ordinaris, delegats o desublegats [sic], en ditas causas, lites, qüestions, controvèrtias, contrastos e debats, no pugam ne pugan conèixer ni per via de simple querela, appellació, supplicació o altre qualsevol recurs entremetre's de qualsevol manera, ans bé dits Cònsols y jutge de ditas coses tantsolament conèixer pugan y degan, y las determinacions y sentèncias llurs, tota excepció remoguda, sian executadas.

§ 4

Capítol 4. De la pràctica

Per fundar-se lo juy del Consolat de Mar ab tanta equitat y la veritat tansolament del fet atesa estasa [sic] està disposat, com resulta dels privilegis mencionats y molts altres, que de las sentèncias donadas en Consolat no.s puga appellar sinó al Jutge de Appellacions, lo qual en segona instància, en virtud dels matexos actes sens poder-se deduir cosa nova, examina, conex, determina la justícia o injustícia, validitat o invaliditat de la sentència dels Cònsols, y d'esta determinació no.s pot appellar ni recórrer a altre superior si ja doncs no.y hagués denegació de justícia o contrafactió de capítols, y de assò diversos privilegis, capítols y *Libre de Consolat*.

TÍTOL XXII

DE SEQUIER Y CASA DE LA HORTA

§ 1

*Jaume I en lo privilegi dat en Mallorca, a 23 juliol any 1269*⁹²

Manam encara per nós e per los nostres [e] atorgam a vós e als vostres, que lliurament e francament, e sens empatxament e contradiment de ninguna persona, puscats posar e metre e stablir sequier, de any en any, qui quart e men la aigua de la sèquia de Mallorcas a cominal utilitat de la ciutat e de la terra de Mallorcas.

⁹² ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 5v; Pergaminos Reales, Jaime I, 14.

§ 2

*Pere 3 en lo privilegi dat en Barcelona, a 22 de febrer any 1356*⁹³

Ab tenor de la present a humil supplicatió dels faels nostres Berenguer de Tornamira y Jaume de Baduella, syndichs per part de la Universitat de Mallorca a nós embiats, concedim a vosaltres Jurats y prohòmens e Universitat de Mallorca que cada any el temps de la electió de sequier elegiscau y elegir pugau quatre bons hòmens notables de dita ciutat, los quals siau obligats presentar-nos si a las horas no.s trobarem personalment en Mallorca, y en nostra absèntia al Governador nostre de Mallorca o son lloctinent, sian tinguts un dels dits quatre hòmens elegir en sequier de dita sèquia, al qual sequier en dita forma elegidor, jurisdicció civil donam e concedim ab la present, en e sobretotas cosas que a dita sèquia pertanyen e specten a n'el dit sequier, a més abudant gràtia concedint que dels bans de dita sèquia, gràtia y remissió fer puga de la mitat de aquells.

§ 3

*Lo matex en lo privilegi dat en Barcelona, a 25 setembre 1361*⁹⁴

Com hajam vist lo procés de la causa o qüestió que.s porta entre lo Jurats e prohòmens de Mallorca, de una part, y Jaume Alfoya, argenter de dita ciutat, per occassió de l'offici de sequier, de part altre, etc, vos diem e manam que si per lo actitat o lo que se actitarà trobareu lo dit ofici de subsequier tocar a la Ciutat de Mallorca, y los Jurats y prohòmens de aquella haver acostumat de proveir dit ofici, vos abstengau totalment de posar en possessió vel quasi de dit ofici al dit Jaume Alfoya o, si ja serà en possessió, li manareu de part nostra que no usa del dit ofici en virtut de qualsevols lletras reals obtingudas sobre dit ofici, las quals en tal cas totalment revocam. Si emperò no trobareu dit ofici a dita ciutat pertangue, en tal cas dit Jaume Alfoya posareu en possessió seu quasi de dit ofici, y posat de dit ofici usar lliberament permatau, las oppositions dels Jurats no obstant en manera alguna, etc.

§ 4

De la Casa de la Horta

Ab concòrdia entre lo Procurador Real y los Jurats de la Horta, decretada per lo Rey don Alfons 4 en Gayeta, a 22 de mars de l'any 1440, està estatuït en lo primer capítol de dita concòrdia que lo sequier no puxa fer juy ni dar alguna sentència sens entreveniment e consell dels Jurats de la Horta e dos prohòmens de aquella, ni executar bans, axí com fins assí és stat usat, e axí matex no puxa conèxer lo dit sequier sens los dits Jurats e dos prohòmens de taxaments e fibres e fer-hi metre post, segons fins assí és estat permès y praticat, de modo que lo sequier és jutge en la casa de la Horta y sos pròceres són los Jurats de la Horta y dos prohòmens de la matexa casa, y encara que apar que antigament los Jurats de la Horta no eren més que sobrepo-

⁹³ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 124.

⁹⁴ ARM, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 358v; *Rosselló Nou*, f. 312.

sats de l'offici de hortolans, però ha ja més de cent anys se veu que dit col·legi de la Casa de la Horta lo fan los qui tenen dret en la aigua de la sèquia per a regar llurs terras, y per ço entren a Jurats y demés officis de la dita casa cavallers, ciutadans e de tots los demés staments, sols tengan dret en la aigua de la sèquia. Té la Casa de la Horta en virtut de dita concòrdia la aigua del dilluns, pot la vendre quiscun any com fa lo Procurador Real la aigua del diumenge, y los Jurats del Regne la del dimars, y los particulars de la casa de la Horta qui tenen tandas o portions per la matexa transacció poden vendre, prestar, permutar y alienar aquellas, lo que antes no porian.

TÍTOL XXIII

DE MESTRE DE GUAYTA

§ 1

*Pere 3 en lo privilegi dat en Çaragossa, a 8 de mars any 1381*⁹⁵

Al amat conceller nostre Governador en lo Regne de Mallorca, Balle y Veguer, salut, etc. Poch temps fa sobre ls capítols a nós presentats en Lleyda fonch per nós provahit que, no obstant la pragmàtica sobre assò feta, las guaitas se fessen en la Ciutat y Regne de Mallorca com antiguament se era acostumat que lo Mestre de Guaita exercitàs lo offici de guardar los catius de dita ciutat, ab lo modo y forma que vosaltres portantveus de Governador y Jurats ordenadors. Y com ja abans, segons tenim entès, sien estats fets e ordenats per vós y dits Jurats certs capítols, los quals foren ab nostra real decret confirmats obvians a las fugas dels sclaus tant sarts com altres, y a molts altres danys que de la multitud de dits catius a dit regne podrien esdevenir, y ara per molts se pos[a] en dupte si la executió de dits capítols toca a dit Mestre de Guayta, per ço que antigament quant dit offici se exercitava los dits capítols encara no estaven fets. Per tant declaram ab la present la executió de dits capítols a dit Mestre de Guaita pertànyer, y axí a vosaltres y a quiscú de vosaltres, diem y manam de certa sciència y expressament que no obstant qualsevols oppositions o contradiccions, permetau los dits capítols ésser executats per dit Mestre de Guayta y no per altre, y a n'aquell sobre assò, si serà necessari e sereu requirits, ajuda, auxili e consell donareu.

§ 2

*Del que vuy exerceix lo Mestre de Guaita*⁹⁶

Lo Rey don Juan I après de haver ab real pragmàtica llevat lo offici de Mestre de Guaita, per los excessius salaris que tenian dit Mestre Guaita y vint-y-vuit hòmens

⁹⁵ ARM, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 282v; *Rosselló Nou*, f. 240.

⁹⁶ Suprimido el oficio por Juan I (Pedralbes, 22 de julio de 1392) fue restituido por el mismo monarca mediante privilegio dado en Bellver el 4 de octubre de 1395 (ARM, *Llibre d'en Rosselló Nou*, f. 322; El privilegio de Juan II, fecha y *loc. cit.* Los capítulos del Mestre de Guaita del *Llibre d'en Sant Pere* fueron aprobados y publicados el 31 de marzo de 1451. Los recogidos en el *Llibre d'en Rosselló* fueron formados por los Jurados y aprobados por el Gobernador Olfo de Prócida el 10 de junio de 1370.

que tenia en son exercici, lo tornà a instituir reduint lo número de sos socios de vint-y-vuit a catorse, taxant lo salari del Mestre de Guaita a trenta lliuras y dels catorse hòmens a quinse liures quiscú, és dit privilegi en lo *Libre d'en Rosselló Vell*, fol. 366, y altre real privilegi del Rey Juan 2 dat en Fraga, a 20 de setembre 1460, en *Libre d'en Sen Pere*, fol. 168, de la mateixa matèria, però ara se practica differentment perquè lo Mestre de Guaita pren de salari 25 £ y los hòmens qui l'acompanyan són vint-y-quatre, dotse ne anomenan los Jurats y dotse lo Mestre de Guaita. Té jurisdicció sobre los sclaus ab compte de que no fugen y per consegüent també en barcas, mariners y patrons en respecte que los sclaus no pujan fugir, conforme sta contengut en los capítols de Mestre de Guaita que estan en lo libre que se li dóna, y estan continuats en lo *Libre de Sen Pere*, fol. 190 fins a 196, y en lo *Libre d'en Rosselló*, cartes 362 fins en 365. Los hòmens que fan guaita ab lo dit Mestre, com rondan per la ciutat y fan treballs extraordinaris durant dit exercici, no són compellits a fer guardas.

TÍTOL XXIV

DE JUTGES DE MAGNATS

§ 1

*Capítol únich*⁹⁷

Com lo senyor Rey don Jaume Conquistador, segons se veu en lo primer capítol d'estas ordinations, antes de venir a la conquesta del present regne féu convinensa ab los prelats y magnats de Catalunya donar-los las portions a ells tocants conforme lo subsidi que quiscú d'ells feya. Per ço, obtinguda ab la ajuda de Déu Nostre Senyor victòria y conquistada esta isla, donà a quiscú d'ells lo que li tocava conforme dita conventió y cada un dels prelats y magnats posà sos balles e officials en lo[s] territoris a ells assignats, los quals exercitaven segons actes antichs tota jurisdicció, però com los officials reals procuraven a ocupar-s'o tot, foren fetas diversas conventions entre lo Rey don Sancho y prelats y magnats, de modo que no restà jurisdicció criminal sinó en la portió del Bisbe y Capítol de Barcelona, ab assò emperò que se exercitàs per indivís y per officials comuns a dits senyor Rey y Bisbe e Capítol de Barcelona, y per haver-hi aquesta igualtat se diu *Pariatge a pari*, l'acte de la qual composició y pariatge està allargat en lo *Llibre dit d'en Senpere*, fol. 30.

Axí mateix en la portió de la Seu Episcopal y capitular de la Cathedral de Mallorca, que consistia en la dècima part de totas las portions del[s] magnats de què fonch dotada com sta dit de sobre, exercitaven tota jurisdicció los officials del Bisbe y Capítol, si bé ab contradicció dels officials reals, de hont vingué a altre concòrdia ab la qual resta en dita jurisdicció de la iglésia tota la jurisdicció civil plena ab datió de tudelas y curas y tots decrets, y encara anyadí lo senyor Rey y dotà més la mensa episcopal de la possessió de la Arenjassa y vuytanta lliures censals, és lo acte d'esta transacció autèntich en lo *Llibre Vert*, recòndit en lo Archiu del Capítol de Mallorca, fol. [...], y esta és la portió temporal en la qual és exercitada per jutge seglar que.s diu Balle Major de la Portió.

---

⁹⁷ El convenio del *Pariatge* fue suscrito por el Obispo de Barcelona el 30 de septiembre de 1323 y por el Rey Sancho el 14 de octubre del mismo año. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 30.

La portió de Nunyo Sans està vuy inclusa ab la real, per ço que lo senyor Rey don Jaume primer restà hereu de dit Nunyo Sans, son oncle, si bé ja en vida dit Nunyo Sans havia donat portió de la sua dotant d'ella lo abat y monastir de La Real que havia fundat, y axí te lo abat semblant jurisdicció als demás magnats en lo que té de dit fundador.

Al Compte de Empúries cabé una notable portió la qual fins are se anomena la Baronia del Compte de Empúries, transferida emperò en mà de altres, los quals per medi de son jutge y oficials exercexen tota jurisdicció civil en dita baronia.

Al Mestre del Temple assignà aquella portió que té vuy lo Balliu en Pollensa, Algayda, en la present ciutat y en los demás llochs de la isla, per ço com quant fonch abolit l'Orde dels Templaris ne fonch feta dotatió a l'Orde de Sant Juan de Hierusalem y axí mateix exerceix semblant jurisdicció que ls altres magnats.

La matexa semblant jurisdicció civil tenen los demás magnats y portionaris de la conquesta o succehint a n'aquells que són lo Pobordo de Tarragona, la Seu de Girona, lo abbat de Sant Pheliu de Guíxols, las monjas de Jonqueras, lo Ardiaca (m.^a) de Barcelona.

TÍTOL XXV

DE ALGUATZIRS, PORTADORS, CAPDEGUAITES Y SAIGS

§ 1

*Ordinatio nova*⁹⁸

Lo Rey don Martí ab son privilegi dat en València, a VI de juny 1402, diu que erigir en est regne nous algutzirs és contra franqueras, llibertats e bons usos de aquell, y lo mateix confirme la Reyna Maria, muller y procuradora de Alfons 4, y axí prohibexen ésser creats nous algutzirs en Mallorca, y en observàntia de ditas reals franqueras se ha observat haver-hi tantsolament dos vares de algutzir en esta ciutat las quals aportaven personas benemèritas, fins de poch temps ensà se han multiplicat de modo que ni poden còmmodament viure i.s seguexen alguns inconvenients, y lo menor que per viure fan officis no concernents al respecte de son offici. Per ço diem és convenient y encara necessari supplicar a Sa Magestad sian servadas las ditas franqueras de modo que no.y haja en est regne més de dos algutzirs com antes hi havia.

§ 2

*Ordinatio nova*⁹⁹

Ab dos reals rescriptes lo un dat en Barcelona, als 5 de juny 1329, que.s en lo *Libre d'en Senpere*, fol. 91, l'altre en lo *Libre d'en Rosselló Nou*, fol 253, dat en Barcelona, a 14 de febrer 1386, mana lo Rey en Pere 3 que en Mallorca no.y haja més de quatre capdeguaytas y que los demás sian revocats, per ço com haver-ni major

⁹⁸ El privilegio de Martín I en ARM, *Llibre d'en Rosselló vell*, f. 352, y *Rosselló Nou*, f. 308. El de la Reina María dado en Barcelona, el 30 de octubre de 1437, en ARM, *Llibre de n'Abelló*, f. 108.

⁹⁹ El primer privilegio otorgado por Pedro IV, el 23 de agosto de 1359 (y no en 1329), en el *loc. cit.* El segundo, de 14 de febrero de 1386, en *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 295v y *Rosselló Nou*, f. 253.

número de quatre és totalment abús. Per ço és també necessari se supplica a Sa Magestad sia de son real servey manar, o que sia observat lo contengut en dits privilegis o, almanco, sian reduïts a cert y competent número que no pasàs de més de dotse, y sia llevada la multitud que vuy hi ha, puis és cert que són bastants dotse capdeguitas a fer totas las executions que.ls especte fer en Mallorca.

§ 3

*Ordinatio nova*¹⁰⁰

Per llevar lo gran abús que fan los officials executants en pendre salaris de las parts y dilatar la execució fent tant difficultosa la cobransa dels deutors, de hont prové molt gran mal a est regne, statuim e ordenam que qualsevol algutzir, masser, portador, commissari, capdeguyta, vergueta o qualsevol altre official qui serà tramès a fer sequestre o penyorar, y serà trobat haver pres salari del debitor sens sequestrar, penyorar o aportar deguda relatió, sia privat de son offici y puga ésser executat. En lo demés emperò del modo de penyorar y executions és debaix en lo títol de executions de censals.

§ 4

*Ordinatio nova*¹⁰¹

Per quant ab tants privilegis y rescriptes reals de sobre mencionats y altres innumerables lletres e mandatos reals està justament statuït que las causas ni executions d'ellas no.s lleven dels ordinaris, y de algun temps ensà se ha introduït per ebús que molts trahuen lletres e mandatos per cobrar sos crèdits de la Ciutat o de la Part Forana, enviant per assò capdeguytas sens depanyar de causas evocadas a la Real Audiència, ocupant-se en assò la jurisdicció pròpia de la cort del Balle. Per ço statuim e ordenam que de vuy en avant semblants lletres no sian fetas, ni pugan ésser embiats capdeguytas a la Part Forana per orde del Regent ni Real Audiència si no és per execució de causas, y cosas introduïdas y evocadas a la Real Audiència.

TÍTOL XXVI

DE ADVOCATS Y PROCURADORS

§ 1

*Alfons 4 en lo privilegi dat en lo castell de la Aversa, a 21 abril 1441*¹⁰²

Per quant són molts advocats y juristes en la Ciutat y Regne de Mallorca, com per informatió de molts tenim entès, los quals tot amor y reverència en son príncep e Rey postposades, ne per ço que cercan la veritat la qual sempre havem tingut ab gran reverència, però perquè pugan afferrar y extorquir de molts pecúnias contra las causas fiscals y patrimonials nostras y a mon Real Patrimoni tocants, ab color

¹⁰⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

¹⁰¹ Propuesta de *lege ferenda*.

¹⁰² ARM, *Llibre de Jurisdiccions i Stils*, f. 122v.

de deffensa impugnen y algunas voltas vensan, no perquè sia axí la justítia sinó perquè ells, convertint lo sentit de las lleis en malítia, ab sas cavillations sercan vexatió ab la qual las parts son forsats moltas voltas dexar y relaxar sos drets per no confiar alcansar-los, a la qual cosa encara que ya diguérem molt ha de provahir no.u havem pogut fer per la ocupatió de tantas cosas que tenim en màns. Volent are per indemnitat nostra provehir de remey, per est nostre perpètuu e irrefragable statut, manam scientment y expressa que si algú o alguns de dits advocats hi haurà qui contra causas nostras o fiscals o patrimonials susditas advocar o officí de advocat prestar voldrà, assò fer no presumesca ni puga en manera alguna si ya donchs abans de nós special licència no haurà demanat y obtingut, la qual licència vós dit Governador al dit advocat (ab assò que la legalitat de aquell ab aprobatí de molts vos parega convenient) a simple petitió de aquell la concedireu sens ninguna tardansa, retenint-nos emperò y expressament volem y manam que aquest mateix advocat que la dita advocatió haurà pres contra dit nostre fiscal, encara que assò fassa obtin-ga dita licència, durant la dita advocatió ningun officí de nós puga obtenir, perquè no.s diga que official nostre va contra nostras cosas, ni que lo qui administra cosa pública ab algun favor la causa sua o de son cliéntulo fassa de millor conditió.

§ 2

*Ordinació nova*¹⁰³

Llibre d'en Senpere, fol. 27.

Ab Real Privilegi concedit per lo Rey sta statuhit que ningun advocat puga exercir officí de advocatió que no sia primer examinat per lo Veguer ab consell de tres hòmens de sciència, y semblant statut fonch ordenat per lo Rey Alfons 2 en Catalunya, però en un lloch ni altre sta en observàntia, hagut respecte a las universitats aprovadas de las quals aportan lo grau, y en lloch del dit examen ha succehit lo deffensar conclusions públicas en la sala de la Governatió, de que.s féu statut ha alguns anys¹⁰⁴. Statuim donchs e ordenam que lo dit statut sia inviolablement observat, ço és que ningun advocat que vinga de nou a exercitar lo officí de advocatió en la present ciutat, antes de advocar sia tingut sustentar conclusions públicas, si ja donchs no fos persona que après de haver obtingut lo grau de doctor hagués practicat per spai de sinch anys en alguna ciutat o vila populosa que fos cap de regne o vegueria.

§ 3

*Ordinació nova*¹⁰⁵

Statuim e ordenam que los doctors o licenciats qui de aquí avant vindran a practicar en esta ciutat tingan obligatió, antes de practicar, de presentar lo privilegi de son grau al protonotari o scrivà major de la cort del Veguer, y fer registrar aquell en un llibre apart que tinga obligatió de fer y tenir lo dit protonotari o scrivà major per dit effecte.

¹⁰³ Privilegio de Pedro IV dado en Mallorca el 24 de junio de 1343. ARM, *loc. cit.*

¹⁰⁴ Se refiere al Decreto Presidal de 10 de abril de 1549 (ARM, *Suplicacions* 51, ff. 311v-312).

¹⁰⁵ Propuesta de *lege ferenda*.

§ 4

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁰⁶

Primerament, que ninguna queixa, ninguna supplicació o petició en judici sia admesa per algú qui pretenga ésser procurador, si no fa fe de sa potestat, si ja donchs lo principal no era present i.l constituís procurador *apud acta*. Assò mateix sia servat en lo qui pretén ser procurador del convingut, ço és que la sua deffensa no sia admesa si no consta de la procura, y assò.s fa per llevar nullitat de procés, y axí mateix se fassa en lo mig y en qualsevol part de la litte, y si lo procurador ja constituït morirà o serà absent o lo principal voldrà per si o per nou procurador litigar, o pugà fer.

§ 5

*Lo mateix*¹⁰⁷

Item que ninguns notaris o scrivans de las corts pogan executar offici de procurador en las que ells són scrivans, del modo que per franquesas ja altre volta sta ordenat, ni tanpoch pugà [ésser] deputat prom en la cort de què és scrivà, com cada offici different a different persona se dega cometre.

§ 6

*Arnau d'Eril. Stil 23*¹⁰⁸

Item si algú acceptarà procura de absent de la illa és obligat a despesas de salari de jutge y de scriptures per sa part, si ja donchs lo principal no havia dat fiança per las despesas.

§ 7

*Ordinació de Berenguer Uniz*¹⁰⁹

Item que suppliquen al senyor Rey que li plàcia de nou confirmar e atorgar certa provisió real feta en la cort de Consolat de Mar, que ningun jurista, procurador o causídich no hi sie admès. Plau al senyor Rey.

§ 8

*Ordinació nova*¹¹⁰

Ab lo quart dels capítols de Leyda disposà lo Rey que lo procurador qui no ha oït Dret no pogués procurar més de un negossi, y si bé apar cosa pesada y està fora de tota pràctica y stil de las corts, però estava fundada ab iusta rahó, com la ignoràn-

¹⁰⁶ Cap. I. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 3.

¹⁰⁷ Cap. XLIV. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 21.

¹⁰⁸ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 126.

¹⁰⁹ Capítols de Berenguer Uniç, XIII; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 68.

¹¹⁰ Propuesta de *lege ferenda*. El capítol de Lérida mencionado es el capítol 35 de los aprobados por Pedro IV en las Cortes de Lérida de 1380 (ARM, *Llibre de Corts Generals*, f. 72; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 95v), que en realidad establece el requisito de haber oído derecho para los abogados, y no para los procuradores. La obligación de ser gramático suficiente y la necesidad de ser examinado parecen inspiradas en la regulación establecida por el capítol 16 de las cortes de Monzón de 1547 (CYADC, II, VI, 9).

tia dels procuradors sia causa de molt gran mal, y axí, encara que vigor de dits capitols de Leyda e privilegi real no se haja de observar, és necessari donar remey al gran abús que se ha introduït y va crexent cada dia que molts menestrals y pagesos, molts d'ells sense saber llegir ni scriure, desijant evitar lo treball de lur offici o agricultura, se entremeten en causas y fan de procuradors y ab sa audàtia e ignoràntia fan tants borbolls que ab ells embarassan los advocats, detenen los jutges, intrican las causas y destrouen les parts. Per ço statuïm e ordenam que ningú puga exercitar offici de procurador e causídich que a més de saber legir y scriure no sia també gramàtich congruo, y haja de ésser examinat per los assessors de Balle y Veguer y dos causídichs vells y pràtichs anomenadors per los dits assessors.

§ 9

*Ordinatio nova*¹¹¹

Per voler molts procuradors e causídichs fer súplicas, scèdulas y deduccions, e instruir lo procés de son cap sens voler-ho consultar ab jurista, restan las damés vegades frustrades las parts de sa justícia, perquè no constant del dret actiu o passiu, o per altre defecte, lo jutge qui és tingut declarar conforme los actes del procés, sentència contra aquell qui si hagués ben instruït lo procés haguera obtingut en son favor. Per ço statuïm e ordenam que en ninguna de las corts tant reals com de magnats puga ésser presentada súplica, petició, scèdula articulada o altre deductió que no sia firmada de advocat, sots pena de deu liures cada vegada en la qual caiga lo qui la presentarà.

TÍTOL XXVII

DE NOTARIS Y SCRIVANS

§ 1

*Jaume I en la franquesa dada en València, 31 de octubre 1246*¹¹²

E nengú no sia rebut en scrivà públich si donchs en aquell lloch o als [burchs] no havia pròpria habitació. Ne sia públich notari si no ha més de vint-y-sinch anys; e levors al Veguer sia presentat e de dos letrats en aquella sciència sia examinat, e si sufficient serà trobat a cartes a fer, sia rebut e iur que fael e legal serà en son offici.

§ 2

*Ordinatio de Pelay Uniz*¹¹³

Item per llevar matèria y ocasió de qualsevol frau y crim de fals statuïren e ordenaren que los hereus de qualsevols notaris, o llegueteris, o ab qualsevols títols succehint en las notas, llibres e cartas de aquells, mentres no sian notaris deguen y sian tinguts dins deu dies après de l'enterro de dit notari, o si serà mort en altre part, des del dia de la notítia certa de la mort de aquell, las ditas notas, llibres e actes vendre o de altre qualsevol mero o títol lícit y honest posar o transferir en poder de algun notari fael, idòneo e discret qui dits llibres, notes e actes tenga y regesca y ab aucto-

¹¹¹ Propuesta de *lege ferenda*.

¹¹² Data de 31 de octubre de 1247.

¹¹³ Cap. XLVIII. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 22.

ritat de la cort exercesca, o almanco dins dit temps las ditas notas, llibres y actes posar en poder del venerable Veguer de la ciutat y en las parròchias de fora en poder dels balles d'ellas, perquè allí sian conservades fins y tant que los dits hereus e successors de aquellas hajan disposat per vendre o altrement, com de sobre està ordenat, y qui contra esta ordinatió farà incórrega pena de 20 £ al fisch real aplicadoras.

§ 3

*Ordinació de Pelay Uniz*¹¹⁴

Ordenaren també y statuïren que dits notaris, des de que reberen dits actes y reberen los contractes, ab effecte deguen y sian tinguts dins un mes des de allí comptador y següent notar en sos notals o llibres de notas scriure, allargar y continuar per si o per sos subrogats los dits contractas e actes que hauran rebut, y dins dos mesos redigir-los en pública forma y aparellar-los per donar a la part que ls demana. Ab assò emperò que los dits contrahents demanant dits actes redigits en pública forma realment y de fet hauran pagat las ditas taxas. Si emperò dins dos mesos pasats, dits contrahents no.s curaran o seran negligents [en] pendre dits actes redigits en pública forma y pagar de fet las ditas taxas y salaris de aquells, que dits contrahents a qui toca o pertanga puguen y degan ésser compellits y forçats y executats per la cort a pagar a dits notaris las ditas taxas y salaris juntament ab las despesas y missions per assò fetas.

§ 4

*Ordinació de Pelay Uniz*¹¹⁵

Item perquè dits notaris en més gana puguen allargar y continuar los dits contractes e actes y no dexen de fer lo que de sobre sta contengut, ordenaren y statuïren que firmats dits actes o contractes o després de las firmas de aquell, los dits contrahents o aquells als quals fer las pagas de dits salaris o taxacions pertanyarà, degan y sian tinguts la mitat de dits salaris pagar y donar a dits notaris si aquella demanaran o voldran haver d'ells.

§ 5

*Ordinació de Pelay Uniz*¹¹⁶

Per llevar fraus de mals hòmens statuïren e ordenaren que ningun notari de la ciutat e illa de Mallorca gos de allí en avant ni presumesca, alguna donatió causa mortis o entre vius de qualsevols béns o cosas ni ningun instrument de procura fer o rebre, per si o per interposada persona, que lo notari o testimonis que [en] semblants actes de donacions o procuras se han de posar y coneguts per lo mateix notari, tinguin plena conexensa de las personas qui voldran fer ditas donacions o procuras, y si lo contrari faran ipso jure sia nullo y lo notari incidesca en pena de 25 £ ultra de la dita pena de béns seus pagadoras, y restituir y refer en aquell o aquells los semblants actes a n'a qui hauran fet preiudici, y lo mateix sia entès ser ordenat en los testa-

¹¹⁴ Cap. L. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 23.

¹¹⁵ Cap. LI. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 23-24.

¹¹⁶ Cap. LXVII. Pub. MOLL, A., *Ordinacions*, p. 36.

ments e codicils que seran fets, y que lo dit notari quant clourà los testaments fassa mensió que ell o los testimonis, conexen o han conegut los contrahents.

§ 6

*Ordinació de Pelay Uniz*¹¹⁷

Item statuïren y ordenaren que qualsevol notari de la ciutat e isla de Mallorca dega y sia obligat en tots los instruments de contractes y testaments posar lo lloch a hont los testimonis o contractes faran, ço és a saber que lo notari continua en lo principi o en la fi del testament o contracte és estat rebut lo present acte en la ciutat, y si serà rebut fora de la ciutat té de dir és estat rebut lo present instrument o testament en tal vila, parròquia o alcaria de la illa de Mallorca, com semblant continuació no.s dega dexar de posar de la manera que fins assí los notaris, particularment los qui habitan fora la ciutat, ebusivament havian acostumat de fer. Y en lo cloure los dits testaments o qualsevols altres contractes o instruments sia obligat designar lo lloch o habitació a hont sta domiciliat, y lo notari qui contrafarà per cada vegada insidesca ipso facto en pena de 25 £, ço és que lo notari qui habitarà en la ciutat farà la clàusula de aquesta manera sig + num de tal, notari públich, o per auctoritat real, y ciudadà de Mallorca, y lo notari qui habitarà fora de la ciutat dirà sig+num de tal, notari públich, o per auctoritat real, de tal parròchia, lloch o vila.

§ 7

*Ordinació de Pelay Uniz*¹¹⁸

Item com après del diluvi de la aigua que.s succehí en la Ciutat de Mallorca any 1400 en lo qual molts notaris y notas, llibres, manuals, y altres diversas scripturas e instruments y testaments se perderen, los quals en manera ninguna se pogueren trobar, y sots color de assò se demanà restaurar-se altres instruments de diversos contractes y testaments y codicils y altres contractes qui verement may eran estats rebuts, posant testimonis falsos y falsas probansas, per lo que falsament foren rebuts semblants instruments, statuïren y ordenaren que de aquí.l devant antes que sia concedit sian restaurats dits actes, après de presentada la supplicació en la causa, sia feta pública crida per los llochs acostumats de la ciutat intimant a tot hom la supplicació presentada, a la qual se oposaran dins deu dies los qui creuran tenir-hi interésser, los quals passats se procehirà en la dita causa. Assò aiustat que si conforme la matèria de la supplicació apparexerà interésser de algú particular segons lo arbitre del jutge, sia lo dit particular citat y cridat particularment en la dita causa y proceyesca's en aquella ab aquell com és de rahó.

§ 8

*Stil de M.º Aril*¹¹⁹

Item és de ús y consuetut en Mallorca que los scrivans qui habitan y practican ab notaris reban y podan rebre y han acostumat, instruments y altres contractes, ex-

¹¹⁷ Cap. LXVIII. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 36-37.

¹¹⁸ Cap. LXIX. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 37.

¹¹⁹ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 125, estilo 17.

ceptat testaments y codicils, los quals havian de rebre los notaris ab los quals los dits scrivans habitavan, ab tal y emperò que lo tal scrivà haja jurat y sia subrogat del notari ab lo qual habita y sia ya conegut a n'el dit notari.

§ 9

*Phelip I en Aranguez, 13 martii 1622*¹²⁰

Llibre d'en Abelló fol. 219, Col. 3

Nós doncs, acceptada lur petició a dret y rahó conforme, volent com és just a las cosas ditas obviar, tinguérem per bé concedir las presens y destinar-las a vosaltres, ab tenor de las quals, de certa sciència y ab deliberatió del S. S. C. ab nós residint, a vosaltres dits notaris y altres de sobre anomenats y a quiscú de vosaltres presens y esdevenidors, diem y estretament manam, a pena de privatió de offici de notari y de dos-cents ducats en or dels béns dels contrafahents irremissiblement exigidors per nostron Procurador Real y a nostres cofres aplicadors, que vosaltres y quiscun de vosaltres siau y sian tinguts y obligats presentar a nostron Loctinent General, Regent la Cancelleria, Procurador Real, qui ara són y per temps seran, y axí mateix als doctors de nostra Real Audiència en dit Regne per nós instituïdora, totas y qualsevols requestas o supplications decentment ordenades sempre y quant sereu requirits o algú de vosaltres serà requirit, de tal manera que no se escús lo hu per lo altre sobre revocatió dels pretesos gravàmens y contrafactió de privilegis y de qualsevols pragmàticas fins ara concedits y publicadas y en lo esdevenidor concedidors y publicadoras, y particularment de las letras, et de tal presentatió degau levar acte y dar còpia autèntica a la part requirint, precehint còngrua satisfacció ne sens escussa, difugi o contradictió alguna perquè axí és nostra intenció, y per quiscú de vosaltres ésser observat manam inconcusament, manant etc.

§ 10

*Pere 3 en un privilegi dat en Çaragossa, a 4 setembre 1364*¹²¹

Libre d'en Senpere fol. 130 pag. 2; id a fins 2 fol. 142 in prim

En la humil petició a nós presentada per part dels síndichs de Mallorca havem vist se conté que, com se esdevé que los Jurats y prohòmens de dita ciutat o singulars d'ella contra vós dit portantveus de Governador per algunas rahons voler vos protestar, vós tant ab amanassas com terrors com altrement, als notaris, requirits llegir-vos y publicar-vos ditas protestacions, maltractau, per lo qual los notaris de dit regne temen devant vos legir ditas protestacions y llevar-ne acte públich com són obligats, lo que en dany dels dits prohòmens y preiudici y de la libertat y franquesa de dita ciutat se veu redundar. Per ço los dits síndichs nos han humilment supplicat que sobre assò nos dignàssem de remey oportú provehir-los, nós donchs, la dita supplicatió benignament atesa, vos diem y manam que sobre las protestacions contra vós per qualsevol rahó faedoras gardeu lo modo y forma que servir en semblants actes fins are s'és acostumat, permatent a qualsevols de dita Ciutat

¹²⁰ En realidad se trata de una disposición otorgada por Felipe II en Aranjuez el 13 de mayo de 1571.

¹²¹ Loc. cit.

y Regne fer protestacions ab aquells notaris que los dits protestans voldran elegir, pregant-vos efectuosament que obstacle e inhibició alguna no fassau als dits notaris de llegir y fer las protestacions susditas, com de dret y rahó sia lícit a quiscú contra vós y altres qualsevols oficials nostres dels gravàmens inferits o inferidors protestar.

§ 11

Ordinatio nova

Per quant per real privilegi dat per lo Rey en Pere 3 (a) y ab provisió de Rey don Phelip feta (b), està statuït que los qui obtenen real carta per ésser examinats y admesos a l'art y auctoritat de notari, no sien admesos si primer no subexen examen en poder del Veguer y en presència dels Jurats per quatre examinadors y són aprovats per aquells, y assò de alguns temps a esta part se és abusat. Per ço statuïm e ordenam que lo contengut en dits privilegi e provisió real sia inviolablement observat, de tal manera que lo qui no serà d'esta manera examinat e aprovat no pugua usar de art de notari a pena de fals, y als actes per aquell contra esta forma rebuts no sien tinguts per actes públichs, ni s'i done fe ni crèdit de scriptura pública.

(a) Dat en Barcelona, a 3 cal. de febrer 1445 ¹²²

(b) A n'el Bosc de Segovia al 1 de juny 1592 ¹²³

§ 12

*Ordinatio nova*¹²⁴

La mala literatura, los errors y mal orde tants que y ha en los processos, que las damés vegades és menester atinar per discretió lo que no.s pot llegir, compelleix a que en assò es prohibesca [sic] de competent remey. Per ço statuïm e ordenam que ningú sia admès per scrivà ni substitut de scrivà, sens ésser primer bé examinat per lo Regent ab dos scrivans vells a sach y sort extrets, los quals, prestat jurament, examinen la habilitat, bondat y lletras y lo bon scriure del qui vol ser admès, y si serà trobat hàbil sia aprovat, encarregant en assò las consièntias de dit Regent y examinadors. Statuint també que en la present ordinatió sian compresos los scrivans y substituïts de aquells qui vuy són.

TÍTOL XXVIII

DE METGES, APOT[EC]ARIS E CHIRURGIANS

§ 1

Attanent lo gran preiudici e dany irreparable que pot succehir y succeix cada dia, de la temeritat de molt ignorants que sens haver estudiat medicina, ni molts

¹²² Data en realidad de 30 de enero de 1345. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 130.

¹²³ ARM, Cod. 32, f. 8.

¹²⁴ Propuesta de *lege ferenda*.

voltas gramàtica, presumptuosament se posan a medicar, statuim e ordenam que de vuy en avant ninguna persona que no tenga grau de doctor en medecina en universitat aprovada, gos ni presumesca exercir officí de metge, sots pena de tres mesos de càrker per la primera vegada y la segona de desterro perpètuu, si ja donchs lo tal qui no és doctor no.s presentava al protomèdich, per a que ell y dos doctors en medecina per ell nomenadors lo examinassen y examinat lo tinguessen per àbil, que en tal cas, tenint fe de dit examen y licència de dit protomèdich, lo tal medicant no incidisca en ditas penas.

§ 2

*Ordinatio nova*¹²⁵

Perquè en major diligència los que estudian medecina procuran aprofitar en ella, tant per exercitar-la com per a mostrar-se en públich, statuim e ordenam que tots los doctors en medecina qui de vuy en avant vindran a la present Ciutat y Regne, antes de practicar en ella sian tinguts sustentar conclusions públicas de sa facultat en la sala de la Governació o en la dels magnífics Jurats, exceptats aquells que antes de venir al present regne après de ésser graduats hauran practicat per temps de sinch anys en altres terras, lo qual en est cas no sia tingut tenir conclusions sinó tantsolament fer fe de son privilegi al protomèdich.

§ 3

*Ordinatio nova*¹²⁶

Poch aprofitaria ésser los doctors en medecina savis e pràtics y aplicar ab las receptas medecinas convenientes, si aquellas de casa los apotecaris axian adulteradas o corrompudas. Statuim e ordenam que quiscun any lo protomèdich ab un apotecari pràtic, ab un dels magnífics Jurats si voldran assistir, hajan de regonèxer totas las botigas dels apotecaris y mirar las adrogas, aigues y altres coses de medecina, y examinar-ho tot, y tingan facultat de llansar las que.ls apparrà ésser dolentas o corrompudas, no obstant qualsevols privilegis a dits apotecaris o a llur collegi concedits, y lo mateix se fassa quiscun any en tota la Part Forana.

§ 4

*Ordinatio nova*¹²⁷

Per quant los chirurgians tindran més cuydado de aprofitar-se en l'art de chirurgia si saben que llur examen ha de ésser en públich, statuim e ordenam que los exàmens de chirurgians de vuy en avant se fassan en la sala y presència dels magnífics Jurats, com se fan los exàmens dels artillers y altres, puis és interès de la república tenir doctes chirurgians qui tractan de la salut de tots.

---

¹²⁵ Propuesta de *lege ferenda*.

¹²⁶ Propuesta de *lege ferenda*. Este capítulo se inspira en el cap. III de los otorgados por Felipe II en las Cortes de Monzón de 1585 (CYADC, II, VII, 1).

¹²⁷ Propuesta de *lege ferenda*.

§ 5

*Ordinatio nova*¹²⁸

Los molts y notables inconvenients que la experiència ha mostrat del tenir botiga las viudas dels cirurgians, ensenya que.s totalment necessari prohibir-ho perquè l'art y exercici de chirurgia no és tal que.s puga fiar de dona com lo exercici de las arts mecàniques a hont pot la muller posar la mà y coobrar ab son marit y apendre d'ell, lo que no és lícit y permès en la chirurgia. Per ço statuim e ordenam que ninguna viuda de chirurgia puga tenir botiga oberta de chirurgia si ja donchs no té en ella chirurgia, mestre examinat o que tingués fill qui fos hàbil y hagués practicat lo temps competent per examinar.

§ 6

*Ordinatio nova*¹²⁹

Com en la Part Forana sia molt necessari que los cirurgians sian hàbils y pràctics per no haver-hi en ella tanta còpia de doctors en medicina, és molt danyosa cosa lo que de alguns anys a esta part se ha introduït, que molts jovens en exir de carta de chirurgia sens practicar ixen de la ciutat y paren botiga en las vilas y llocs de la Part Forana, en molt gran dispendi de la salut dels habitants d'ella. Per ço statuim e ordenam que ningun jove chirurgia puga parar botiga /ni fer de cirurgia\ en ninguna vila ni lloch de la Part Forana, que no haja primer practicat sis anys després de haver cumplida la carta /y tinga aprobatió y licència dels sobreposats y pròmens del col·legi de cirurgians examinant-los ab mig salari y sens collatió\, sots pena de restar inàbil per executar lo dit art de chirurgia ni pendre examen de mestre en ella.

TÍTOL XXIX

DE MERCADERS Y CORREDORS DE ORELLA

§ 1

*Capítol 1*¹³⁰

Per ser aquest regne en temps pasat, consta ab molts privilegis antichs, port a hont la major part de las mercaderias y tràfech de Spanya arribaven, fonch lo Col·legi de la Mercaderia de Mallorca honrat ab molts privilegis, particularment per lo Rey en Pere ab son privilegi dat en Barcelona, a 5 de las idus de juliol any 1343, en lo *Llibre de Sen Pere*, fol. 27, que ningun mercader ni sos béns sian marcats, represaliats o emparats, y que molts privilegis y capítols fets en favor de la mercaderia per lo senyor Rey don Martí los sian inviolablement observats, com conste en lo *Llibre d'en Rosselló*, en c.^a 446 pag.1, y per lo bon govern del col·legi de aquells y per la auctoritat de son stament sta provahit que lo Governador e Lloctinent General vaja

¹²⁸ Propuesta de *lege ferenda*.

¹²⁹ Propuesta de *lege ferenda*.

¹³⁰ El privilegio de Pedro IV data en realidad de 24 de junio (octavo kalendas junii). El privilegio de Martín I es el dado en Barcelona el 23 de marzo de 1409 (ARM, *Llibre d'en Rosselló vell*, f. 446 y *Nou*, f. 413v). El privilegio de Alfonso V data de la fecha y se halla en el lugar citado.

a la casa dels Defenedors cada any a fer extractió de dos Deffenedors que aquell any són lo cap de dit collegi, y extractió també de Cònsols per aquell any, de dos sachs recòndits en una caixa de tres claus, una de las quals té lo Loctinent General y las altres cada un dels Deffenedors, qui corromputs lo vocable tenen aquest nom per ser com són cap del collegi y Defensors de la Mercaderia, com consta en lo privilegi dat per lo Rey don Alfons 4 en Castell Nou de Nàpols, a 20 de maig 1454, en *Libre d'en Sen Pere*, fol. 153.

§ 2

*Stil 28*¹³¹

Item que al dir del sol corredor de orella jurat, se stiga e do crèdit sobre las convencions que seran en los contractes que haurà entrevingut com a corredor.

TÍTOL XXX

DE MENESTRALS, TAVERNERS Y REVENEDORS

§ 1

*Ordinació nova*¹³²

Cosa certa és que la distinció dels officis mecànichs y l'orde entre ells és causa de molt gran ornament y quietut en la república y, per lo contrari, naxen molts grans confusió, debats y litigis del mesclar-se uns ab altres, y per ço és de dret que quiscú fassa de son offici. Per ço statuïm e ordenam que ningú fassa offici ni tinga botiga del que no sia examinat y fet mestre en ell.

§ 2

*Ordinació nova*¹³³

La gran multitud de tavernas y tendas de revenedors amostran de quant grans inconvenients són causa y que necessitan de reformatió, perquè a més de que molts holgaçans jóvens e hàbils per a treballar paren taverna y per poder guanyar acullen en sa casa a fills de familiars y altres hòmens de sas casas y habitacions de la matexa ciutat y loc, y ls regalan, ab total destructió de sa casa y molt mal exemple de tot lo món. Per ço statuïm e ordenam que lo número de las tavernas sia moderat en la present ciutat y reduït al que aparega convenient als magnífics Jurats, y que en aquelles sian posadas personas vellas o altres qui còmodament no pugan treballar per ser accidentats, y lo mateix sia guardat en los revenedors.

¹³¹ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 122, estilo 2.

¹³² Propuesta de *lege ferenda*.

¹³³ Propuesta de *lege ferenda*.

LIBRE SEGON**De las ordinations, statuts e stils de Mallorca****TÍTOL I****QUE NINGUNES CAUSAS SIEN TRETAS DE MALLORCA****§ 1** ¹³⁴

Sàpian tuit que nós en Jaume, per la gràtia de Déu Rey d'Aragó, de Mallorcas et de València e Compte de Barcelona e d'Urgell, Senyor de Monpeller, per nós e per los nostres, stablim e atorgam a vós tots pobladors e habitants de la ciutat e tota la illa de Mallorcas axí nostres com de rics hòmens, de bisbes, de prelats e de qualqueus[plàcia] òrdens e d'altres qualqueusplàcia senyories e als vostres e a llurs successors per tots temps, que per alguns plets criminals o civils no siats trets, ne siats tenguts de temetre procurador ne altre misatjé en algun lloch fora la illa de Mallorcas ne en altre manera respondre, mas responats e fassats compliment de dret en fre aquexa matexa illa, per vós o per procuradors o per missatjas vostres, als senyors als quals serets tenguts de respondre.

Stablim e atorgam a vós tots universes e sengles pobladors de la ciutat e de tota la illa del Regne de Mallorca axí com de rics hòmens, de bisbes, de prelats e de qualqueusplàcia òrdens e d'altre qualqueusplàcia senyoria e als vostres e a lurs successors per tots temps, que per alguns plets criminals o civils no siats trets ne siats tenguts de temetre procurador ne altre misatjé en algun lloch fora la illa de Mallorcas, ne en altre manera respondre, mas responats e fassats compliment de dret en fre aquexa matexa illa per vós o per procuradors o per missatjé vostres, als senyors als quals serets tenguts de respondre. Dada en València, set dies anats de juliol en l'any de Nostre Senyor 1249.

§ 2*Bulla Apostòlica*¹³⁵

Innoscent, Bisbe, servent dels servents de Déu, als amats fills los abbats y prior de la Real, de l'orde cisterciense, de la diòcesis de Mallorca, saluts y apostolical benedicció. Per los perills de la mar que per totas parts circuen la illa de Mallorca o per los ordinaris encontres de cossaris pagans, no poden, lo venerable frare nostre Bisbe e los amats fills clero, Cònsols, Jurats e Universitat de dita illa, venir a terra ferme, que segons se diu dista de dita illa 200 millas, sens grave dispendi. Com donchs, segons havem entès, molts aquells procuran fer citar molts voltas a llocs remots y ells per los dits impediments o renuntiar als plets o fer ab sos contraris molts preiudicials con-

¹³⁴ El texto recoge los privilegios otorgados por Jaime I los días de 5 y 7 de julio de 1249. Ambos privilegios son idénticos. Las diferencias que se aprecian entre ambos textos en la versión de la Recopilación se deben a un error del copista. El primero de ellos fue otorgado junto con otras disposiciones, por ello, al haberse seleccionado el primer capítulo del privilegio se omite la fecha. El segundo documento dispone exclusivamente lo recogido en el texto. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 4 (a) y 4v (b).

¹³⁵ Bula del Papa Inocencio IV de 30 de abril de 1250. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 8.

còrdias, nós a contemplatió del caríssim en Christo fill nostre illustre Rey de Aragó, qui ab favor de la Santíssima Trinitat la dita isla ha treta de poder de pagans, y per dits Bisbe, clero, Jurats e Universitat, la gràtia apostolical per expressas lletres ha implorat, volent ab amor paternal en esta part obviar als danys de aquells, nos ha aparagut concedir-los que per lletres apostòlicas o delegats de la Sede Apostòlica, que de dita illa y d'est privilegi plena y expressa mentiό no faran, fora la dita illa, per los béns que en ella tenen, ells o algú d'ells no puga de vuy en avant ésser convingut, abassò que stigan aparellats firmar de dret en dita illa davant jutge competent als que d'ells se querelaran. Per tant a vostre discretiό per aquest apostòlic rescripte manam aquells no permetau sobre estas cosas contra.l tenor d'esta nostra concessiό per alguns indebitament ésser molestats, als molestadors per censura eclesiàstica tota apellatiό postposada refrenareu, y si los dos a la executiό d'estas cosas entrevenir no poreu lo un de vosaltres a solas ho execute. Dat en Liό, lo die antes de las kalendas de maig, de nostre pontificat any set.

§ 3

*Ordinaciό nova*¹³⁶

Per los reals privilegis e franquesas de sobre mencionats no se ha entès, hi.u ha mostrat axí la experiència, haver-se de llevar lo recors e supplicatiό a Sa Magestad y son S. S. R. C. de Aragó, sinó sols que causas de Mallorca no poden ésser comesas en altre regne, encara que ab particulars commissions y en consideratiό dels inconvenients en los precedents capítols mencionats dels perills de la mar o encontres de inimichs cossaris, sta la facultat de recorre al Supremo modificada a causas que excedescan summa o valor de tres mília lliures moneda de Mallorca, com ho diu la Real Pramàtiga de la Real Audiència, capítol 12.

§ 4

*Pere 3 en lo privilegi dat en Perpinyà, al primer de setembre 1345*¹³⁷

Libre Rosselló nou, fol. 168

Los síndichs de dita Ciutat y Regne de Mallorca nos han supplicat que com en dita Ciutat y Regne tingan una franquesa y llibertat que per qüestions algunas o causas tant civils com criminals no pugan ésser tretas de la illa de Mallorca, ni al-trement fora d'ella tingan obligatiό de respondre, ans bé a qualsevols querelants tingan obligatiό star a dret dins dita illa, nos dignàssem fer observar dita franquesa. Per ço a dita supplicatiό inclinats, manam que dita franquesa sia observada y per ningú sia contrafet ni attentat lo contrari.

¹³⁶ La limitaciό de la apelaciό al Consejo Supremo de Aragón a las causas que excediesen la cuantía de 3.000 £ se estableciό en la pragmática de erecciό de la Real Audiencia de 1571 (MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 165).

¹³⁷ ARM, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 216 y *Nou*, f. 167v.

TÍTOL II

QUE CADA CAUSA SIA TRACTADA DEVANT SON ORDINARI

§ 1

*Pere 3 en lo privilegi dat en Barcelona, a 23 noembre 1367,
refereix y confirma la franquesa següent*¹³⁸

Que lo Lloctinent ne son assessor ne algun jutge de son costat no pusan per auctoritat de llur ofici a si apropiari nengunas supplications ne fer conexensa de aquellas, ne encara no pusan de las ditas supplications fer commissió o commissions algunas, ans degan aquellas remetre a la cort del senyor Rey, ço és, al Balle o al Veguer o a llurs lloctinents o a aquells a qui pertanyarà la conaxensa, com a ninguna persona, salvat la persona del senyor Rey, no puga determinar lo fet de las corts.

§ 2

*Juan 2 en lo privilegi a 14 de maig 1463*¹³⁹

Per quant qualsevol que.s contenta no axir dels límits de sa jurisdicció, millor y més perfeta y expeditament decideix las causas a ell tocants, statuim e ordenam y a dita Universitat en virtut de privilegi y durant lo beneplàcit de la real dignitat concedim, que de vuy en avant ni lo Lloctinent General nostre en dit Regne ni qualsevol president ordinari, de las primeras instàncies de las causas civils al Balle y Veguer y a altres oficials ordinaris tocants, puga conèixer ni judicar si no és per via de prorogació que las parts hajan feta expressament y en scrits, accepte las causas menors de sinquant liures mallorquinas en las quals basta lo tàcit consentiment de las parts per a prerogar, y lo mateix sia servat en las causas de segona instància quant aquella toca al ordinari, volent y expressament manant que en los casos d'estas prorogacions no.s fassa preiudici algú a las scrivànies, ans bé lo scrivà de aquella cort a hont tocaria la causa si no.y hagués hagut prorogació, reba los actitats y prenga los emoluments de la causa.

§ 3

*Don Arnau de Aril, Governador y Capità General, ab la
recopilació dels stils féu als 29 de juliol 1344.*

*Stil 15*¹⁴⁰

Si algun forense se serà obligat a la cort del Balle o Veguer de Fora o en la cort del Governador, encara que no.s sia sotmès a n'aquell for y no haja renuntiat al seu propi, si és trobat en la ciutat pot ésser convingut en la cort a hont s'és obligat, y si se és obligat a despeses y gastos se poden traure lletres requisitòries de la cort a hont s'és obligat dirigidas al balle de l'obligat, manant li fassa executió per los gastos.

¹³⁸ ARM, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 244v y *Nou*, f. 194; *Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 140.

¹³⁹ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 178v.

¹⁴⁰ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 125, estilo 18.

§ 4

Lo mateix en dit lloch
*Stil 19*¹⁴¹

Qualsevol forens qui de qualsevol contracte ha firmat en la Ciutat de Mallorca pot ser a instàntia de son creditor emparat en ella, y també convingut en la cort del Balle, sols lo contracte sia fet en la Ciutat.

TÍTOL III

DE EVOCATIONS DE CAUSAS E QUINAS CAUSAS NO.S PODEN EVOCAR

§ 1

*Ordinació nova de la Real Audiència*¹⁴²

A la Real Audiència se poran evocar las causas comensadas en qualsevol tribunal o cort o no comensades encara en algun tribunal o cort de quantitat de cent lliuras barcelonesas, que són de Mallorca 133 £ 6 s 8, o de major quantitat, ab qualitat de pobresa, viduitat o pupillaritat del qui supplicarà la evocació.

També se poden evocar causas de universitats perquè en ellas hi ha víduas y pubils pobres y religiosos y monastirs per la notòria paupertat. Per las universitats y monastirs no és menester donar informació alguna, y per los particulars qui ab qualitat de pobresa supplicaran sian evocades las causas, se ha de donar informació de la dita pobresa, y per tots se ha de donar informació del valor de la causa quant no continga la demanda quantitat certa.

Poden se evocar també las causas menors de las ditas cent liures per qualitat de renunciació de propri for y submissió de altre, axí causas de censals com de altres obligacions en las quals sien ditas clàusulas per la evocació de las quals no és menester qualitat.

Las causas emperò de censals per lo que són de prompte executió no poran evocar-se per lo debitor censalista ab qualsevol qualitat.

Y també se poden evocar causas a la Real Audiència encara que no tenguin quantitat si se tractarà de *viribus aut interpretatione regionum privilegiorum* sens ser necessària qualitat alguna perquè ho és ja tractant de *viribus aut interpretatione regionum privilegiorum*. *Et etiam* quant se pretenderà del Consolat contrafactió de capítols, de aquesta manera emperò, que prenent-se la contrafactió de capítols per sentència donada per los Cònsols, aquella se haja de deduir per lo jutge de apells, per via de appellació, la qual pot conèixer de qualsevol manera de justícia que.s pretenga, y no.s puga de dits Cònsols haver-se recurs a la Audiència Real per dita contrafactió. Si emperò se petrendrà que lo jutge de apells haurà contrafet a

¹⁴¹ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 125-126.

¹⁴² No es una *ordinació nova* sino una refundició de diferentes pasajes de las *Noves ordinacions, stils y pràctica de la Real Audiència* ordenadas por el Regente de la Cancillería Bernat Joan Poll, y publicadas mediante *crida* o pregón público el 6 de octubre de 1576 por mandato de don Miquel de Moncada, Lugarteniente y Capitán General del Reino de Mallorca (Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 181-209. El texto citado en pp. 181, 186 y 188).

capítols, o confirmant la sentència dels Cònsols se pretendrà que tots hauran contrafet a capítols, en tal cas se puga evocar la causa a la Real Audiència ab las qualitats y motius sobre dits; axí emperò que prestada cautió en lo Consolat per la part que haurà obtinguda sentència en favor, se puga fer executió en dit Consolat de dita sentència, no obstant la evocació de dita causa a la Real Audiència a hont se haja de tractar molt sumàriament sens admetre novas provas sinó *ex eisdem actis*.

També se poden evocar a la Real Audiència las causas encara que menors de cent liures que seran contra magnats, dient en la supplicació lo *pretextu quia agit contra magnatem* y se decretarà *eo pretextu quo supplicatur. Et intelliguntur quantum ad hanc qualitatem magnates duces, marchiones, comites, vicecomites*.

Y també se poran evocar quant sia contenció de jurisdicció entre alguns senyors que la tingan en lo Regne so pretextu *quia est contentio jurisdictionis et omnes jurisdictiones emanant a domino rege*, y ab exa qualitat se evocaran puis emperò no sia interès del fisch patrimonial, perquè aleshores se hauria de tractar en lo tribunal de la Procuració Real.

§ 2

*Ordinatio nova*¹⁴³

Los litigans qui no entenen tenir justa causa sercan sempre difugis perquè no se arrib a la difinitió, y moltes voltas estant la causa a punt de sentència, instruït y conclús lo procés, per impedir de que lo jutge ordinari fassa declaració procuran evocar la causa, confiant que ab la multitud de negocis que pegen en la Real Audiència se dilatarà per llarch temps. Statuïm e ordenam que de aquí en avant passats los temps probatori e instrucció, stant lo procés conclús, no puga ésser evocada la causa ab ningun pretextu a la Real Audiència, y si de fet se evoca puga lo ordinari, no obstant dita evocació, publicar la sentència com si no fos evocada.

Axí mateix statuïm e ordenam que ningun tercer oposant puga evocar causa que las parts principals aportan en corts inferiors, puis a ellas toca evocar o no evocar, advertint que quant se evoca causa ab pretextu de pupilaritat, viduitat o pobresa la pod evocar lo qui té dita qualitat y no lo contrari.

§ 3

*Ordinatio nova*¹⁴⁴

Perque las causas de la Universitat d'est Regne tingan breu expeditió, com sian tant privilegiadas y no pugan ésser detingudas per evocació, de ser de sa naturalesa inevocables, declaram e ordenam que las causas tocants als Mostesaphs, Execudor y Clavaris no puguen ab pretextu algú ésser evocades a la Real Audiència en primera ni en segona instàntia, com per reals privilegis stiga statuït que en las primeras instàntias dits Mostesaph, Clavari y Execudor sien jutges, y en la segona sian los matexos ab interventió emperò dels magnífichs Jurats del present Regne, finint-se la cognició de ditas causas en la segona instàntia.

¹⁴³ Propuesta de *lege ferenda*.

¹⁴⁴ Propuesta de *lege ferenda*.

§ 4

*Ordinatio nova*¹⁴⁵

Com per ordinations antigues stiga statuït que las causas de primeras appellacions dels ordinaris de la Part Forana se introduescan en la cort del Balle de la present Ciutat y no en la Audiència o juy del Loctinent General, y de poch temps ensà se haja introduït que ditas appellacions de sentèntias y provisions de balles forenses, dexant lo medi de la cort del balle de la present ciutat, las cometen a la Real Audiència en gran preiudici de totas las corts inferiors. Per ço statuïm e ordenam que de vuy en avant cada appellatió dels oficials e ordinaris forenses se introduesca en la cort del Balle de la Ciutat o en aquella cort a hont specta la conaxensa de dita causa, y lo mateix sia observat en las appellacions de sentèntias dadas en corts de magnats qui tenen segonas instàntias, en lo qual cas ditas appellacions se deuen tractar per jutge delegat com fins vuy se és acostumat.

TÍTOL IV

DE CITATIÓ, LLETRES CITATÒRIES E INHIBITÒRIES

§ 1

*Ordinatio nova*¹⁴⁶

Per quant lo primer acte del judici és la citatió, la qual en las causas en escrits fins vuy se és feta als habitants de la ciutat ab intima y als que estan fora d'ella ab lletres citatòries, statuïm e ordenam que las ditas lletres se fassen en la forma que fins vuy se ha guardat, ço és las de la Real Audiència en llatí, ab firmes del Regent la Cancelleria o en son cas del antiquior y relador, y sota escrita del scrivà de la causa, y las de las altres corts firmadas de l'assessor o jutge y sota escritas del scrivà.

§ 2

*Ordinatio nova treta de Catalunya*¹⁴⁷

Los que recorren a la Real Audiència o a altres corts superiors a la sua, procuren sempre inhibitòries, més per a detenir las justas executions que contra d'ells se inten que per creure tenir justa causa de proseguir la appellatió, de hont naxen molt grans gastos y preiudici, statuïm e ordenam que de aquí al devant en las lletres inhibitòries sian posadas tres clàusulas, la una *dum modo constet partem prius esse citatam*, l'altra *dum causam tamen per sententiam in rehi iudicatam transactam finita non fuerit*, y la tercera *dum modo non impediatur ex.º censualem vel causa als non sit privilegiata*.

---

¹⁴⁵ Propuesta de *lege ferenda*.

¹⁴⁶ Propuesta de *lege ferenda*.

¹⁴⁷ Propuesta de *lege ferenda*. Refunde lo dispuesto por Fernando II en el capítulo XII de los otorgados en las segundas cortes de Barcelona de 1493 (CYADC, III, IX, 2) y Felipe I (II) como lugarteniente general de Carlos I en el capítulo XXIII de las cortes de Monzón de 1547 (CYADC, III, IX 4).

§ 3

*Ordinació nova treta de constitució de Catalunya*¹⁴⁸

Statuim y ordenam que quant se presentaran lletres citatòries e inhibitòries de la Real Audiència als oficials inferiors y a la part que serà citada, los notaris qui testificaran los actes de tals citations e inhibicions, ultra los actes que continuaran en lo dors de las lletres se haja de retenir envers si nota dels dits actes de citació e inhibició, a fi que la part citada pugua haver aquells autèntichs si ls voldrà per a portar devant lo superior.

§ 4

*Ordinació nova treta de constitució de Catalunya*¹⁴⁹

Axí mateix statuim e ordenam que si durant lo plet moriran alguns dels litigans o procuradors de aquells, se haja, ab supplicació en scrits, a demanar que sia citada la persona que serà llegítima per a continuar la causa, e lo jutge haja de provehir-ho en scrits, e axí la supplicació e provisió, lletres citatòries y executió d'ellas, se inseren en lo procés principal com a part substantial de aquell.

TÍTOL V

DE SUSPITAS E RECUSATIONS DE JUTGE E ALTRES EXCEPTIONS

§ 1

*Pelay Uniz en las ordinations fetas per los Jurats decretadas y publicadas a 20 de dezembre 1413*¹⁵⁰

Item si algú voldrà algun jutge ordinari o son assessor recusar, sia tingut y dega dins la dilació de deu dias, causas llegítimas en forma de dret oposar, y mitjansant jurament adverar que aquellas malitiosament no oposa, ni per difugi, ans bé creu aquellas ésser vertaderas, provables y legítimas, las quals dins tres dies peremptoris provar sia obligat devant lo Lloctinent. Las quals recusacions no provades, o declarat aquellas no tenir lloch, lo tal recusant sia hagut per condemnat en totas despesas que la part altre haurà hagut a fer, per las quals se fassa executió encontinent y.s pas avant en la causa. E si serà declarat tenir lloch las ditas recusacions statuim que en lloch del jutge recusat altre no suspecte sia donat y no adiunt.

§ 2

*Don Miquel de Moncada en la erectió de la Real Audiència*¹⁵¹

Si lo citat tindrà algunas causas de suspita del relador a qui serà comesa la causa, haja de proposar aquellas ab supplicació dins tres dies proxime aprés que li serà

¹⁴⁸ Propuesta de *lege ferenda*. Capítulo 23 de los otorgados por Carlos I en las cortes de Monzón de 1542 (CYADC, III, IX, 3).

¹⁴⁹ Capítulo 59 de los otorgados por Felipe I (II) en las cortes de Monzón de 1585 (CYADC, III, IX, 6).

¹⁵⁰ Cap. VII. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 6-7.

¹⁵¹ MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 188.

presentada la dita citatió o li serà feta la intima del primer *respondendum ad tertiam*. Y si aquelles parexeran lilegítimas a la Real Audiència, ço és que provadas militassen, en lo mateix dia que.s donarà la supplicatió se intimarà a la part altre, la qual haja de respondre, si voldrà, a ditas suspitas dins dos dias. Y havent respost o dexat de respondre passats los dits dos dias, còrrega terme a las [parts] de dir, provar, allegar lo que voldran sobre ditas suspitas de tres dies útils precisos, sens poder-los ne donar més. Y passats los dits tres dies, dins sis dies immediatament següents lo Regent la Cancelleria ab los altres doctors del Real Consell, remogut lo doctor que és a la part suspecte, hajan de declarar en ditas suspitas conforme a reglas de dret, declarant sumàriament sens altre orde judiciari.

§ 3

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁵²

E si esdevindrà després de anomenat lo jutge delegat, recusar-lo o dar-lo per suspitós, sia servada la forma de las recusacions dels jutges ordinaris.

§ 4

*Ferrando 2 en las Corts de 1483, Cap. 9*¹⁵³

Statuim e ordenam que quant seran recusats alguns del Real Consell per suspitosos, sian las causas de suspitas hagudas per justas totas aquellas que los Drets Comuns admeten per justas, e per virtut de aquellas se hajan a declarar e repellar aquells per suspitosos.

§ 5

*Ordinació de la Real Audiència*¹⁵⁴

Si las suspitas se voldran proposar contra doctor de la Audiència que no sia relador de la causa se han de proposar dins tres dies contínuos aprés que las causas de suspitas seran exidas o vindran a notítia del qui las oposarà, lo que haja de jurar lo qui las voldrà proposar a Nostre Senyor Déu y als seus sancts quatre Evangelis en poder del magnífich Regent prestat dit jurament en la decretatió, y en tot se serve lo [que] és estat dit en las suspitas del relador. Y si lo qui haurà proposat ditas suspitas subcumbirà en ellas o per no haver-les proposades legítimas [no] seran admesas, pagarà 25 £ s per pena, aplicadoras la mitat als còfrens reals y la altre mitat per los aliments dels pobres encarcerats, conforme a la Pragmàtica Real.

¹⁵² Cap. XXXI (in fine). MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 14.

¹⁵³ Propuesta de *lege ferenda*. Capítol 9 de los otorgados por Fernando II en la cortes de Monzón de 1510 (CYADC, III, III, 3).

¹⁵⁴ Se corresponde con el Cap. X de la Pragmática de Felipe II de 11 de mayo de 1571 por la que se crea la Real Audiencia (ARM, LR 90, ff. 26-33v).

§ 6

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁵⁵

Dins los quals deu dies lo reo tinga obligació de oposar totas y qualsevols exceptions dilatòrias que tinga, y pasat dit termini no sia admès a oposar-las si ja donchs no advera mitgentsant evangèlich jurament, que la exceptió que oposa és exida de nou o li ha vinguda a sa notítia. Y per a provar ditas exceptions se dóna un termini peremptori a arbitre del jutge segons la qualitat de las exceptions, dins lo qual termini sia tingut si té suspitas contra al jutge donar-las, y passat dit termini no sia oït en ellas, ab assò emperò que si dins lo termini de provar las exceptions dilatòrias se proposa recusatió de jutge, fins sia declarat sobre al punt de las suspitas o recusatió stiga sobresegut lo termini de provar las exceptions dilatòrias.

§ 7

*Ordinació de la Real Audiència*¹⁵⁶

Si lo reo tindrà exceptions impediènts lo ingrés de la causa, las haja de proposar dins sis dies y precissos, los quals corren des del dia de la intima sens ministeri del jutge ni fer altre provisió, y encara que la intima diga *ad respondendum ad tertium* té los dits sis dies per oposar ditas exceptions.

Y si.s proposaran exceptions *ad impediendum litis ingressum*, tindran las parts per provar per tot gènere de provas, ço és, per testimonis, actes, o altres qualsevols scriptures, y dir y allegar sobre ellas, deu dies, a bé que aquellas se podran prorogar ex causa a sis dies si apareixerà al jutge, y no més, ni per *restitutio in integrum*, ni per altre causa.

TÍTOL VI

DE LIBELL, CIRCUNDUCTIÓ, CONTESTATIÓ DE LITE Y RECONVENTIÓ

§ 1

*Huc de Anglasola en la Pragmàtica publicada a 31 de juliol 1398*¹⁵⁷

Item com sovint esdevenga que per inaptitut de demanda molts processos se anullan, la qual cosa majorment a personas pobres dóna matèria y causa de dexar perdre sos drets, per ço statuim e ordenam que per alguna impertinència o inaptitut de llibell o demanda puis que clarament aparega de la intentió de l'agent per la demanda o llibell, o encara per lo procés, lo jutge procehesca en dar e pronuntiar la sentència en la dita causa, e lo procés e la sentència que sobre la dita demanda e llibell seran fets e dada, no.s puga per la dita rahó anullar e revocar o dir *nulla ipso jure*.

¹⁵⁵ Cap. VI. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 6.

¹⁵⁶ De la Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 190.

¹⁵⁷ Cap. XXII de la Pragmática sobre abreviación de pleitos de 1398 (ARM, *Llibre de n'Abelló*, ff. 41-52).

§ 2

*Joan 2 en lo privilegi dat en Çaragossa, a 14 de maig 1463*¹⁵⁸

Statuim, sancim e ordenam, y en dit Regne volem de assí en havant sia observat, que en senglas causas e plets, no solament la principal e en primer lloch donada petició, però encara tot lo procés, sia hagut per llibell y demanda.

§ 3

*Ordinació de la Real Audiència*¹⁵⁹

Quant no se proposan sospitas o, proposadas, se haurà fet provisió sobre d'elles, lo actor haia de donar la demanda certa de per si o per relatió a actes, passat lo termini de la citació, dins tres dies. Y si dins tres dies no donarà la dita demanda, la citació serà haguda per circumducta y, demanant-ho la part convinguda, se provehirà així condemna[n]t al actor en despesas, y no podrà proseguir la causa sens altre citació.

§ 4

*Ordinació de la Real Audiència*¹⁶⁰

Si no serà oposada excepció *ad impediendum litis ingressum* o, oposada, se haurà fet ja provisió sobre ella, y aquella serà pasada en cosa iudicada, si lo reo voldrà reconvenir al actor haja de posar la reconventió dins tres dies.

§ 5

*Lo mateix*¹⁶¹

La primera resposta que farà lo reo après de haver-se declarat en las exceptions dilatòrias o no oposant-las, sia haguda per contestació de litte, y no responent lo reo dins lo termini, sia també haguda la lite per contestada.

§ 6

*Ordinació nova*¹⁶²

Per quant és cosa molt pesada que per un tan poch descuit de dexar lo actor de presentar /la demanda\ suporta condemnatió de despesas, statuim e ordenam que en cas de circumductió sie levada la condemnatió de despesas y sia la pena sola de tornar a citar a la part, si ja doncs la part citada no hagués fet algun gasto per rahó de dita citació, lo qual haja de pagar lo actor.

¹⁵⁸ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 178.

¹⁵⁹ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 190.

¹⁶⁰ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576.. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 196.

¹⁶¹ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 196.

¹⁶² Propuesta de *lege ferenda*.

TÍTOL VII

DE ARTICLES PREINTERROGATORIS E DILATIONS

§ 1

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁶³

Los articles e positions sian fets per una part y altre en nostre vulgar parlar e language mallorquí, y quant lo actor o lo reo presentaran articles, encontinent sian tinguts adverar-los ab jurament, encara que sia absent la part. Altrement, no fent-se esta adveratió, no sian los articles haguts per presentats. Y per esta adveratió no prenga lo scrivà salari algú.

§ 2

*Don Miquel de Moncada en la erectió de la Real Audiència*¹⁶⁴

Lo actor haja de articular y provar en una o molts articulations dins dos mesos o manco, conforme a la qualitat de la causa, segons apparrà al jutge, lo qual porà acursar lo dit temps de dos mesos, no emperò prorrogar-los per via de remey ordinari, los quals dos mesos córregan al actor *ipso facto et jure* precissament y peremptòrie sens ministeri de jutge, si no és que lo actor al principi donats sos articles vulla demanar ab scédula que li sia donada dilatió per a provar-los, que en tal cas lo jutge la provehesca.

Y lo reo haurà de articular y provar dins los matexos dos mesos, y si voldrà més temps puyos los demane dins dos mesos se li porà concedir un mes, y en aquest cas porà lo actor també articular y provar, lo que no poria fer si per lo reo no fos demanada dita dilatió, y si serà demanat per alguna de las parts que la altre responga als articles per *verbum credit vel non crédito* se provehirà, y si per la primera provisió no voldrà respondre se demane y proveiesca que responga en pena de deu liures y aquella se execute llevada la pena de confés sinó en renitència, augmentant la pena pecuniària y executant-la al renitent.

§ 3

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁶⁵

Quant posats los articles se demanen respostes personals, fetas ditas respostas personals corre lo temps probatori.

§ 4

*Ordinació nova*¹⁶⁶

Per quant molts cavillossos per a desebre a son adversari fan articles captiossos y ab dos sentits, lo un dels quals pot ser vertader y lo altre fals, y demanen respostas

¹⁶³ Cap. IX. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 7.

¹⁶⁴ MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 196.

¹⁶⁵ No consta entre las *Ordinacions* de Pelay Uniz en los diversos manuscritos consultados.

¹⁶⁶ Propuesta de *lege ferenda*.

personals y que sian prestades simplement per *verbum credit vel non credit*, y si lo qui presta las respostas, trobant-se embarassat, per dir la veritat divideix lo sentit donant a cada un sa resposta, fan grans altercats y dilatan lo plet dient que las respostas personals no stan prestadas en la forma deguda, statuim e ordenam que de assí al devant sian tengudas per simples las respostas personals que.s prestaran per *verbum credit vel non credit, ut ponitur ignorat remittit se actis*, y qualsevols altres paraulas que lo respondent vulla posar per effecte de deduir los sentits captiossos de l'article a què respon.

§ 5

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁶⁷

Si alguna de las parts voldrà demanar dilatió ultra marina, haja de demanar aquesta dins la primera dilatió, que és de deu dies, servada la forma de la ordinació.

§ 6

*Ordinació de Berenguer Uniz*¹⁶⁸

E si serà menester a qualsevol de las parts dilatió per a provar ultra marina, aquella pugua haver a bon arbitre del seu ordinari, prestat emperò sagrament que no.u fa per malítia, vanement o per dilatió, prestada seguretat de pagar dos sous per liura si no provaven se intentió o defensió, remetent el dit qualsevol official e a son consell si en la fi de la causa conexeran la dita dilatió ésser estada demanada calumniosament o vana que pugan condemnar la part qui aquella haurà impetrada als dits dos sous per lliura, o en assò que.ls serà vist fahedor.

§ 7

*Ordinació de Don Miquel de Moncada*¹⁶⁹

E si las parts o alguna de aquellas volrà demanar dilatió ultra marina seguiran las ordinations de la terra, declarant emperò que la haja a demanar dins deu dias aprés que li comensen a córrer dos mesos per a provar, servant en lo més avant las ditas ordinations.

Són las dilations ultra marinas per a Menorca [e] Ivisa trenta dias, per a Barcelona e València dos mesos, per a Castella, Granada, Portugal, França, Cerdenya e Còrcega quatre mesos, per a Itàlia, Flandes, Ingalaterra, Alexandria, Çipre e altres parts vuit mesos.

§ 8

*Ordinació de Don Miquel de Moncada*¹⁷⁰

E si donats los articles per la una part l'altre voldrà donar interrogatoris córregan tres dies per a donar-los des del dia que seran intimats los articles, y pasats

¹⁶⁷ Cap. XV. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 9. Los autores dan una nueva redacción al texto, señalando expresamente que el plazo es de 10 días.

¹⁶⁸ Ord. IV. MOLL, A., *Ordinacions*, p. 47.

¹⁶⁹ El primer párrafo procede de la Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. (MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 198). Los términos de las dilaciones en ARM, Cod. XXII, f. 146v.

¹⁷⁰ MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 198.

aquells no sian admesos dits interrogatoris. En los quals interrogat[or]is no stiga contengut lo que las parts entenen articular per prova de sa intentió, com assò se haja de fer per articles e positions, y los interrogatoris sols se han de donar per la part perquè sobre ells sian interrogats los testimonis de la part altre.

§ 9

*Ordinació del mateix*¹⁷¹

Publicats los testimonis, axí lo actor com lo reo hajan dilatió de quinse dies per objectar aquells y provar objetas, y abonar y corroborar y defendre sos testimonis, los quals també córreguen *ipso iure et facto*, sens ministeri de jutge ni sens demanar la una part a l'altre assignatió alguna. Passats los quals quinse dies los testimonis dels objectes, abonos o corroboracions sian agudas *ipso facto* per publicats sens ningun altre provisió, e demanant-los-ne les parts còpia se'ls ne donarà.

TÍTOL VIII

DE EXHIBITIÓ DE ACTES Y TEMPS INSTRUCTORI

§ 1

*Don Miquel de Moncada en la erectió de la Real Audiència*¹⁷²

Passats tots los terminis sobredits, correran a la parts quinse dies *ipso iure et facto*, sens ministeri algú de jutge, per instruir y formar totalment lo procés ab actes y instruments y de tota altre manera en fet y en dret, exceptat que no poran rebre testimonis.

§ 2

*Phelip en la cort de l'any 1585, Cap. 60*¹⁷³

Statuim y ordenam ab loatió y approbatió de la present cort que ninguna producta general de actes e instruments o processos sia admesa, ans haja de ser special e individua molt clara y certa, y si serà produït algun procés, lo que'l produirà sia obligat a designar la part del procés que voldrà produir y lo effecta per lo qual exhibeix, perquè la part contra qui serà feta dita producta dels actes o part de procés, y lo jutge qui ha de mirar aquells, sia cert de la intentió o causa per quin effecte aquells ha produït, y no sia obligat lo jutge a mirar sinó allò sols que [de] dit procés serà designat. E si per ventura serà trobat que hajan designat alguna part de procés ab impertinència, lo advocat qui dita producta y designatió en tot o en part impertinent haurà feta o aconsellada, sia punit en pena de deu ducats applicadors a la part contra qui serà feta la tal productió; e si no farà dita special designatió no sia admesa la producta.

¹⁷¹ MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 198-199.

¹⁷² MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 199.

¹⁷³ Capítulo 60 de los otorgados por Felipe I (II) en las cortes de Monzón de 1585 (CYADC, III, XVII, 1). No estaba vigente en Mallorca.

§ 3

*Ordinatio nova*¹⁷⁴

Per ço que molt sovint se veu que stant los processos conclusos passats ja los temps probatoris e instructoris, la part qui no vol la expeditió de la causa fa scèdulas de productes sens produir cosa alguna sols per descloure lo procés, y ab assò passa molt llarch temps ab gran preiudici y desatempto de la part. Per ço statuim y ordenam que las scèdulas de productas quant se donaran al escrivà se li donen los productes y no donant-se-li producta, la scèdula sia haguda per no presentada y lo procés resta del mateix modo que estava immediatament antes de la presentatió de semblant scèdula, encara que aquella fos per error intimada a la part.

TÍTOL IX

DE ESTIMATIONS Y VISURAS

§ 1

*Ordinatio nova*¹⁷⁵

Encara que sia necessari moltas vegades haver-se de fer estimatió de alguns predios, però com los reladors e jutges per molt que sian savis en dret no.s presumexen ser més pràtics y eserts en valor y stim de terras e casas que molts altres seculars qui per son art, erbitre o experiència stan versats y conexen la qualitat dels immobles, statuim y ordenam, per rellevar a las parts de gastos e al relador e jutges de treball, que de vuy en avant ningun jutge e relador sia alet stimador terçer, ans bé las parts convengan entre si de tercer y, no concordant, lo alegesca lo jutge o relador de la causa.

§ 2

*Ordinatio nova*¹⁷⁶

Per avitar los excesus gastos que fins vuy se an acostumats fer en las visuras que se offerexen, en las quals no.s pot executar [sens] la presència del relador o jutge qui ha de pendre occular inspectió de la matexa cosa, statuim e ordenam que de vuy en avant las parts no degan ni puguen donar menjar als reladors e jutges ni a les persones e ministres qui van ab ellas, ni sivada per las cavalcaduras, ni los dits reladors e jutges pujan en lo temps de la visura ni pròximement a ella ans y després pendra cosa alguna directa o indirectament de las parts ni de altre per ells, ni per via de present o regalo, sinó tantsolament lurs dietas, y ultra d'ellas cent sous cada dia dels quals hajan de fer lo gasto del menjar e beure llur, de sos criats e ministres e altres que a contemplatió sua sian vinguts a la visura, y que esta ordinatió sian tinguts expressament jurar tots los jutges e reladors en lo introit de son offici.

---

¹⁷⁴ Propuesta de *lege ferenda*.

¹⁷⁵ Propuesta de *lege ferenda*.

¹⁷⁶ Propuesta de *lege ferenda*.

TÍTOL X

DE LA FORMA EN QUE HA DE ESTAR LO PROCÉS

§ 1

*Nova ordinatió de constitució 2, títol de productes*¹⁷⁷

Per major facilitat y descans del jutge y advocats y també de las parts, y que ab major brevedat se puguen ben mirar los processos y despedir las causas, statuïm e ordenam que tots los actes produïts per lo actor, encara que sian per diversos temps, se posen consecutivament apart y no stigan mixturats en lo procés iudiciari, y lo matex se fassa dels actes del reo, perquè axí se entendran millor los drets de las parts, sols los poders dels procuradors se hajan de insertar dins lo procés per sustantiar aquell.

§ 2

*Ordinació nova*¹⁷⁸

Proseguint lo matex orde en las plicas dels testimonis que se ha donat en las plicas dels productes, statuïm y ordenam que, après dels productes posats en la forma ja dita, stigan també fora del procés judiciari las plicas dels testimonis de l'actor, y après las plicas dels testimonis del reo. Y per quant en la recepció dels testimonis hi sol haver en los processos molt gran confusió quant la part que ls ha ministrats ha fetas diverses positions hi ls fa interrogar juntament sobre totes, statuïm també e ordenam que quant las parts o una d'ellas haurà fet duas o més positions y ministrará testimonis sobre ellas, aquells se reben separadament sobre cada posició, de tal manera que en la plicas estigan los testimonis de cada posició consecutivament y separats dels testimonis de l'altre, encara que sian unas matexas personas, y es fassa títol en la plica de cada posició dient: *testes sequentes examinari fecit t. super articulis tali die oblatis*.

§ 3

*Ordinació nova*¹⁷⁹

Més avant per la seguretat de les parts y custòdia dels processos y facilitar als advocats y procuradors en fer memorials en fet y en dret, statuïm e ordenam que lo scrivà de la causa antes de dar comunicació de procés y aportar aquell al jutge, tinga obligació de folear lo procés y fer títol a cada producta al marge d'ell designant cada producta quin és. Y donant la dita comunicació sens haver foleat dit procés, cayga en pena de sinch liures.

¹⁷⁷ Propuesta de *lege ferenda*. Este capítulo reproduce, aunque incompleto, el capítulo 80 de los otorgados por Felipe I (II) en las cortes de Monzón de 1585 (CYADC, III, XVII (de productes de actes), 2).

¹⁷⁸ Propuesta de *lege ferenda*.

¹⁷⁹ Propuesta de *lege ferenda*.

TÍTOL XI

DELS DEMÉS ACTES QUE SÓN DES DE LA CONCLUSIÓ DEL PROCÉS
 FINS A LA DECISSIÓ DE LA CAUSA, ÇO ÉS COMUNICATIÓ DE
 PROCÉS, ASSIGNATIÓ ALS ADVOCATS PER INFORMAR, DAR DUPTAS,
 Y PUBLICATIÓ DE SENTÈNTIAS

§ 1

*Nova ordinatió de constitució de Catalunya*¹⁸⁰

Cada dia se veu que las causas se entretenen per las contínuas comunicacions que demanen las parts e lurs advocats y, lo que pijor, quant tenen la comunicatió se detenen lo procés y no volen restituir aquell, y los jutges no poden despedir las causas. Per ço statuim e ordenam que la comunicatió de procés no.s puga demanar ni obtenir sinó una volta tansolament, y esta sia quant, après de publicats los testimonis y passat lo temps instructori, estiga lo procés foleat y conclús, y la comunicatió sia per lo temps que al jutge o relador aparega requer lo negoci, ab assò que per larg que sia lo procés, no puga allargar-se la comunicatió per més de un mes, ara sia un o molts advocats, si ja doncs lo advocat ordinari no.s morís o se n'anàs per larch temps o tingués altre impediment notori que no pogués advocar, en lo qual cas si la part deu pendre altre advocat se li puga dar altre comunicatió com la primera, e [si] finit lo temps de la comunicatió lo advocat recusa y és renitent en dar lo procés, vaia un masser a cobrar aquell y fins lo haja cobrat estiga en casa de l'avocat a gastos de aquell fins y tant lo haja cobrat.

§ 2

*Ordinació nova*¹⁸¹

Perquè en las causas de pobres los scrivans, qui [de] la comunicatió no tenen salari algú, no.s descuiden en dar-la, statuim e ordenam que en demanar lo procurador comunicatió de la enquesta y manant-ho lo Jutge de Cort en scrits o de paraula, tinga obligatió lo scrivà lo mateix dia que li serà manat portar la enquesta al advocat de pobres. Y lo mateix sia observat en las causas civils, en las quals tinga lo scrivà dos dias per donar dita comunicatió, sots pena que.l scrivà qui contrafarà sia multat en vint sous de pena per quiscuna vegada, aplicadors als pobres de la presó.

§ 3

*Ordinació nova*¹⁸²

Per experiència se és vist que molts processos qui estan com sia sobreseguts per haver temps que las pars no deian cosa, y estant descuidats o algú d'ells són estats

¹⁸⁰ Propuesta de *lege ferenda*. El texto parece inspirado en el capítulo 83 de los otorgados por Felipe I (II) en las cortes de Monzón de 1585 (CYADC, III, XX, 7). Algunas frases son literales aunque el presente texto es más amplio: expone los motivos de la disposición y regula el caso de que el abogado rechace el pleito y no lo entregue.

¹⁸¹ Propuesta de *lege ferenda*. Esta disposición se inspira en el capítulo 18 de los otorgados por Felipe I (II) en las cortes de Barcelona de 1564 (CYADC, III, XX, 6), aunque la constitución de Cataluña no distingue entre las causas civiles y criminales, y señala una pena diferente.

¹⁸² Propuesta de *lege ferenda*.

decidits y s'és publicada la sentència, sens preceir informatió ni haver pogut la part ab son advocat fer ses diligèncias, las quals si hagués pogut fer a son negoci haguera tingut different succés, o almenys haguera restat satisfet y se hagueran escusats molts gastos. Statuim e ordenam que de aquí al devant antes de la assignatió a sentència se fassa assignatió a las parts, ab termini almanco de sis dies, per a informar y fer memorials en fet y en dret si voldran, y si voldran las parts informar dins la sala del Real Consell, /quant la causa se aportarà a la Real Audiència\, no.ls sia denegat y si demanaran duptes, lo relador los dega donar aquells.

§ 4

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁸³

Item que sia feta una assignatió e peremptòria dilatió de cert dia y certa hora prefigida per oir sentència interlocutòria o difinitiva, y sia publicada presents las parts o altre d'elles absent per contumàcia, sens admetre contradicció o appellatió alguna.

§ 5

*Ordinació del mateix*¹⁸⁴

Item que ningú dels jutges ordinaris o delegats goze o puga de assí al devant sobre alguna causa civil o criminal donar sentència, ni algun assessor o conseller, ni entrevenir en lo acord de alguna sentència, sinó ab lo matex procés original o ab registre perfet de aquell, y ab pena de cent sous al fisch real aplicadors, y exigidors de qualsevol contrafaent y per cada vegada.

§ 6

*Ordinació treta de las constitucions de Catalunya*¹⁸⁵

Llibre d'en Rosselló vell, fol. 398.

Essent com és la sentència lo acte de maior ponderatió que.y ha en tota la tela del judici, statuim y ordenam que las sentèncias quant se publicaran estigan escrites de mà dels jutge o relador, almenys la dispositiva de aquellas, salvo just impediment, y en ditas sentèncias se ha de exprimir los motius que han mogut a declarar definitivament de aquella manera, o la maior part de aquells.

¹⁸³ Cap. XXIV. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 12.

¹⁸⁴ Cap. LX. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 30.

¹⁸⁵ Propuesta de *lege ferenda*. Este capítulo refunde lo dispuesto en dos constituciones de Cataluña dadas por Fernando II: la otorgada en el cap. 26 de las cortes de Barcelona de 1502 (CYADC, VII, III, 1), que establece que las sentencias deben ser escritas de propia mano del juez o relator, y la otorgada en el cap. 55 de las cortes de Monzón de 1510 (CYADC, VII, III, 2), que establece que las sentencias deben ser motivadas. La cita del *Llibre d'en Rosselló vell* no se corresponde con el texto de las *Constitucions de Catalunya* aquí reunidas sino con una disposición de Juan I dada en Valencia, el 24 de enero de 1394, que dispone que las sentencias deben ser escritas de propia mano por los asesores de los oficiales o los jueces delegados aunque, a diferencia de la regulación catalana, dicha regla no se limita a la parte dispositiva, ni establece que las sentencias deban ser motivadas.

§ 7

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁸⁶

Item per tal com és vist quiscun jorn que molt home e foll, acordadament, per dar molèstia a molt bon hom, temtarà follas demandas o iniustes per traure algun partit e deffendre iniquament so que vertaderament serà debitor. E quant la qüestió és finida no.s troben béns los quals lo qui obtén puga executar e pagar-se de las missions que fetas haurà en deffendre iniqua demanda o de la deffentió. E perquè aquest esguard sia provehit e instituït en lo principi de la causa que qui serà puga demanar e haver fermansa de l'altre per las missions, e si no haurà fermansa ni béns oblichs-se en nom de depòsit e comanda. [E] si serà condemnat, en cas que no pach, en via de càstich stiga tant en la presó fins que pach a coneguda tost temps dels dits oficials e a son consell, e assò per tal que sia feta differèntia de l'home inich e de mala vida qui ab acordada pensa haurà peccat a home pech e negligent qui per negligència peccarà.

TÍTOL XII

DE ALTRES ACTES INCIDENTS EN LO DISCURS DEL JUDICI, ÇO ÈS
CAUTIÓ PER DESPESAS, NOMINATÍO DE PROCERES,
RENUNTIATÍO DE CAUSA Y TERCER OPPOSIT

§ 1

*Ordinació de la Real Audiència*¹⁸⁷

En qualsevol part del procés que las parts voldran demanar la una a la altre que *caveant pro expensis*, lo jutge provehirà [que hagen] de prestar las causions.

§ 2

*Ordinació nova*¹⁸⁸

Com la electió de juy de prohòmens que en lo present Regne antiguament usavan, ab la erectió de la Real Audiència haia cessat, estan també abolits los statuts [e] ordinations que tractan d'esta matèria. Però per quant molt sovint las parts, o per recelar-se de l'ordinari jutge o per assanear millor son ànimo ab la resolució de molts, demanen adiuents savis en dret, statuïm e ordenam que en la nominació de aquells se garde la forma donada en la ordinació de Pelay Uniz que comensa *Item quod servatis*, ço és que.s fassa assignació a las parts dins vint-y-quatre hores perquè convengan de adiuents, y no concordant, lo jutge elegesca aquells, y los elets no pugan ab sol jurament ésser donats per suspectes sinó ab justas causas com si fossen ordinaris.

¹⁸⁶ Se trata de una *ordinación* de Berenguer Uniç. Ord. XI. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 50-51.

¹⁸⁷ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 196.

¹⁸⁸ Propuesta de *lege ferenda*.

§ 3

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁸⁹

Si per mudansa de juy o correctió de alguna demanda o instauratió de instàntia per l'altre part fossen demanades despeses, per esta demanda la lite no sie impedida de proseguir-se, ans bé en la difinitiva se haja rahó de ditas despesas.

§ 4

*Ordinació nova*¹⁹⁰

Molt sovint se esdevé que alguna de las parts litigants qui en lo principi de la causa entén tenir justa causa de litigar y après, desenganyada, que no la té, renuntia la causa oferint-se pagar las despeses que l'altre ha suportat, y ab tot axò se fa declaratió condemnant a la part renuntiant en totas despeses fent-li pagar palmaris a l'advocat y procurador contraris, de hont ve que molts no gosen renuntiar y són compellits litigar contra sa voluntat. Per ço statuim e ordenam que quant alguna de las parts farà semblant renuntiatió de lite y oferta de pagar las despeses, y la part en favor de la qual és dita renuntiatió vulla acceptar, aquella tinga obligatió de dar lo memorial dels gastos que preten perquè lo renuntiant veja si vol pagar aquellas, y no concordant se fassa provisió de aquest punt, sens que per tal renuntiatió lo renuntiant sia condemnat a més de las despeses verament ha patit la part altre.

§ 5

*Phelip I en la cort de Monçó de l'any 1585, cap. 82*¹⁹¹

Statuim e ordenam que lo tercer opposant a la lite, en qualsevol part del procés y en qualsevol stat y punt en que està la causa, se entenga venir a ella en lo stat y punt en que la causa està, de manera que si en aquell punt en que ell ve a la causa las parts que entre si principalment litigan poden fer provas algunas conforme las presents ordinations, també lo tercer opposant las puga fer per part sua. Altrament tampoc ell no las puga fer y se li han de imputar a lur tardança, no levant-li emperò que no puga provehir a sa justícia en altre juy com de dret li és permès.

TÍTOL XIII

DE CAUSA DE APPELLATIONS Y SUPPLICATIONS Y NULLITATS

§ 1

*Ordinació de Pelay Uniz*¹⁹²

Qualsevol appellat o de interlocutòria o de gravamen o de sentència difinitiva sia tingut la sua appellatió, de interlocutòria o gravamen dins tres dies, de la diffi-

¹⁸⁹ Cap. VIII. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 7.

¹⁹⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

¹⁹¹ Propuesta de *lege ferenda*. Capítulo 82 de los otorgados por Felipe I (II) en las cortes de Monçón de 1585 (CYADC, III, XXIX, 3).

¹⁹² Cap. XXVI. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 13.

nitiva dins deu dies, del temps de la illatió del gravamen o de la publicació de la sentència comptadors, en escrits presentar en el jutge a quo, y aquella sia continuada per lo scrivà en los actes del procés, per evitar los fraus que en assò moltes voltas se acostumen fer, accepto que la diffinitiva se puga encontinent *viva voce* appellar y la appellatió sia insertada en los actes, altrement sia tingut per no appellant. Si emperò la presència del jutge a quo no.s pot haver, en sa absència devant de auctènticas y fidedignes personas la tal appellatió sia interposada.

§ 2

*Ordinació del matex*¹⁹³

Statuïren que la part appellat requirint la contrària per medi del jutge assignat, dins deu dies sia obligada a prestar causió idònea per las despesas fetas tant en la primera instàntia, si serà condemnat, y per las fahedoras en la matexa appellatió. Y si no.u fa o dins dit termini, en cas que no puga prestar cautió, no se escusarà ab jurament y prestarà la cautió juratòria, la appellatió sia haguda *ipso jure* per deserta.

§ 3

*Ordinació del matex*¹⁹⁴

Si algú vol proposar algunes nullitats contra la sentència diffinitiva, sia obligat aquellas dins deu dies dins los quals li és lícit, appellar, proposar y especificar devant lo jutge a quo, ara ditas nullitats proceyesca de part de l'actor, ara de part del reo. Altrement ni per via de actió ni per via de acceptió puga proseguir-se, encara que las nullitats pretesas se descobren dels matexos actes del procés, o altrement. Y en causas de appellatió, las nullitats dins deu dies oposades hajan de tractar-se juntament en las causas de justícia, y juntas ab una matexa sentència determinar-se.

§ 4

*Ordinació nova*¹⁹⁵

Quant de sentèncias donadas per jutges ordinaris de magnats qui tenen las primeras appellacions se interposa appellatió és aquella admesa per a jutge delegat, y per a fer nominatió de aquell se ha introduït y crescut un abús molt gran, que las parts donant scèdula de suspitosos n'i posan tants que no dexe sinó aquells que ells volen per jutges, y las demás vegadas juntadas las scèdulas de ambas parts no resta ningun doctor en drets qui puga ésser anomenat. Per ço statuïm y ordenam resecat qualsevols abusos se guarde la forma de una antigua ordinatió ab la qual se disposa que sian citadas las pars perquè si.s pot fer de consentiment de aquellas se eligesca lo jutge, y en cas que no.s pugan concordar lo jutge a n'a qui toca fassa nominatió de la persona

¹⁹³ Cap. XXIX. Corrección de 16 de marzo de 1416. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 15.

¹⁹⁴ Cap. XXXIV. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 17.

¹⁹⁵ Esta propuesta de *lege ferenda* se remite a lo dispuesto en el Cap. XXXI de las *Ordinacions* de Pelay Uniç (Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 14), que ahora será sólo aplicable a las apelaciones de las sentencias dictadas en las curias de los magnates.

a ell ben vista, lo qual nomenat al sol jurament no puga ésser recusat per suspecte, ans bé se posen les causes de suspita en la forma que contra los ordinariis sta dit.

§ 5

*Ordinació de la Real Audiència*¹⁹⁶

I si de la provisió de altercat voldrà alguna de las parts supplicar *contrario imperio* haja de supplicar dins tres dies y fer intimar a la part. E passats los tres dias de dita intima correrà terma de deu dies precisos a cada una de las pars per dir, allegar y provar per tot gènere de provas lo que voldran, conforme pragmàtica, sens altre provisió del relador. Y dins los matexos deu dies la part que haurà supplicat haja de depositar una tersa del salari, y no depositant la causa de la tal supplicació és deserta y ell ha de ésser condemnat en despesas. Y la provisió de la tal supplicació, havent la part depositat lo salari, se ha de fer dins quinze dies après de la provisió *de portetur processus* y lo procés serà en poder del relador.

E si la part volrà de provisió de altercat supplicar en forma mudant relador, o puga fer, ab assò que presta causió la qual pot prestar si vol antes de aportar la supplicació al relador o scrivà.

La demunt dita supplicació *in forma*, se ha de interposar dins tres dies contadors del dia que se haurà intimat la provisió al que voldrà supplicar de ella, y dins deu dies après de haver supplicat, y comesa la causa las pars poran dir y allegar tot lo que voldran ab supplications, scèdulas, sens poder provar ab actes ni testimonis, com se haja de justificar la dita supplicació *ex eisdem actis*. Y lo jutge, passats los deu dies y portat que li sia lo procés y depositat lo salari, haurà de fer la sentència dins deu dies, y per aquesta sentència se ha de depositar tersa íntegra de salari, la qual tersa ni la tersa de la supplicació de contrari imperi, no disminuexen lo salari de la diffinitiva y són partibles.

Y si la part supplicant no farà las diligèncias degudas en depositar lo salari y fer aportar lo procés al jutge, dins tres dies après dels deu, o que no stiga per la part, la causa de supplicació serà deserta y, demanant-ho la part, se declara tal, condemnant el supplicant en les despeses, com també ha de ésser condemnat en cas que la provisió fos confirmada, si no paragués altre cosa a la Real Audiència per alguna justa causa.

§ 6

*Ordinació de la Real Audiència*¹⁹⁷

Si de sentència donada en la Real Audiència la part que.s sentirà agraviada vol supplicar, ha de presentar la supplicació dins deu dies contadors del dia de la publicació de la sentència, prestant cautió ab lo mateix modo que en la supplicació *in forma* [de les interlocutòries] sta disposat. Y los térmens de la causa de supplicació seran, si en causa de vint lliures barcelonesas o menors, dos mesos precisos y peremptoris, los quals córregan *sine ministerio iudicis ipso jure et facto*, dins los quals totas las parts hajan de provar per tot gènere de proves y concluir lo procés, com

¹⁹⁶ Refunde diversos pasajes de la Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 191-194.

¹⁹⁷ De la Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 201-202.

essent la causa de tant poca quantitat no és rahó sian los terminis tan llarchs com en altres causes de major quantitat. Y si dins aquests dos mesos no.s faran per la part supplicant las diligèntias degudas, la causa sia haguda per deserta.

Y si serà la causa major de vint lliures barcelonesas fins en cent, tinguen las parts tres mesos precisos y peremptoris los quals córregan *ipso jure et facto sine ministerio iudicis*, dins los quals totas las pars hajan de provar per tot gènere de provas y concluir lo procés. Y si dins aquestos tres mesos la part supplicant no farà las diligèntias degudas, la causa sia haguda per deserta. Y si serà la causa major de cent lliures barceloneses, de qualsevol quantitat que sia, tingan las pars sis mesos, en los quals totas las pars hajan de provar per tot gènere de provas, y concluir lo procés. Y si dins aquestos sis mesos la part supplicant no farà las diligèntias degudas, la causa sia haguda per deserta, y demanant-ho la part se declararà deserta. Y totas aquestas causas de supplicatió se han de decidir ab conclusió de la Real Audiència, sens fer commissió al relador *ad decidendum*.

§ 7

*Ordinació de la Real Audiència*¹⁹⁸

Los terminis de las causas de appellations introduïdas en la Real Audiència seran los matexos que sta dit de sobre, en los terminis de causas de supplications de sentèntias diffinitivas de la Real Audiència, entenent-ho de las causa[s] de appellations de sentèntias diffinitivas dels ordinaris. Las causas emperò de appellations de interlocutòrias dels jutges ordinaris se han interposar dins tres dies, y dins quinze dies hajan de fer totas las diligèntias degudas, pasats los quals sia haguda la causa per conclusa y se haja de declarar en aquella. E si no se faran las digudas diligèntias en la introductió y persequitió de dita causa, demanant-ho la part, se haja de declarar deserta.

§ 8

*Ordinació de la Real Audiència*¹⁹⁹

De las sentèntias que.s donaran en la Real Audiència de las causas de appellations en ella introduïdas, puis en ditas sentèntias no sien ja tres conformes, se porà supplicar, y en la causa de supplicatió se guardarà l'orde que dalt se ha dit en las altres causes de supplicatió de diffinitiva.

§ 9

*Ordinació nova de la Real Audiència*²⁰⁰

En las terceras instàntias, ço és en causas de segonas appellations dels jutges que tenen las primeras appellations, que se introduiran en la Real Audiència, tingan las pars vint dies per instruir lo procés sens ministeri de jutge ni fer assigna-

¹⁹⁸ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 205-206.

¹⁹⁹ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 206.

²⁰⁰ No es una *ordinació nova*, sino que procede de la Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 206.

tions, sinó que córregan a las parts *ipso jure et facto*, pasats los quals vint dias sian haguts los testimonis per publicats sens altre provisió de jutge, y córregan a las parts a fer tot lo que voldran, y pasats aquells sia haguda la causa per conclusa.

TÍTOL XIV

EN QUINS CASOS NO ÉS LÍCIT APPELLAR NE SUPPLICAR

§ 1

*Ordinació de la Real Audiència*²⁰¹

De la declaratió de causas de suspitas donadas contra al relador o doctor de la Real Audiència, no.s pot suplicar.

§ 2

*Ordinació de la Real Audiència*²⁰²

Ni de provisió de contrari imperi, ni de sentència de causa de supplicatió *in forma* de interlocutòria se pot suplicar.

§ 3

*Ordinació treta de privilegis antichs*²⁰³

Per privilegi donat per lo Rey don Martí, que és en *Libre d'en Rosselló*, fol. 435, y ab altre del Rey don Juan 2, en lo d'en Sent Pere, fol. 98, està statuit que de las sentències criminals absolutòries lo Procurador Fiscal no puga apellar-se. Per ço se adverteix és just sia[n] observats dits privilegis conforme lo tenor de aquells.

§ 4

*Ordinació de la Real Audiència*²⁰⁴

De appellatió de interlocutòria, confirmada que sia en la Real Audiència, no se'n podrà suplicar.

§ 5

*Ordinació de la Real Audiència*²⁰⁵

De provisió *de portetur processus*, y *ad respondendum ad tertiam*, y de assignatió de sentència, no.s pot suplicar en la Real Audiència ni apellar en las altres corts.

²⁰¹ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 181.

²⁰² Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 196.

²⁰³ El privilegio de Martín I dado en Barcelona el 27 de junio de 1405 (ARM, *Libre d'en Rosselló Vell*, cit, y Nou, f. 396v). El Privilegio de Juan I (no II) dado en Barcelona el 26 de enero de 1395 (loc. cit.).

²⁰⁴ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 206.

²⁰⁵ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 200.

§ 6

*Ordinació de Pelay Uniz*²⁰⁶

Item si se esdevindrà causas de nullitats deduir-se devant del jutge ordinari o delegat y sententiar-se, no és lícit appellar sinó una volta tantsolament.

TÍTOL XV

DE EXECUTIÓ DE SENTÈNCIA

§ 1

*Ordinació de la Real Audiència*²⁰⁷

Havent-se de fer actual executió de la sentència ja provehida, si serà haver de donar possessió de alguna propietat a la part que haurà obtingut la sentència, anirà un oficial ab lo scrivà, y donarà possessió de la tal propietat que haurà obtingut, fent de tot sos actes. Si emperò serà executió que se haja de fer per pagar alguna quantitat de la qual serà stada la condemnatió, aniran algun oficial ab lo scrivà a fer la executió, la qual faran de aquesta manera: que.s presentaran a la casa del condemnat hont requiriran que pague, perquè vénen a fer la executió de la sentència, y no pagant encontinent inventariaran los béns del condemnat, axí mobles com immobles, e si dins los deu dies no pagarà se procehirà a vendre los mobles; y en cas que los mobles no bastassen a pagar lo deute, passats los trenta dies se proceirà a vendre los immobles fins a la quantitat del deute, y aquestas executions se fan sempre a gastos del condemnat.

§ 2

*Ordinació de la Real Audiència*²⁰⁸

La executió ha de provehir lo relador a relatió del qual és feta la sentència.

§ 3

*Ordinació de la Real Audiència*²⁰⁹

Quant lo deute fos poch a respecte del valor de la propietat que se haurà de vendre, lo jutge tindrà consideratió en si farà pagar fent arrendar [la propietat] dels fruits de aquella al creditor, perquè.s fassa la executió a menys dany del debitor, inseguint en assò lo que sta disposat per Dret.

§ 4

*Ordinació nova*²¹⁰

En las ordinations de la Real Audiència se fa mentió de l'antich abús que.y havia en Mallorca per lo qual en las executions de las sentèncias se feya una nova

²⁰⁶ Cap. XXXV. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 17.

²⁰⁷ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 207-208.

²⁰⁸ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 203.

²⁰⁹ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 208.

²¹⁰ La mención al antiguo abuso practicado en la ejecución de las sentencias se recoge en la Práctica de la Real Audiencia, como fundamento de la regulación que establece (recogida en este título, § 1).

causa, y com vuy per malítia dels litigans se haja altre volta introduït lo mateix abús tan danyós a la república, que havent fet la part instant seqüestre lo executat posa súplica de rahons y ab ellas, encara que sian frívolas, se detén y no.s passa avant en la executió ans bé se [mou] entre las parts nou litigi, ab evident preiudici d'ellas, statuim e ordenam que passada que sia en cosa judicada la provisió de executió de sentència y començada la actual executió, aquella no.s pugua impedir per súplicas, exceptions o litigis ni per via de *restitutio in integrum*, si ja doncs no era per exceptió de paga que encontinent se amostràs ab actes, y per altres ningunas exceptions pugua ésser detinguda, reservat arbitre al jutge o relador facultad de provehir que lo instant preste cautió si las exceptions parexen relevans. Y esta ordinatió no comprèn la executió de sentència en executió de la [qual] per spay de vint anys no se haurà fet proceïment algú, car en esta, no obstant la present ordinatió, pugua fer lo que li parex ésser de dret.

TÍTOL XVI

EN QUINS CASOS LA EXECUTIÓ DE SENTÈNCIA NO ÉS DEVIINGUDA PER APPELLATIÓ O SUPPLICATIÓ DE AQUELLA INTERPOSADA

§ 1

*Stil tercer*²¹¹

Si algú pendrà diners de la cort dada cautió de tornar aquells, si apareixerà algú qui té millor dret en ella, y després per sentència serà condemnat a tornar-los per haver-hi algú qui ha allegat millor dret, encara que se interposa appellatió se fa executió encontinent y.s torne depositar lo diner a la cort, mes no.s dóna al instant.

§ 2

*Stil 4*²¹²

Si algú serà condemnat a quantitat menor de cent sous, fassé's executió en la primera sentència encara que entrevenga appellatió, donada emperò fiança de restituir si serà judicat lo contrari.

§ 3

*Stil 5*²¹³

Si és qüestió de cens pagat o no pagat, se aport la causa extraordinàriament y en la primera sentència se fassa executió, encara que se interpòs appellatió d'ella, prestada emperò primer fideiussió de tornar si després se iudicara al contrari. Y lo matex sia guardat en qüestió de salaris o soldadas de provisions o aliments, y en las qüestions de lloguers.

²¹¹ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 122.

²¹² ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 122.

²¹³ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 122.

§ 4

*Stil 6*²¹⁴

Videndus stillus 28.

Si algú se serà judicialment obligat o en iudici confessarà lo deute y després allegarà solutió o altrement farà contradictió, y després serà condemnat, de dita condemnatió se fa encontinent executió, prestada emperò cautió de restituir si lo contrari serà iudicat.

§ 5

*Phelip I en la Real Pragmática de erectió de la Real Audiència*²¹⁵

Statuim més avant e ordenam que todas las sentèntias diffinitivas en causas civils donadas o donadoras en la R. A., encara que d'ellas a la matexa R. A. o a nós se haja supplicat, sian posadas en executió, repellidas exceptions illegítimes, prestada primer cautió per la part que demanarà executió.

TÍTOL XVII

DE SUBHASTACIONES Y ENCANTS E LLIURAMENTS

§ 1

*Stil 10*²¹⁶

Item és de consuatut en Mallorca que los habitants d'ella pugan donar y assignar possessió per a subhastar per quatre mesos, si ja donchs no fos estat renuntiat per las parts al quadrimestri.

§ 2

*Ordinació nova*²¹⁷

Per quant se esdevé moltes voltas per no designar-se las affrontas y térmens de las cosas que.s subhastan en la tabla o albarà de subhastatió, après de fet lo lliurament naxen al comprador molts plets que li causan molt grans molèstias y gastos, pensant ell star segur y quiet, per so que compra per executió de cort. Per tant statuim e ordenam, que de si al devant, en lo albarà de subhastatió sian specificats e designats los térmens e affrontations de la propietat e possessió que.s subhastan. Y axí matex ordenam que en las primeras cridas que.s faran en la subhastatió sia insertat lo albarà de aquellas, perquè en dita crida sian cerciorats no sols los qui reben censals o tenen drets en la propietat o possessió subhastada, però encara aquells qui per compre o altre legítim títol posseixen part de aquella.

²¹⁴ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 122.

²¹⁵ Cap. XII de la Pragmática de Felipe II de 11 de mayo de 1571 por la que se crea la Real Audiencia (ARM, LR 90, ff. 26-33v).

²¹⁶ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 123.

²¹⁷ Propuesta de *lege ferenda*.

§ 3

*Ordinatio nova*²¹⁸

Essent de dret que no.s pot proceir a traditió de immoble que no hajan primer preceit los llegítims encants, y en est Regne se haja introduit un inmoderat excés molt pernicios a la república y en total destructió dels particulars d'ella, ab què comensada una volta la subhastatió, sens instàntia alguna de part se continuen los encants de ella per spay de molts anys, y molts voltas se concordan las pars o pague lo debitor, y no acodint a la cort subhastant, se fan despesas sens seber-ho las pars, tant que quant manco pensan se demana a l'instànt o al debitor despesas y gastos de subhastations de molts anys, que excedexen no sols la quantitat del deute per què es feyan, però encara lo valor de la cosa subhastada, y fa's assò ab tant gran continuatió y descuyt que las damés vegadas se troben continuats los encants tant consequutius que.y són compressos també los diumenges y feriat, tot lo qual és contra dret y causa de confusió, litigis y gastos. Per ço statuim y ordenam que pasat los terminis de la subhastatió per Dret comú, stils o ordinations del present Regne statuïts, ço és los quatre mesos o en cas que sia lo quadrimestre /renuntiat\ los trenta dies, pare y cessa la subhastatió y no.s pugan fer més encants si no és per tres manaments a veure liurar, en cada hu dels quals se puga fer una prorogatió com fins vuy se ha acostumat.

§ 4

*Ordinatio nova*²¹⁹

Per quant las damés vegadas /fent-se\ la subastatió las pars o se concorden o dóna lo instànt moratòria al debitor, y no adimplint aquell al consert o no pagant al temps statuït, lo creditor torna a la subastatió; y passa molts voltas tant discurs de temps, que lo qui resta en dita, y quant la donà estava acomodat per a comprar, y vent que no li fan liurament fa sos designes y esmersa los diners ab altres coses, de modo que quant se torna a subastar sta desacomodat, y també molts qui en temps de la primera subastatió no volian comprar després mudan de intent. Per ço statuim y ordenam que si finit lo termini de la subastatió lo instànt dexarà de proceir per spay de sis mesos, y passats aquells tornarà a voler se fassa lo lliurament, stigue en facultat del qui dóna la última dita star en aquella o renuntiar-la, y es fassa una nova crida com se féu en lo principi de la subastatió, y després d'ella deu encants, pasats los quals no.y puga haver altres encants sinó per los tres manaments a veure liurar com de sobre sta ordenat.

§ 5

*Ordinatio nova*²²⁰

Perquè ab effecte tinga fi la executió y es fassa lo lliurament, y per obviar a las exceptions ordinàrias y frívolas que oposan los debtors, statuim e ordenam que

---

²¹⁸ Propuesta de *lege ferenda*.

²¹⁹ Propuesta de *lege ferenda*.

²²⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

comensada la subastatió, dins los deu dies primers de aquella se despedescan letras de la cort executant dirigidas al Balle de aquell terme a hont és dita propietat situada, perquè per medi de dos bons hòmens experts fassen estim de la propietat que.s subasta, y de aquell remeta relatió autèntica perquè ab ella puga lo jutge arbitrar si hi ha dita competent, perquè no puga allegar-se lesió enormíssima y estiga en sa forsa lo privilegi concedit a est Regne ab lo qual se dispossa que los qui compran per execució de cort sian perpètuament segurs en la cosa comprada, declarant ésser dita competent la que excedex dos tersos del stim fet.

§ 6

*Ordinatio nova*²²¹

Si pasats los terminis de la subastatió no.s trobarà ditor competent, statuim e ordenam que lo creditor puga donar la dita, e prenga en paga per la concorrent quantitat de son crèdit la propietat que.s subasta, e si serà tal lo crèdit que no sia competent al valor de la cosa, ni dels fruits d'ella puga ésser còmodament satisfet, li sia lícit al creditor demanar portió de immoble competent a dit son crèdit, y en dit cas, designada que sia la portió, fassan un albarà y fet aquell se fassan deu encants, y passats aquells se fassa la adjudicatió o traditió al més donant, y perquè en aquest cas lo creditor qui haurà pres en paga la dita portió o lo comprador d'ella resten segurs y no pugan ésser molestats, ordenam que antes de fer-se los deu encants se despedescan y publiquen crides notificant als que presumiran tenir interès en la propietat comparegan dins deu dias, ab comminació que altrament no seran oïts, y en esta subastatió de deu dies se fassa també la estimatió de la portió en la matexa forma que de sobre està dit se fassa de tota la propietad.

TÍTULO XVIII

DE SEQUESTRES Y AMPARAS

§ 1

*Ordinatio nova*²²²

Per tobre lo gran abús que en lo modo de fer los seqüestres se ha introduït ab què los deutors donen seqüestre a son modo designant los que.ls parex y moltes voltas lo que no tenen, y quant ve a la distractió del seqüestre no.s pot trobar la cosa seqüestrada, y restan frustrats los creditors, statuim y ordenam que de así.l devant ningun scrivà puga pendre seqüestre que la part li designarà de paraula, ans bé ab sos testimonis y ab la part instant o son procurador si voldrà assistir-hi, vaja a la casa o lloch a hont és la cosa que se ha de seqüestrar, y prenga de tot lo que troba son reportori fins que li aparega té bastant seqüestre per a satisfer lo deuta per lo qual se fa, donant facultat a l'official e scrivà del seqüestre de fer-sa obrir portes y caxas de casa del debitor quant li aparega que no té seqüestre sufficient.

²²¹ Propuesta de *lege ferenda*.

²²² Propuesta de *lege ferenda*.

§ 2

*Ordinatio nova*²²³

Obviant a las cauthelas que usan los debitors, qui vahent que stan condemnats o que los creedors los volen fer seqüestrar, amaguan casi tots sos mobles per què es dilata la solutió ab la difficultat que.y a en la distrectió dels immobles, statuim e ordenam que lo craedor qui en los béns de son creditor haurà fet fer saqüestre, si acàs li venan a sa notítia béns speditis del debitor, puga fer seqüestrar aquells, no obstant del que no stigan distrets los que en lo primer seqüestre stan descrits, per ço que no és fer nou seqüestre sinó continuar lo primer, y lo debitor sia tingut a las despesas de la continuatió de dit seqüestre com està a las de aquell, si doncs lo primer seqüestre no era notòriament bastant per satisfer lo crèdit del creador, y es vey a clar que la continuatió del seqüestre la ha instada tantsolament per molestar a son debitor.

§ 3

*Ordinatio nova*²²⁴

La experiència ha mostrat que los debitors procuran a fer seqüestrar llurs immobles perquè allargant y durant dit seqüestre prenen lliberament los fruits de ses possessions y diuen quant los van a seqüestrar que se opos[an] a n'el primer seqüestre, de modo que essent lo principal medi que tenen los creditors per sa cobransa, los debitors la prenen per capa de no pagar. Statuim y ordenam que al punt que lo immoble sia seqüestrat sian haguts per seqüestrats també los fruits de aquell, de tal manera que no.ls prenga lo amo de dit immoble, ans bé en son temps sian descrits en lo seqüestre y deposats en poder de l'ordinari o de aquell qui se haurà encarregat lo seqüestre, perquè de dits fruits o del proceït d'ells se fassa paga als creditors.

§ 4

*Ordinatio nova*²²⁵

Quant fins ara se han fet seqüestres en fruits penyants o sembrats se han acostumat fer stims /de dits fruits\ y acomanar-los, y quant lo comendatari ve a dar compte són tants los gastos que donan que apenas resta cosa de què fer paga. Per ço statuim e ordenam que quant se fan seqüestres de fruits penyants o sembrats, ara sia fent seqüestre apart ara sia per star ja seqüestrat lo immoble, no.s fassen stims, ans bé se descrigue del modo que sta y si es posan guardes, y se coman lo seqüestre a tercera persona si ja dons lo instant no se contenta que.s sia fet stim, lo qual, en cas que se haja de fer, se fassa de quantitat neta de tots gastos en presència de l'official executant per medi de dos personas expertes los quals juramentadas lo dit stim y relatió de aquell [sic].

---

²²³ Propuesta de *lege ferenda*.

²²⁴ Propuesta de *lege ferenda*.

²²⁵ Propuesta de *lege ferenda*.

§ 5

*Ordinatio nova*²²⁶

Desitjant obviar a la multitud de despesas y gastos que.s fan als deutors, los quals moltes voltas en un matex temps són seqüestrats per molts creditors en diferents seqüestres, y si.s sabés foren tots poguts associar al primer, statuim y ordenam que en todas las corts hi haja un libre apart (dit libre de seqüestres) en lo qual sian continuats tant solament los seqüestres que.s fan en aquella cort, designant en aquells los noms del deutor a qui se ha fet lo seqüestre y de l' instant, en quin dia y en poder de quin scrivà, y dit libre stigue patent a totom qui vulla vèurer aquell, y dita continuació haja de fer lo scrivà del seqüestre dins vint-y-quatre hores demprés de haver fet aquell si és dins la present ciutat, si emperò és fet fora de aquella dins vint-y-quatre hores après que serà arribat en aquella, sots pena que si per no continuar se causaran despesas en fer altres seqüestres las haja de pagar lo scrivà negligent.

§ 6

*Ordinatio nova*²²⁷

Puis que en aquell regne se ha practicat que las emparas verbals no duren més de sis mesos, si bé regonegut lo privilegi (a), apar differentment com los sis mesos no sian sobre la empara, sinó del dia del rompiment de aquella, statuim e ordenam que se observe lo stil en las corts instituït, ço és que si los qui hauran instat ditas emparas, dins sis mesos des del dia de feta la empara cessaran sens proseguir o fer liquidar aquella, que pasats dits sis mesos ditas emparas sian hagudas per cancelladas, e semblament si en ditas emparas se haurà firmat de dret o donat fiança, dure la dita fiança tant com dura la dita empara y no més.

(a) Libre d'en Abelló, fol.7.

TÍTOL XIX

DE LIQUIDATIONS Y CÀLCULS

§ 1

*Ordinatio nova*²²⁸

Per extirpar los grans ebusos que.y ha en lo fer dels càlculs, y prevenir a las dilacions que cercan los litigans en la causa de liquidació, tant grans que après de estar publicada la sentència en lo fet principal resta immortal la causa de liquidació, per lo que procuran los litigans fer quiscun son càlcul y anomenar son calculador y per a concordar-los té lo jutge o relador de la causa maior treball que si de nou hagués ell sol fet lo compte, lo que prové tant per cavillació de las parts com per ignorància dels calculadors, statuim e ordenam que sian eletas quatre personas hàbils en comptes y expertas en negossi, los quals fassen todas las relations y càlculs anant

²²⁶ Propuesta de *lege ferenda*.

²²⁷ Propuesta de *lege ferenda*.

²²⁸ Propuesta de *lege ferenda*.

per torn, y estos ab sol jurament no puguen ésser recusats per suspectas sinó ab justas causas com si fos jutge ordinari.

§ 2

*Ordinació nova*²²⁹

Com convinga tant que los dits calculadors sian personas de bondat y sciència statuim e ordenam que lo spectable Loctinent General e magnífichs Jurats fassan la nominació de dits quatre prohòmens en la mateixa forma y modo que.s fa la nominació del[s] quatre qui concorren a tauler, y en cas de mort o impediment perpètuu de algú de ells, se fassa nominació de altre en son loc de la mateixa manera.

§ 3

*Ordinació nova*²³⁰

Item per quant se esdevé moltes vegades que, o per algun descuyt del calculador o negligència de las parts qui, o no han advertit lo que podien o no han deduït los pagaments o actes que fan per sa justícia, té necessitat quant lo compte és fet reformar-lo en alguna partida o partidas, y en est cas no és necessari, com moltes voltas se fa, fer nova relatió sinó reformar la ja feta, puis que quant sia feta la relatió prenga lo calculador dos terços del salari tansolament y l'altre tersa resta deposada y reba aquella quant la relatió sia confirmada y la confirmació passada en cosa judicada y no se espere nova reformatió alguna, de modo que per la relatió y una o moltes reformatons de aquella no.s puga pendre més de un salari íntegro.

§ 4

*Ordinació nova*²³¹

En las causas de censals après de haver passat la sentència en cosa judicada, la executió, que és tan privilegiada, se detén ab nous gastos per lo compte entre las parts, lo que és supèrfluo puis que lo censal y pentió de qui.s tracta és cert y determinat, y la quantitat que.s demana axí matex, y los pagaments que amostra lo reo se poden deduir fàcilment. Statuim e ordenam que en causas de censals no.s fassa compte per medi de calculador. E encarregant també la consiència del jutge que en altres causas a hont bonament se puga escusar càlcul, no permeta se'n fassa.

§ 5

*Ordinació nova de constitució de Catalunya*²³²

Attès que per las paraulas y motius de las sentèncias en las quals és reservada liquidació y maior deliberació, y encara per los actitats en lo procés de ditas sentèn-

²²⁹ Propuesta de *lege ferenda*.

²³⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

²³¹ Propuesta de *lege ferenda*.

²³² Propuesta de *lege ferenda*. Cap. XIV de los otorgados por Felipe (II) como lugarteniente de Carlos I en las cortes de Monzón de 1547 (CYADC, VII, IV, 2).

tias són las parts instruïdas en la provansa, y major instructió que poden fer sobre ditas liquidacions y majors declaracions que ja en los terminis de las causas principals podian dita provansa e instructió fer, e de altre part és vist que ditas causas fan molt diferidas, y perquè és rahó que en lo fi y efecte de la sentència, que és la executió, se done expedient, statuim e ordenam que las causas semblans se hajan de despedir ab dilacions y terminis breus a arbitre del jutge o relador, puis no puga excedir quant a la instructió de aquellas tant per provar ab testimonis, produir actes, publicar càlcul e impugnar, lo temps de vuit mesos contadors del dia que.s porà demanar executió de la tal sentència, lo qual temps sia precís y peremptori per tot gènere de provas, de manera que per ninguna causa se puga prorogar. E passat dit termini, lo scrivà de la causa, sens altre provisió de jutge, haja de aportar lo procés al jutge o relador, lo qual despedesca dita causa ab la brevedad posible, sols no excedesca termini de sis mesos, salvat just impediment de malaltia o larga absència.

TÍTOL XX

DE DISTRIBUTIONS DE PREUS, GRADUATIONS Y ADIUDICATIONS DE QUANTITATS

§ 1

*Ordinació de Pelay Uniz*²³³

Per tant, per llevar dits plets y seguretat dels processos de bona fe per necessitat y evident utilitat del mateix Regne, que quant alguna propietat rústica o urbana, o censal, o y encara sclau y sclava se vendrà per la cort, encontinent sia feta crida pública de trenta dias contínuos, dintre los quals trenta dias sian una volta munits qualsevols pretenents tenir dret de censal, hipoteca o qualsevol altre obligació en la cosa venuda que.u tingan a denuntiar en poder de la cort qui fa la executió, ab cominació que qualsevol qui assò no denuntiarà dintre dits trenta dies, de qualsevol dret, demanda o altre qualsevol demanda que tinga, totalment sia exclús. La qual crida o proclama o edicte sia en cert libre de aquella cort registrada, y los comparents y denunciants sos crèdits o drets també dins dit termini allí matex sien descrits, los no comparents emperò o no denuntiants dins lo termini de dita crida totalment sian exclusos de tot dret y actió, si ja donchs no fossen donas no casadas, pubils, folls o absents en aquell temps del present Regne. Opposant-se emperò o comparenent alguns, sien examinats summàriament los drets de aquells, [y] dexada tota figura de juy sien declarats antes que.s fassa adjudicació o distribució del preu de la cosa venuda, perquè d'esta manera lo comprador o possehidor stiga segur o lo creditor dintre del temps de la crida comparent puga acceptar la venda offerint sos drets als primers creditors.

§ 2

*Ordinació de Pelay Uniz*²³⁴

Item, que en las adjudicacions de vuy en avant faedoras, de qualsevols preus procehits de béns que.s vendran per qualsevol cort o jutge ordinari, la distribució

²³³ Cap. LXI. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 31.

²³⁴ Cap. XLVI. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 21-22.

realment no.s puga fer sinó depositat primer tot lo preu, y sian tinguts los jutges specificar y designar sengles quantitats als creditors y a altres a qui dits preus sien deguts, y los matexos jutges taxen los salaris del procés, scripturas, peatges y qualsevols altres tocants a ditas executions, specificant y designant las quantitats per ocasió de dits salaris tatxadas, per que.s puga clarament saber quant és lo residuo de dit preu, lo qual residuo ab tot axò tingan los jutges de designar y specificar en las distributions dels preus faedoras, y assò en pena de cent sous applicadoras al fisch real, y la quantitat contra la forma del present capítol adjudicada sia perduda y aplicada a l'altre creditor.

§ 3

*Ordinació de Pelay Uniz*²³⁵

Item que las pecúnias adjudicadas o adjudicadoras per qualsevol jutge, no sian donadas per lo tauler o depositari de las corts sinó ab albarà del matex jutge, segelladas ab son sagell y de mà propria del dit jutge o de son assessor subsignat, en pena que altrement de béns seus propis lo depositari serà tingut altre volta pagar la quantitat [que] contra esta forma e ordinació haurà donada.

§ 4

*Ordinació de Pelay Uniz*²³⁶

Item per obviar als frauds y malítias dels deutors statuïren y ordenaren que, de assí al devant, de la sustàntia o preu dels béns en los quals se fa executió a instàntia dels creditors i.s distrauhen y subhastan per la cort, o los preus de aquells ja venuts stan depositats en poder de la cort, ab color de provisió o aliments o alletar fills o ab qualsevol altre pretexte als dits deutors ni a fills ni mullers de aquells ab capa de obligació o hipoteca de dot de aquellas, si ja no constàs aquellas ésser primeras en temps y pottiors en dret als altres creditors, dels béns susdits per executió y distracció dels creditors existents o per gastos y despesas no.ls sia taxat ni donat cosa per los balles en las corts dels quals se fan ditas executions, com fins vuy abusivament se havia usat, assó sia guardat quant vist tots los actes y títols dels censalers y creditors y oïdas las parts, constarà los béns del deutor no ésser bastants per a satisfer als censalers y creditors. Y si algun Balle o jutge lo contrari attentarà, sia obligat altre tant com ha taxat y donat de béns seus propis donar als creditors a qui falta, depositant-ho encontinent ab todas las despesas en poder del depositari.

§ 5

*Ordinació de Berenguer Uniz*²³⁷

Item com se sia molt abusat per los scrivans de las corts que en las judicacions dels preus de béns que.s venen per la cort se adjudican molts salaris, peatges e mis-

²³⁵ Cap. XLVII. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 22.

²³⁶ Cap. LXXI. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 39.

²³⁷ Ord. XIV. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 52.

sions excessives e inmoderades, fora tota rahó, en tant que los preus de dits béns tornen a molt poch, y reporten major profit [a] los scrivans que [a] las parts, per ço sia statuït y ordenat que no sia lícit a algun dels scrivans de las corts taxar-se alguns salaris, scriptures e peatges, ans totas las ditas adjudicacions, distributions e taxacions de salaris, scriptures e peatges hajan a fer los dits oficials ab son consell segons llur bon arbitre e consiència.

§ 6

*Ordinatio nova*²³⁸

Més avant perquè ab tota expeditió se acaben las causas de executions y quant la cosa és ja venuda no insurgescan noves dilacions, statuïm e ordenam que lo comprador qui haurà comprat per la cort, no sie posat en possessió de la cosa comprada que lo preu no sia íntegrament depositat. Altrement, si lo scrivà despedirà letra per donar possessió o la donarà sens tenir certificatòria del depositari de com lo preu està depositat, sia tingut y obligat com si actualment [sic] fos depositari del preu.

§ 7

*Ordinatio nova*²³⁹

Axí com per antigua ordinatió dalt referida està mèritament disposat que los deutors ni llurs mullers o infans no pugan pendre cosa dels preus depositats, és també a rahó conforme que antes de fer-se la sentència de graduatió los creditors no reban portions, perquè de assò podria nàixer confusió y dilatar-se la causa. Per ço statuïm e ordenam que per respecte ni pretexte algú, dels preus depositats de cosas venudas per executió de la cort, no.s puga dar preu o portió alguna a creditor que.s sia oposat, que no sia publicada sentència de graduatió y decretada executió de aquella.

§ 8

*Ordinatio nova*²⁴⁰

Succeix-se algunas vegades que donada sentència de graduatió de alguna heretat, los jutges fan donar portió de fruits als creditors graduats que.ls apparex, sens guardar lo orde de la graduatió, de hont ab molt justa rahó se quexen los creditors antecessors qui no poden rebre y és contra dret fer la executió no diforme de la sèrie y tenor de la cosa iudicada. Per ço statuïm e ordenam que de qui al devant no.s puga dar cosa alguna als creditors graduats si no és ab lo matex orde de la graduatió, de tal manera que no.s puga dar al segon que lo primer no sia plenament satisfet, y axí.s fassa en los demás graus, perquè ningú dels graduats puga rebre que no sien pagats íntegrament los que són anteriors en grau, si ja doncs no fos graduat algú ab

²³⁸ Propuesta de *lege ferenda*.

²³⁹ Propuesta de *lege ferenda*.

²⁴⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

crèdit illíquit y que la liquidatió haja menester llarga discussió de causa, en lo qual cas stiga en arbitre del jutge, prestada primer cautió, donar als qui.s seguexen després del qui està graduat per crèdit illíquit lo que li apareixerà.

§ 9

*Ordinatio nova*²⁴¹

Inconvenient molt gran és, y és stat causa de molts grans dilations y gastos, ésser los scrivans de las cortis depositaris dels preus de las cosas qui.s venen per aquellas, per ço que valent-se del diner que tenen depositat, lo que no poden, per no haver-lo de exbursar cercan sempre noves oppositions, exhibitions y differiments. Per tant statuim e ordenam que ningun jutge, scrivà o subrogat de aquell, ni persona qui tinga submissió al jutge o scrivà de la cort executant, pugà ésser depositari ni tenir en son poder peccúnias procehidas de lliuraments fets en llur cort.

TÍTOL XXI

DE TAXATIONS DE ALIMENTS

§ 1

*Ordinatio nova*²⁴²

Durant la causa unas voltas, altres fet lo seqüestre, altres durant causa de graduatió, demanen los deutors executats ésser-los taxats aliments particularment personas de stament, y representant per assò la qualitat y la quantitat dels béns o patrimoni sobre lo qual demanen, y conformant-se los jutges a la demanda los taxen aliments tant pingües que viuen millor y ab més parage que si tinguessen los béns sens taxatió alguna, y ab pretexte de que són aliments y no patexen dilatió cobran primer que.ls creditors censalistas e hipotecaris, per als quals, deduïts dits aliments, apenas hi resta cosa. Per ço statuim e ordenam que la taxatió se fassa hagut també esguard als creditors y a la quantitat valor dels béns sobre los quals se taxen los aliments, y que lo qui ha de ser alimentat tinga de sustentar-se del modo que altres pobres de son stament passen.

§ 2

*Ordinatio nova*²⁴³

Ordenam e statuim que ninguns aliments taxats per offici de jutge, requerint-ho la part o creditor, sien donats sens preceir primer idònea cautió de restituir lo valor de aquellas en cas que.s dega ésser restituït al qui presta aquells o creditors anteriors qui no tenguin altre de hont cobrar.

²⁴¹ Propuesta de *lege ferenda*.

²⁴² Propuesta de *lege ferenda*.

²⁴³ Propuesta de *lege ferenda*.

§ 3

*Ordinatio nova*²⁴⁴

Alieno és de tot dret y verament contrari a la rahó natural que los qui han rebut portió de béns paternos o maternos y.s són contentats de aquella, y moltes voltas feta definitió y després impugnant aquella demanen suplement, demanar durant la litte ésser-los taxats aliments, y las damés vegades no és altre lur intent sinó gozar dits aliments. Per ço statuim e ordenam que a ningú qui haja fet diffinitió a béns paternos o maternos no pogan ésser taxats aliments encara que tingan sentència en son favor que se li pac suplement, si ja doncs dit suplement no era liquidat, y la liquidatió confirmada, y la confirmatió pasada en cosa judicada.

§ 4

*Ordinatio nova*²⁴⁵

Perquè no sian taxats aliments en cosas que no.s deuen taxar si.s són deguts, levant abusos ab què molts per pretensions de fideïcommissos, administracions de tutelas y curas demanavan peniant la causa y obtenian taxationes de alimens y ab color cobravan lo que no era degut. Per ço statuim e ordenam que no sian de assí en avant taxats aliments si no és per crèdits de legítimas o dots o pentions de heretats o portions de heretats, que sian de personas que quant viuen tinguessen obligatió de alimentar al qui.ls demana.

TÍTOL XXII

DE SALARIS DE SENTÈNTIAS Y DE DECRETS

§ 1

*Ordinatio de Pelay Uniz*²⁴⁶

Item que ningun jutge delegat puga pendre de las parts per qualsevol sentència deffinitiva sobre causa a ell comesa, per molt àrdua y gran que sia, més de quoranta liures moneda de Mallorca entre las dos pars, encara que a rahó de vuyt diners per liura pujàs molt més y si seran dos, tres o més delegats en una matexa causa, en respecte de rebre un salari sien com si fossen un tansolament.

§ 2

*Ordinatio de Pelay Uniz*²⁴⁷

Perquè los jutges delegats de vuy en avant cerca la expeditió de las causas y lites ab més prestesa y voluntad se ocupen, statuïren, ordenaren y provehiren que

---

²⁴⁴ Propuesta de *lege ferenda*.

²⁴⁵ Propuesta de *lege ferenda*.

²⁴⁶ Cap. XXXVIII. MOLL, *Ordinacions...*, pp. 18-19.

²⁴⁷ Cap. XXXVII. MOLL, *Ordinacions...*, p. 18.

a ningun jutge delegat sia lícit pendre salari o part de salari per sentència, /sens que\ estiga per ell ordenada y dada en mà del scrivà de la causa per a publicar-la a las parts, la qual dit scrivà la hora assignada sia tingut publicar-la, presens las parts o una d'ellas absent per contumàtia.

§ 3

Ordinació de la Real Audiència ²⁴⁸

Statuim també, sancsim e ordenam que, de aquí al devant, en causas y negocis criminals, per dits nostres concellers ningun salari sia rebut, accepto avarias com debaix se disposarà. Y los salaris de las causas civils que tocan a nostres concellers, los quals, a rahó de quatre diners per lliura, com fins vuy se és acostumat exigir, ab assò emperò que no excedesca summa de sinquant liures per qualsevol causa per gran que sia, tant per la primera com per la segona instàntia, sian deposats en la taula dels depòsits y comuna de la Universitat.

§ 4

Ordinació de Berenguer Uniz confirmada per Alfons 4 ²⁴⁹

Item co[m] les pecúnies que vénen [a] adjudicació e distribució de corts vingan casi a no res per inmoderades despeses e salaris que de aquelles són trets e levats, que plàcia als honorables embaxadors suplicar al molt alt senyor Rey per sa gràtia e mercè los dits salaris e despeses sien moderadas, e la dita moderació ésser remesa al procurador real ensemps ab un dels honorables Jurats sobredits qui hayan a moderar las ditas despesas e salaris, e a la moderació de aquellas o provisió de aquell faedora se stiga, tota appellació remota. Plau al senyor Rey.

§ 5

En la declaració de la Real Pragmática de la Real Audiència en lo § Item quia super est[im]andis ²⁵⁰

Item per quant sobre estimar los salaris, ha paragut convenient que.s remeta a altri y no al relador o Real Audiència, com de assí hi haja exprés privilegi que lo procurador real ab un dels Jurats conegan de la excessivitat de salari, de la qual algú contra algun jutge dóna queixa, statuim e declaram que si sobre incertitud, estimació, quantitat o eccés de salari se mourà dupte sie observat lo que sta disposat per lo Real Privilegi.

²⁴⁸ La disposición recoge un fragmento del capítulo VI de la Pragmática de erección de la Real Audiencia de 1571. Pub. versión latina por MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 161.

²⁴⁹ Cap. III. MOLL, A., *Ordinacions*, pp. 60-61.

²⁵⁰ La disposición procede de la declaración de dudas sobre la pragmática de 11 de mayo de 1571, otorgada en Aranjuez por Felipe II el 25 de abril de 1572 (ARM, LR 90, ff. 75v-79v. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 169-179). El epígrafe comienza con las palabras 'super estimandis' (MOLL, *Ibid.*, p. 173).

§ 6

*Ordinatio nova*²⁵¹

De molt temps ençà se ha acostumat, com se diu en la Real Pragmàtica de la erectió de la Real Audiència, pendra los jutges ordinaris per salari a rahó de quatre diners per liura, ab assò que no excedesca la quantitat de quaranta liuras, excepto en los salaris de las sentències y provisions de la Real Audiència ha hont arriba a quantitat de sinquant liures, com sta disposat en dita Real Pragmàtica. Y per quant lo que està rahanablement rebut és bé no.s mude, se statuex y ordena que de assí al devant sia observat lo matex, y que axí com lo salari maior són quaranta liures per gran y difficultosa que sia la causa, axí també lo salari menor sian setse sous encara que la causa fos de cosa que valgués tant poc que a rahó de quatre diners per liura no arribàs a dit salari.

§ 7

*Ordinatio nova*²⁵²

Ab duas ordinations antigues de Pelay Uniz se taxa lo salari en causas criminals als jutges delegats, statuint quant és la causa de crim enorme per la qual se dega imposar pena corporal, tingan vint liures, si emperò serà de altres crims menors deu liures, exceptes las causas en que y haurà instància de part, en las quals sia lo salari doble, y ab tot que aparegue vuy supèrflua la dita dispositió, per quant lo pendre jutges delegats ja no està en ús des de que està erigida la Rota, però per quant en molts casos és necessari per causas criminals pendre pròceres, per ço statuim e ordenam que en cas que se hajan de pendre pròceres en causas criminals, los salaris de aquells sie conforme a lo que de sobre sta dit y disposan ditas ordinations antigues.

§ 8

*Ordinatio nova*²⁵³

Los decrets que.s fan a suplicació de una part sens iniunsió de l'altre és causa de molts grans litigis, y fan-se tan fàcilment, que ab qualsevol color, per poch que sia, se decreta lo que.s demana, y se és vist un matex jutge dins molt poch dias après de haver decretada una cosa decretar lo contrari, lo que prové del salari tan pingüe que acostumen pendre sens ningun treball. Per ço statuim e ordenam que de vuy en avant, dels decrets que.s [fan] a sola petició de un part sens iniunsió de l'altre, si lo decret serà sobre cosa valent fins a cent liures prenga lo jutge deu sous, e si serà de valor de més de cent fins en mil liures vint sous, y si de major valor de mil liures per gran valor que sia reba per salari trenta sous y [no] més.

---

²⁵¹ Propuesta de *lege ferenda*.

²⁵² El salario de los jueces delegados en la causas criminales está tasado en una y no dos *ordinacions* de Pelay Uniç, la núm. 37 de los códices XXII, XXIII, XXIV y XXV del Archivo del Reino de Mallorca, recogida también en el código catalogado AH-3458. Este capítulo no fue recogido por MOLL en sus *Ordinacions*.

²⁵³ Propuesta de *lege ferenda*.

TÍTOL XXIII

DE SALARIS DE SENTÈNTIAS Y DECRETS

§ 1

*Ordinació nova*²⁵⁴

Encara que per antiga ordinació sta disposat que lo salari dels jutges delegats sia a rahó de vuit diners per liura, però com per la multitud de plets que han sobrevingut se vey a ésser excessiu lo dit salari. Per ço statuim e ordenam que de vuy en avant lo salari dels jutges delegats de llurs sentèntias sia regulat ab lo salari que prenen los ordinaris, ço és a rahó de quatre diners per liura.

§ 2

*Ordinació treta del privilegi que lo Rey Pere ters concedí a la Part Forana dat en Çaragossa, als 10 de noembre 1380*²⁵⁵

Com ab privilegi sia concedit que des de quinse de maig fins per tot lo mes de juny pròxim següent sian fèrias de messes, y cada any los pagessos són compellits anar al Governador per obtenir lletras ab grans gastos y desatent, diem y manam que las ditas fèrias de messes en dit temps córregan sens altre mandato ni letres.

§ 3

*Ordinació de la Real Audiència*²⁵⁶

Per quant és molt ordinària cavillació allegar y demanar en las causas fèrias de messas y de veremas, personas qui no tenen que segar ni veremar ni se han de ocupar en assò, per las quals se pert molt temps en ditas causas, o concedint-se ditas fèrias, o altercant-se sobre si se han de concedir o no, de assí avant no pugan allegar ni demanar ditas fèrias en las causas que tindran loch, sinó sols los qui vertaderament y sens fictió tindran que segar y que veremar de manera que se hajan de ocupar, y si altrement se allegaran sens poder-ho fer, lo qui las tals fèrias allegarà li sia corregut temps en la causa com si no se hagués altercat sobre ditas fèrias.

²⁵⁴ El salario de 8 dineros por libra fue establecido en las *Ordinacions* de Pelay Uniç, Cap. XXX-VIII. (Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 18-19).

²⁵⁵ Es un extracto en catalán de dicho privilegio de 1380 (ARM, *Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 108v; *Llibre del Sindicat de Fora* XIV, f. 120v y XV, f. 136).

²⁵⁶ Práctica de la Real Audiencia de 6 de octubre de 1576. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 208.

TÍTOL XXIV

DE POBRES PLEDEJANS

§ 1

*Pera 3 en lo privilegi dat en Mallorca, 8 cal. del jul. 1343*²⁵⁷

Més sia assignat un advocat sufficient y un idòneo procurador, qui de nostres drets reals de dit Regne cada any reban competent salari, y sian tinguts advocar y procurar a las personas pobres y miserables.

§ 2

*Ordinació nova*²⁵⁸

Per la Real Audiència sta observat que los pobres qui pledejan, dada informació de sa pobresa sian franchs de tots salaris, si ja donchs no obtenia sentència en favor, en lo qual cas es compellit pagar la sua part, y per ço antes de la pronunciató de la sentència lo pobre es compellit dar fiança. Y per quant si la dita fiança es prenia en cas tantsolament que lo pobre litigant obtingués en son favor, se sabia ja la sentència antes de publicar-se. Per ço statuim e ordenam que de ací en avant antes de publicar-se la sentència, ara sia en favor del pobre ara en contra, sia tingut lo dit pobre a dar fiança, restant en lo demés la dita observansa en çà forsa y valor.

---

²⁵⁷ Privilegio de 24 de junio de 1343 (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 27, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 208 y *Nou*, f. 158v, *Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 133v, *Llibre de franqueses*, f. 75v).

²⁵⁸ Propuesta de *lege ferenda*.

LIBRE III**De las ordinations, statuts y Dret municipal****TÍTOL I****DE TRANSACTIONS, Y CONVENTIONS, Y COMPROMISSOS****§ 1***Ordinatio nova*²⁵⁹

Un dels més eficaces remeis que lo Dret té per a obviar a plets y gastos dels quals resultan re[n]cors e enemistats és la transacció, ab la qual lo plet comensat se acaba, las parts se quietan y tornan en amistat. Y com en est Regne ab molta facilitat se admeten súplicas e introduexan causas a fi y efecte de rescindir transactions, tant que molts no gosan transigir per temor de nou plet, lo que no.s deu permetre per lo gran profit que és apartar-se las parts de litigis. Per ço statuim e ordenam que de vuy en avant ningú sia admès a demanar rescició de transacció per ell o per sos auctors feta, que primer no depòs e restituesca tot ço y quant ell y son auctor hauran rebut en virtut de dita transacció, altrament no sia oït lo qui demana la dita rescició, si ja doncs la part convinguda no consentís expressament que.s tractàs la causa sens depositar ni restituir.

§ 2*Ordinatio nova*²⁶⁰

Ninguna cosa més rahonable y natural hi ha que guardar-se y adimplir-se los pactes entre las parts convinguts. Per ço statuim e ordenam que si antes de moure's causa, las pars faran concòrdia convenient-sa de las pretensions que tenen sobre las quals se podien intentar lite si no.s fossen acordats, la dita convinènsie y concòrdia sia fermament observada y contra ella no.s pugna fer causa que primer lo que impugna aquella si ha rebut cosa no.u restituesca, com si dita concòrdia fos verament transacció.

§ 3*Ordinatio nova*²⁶¹

No és cosa nova lo que està santament instituït en un temps, o per novas ocasions o per malícia y cavillatió de las pars, tenir necessitat de correctió o mudansa; assò ha mostrat molt clar la experiència en la Real Pragmàtica *De causis compromittendis* ab la qual lo Rey e Emperador don Carlos volgué escusar plets, gastos e odis a las personas conijuntas en parentesch, y ara per dilatar y fer una instàntia de causa més, demanen compromís ab salaris excessius y multiplicats, de modo

---

²⁵⁹ Propuesta de *lege ferenda*.

²⁶⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

²⁶¹ La Pragmática *de causis compromittendis* fue otorgada en Burgos el 4 de febrero de 1528 (ARM, LR 89, ff. 1-3v).

que lo que estava en lur favor disposat se és convertit en odi. Per ço statuïm e ordenam no pugan litigans alguns per molt parentesch que tingan entre si ésser compellits a firmar compromís, ans sia en libertad o firmar-lo, si volen, o litigar via ordinària.

TÍTOL II

DE DONATIONS, DEFINITIONS E RENUNTIATIONS

§ 1

*Jaume I. Leyda, 4 idus martii 1270*²⁶²

Donam e concedim a vosaltres bons hòmens e Universitat de Mallorca presents e esdevenidors perpètuament que si definitió serà feta a algú de vosaltres per alguna filla vostra, essent ella de edad legítima y tinga marit, y ab consentiment o consell y assenso d'ell la fassa, no puga las horas anar contra son pare o contra sos béns o contra sos hereus per rahó de legítima, ni en vida de son pare ni en mort d'aquell intentar petitió e demanda, ans bé la diffinitió que d'esta forma serà feta tinga plena fermetat, ab assò emperò que lo marit de aquella no sia dement.

§ 2

*Sancho en Perpinyà, 8 idus novembris 1319*²⁶³

A nós és estat proposat ab súplica per part dels faels nostros los Jurats en nom de la Universitat de Mallorca, que.s pose en dupte y naxen sovint qüestions e lites acerca de la franquesa a dita Universitat per lo illustríssim senyor en Jaume, Rey de Aragó y Mallorca, de ínclita recordatió, avi nostre reverendíssim, concedida, ab la qual està disposat que valga la definitió feta per filla al pare, de legítima o altre dret a dita filla degut en béns de sos pares, estant ella en poder de son marit y constituïda en edad legítima, diens los uns que la edad de vint-y-sinch anys és la legítima edad, contradient-ho los altres. Volens nós declarar aquest dupte y levar del tot qüestions y plets que vuy en avant podrian nàixer, declaram e declarant stablim que vàlegan y sian irrefragablement observades la diffinitions que faran a son pare o mare las fillas que estaran en poder de sos marits consentint-hi ells a ditas diffinitions, ab assò que ellas pervinga[n] a la sua pubertad, y aquesta edad, ço és quant passen la sua pupillaritat, ço és quant hauran adimplits dotse anys de la sua edad, declaram ésser legítima y sufficient edad quant a guardar y faelment observar las ditas diffinitions contra los quals no volem sia admès ni oït algú.

²⁶² La fecha está equivocada. Data en realidad de 12 de marzo de 1274. ARM, *Llibre dels Reis*, f. 35 (versión latina) y f. 257 (versión catalana); *Llibre d'en Sant Pere*, f. 7.

²⁶³ Privilegio de 6 de noviembre de 1319 (ARM, *Llibre dels reis*, f. 116; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 19v; Pergaminos Reales, Sancho I, 9).

§ 3

*Ordinatio nova*²⁶⁴

Entre los stils de Mallorca que Arnau de Erill manà redigir en scrits y guardar com a leys, està disposat que las donacions en lo present Regne, encara que sian de qualsevol valor, no requeren insinuatió, y com los grans fraus que.s cometen per no haverhi insinuatió tingan necessitat de remey perquè los contrahents no resten desabuts ans bé pugan assegurar sos crèdits, sabent que aquells ab qui tractan si tenen facultad de obligar los béns que posseïxen. Per ço statuim e ordenam que qualsevol donatió de assí al devant faedora, ara sia de molta ara de poca quantitat, encara que sia *contemplatione matrimonii*, sols sia donatió entre vius, se haia de insinuar en poder del scrivà archiver de la Universitat, y no tinga valor la dita donatió sinó de la hora y punt que estarà registrada en lo registre públich del dit archiver, lo qual tinga obligatió de tenir dit llibre ab reportori o rúbrica patent a tot hom qui vulla veure aquell, y dit archiver en lo introit de son offici tinga obligatió de jurar expressament esta ordinatió.

TÍTOL III

DE MENORS

§ 1

*Sancho en lo privilegi dat en Perpinyà,
als 8 de las idus de noembre 1319*²⁶⁵

Statuim e ordenam de special privilegi y gràtia que volem fer a la Universitat de Mallorca y de certa sciència, que quant los fills o fillas de la Ciutat o Regna de Mallorca qui entraran en religió y faran diffinitions als pares o mares, a tots junts o a cada un d'ells en particular, del dret que han de tenir o podran tenir en los béns de aquells per dret de naturalesa y de legítima portió o de qualsevol altre, que las tals diffinitions sian vàlidas y tingan fermetat, de tal manera que lo fill o filla entrat o entrada en lo monestir o religió no puga ella matexa demanar ni haver contra dita diffinitió alguna cosa dels béns de dits sos pares a n'els quals havian fetas ditas diffinitions ni tampoch lo monesteri per ells o ellas; assó entès emperò que las fillas sian de edat de dotse anys cumplits y los fills de catorsa axí matex cumplits.

§ 2

*Pere 3 en lo privilegi dat en Çaragosas,
a 8 de juny 1381*²⁶⁶

Ab tenor de las presents, informats del custums y consuetut del dit Regne, volem, provehim, statuim e ordenam que si ab pretesto o occassió de las tals diffini-

²⁶⁴ Propuesta de *lege ferenda*. Deroga lo dispuesto en el Cap. XIII de los *Stils* de Arnau d'Erill (MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 124). El capítulo entronca con una propuesta en el mismo sentido presentada en el *Gran i General Consell* el 18 de junio de 1612, y que no fue aprobada (ARM, AGC 52, ff. 28v-29).

²⁶⁵ Privilegio de 6 de noviembre de 1319 (ARM, *Llibre dels reis*, f. 115v; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 19v; Pergaminos Reales, Sancho I, 11).

²⁶⁶ ARM, *Llibre d'en Rosselló Vell*, f. 307; *Rosselló Nou*, 263.

tions fetas per los dits adults o altres a los tutors o curadors o altres administradors de aquells, per instrument ab jurament roborat en los quals haurà entrevingut auctoritat y decret de la cort, qüestions o lites algunas resultaran, o los dits adults o altres per dita causa, los dits tutors o curadors o altres administradors aportaran en juy, los dits adults o altres per las preditas cosas, per sos ordinaris o per qualsevol altres officials nostres, en manera alguna sian oïts ni donen audiència a n'aquells, ni los dits tutors o curadors o administradors sian molestats en alguna cosa.

TÍTOL IV

DE COMPRA Y VENDA

§ 1

*Ordinació de proclama de trenta dies*²⁶⁷

Si emperò las vendas seran fetas no per la cort sinó entre particulars, de immobles, de censos o sclaus, sia en electió del venedor forsar al comprador a depositar lo preu en poder de la cort y fer despedir crida de trenta dies perquè no.s reba lo preu fins passat dit termini no havent-ho oposat algú, hi havent-hi oposat algú fins sia feta la adjudicació del preu, y en est cas lo creditor qui comparexerà, si lo preu no basta per a satisfer-li son crèdit, puga cobrar la cosa per raó de hipoteca y no estar a la venda, sols haja contradit dins lo temps de la crida.

§ 2

*Vidal de Blanes per comisió real féu los capítols següens, publicats als 24 mars 1471*²⁶⁸

Primo que de aquí avant alguna persona no puga vendre a temps algunas mercadurias, draps, llanas, blats, olis, spècias, cuyrams, ceres, or, argent, joyes, ni altres coses, sinó a mercader per a navegar o mercadetjar, o specier, artesà o manestral per son propi ús e menester de son ofici, o per altre necessitat o menester del comprador, axí com drap per vestir o blat per sembrar o menjar de ell o de sa família, o sivada per las bèstias, e que assò haja a jurar lo dit comprador en poder del notari qui pendrà lo contracte, e lo jurament sia continuat en la carta, e.n altre manera tal contracte no vàlega ne sia fet dret, ans los venedors qui contractaran en altre manera perdran totas las cosas e preus de aquellas, e los notaris qui rebran los contractes sien *ipso jure* privats de llurs officis, e per semblant los corredors qui entrevindran, e ultra assò correran los dits corredors la vila ab açots, e las ditas cosas hajan loch encara que los contrahents o algú d'ells fossen clergas o bé eclesiàstichs o religiosos.

Item que tots dits notaris sots la dita pena no pugan posar en tals contractes renuntiatió al for seglar ni renuntiatió alguna als presents statuts e ordinations encara que fos jurada, sots la pena demunt dita, e que tal renuntiatió encare que fos

²⁶⁷ Es el capítulo LXI de las *Ordinacions* de Pelay Uniç. Pub. MOLL, A., *Ordinacions*, p. 32.

²⁶⁸ Ordenanzas dictadas por el Lugarteniente General de Mallorca Vidal Castellodoriz de Blanes el 24 de marzo de 1461 (SALVÁ, J., «Derecho de familia...», p. 28). Pub. MOLL, A., *Ordinacions*, pp. 116-121.

posada no vàlega ans sia *ipso jure* nulla e invàlida, com als presents statuts fets en odi dels creadors e venadors no.s pusca renuntiar.

Item que aquells qui en temps fins lo die de vuy hauran venudas robas o mercaderias a temps en la forma desús prohibida, no puscan demanar ni haver dels compradors qui fins assí no han pagat los preus sinó tant solament lo preu vertader qui valian las ditas robas al contant en lo temps de las ditas vendas, ab interésser de rahó de vuyt per cent del temps de la triga fins a la real paga.

Item que de aquí avant sian inhibits e haguts per nulles e invàlides totas contractes de exaniments e vendas e revendas de qualsevols e mercaderies qui.s fassen en un matex temps, axí com verbi gràtia si lo comprador, après de la compra per aquell feta a temps, revendrà encontinent al venador la cosa per ell comprada. E los notaris e corredors qui hi entrevindran incórregan *ipso jure* las penas desús ditas sens alguna gràtia o mercè.

Item és statuït e ordenat que los contrahents no pugan renuntiar al privilegi real parlant de contractes de compres de llanes, olis e altres [es]plets anticipadament, e dels quatre sous per liura que los venedors són tinguts tantsolament pagar als compradors, ans tals renunciacions no.s pugan posar en los contractes, e posades no vàlegan, com sian atorgadas en odi de compradors. Los notaris emperò e corredors qui hi entrevindran encórregan en las desús ditas penas.

Item és statuït e ordenat que aquells qui compraran o han ja compradas olis, llanas o altres robes, fruitas o splets ni los venadors sian tinguts lliurar-los aquells si doncs no suplexen lo iust preu que aquellas valdran en lo temps del lliurament. Si emperò hauran pagat lo preu o part de aquell en lo temps de la venda sia'ls pagat interésser de assò que pagat hauran, contant del die de la paga que feta hauran fins al die que hauran rebudas o rebran las ditas robas e cosas compradas.

Item que algú /qui\ de sa cullita o de rendas o delmas haurà blat per provisió sua y de sa família no pusca en la present isla comprar de algú per son menjar, e per revendre aquell que ja tindrà vell, e contra e assò sots pena de perdre aquell que comprarà, emperò si no tindrà una ley de blat, ço és xexa o roig, sia lícit comprar-ne de aquell que no tindrà per provisió sua o de sa família tantsolament, e per semblant sia lícit e permès als creadors censalistes de diners o de blats, encara que ja tinguessen per llur provisió, pendre de llurs deutors blats en paga de llurs censals.

Item que als presents capítols, statuts e ordinations no puga ésser fet algun frau directament o indirecte, e que alguna persona no puga per interposada persona comprar ni vendre en frau ni preiudici de las presents ordinations ni prestar-hi son nom per altres, sots pena tant al comprador com al venedor e al qui terça persona hi farà interposar de cent lliures per quiscuna vegada, aplicadoras per la terça part al fisch del senyor Rey e per la altre terça a l'obra dels murs, e per la altre terça al denunciador o avisador, e noresmenys tals contractes fets en frau sian *ipso jure* nullos e invàlidos, e non sia fet dret. E los notaris e corredors qui entrevindran incórregan las ditas penas.

Item que los capsers e tenders e altres revenedors de telas, xexos, llegums, o altres cosas e arrossos pugan las ditas cosas comprar a temps e vendre aquellas a menut en llurs casas e botigas, emperò que aquells no pugan vendre e revendre a temps sots las ditas penas, entès emperò que per assò no és derogat a la ordinatió de vendre las ditas cosas per aquell matex preu dins tres dies après que aquellas hauran compradas.

§ 3

*Jaume 2. 1303*²⁶⁹

Quant eram en lo Regne entenguérem, y en absència havem sabut de personas fidedignes, que los hòmens de dit Regne no cessan de exercitar un ús depravat y per tot dret reprovat, no obstant que per temps lo hajam prohibit, quant per temps de un any trobant-nos en aquex regne declaràvam nullos semblants contractes illícitament celebrats, ço és que compren blats, vi, oli, formatge, lana y altres fruits antes que nascan y sian cullits, pagant encontinent lo preu prou vil, perquè en lo temps concertat reben tals fruits valent a las horas molt maior preu, los quals contractes, are per jueus are per christians sian celebrats, són sens dupte en poc frau de usura, y semblant usura és més iniqua que la que acostumen los usurers extrorquint los de sos deutors. Nós, volens a est mal posar saludables remeys, vos manam que en qualsevol part de nostras terras de Mallorca, Ivisa e Manorca tals contractas trobareu celebrats a ningun comprador de dits fruits sobre cobrar aquells justítia ministreu, ans bé tals contractas nullos declareu y per nullos los fasau tenir y reputar.

§ 4

*Stil 28*²⁷⁰

Si algú vendrà sclau morbós y dins un any se trobarà lo tal sclau ésser en redibitió provat lo vici o malaltia del sclau, lo venedor tinga obligatió de cobrar-lo y restituir lo preu al comprador, encara que provat no sia que tingués tal nelet en poder del primer amo.

TÍTOL V

DE ARRENDAMENTS O LOGUERS

§ 1

*Ordinació nova*²⁷¹

Los amos de possessions, propietats o casas quant tenen aquellas llogadas, acabat lo arrendament, volent traure los conductors són impeditos moltes voltas ab frívolas exceptions, sens poder gosar lo que és seu y los conductors cavillosos contra tot dret dilatan tant que los amos estan anys a poder-los expellir; y ab Real Pragmàtica sia proveït a la ciutat de Barcelona, la qual pragmàtica encara que.s diu *De domibus evacuandis* està estesa també a predios rústics, y ab ella se donen breus y precisos terminis per estas causas. Per ço statuïm e ordenam que en lo present Regne sia observada la dispositió de dita Real Pragmàtica *De domibus evacuandis*, y que.s fassa sumàriament y sens procés, y que los prohòmens en la causa de reclama-

²⁶⁹ Privilegio dado en Elna el 2 de octubre de 1303 (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 35).

²⁷⁰ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31v; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 127.

²⁷¹ El capítol extiende a Mallorca la aplicació de la pragmàtica otorgada por Pedro III (IV) en Tortosa el 5 de febrero de 1370 (*Pragmàtiques i altres drets*, IV, VII, 1.ª).

tió sian anomenats per lo ordinari y hagan quiscú d'ells per son salari setse sous, sia poch o molt lo valor lo de que.s tracta.

§ 2

*Ordinació nova de constitució de Catalunya*²⁷²

Per quant moltes voltas són dites causas, encara que indebitament, evocadas a la Real Audiència, y los amos de las casas estan molts anys que no poden expellir al conductor, statuim e ordenam que si alguna de dites causas serà evocada, lo jutge davant qui dita causa se tractarà haja de passar avant segons l'orde donat en dita Real Pragmàtica, no obstant qualsevol inhibició de la Real Audiència, com se entenga ésser feta contra mente e intentió del qui ha fet la inhibició, y en cas que passats los terminis de la pragmàtica lo logueter no evacuarà la casa pac lo loguer triplicat, y per ell se fassa executió prompte com per lo loguer pactat.

§ 3

*Ordinació nova*²⁷³

Molts hi ha qui per amistat, parentiu e per algun segon intent ajudan, ministren e servexen a altres sen[s] aver concertad soldada ni pensar en ella, y après o quant és mort aquell a qui servexen o quant se barallen y rompan amistad o no han pogut alcansar lo que pretenen, demanen salari de servitud. Per ço statuim e ordenam que qualsevol qui per domèstich o familiar estarà o revindrà en casa de alguna persona, encare que sia parent o amich, en vida ni après de mort de dita persona ab la qual estarà o revindrà en sa casa, no puga demanar soldada ni stipendi de servitud si ja donchs no prova conventió o promesa del que demana.

TÍTOL VI

DE SOCIETAT E LLIBERTAD DE COMMERSI

§ 1

*Jaume I*²⁷⁴

Per nós e per los nostres donam e atorgam a vós prohòmens e a la Universitat de Mallorca e a tots e sengles de dita Universitat e Regne axí presents com esdevenidors per tostemps, que en la Ciutat o Regna de Mallorca no sia fet vet de blat de nós ne dels nostres successors, ne de ningun Veguer, ne Balle, ne de loc nostre o dels nostres tenent, presents ne esdevenidors, sinó de mentre que carestia serà en la terra de Mallorques.

²⁷² Propuesta de *lege ferenda*. Recoge el texto abreviado del Cap. XXVIII de las constituciones de Felipe I (II) en las Cortes de Barcelona de 1564 (CYADC, IV, XXI, 1).

²⁷³ Propuesta de *lege ferenda*.

²⁷⁴ Privilegio de 19 de agosto de 1273. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 6.

§ 2

*Jaume Conquistador en la franquesa dada en Mallorca,
als 23 de juliol 1260*²⁷⁵

Encara volens e desijans comuna utilitat dels ciutadans e dels habitants de la ciutat demunt dita e de la illa, volem e atorgam a vós e stablim que tostemps, e manam, que alguna companyia dels seneses, dels florentins, dels plazentins e dels luqueses no sia rebuda ne sia de aquí avant en la ciutat o algun loch del Regne de Mallorques, ni algú de la companyia dels demunt dits no pusca fer residència o habitació contínua en la ciutat ne en la illa demunt dita.

§ 3

*Lo matex en la execució de franquesa dada en València,
a 2 de agost 1266, dirigida a tots balles y laudors de sas terras*²⁷⁶

Diem vos e us manam fermament que de aquí al devant com los hòmens de Mallorca a las vostras parts vendran no demanets a ells ne nengun no lexets demanar leuda ne peatge, mas ells ab tots béns e mercaderies lurs jaquescats anar a estar francament e liure sens algú agraviament e sens contrast, lo qual a ells ne als béns lurs en nugla manera fassats, com nós volem que ells usen per tota la terra nostra de privilegi de franquesa axí com han acostumat de star.

§ 4

*Lo matex en la franquesa dada en Barcelona, 3 nonas maig 1274*²⁷⁷

Com nós a manament del subirà Bisbe haja vedad que ningú de la terra nostra no gos trer per rahó de portar a ninguns locs de sarrains ferro, armas, lenyam, pans ne nengunes altres viandes, e aquest vet d'esta manera per vós sia tingut segons que en las letras nostras, las quals sobre assò vos havem tramesas, plenament se contenia. Ara emperò vos significam que nós ara en Barcelona estans, los prohòmens de Barcelona comparegueren devant nós e pregaren nos que deguéssim declarar a ells quals cosas sots noms de viandas enteníem. Nós emperò, aut consells ab frares predicadors e ab frares menors sobre las ditas cosas axí havem ordenat que nengun de la terra nostra no gos a neguns llochs de la terra ne de la senyoria del soldà de l'Axandria negunas mercaderias ne negunes altres coses vedadas ne portar, ne encara a nenguns altres llochs de sarrains portar ne temetre ferro, armes, llenyam, plom, pegunta, fil de cànem ne nenguna altre cosa de la qual e xàrcia fer se pusca, ne nau, leyn, ne algun vaxell vendre a sarrayns, ne portar encara ne tremetre forment, ordi, mil, panis, adassa, faves, ciurons ne neguna farina d'aquels blats, ne neguna altre farina. Totas emperò altres coses puscan a la terra

²⁷⁵ Corresponde en realidad al Privilegio de 23 de julio de 1269. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 5v; Pergaminos Reales, Jaime I, 14.

²⁷⁶ Privilegio de 2 de agosto de 1256. ARM, *Llibre dels reis*, f. 25v; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 5.

²⁷⁷ Privilegio de 3 de agosto de 1274. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 7; *Llibre de franqueses* (Cod. VIII), ff. 35v-36v.

del Rey de Tunis e altres llochs de sarrayns, exceptat la terra e senyoria del dit soldà d'Alexandria, francament portar. Manans a vós fermament e destreta que.l vet nostre de aquesta manera a tuyt sens trencament observar segons que demunt se conté, e no.y vingats contra, ne nengun no.y llexets contravenir si us fiats de la nostra gràtia e de la nostra amor. Nós emperò no entenem per aquest manament vedar que senyors de leyns e d'altres vaxells puscan en llurs naus, llenys e altres vaxells portar viandas quals que quals a els e als mariners seran necessàrias, e encara als mercaders en aquells anans, segons que.l viatge serà, lo qual fer deuran segons coneguda de dos prohòmens de la ribera los quals, ço és a saber vós a assò leyls eleiats. E encara que puscan portar en aquellas naus e leyns e vaxells altres, pregunta e claus a obs de llurs naus e de leyns e encara d'altres vaxells, e armas a llur deffentió segons aytambé a coneguda d'aquells II prohòmens los quals vós a assò segons que dit és alegirets. Dada a Barcelona, a III nonas d'agost en l'any de Nostre Senyor 1274.

§ 5

Jaume Conquistador en la primera Franque[s]a, Cap. 2²⁷⁸

Donam encara a vós que en la Ciutat e Regne de Mallorca e per tota altre terra de la senyoria nostra e del Regne de Aragó, axí en aquestas terras las quals vuy havem o per avant podrem guanyar, per terra e per mar nats francs e liures ab totas cosas e mercaderies vostres de tota leuda, peatge, portage, mesuratge e pes e ribatge, e de tota questa e de colta [sic], de força e de demanda, de prestat de host e de cavalcada, e de remsò d'aquestes, depús que la illa serà guanyada.

§ 6

Breu del Papa²⁷⁹

Innocent, Bisbe, servent dels servents del Senyor, a l'honrat frare Bisbe de Mallorcas, saluts e apostolical benedictió. Los amats fills ciutadans de Mallorcas a nós humilment han soplegat que com per novitat de habitació en moltes coses sofrien fretura curàssem a ells donar llicència per llur sustentació e que la terra pus profitossament e mils se poblàs, de portar e de vendre viandes a sarrayns. E nós emperò a llurs supplications enclinats, a semblança d'en Gregori Papa, de bona memòria, predecesor nostre, a vós manam per auctoritat de las presens que aquestas cosas ab lo molt car en Christ fill nostre noble Rey de Aragó Senyor de Mallorcas, o ab aquells qui loch tinen d'ell a qui seran segons la prudència a vós dada de Déu, per auctoritat nostre donets licència als dits ciutadans que puscan portar en temps de pau e vendre viandes als dits sarrayns, salvo cavalls, muls, armes, ferro e fusta, si trobau que sens preiudici del dit Rey e dan de la terra fer se pusca.

²⁷⁸ Se trata del cap. 3 de la Carta de Población de Mallorca, 1 de marzo de 1230.

²⁷⁹ Breve de Inocencio IV de 21 de marzo de 1248 (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 8).

§ 7

*Jaume I en lo privilegi dat en València,
un dia antes de las idus de juliol 1249*²⁸⁰

Lib. Senpere, fol.4, col.2; Sta perpetuada per lo Rey en Pere, en dit, fol.262.

Atorgam a vós universas y senglas habitants de la ciutat e isla de Mallorca que algun noble o cavaller, o seglar, clerga o religiós, de aquí a tres anys no trega ne fassa traure algun cavall, per alguna causa o rahó, de aquella illa.

§ 8

*Pere 3 en lo privilegi dat en Mallorca, a l'últim de maig 1343*²⁸¹

Finalment a vosaltres tots y sengles habitants de las ditas ciutats y Regne de Mallorca y vostres successors, tingau y tenir pugau perpètuament treta de grans, graxa i altres vitualles y cosas, francas y lliberament, de la ciutat de Tortosa y de tots los altres llocs y terras nostras del Regne de Aragó, València y Catalunya, y de tots altres llocs nostras de terra ferma, axí com als ciutadans de Barselona sta plenament concedit.

§ 9

*Pere 3 en lo privilegi dat en Çaragossa, a 4 septembre 1364,
dirigit al Governador*²⁸²

Diem vos y manam de certa sciència y expressament, sots incorrament de nostra ira e indignatió, que de dita ciutat e isla no permetau per qualsevol persona ésser tret blats aguns, sens sabuda y consell dels Jurats.

§ 10

*Ordinació nova*²⁸³

Per quant és tant necessària la bona agricultura y per ella és de tant profit lo fer favas, y havem vist que havent-n'i abundàntia, per no poder-las traure, los amos d'est Regne las havian de donar molt barato y encara se'n perdien, y lo any següent los pagesos se dexavan de sembrar y restava totalment desprovehida la terra de aquest llegum. Per ço statuim e ordenam que lliberament de vui en avant se pugan traure faves del present regna sens impediment algú si ja donchs lo Lochtinent General, ab instàntia dels Jurats y no altrement, no li aparegués convenient prohibir-ho, la qual prohibició no pugan durar sinó fins a la nova cullita.

²⁸⁰ El original está datado *pridie nonas julii*. Por consiguiente data de 6 de julio de 1249. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 4.

²⁸¹ Extracto. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 26v; *Rosselló Vell*, f. 203; *Rosselló Nou*, f. 153; *Sant Jordi*, f. 27v; Perg. 4.

²⁸² Extracto. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 129; *Rosselló Vell*, f. 221; *Rosselló Nou*, f. 173.

²⁸³ Propuesta de *lege ferenda*.

TÍTOL VII

DE DEPÒSIT E COMANDA

§ 1

*Pere 3 en un privilegi pridie idus decembris 1349*²⁸⁴

Ordenam e volem que si algú per causa de depòsit o comanda o en cort *ex causa mutui* o altrement serà obligat, que.s fassa executió en béns de aquell y sia compellit encontinent a restituir lo depòsit o comanda o pagar lo deuta, si ja doncs dins spay de trenta dias no amostrarà per testimonis, actes o libres de comptes, en lo que se li demana, haver ell satisfet a son adversari; lo qual terme de trenta dies si las provas són en Mallorca presents, si emperò se allargaran proves no dins sinó fora de la illa ultra los trenta dies tingan temps competent per a cobrar, ab assò emperò que passats los trenta dies sian obligats restituir lo depòsit o pagar lo deute al que demana, y en assò sia compellit lo convengut passat dit termini, si emperò lo actor donarà bastant cautió de restituir encontinent y sens plet lo depòsit a ell restituït o lo deute pagat, en cas que lo dit debitor o depositari passats los trenta dias sufficientment provarà que lo que ha restituït o pagat ja antes havia satisfet o que altrement no estava obligat a restituir-ho.

§ 2

*Stil 8*²⁸⁵

Item per depòsit o comanda quisvulla és capturat, y capturat detingut fins a tant que pach, y axí matex és per fet mercantil, però si serà qüestió del deute pot lo pres dar fiança de la persona fins sia la qüestió finida; és veritat que la dona no és presa per depòsit ne comanda però sí per fet mercantil si compra mercadejant.

§ 3

*Ordinació nova*²⁸⁶

Lo que en la fi del precedent capítol e stil està disposant, que per fet mercantil pugua la dona ésser capturada, aparex molt discrepant de la condició femenil e honestedad de aquella. Per ço statuïm e ordenam que no obstant la dispositió de dit stil, ninguna fembre per depòsit, comanda, fet mercantil, acte guarentigiat o altre obligatió civil pugua ésser presa ne mesa en presó, y que a esta ordinació no.s pugua renuntiar, ans bé si renunciatió se farà, aquella sia de ningun valor e com si no fos feta, com sia statuïda en honor públich del sexo feminil.

²⁸⁴ Extracto del privilegio de 12 de diciembre de 1349, dado en Valencia. ARM, *Rosselló Vell*, f. 212v; *Rosselló Nou*, f. 163; Pergaminos Reales, Pedro IV, 33.

²⁸⁵ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 123.

²⁸⁶ Propuesta de *lege ferenda*. Se basa en el cap. XVI de los otorgados por la Reina María, Lugarteniente General de Alfonso V, en las cortes de Barcelona de 1422 (CYADC, IV, XVI, 8).

§ 4

*Ordinatio nova*²⁸⁷

Considerans que dels deutors que.s fan ab scriptura privada naxen tans plets y tan intricats, y per malítias y cavillations de las parts se dilatan per tant temps, y que per obviar a estos inconveniens tenen casi todas las provincias de Europa sos actes que tenen prompte executió la qual ab frívolas exceptions no.s pot impedir, com és en Roma la obligatió in forma camere, en Catalunya la scriptura de ters, en València y regnes de Castella acta guarentigiat, y en Aragó, cap d'esta Corona, acte de comanda, y en aquest Regne de Mallorca se deia obligatió de depòsit e comanda lo qual de molts temps ençà no se és usat per esser-se introduïda la scriptura privada. Per ço statuim e ordenam que qualsevol deutor que serà firmat en poder de notari públich, y en ell se posarà clàusula de depòsit e comanda, tinga tal deutor prompta executió en béns e en persona de l'obligat, la qual no.s puga impedir sinó per la exceptions que impedexen la executió dels censals. Statuint també e ordenant que deutor contengut en scriptura privada, per moltes clàusulas e renunciations que tenga, no puga ésser posat en executió sinó preceint condemniació ab deguda forma.

TÍTOL VIII

DE LA TAULA DELS DEPÒSITS Y OFFICIALS D'ELLA

§ 1

*De la institució de la Taula*²⁸⁸

Libre d'en Abelló fol. 135.

Primerament statuexen, volen e ordenan que sia feta e instituïda una taula que.s nomèn Taula de la Universitat, en la qual tota persona pusca e tenga facultat de depositar diners, monedas, or, argents obrat o en masa per las pedras preciosas o qualsevols joyes, tant per negociar de dites coses que depositarà quant per tenir aquelles bé custodiadas. E axí matex pusca las dites peccúnias e altres coses que tindrà en dita taula llevar o fer llevar, dir e girar a qui voldrà, e usar de aquelles a son arbitre. E per millor e més fàcil e segura administratió e govern de aquella, sian elegidas tres personas en la forma desús exprimidora la una de las quals sia persona molt honrada del stament militar e dels ciutadans, lo offici del qual sia tant en rebre tots los diners, monedas, or, argent, joyas o qualsevol altres coses que seran depositadas, e aquelles tenga en sa custòdia e a son càrrech, quant encara en donar diners o altres coses depositadas a aquells qui hauran fets dits depòsits o altres, de voluntats de aquells o a llurs successors. E aquest se anomèn tauler de la Universitat, en poder del qual haja d'estar los llibres de la dita taula. E l'altre persona sia de stament dels

²⁸⁷ Propuesta de *lege ferenda*.

²⁸⁸ Los textos incluidos en el presente título proceden de los capítulos de la *Taula Numulària* elaborados por los Jurados y sancionados por el Lugarteniente General, el 17 de abril de 1507 (ARM, *Llibre de n'Abelló*, ff. 135-147). El presente es el capítulo I (*Ibid*, f. 136).

mercaders honrats, e aquest haja càrrech de manar e scriure lo manual que se acostuma e.s deu aportar en la taula, e lo libre major, continuant en dits libres en la forma que.s deu e se acostuma fer tots los depòsits que per qualsevol se faran e los giraments que convindrà fer en dita taula, e las exidas dels diners, monedas e altres coses deposades, e fer las pòlissas que seran necessàrias ab tota integritat, de tal modo e forma que ab dits libres aparegan totas las entradas de dita taula e exidas de aquella, e la veritat del que.s negossia en dita taula per cada hu. E per major clarícia aportarà compte de les joyes e del que en nom de joyas serà depositat separat del compte [d]e diners e pecúnies. E un altre persona del stament o offici de argenter lo qual haja de tenir lo pes de dita taula, e haja de pesar las monedas que seran deposadas e es rebran, e regonèxer aquellas, e axí matex las monedas que.s donaran per la dita taula. Totas las quals tres personas hajan ésser de bona e íntegra consiència e hàbils e suficiens per lo que han de ésser elegidas, lo offici o administratió de las quals haja a durar dos anys no més avant, contadors de la primera extractió del dia que.s farà aquella fins a 10 de maig any 1509, e après se farà la electió a 3 de maig de l'any 1509 e comensarà a regir a 10 del dit mes e any, e axí es seguirà en totas las elections venidoras del dia de la extractió, pasats los quals dos anys *ipso facto* finesca dit offici e no pusca ésser porrogat per via alguna.

§ 2

Cap. 20²⁸⁹

Item statuexen e ordenan que finit lo offici e administra[tió] de la dita taula, etc. E considerant que tot lo bé de la negociatió de la dita taula està en fer bona electió del tauler e dels qui són necessats a la administratió de aquella si no són elegits tals com se deuen en habilitat, suficiència e integritat de consiència redundaria grandíssim dany a la universitat, he és cert que si.s feja insiculatió de alguns e après extractió com se fa e acostuma fer dels altres officials juxta forma del Regiment de Sach i Sort, seria ocasió de molts abusos e algú qui en lo temps de la insiculatió seria e apparria bo après en altre temps no seria sufficient, e seria molt necessari que la hora que.s farà la electió de aquells se consider la llur indústria e conditió. Per ço, per llevar tots los abusos qui.s pusquesan fer, statuexen e ordenen que la electió de aquells se fassa en lo modo y forma següents: A que entrevengan las personas devall scritas, ço és lo molt spectable Loctinent General e los magnífichs Jurats del present Regne e los deffenedors de la mercaderia, los quals deffenedors hajan ésser demanats y forsats de ésser-hi presents e en cas que no.y poguessen ésser presents per algun impediment just, hi hajan ésser loctinent de aquells qui hi mancaran, los quals se hajan a plegar lo die tercer de maig que.s farà en la casa de la juraria de la Universitat, en la iglésia o capella de la qual ans que.s possen en la electió hajan de oir missa del Sant Sperit, après de la qual encontinent, sens divertir-se a altres actes estranys, se'n entraran en lo retret de la dita casa o en la casa ha hont se acostuma tenir lo Gran y General Consell e asentar-se an per llur orde com se deu, ço és primer lo molt spectable Loctinent General e après los dits magnífichs Jurats per llur orde, e après los deffenedors lo un dels quals deffenedors, ço és lo major seurà entre lo jurat menor dels mercaders e lo jurat dels artesans, e per lo notari de la casa de la

²⁸⁹ Se trata de un extracto de la disposición original (*Llibre de n'Abelló*, f. 141).

Juraria he Universitat lo qual hi haja entrevenir en tot serà aportat un libre o altre cosa a hont sia la figura de Jesu Christ Salvador nostre e los quatre Sancts Evangelis, e los magnífichs Jurats e deffenedors juren tocant corporalment ab las suas màns lo crucifici e Evangelis ab la reverèntia que.s deu, e de hu a hu aquell prestaran en la forma següent, etc.

§ 3

*Cap. 22*²⁹⁰

Fet dit jurament los dits elegidors proceiran ha electió de onse personas las quals elegiran per escrutini de veus per concórrer sorts e ésser insiculadas per los officis de la dita taula, ço és quatre, hu del stament dels militars o ciutadans per tauler e tenir las peccúnias de la dita taula, dos dels quals hajan ésser dels ciutadans, e quatre per regir los libres de la dita taula del stament dels mercaders, honrats, hàbils e sufficients, e tres argenters per lo offici del pes, anomenant tots temps aquells o aquell que aparexeran sufficients e àbils a tal mester considerat la habilitatió integritat de consièntia. La qual electió se farà en aquesta manera, ço és que lo dit notari e scrivà de la Universitat donarà al dit Lochtinent General e a quiscú dels altres dues faves una blanca altre negre, e en una taula o en altre loch convenient seran posats dos vaxells lo hu blanch del qual ha de exir la electió, y l'altre negre, e lo dit senyor Loctinent General comensarà e anomenarà de l'estament e conditió que.s deu per a ser tauler lo que a Se Senyoria aparexerà segons Déu a sa consièntia, e anomenat que l'haja correran las veus dels dits elegidors per escrutini e en secret, ço és que lo dit senyor Lochtinent General posarà en los dits vaxells les dues faves, ço és una a cada hu dels vaxells, en aquesta manera, ço és que si lo anomenat e proposat per córrer sort de electió apparrà bo e sufficient posarà fava blanca, la qual fava o bollleta elegex al vaxell blanch, lo qual com és dit és lo del qual se trau la electió, e la negre al vaxell negre, e si li apar lo qui serà anomenat no ésser bo y sufficient posarà al vaxell blanch fava negre e al vaxell blanch fava blanca, e assò farà que los elegidors no vejan qual fava ha posat, y axí matex faran los altres elegidors, etc.

§ 4

*Del cap. 23*²⁹¹

Posadas que hajan totas las faves que.ls seran donadas als dits vaxells, lo notari, en presència de tots, buydarà las faves que seran estadas posadas en lo vaxell blanch, com dit és, del qual té de exir la electió, las quals faves han de ésser tantas quants són elegidors, e si las dites faves són totas blancas o n'i haja més de blancas que de negres, aquell tal qui serà proposat o sobre lo qual s'és fet lo escrutini serà agut per elegit e serà elegit per a concórrer sort per hu dels quals qui han ésser insaculats a córrer sort de sach ab los redolins per a tauler.

²⁹⁰ Se trata de un extracto de la disposición original (*Llibre de n'Abelló*, f. 142).

²⁹¹ Se trata de un extracto de la disposición original (*Llibre de n'Abelló*, f. 142v).

§ 5

*Cap. 4*²⁹²

Més avant per esquivar los danys que moltes vegades han sustingut los qui deposaven diners, statuexen e ordenen que la Universitat asegnore dita taula e fassa segurs los qui en aquella deposaren, volent que si acàs era, lo que Déu no vulla, que lo tauler rompés, que los béns de la Universitat e Regne e dels particulars de aquells sian obligats als qui tindran diners o altres depòsits en dita taula, per lo que cada hu tindrà en aquella e per lo que.s trobarà de mancamment en dita taula, etc.

TÍTOL IX

DE DRET EMPHITEOTICH

§ 1

*Jaume I en la franquesa dada en Mallorca, a 20 de las kalendas de agost 1269
Que.l senyor maior aia la terça part de la entrada*²⁹³

Encara a gitar tota matèria de duptansa volem, atorgam a vós e als vostres, e stablim per tots temps, que si alcú haurà establir o alcuns, algunas honors, terras o altres heretats o possessions, los quals e les quals d'altre tendrà a cens o a tribut o a altre servitut, e daquen alcuna cosa haurà rebuda per entrada, d'aquella entrada haia lo senyor maior la terça part e aquel qui d'aquel senyor maior aqueles tendrà, las romanens dues pars, e en axí lo senyor maior la carta o las cartas d'aytal establiment o establiments, savi fets [sic] son dret, sia tengut de fermar. De vendes emperò alienacions e altres contrats de case, e de heretats e d'altres possessions, sia fet e observat com au assí és acustumat de fer si donchs certa quantitat o cert loysme no era posat en les cartas dels primers acaptes, de les quals cartes les covinençes e les condicions axí com en aquelles és contengut volem e stablim ésser observades.

§ 2

*Jaume segon en la franquesa dada en Mallorca,
a 26 de decembre 1310*²⁹⁴

De nostre lliberalitat y gràtia special, e privilegi de nostra benevolència, ab esta nostra carta perpètua y fermament valedora, dam e concedim als ciutadans nostres de Mallorca y a tots los demás regnícolas de dit Regne e illas de Menorca e Ivissa e altres adiacents de dit Regne, qui tenen e per temps tindran en dit Regne possessions urbana[s] e rústicas, drets, redditos o altres qualsevols béns, [en] los quals nós tingam o tindrem o tenir degam fadiga en la Ciutat de Mallorca o son territori y en los tèrrens o altres lochs de dit Regne e islas susditas, qualsevol sia lo comprador qui acceptarà e qualsevol títol haurà de dits predios, censos, drets y rèdditos e altres béns la

²⁹² Se trata de un extracto de la disposición original (*Llibre de n'Abelló*, f. 137).

²⁹³ En este capítulo se refunden las disposiciones xii y xiii del privilegio de 23 de julio de 1269. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 5v; Pergaminos Reales, Jaime I, 14.

²⁹⁴ Privilegio de 8 de enero de 1310 (ARM, *Llibre dels reis*, f. 88; *Llibre d'en Sant Pere*, 16v).

fadiga dels quals a nós e a nostra dret pertanga, lo comprador o adquisidor qui haurà la asta fiscal o farà compra o adquisició [o] per qualsevol títol la cosa haurà, tinga immediadament la fadiga sens ningun preu o condició. *Accepto qui nós e nostres successors o procuradors, per nós e per nostres obs nos pugam retenir la cosa per semblant preu que era venuda o alienada, però a ningun altre pugam vendra o donar la fadiga.*

§ 3

*Ordinació de Berenguer Uniç*²⁹⁵

Més avant per evitar fraus que moltes voltas se acostumen fer per alguns notaris en los contractes de cosas feudals o emphyteotícaries y allodials, posant firmas e aprobacions dels senyors directes sens sabuda de aquells, statuïren e ordenaren que de qui al devant que en qualsevols contractes e alienacions de tals cosas fahedoras, los matexos senyors directes y allodiaris en màns pròpies, si scriure saben y poden, o per algun altre notari o procurador d'ells special mandato per acò tenint quant ells dits senyors aloaris scriure no sàpien o no pugan, en presència almanco de dos testimonis fidedignes y coneguts sian tinguts las ditas firmas o probacions scriure, calendant-hi la procura ab lo nom del notari en poder del qual és firmada, altrement las firmas o probatió sian nullas y los contrafahents incorren pena de 50 £ de las quals la mitat sia aplicada al fisch real, l'altre mitat al senyor en preiudici del qual serà feta la dita firma.

§ 4

*Stil 14*²⁹⁶

Més és de consuetut que si lo emphyteote tardarà pagar lo cens que fa per la possessió emphyteotical, lo qui reb lo cens pot fer traure les portes de la possessió sens mandato ni auctoritat de la cort, y encara si en la possessió no y ha portas pot un senyal de creu o altre senyal posar en lloch de empara, perquè lo emphyteota no entre en la possessió sens llicència del senyor del cens fins a tant haja pagat. Y per quant moltes rixas y discentions han ensurgit de 40 anys a esta part, se ha ordenat que si lo senyor del cens envia oficial a l'emphyteote per haver lo cens o penyorar-lo, ara sia trahent las portes ara fent empara, lo emphyteote és tingut pagar totas las despesas de tal manera que lo senyor del cens íntegrament rebe aquell, y de les despeses se creu al dit senyor ab jurament d'ell o de qui per ell ha exigit lo cens.

§ 5

*Stil 26*²⁹⁷

Si algun emphyteote cessarà pagar lo cens que s tingut fer per la cosa emphyteotical, encara que sia per 30 y 40 anys tal cosa emphyteotical no cau en commís de consuetut, ús y observansa de Mallorca, y encara per privilegi real, y lo tal emphyteote està obligat pagar lo cens cessat y resta segur en la cosa emphyteotícàrie.

²⁹⁵ Se trata de una *ordinación* de Pelay Uniç, Cap. LXII. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 32-33.

²⁹⁶ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 124.

²⁹⁷ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31v; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 126-127.

§ 6

*Ordinatio nova*²⁹⁸

Lo capítol primer de aquest títol no solament sta declarat ab dos reals rescriptes donats per lo Rey don Juan 2, lo un donat en Çaragossa a 14 de maig 1463, que és en lo llibre d'en Senpere fol. 180 pag. 2, y lo altre dat en Fraga, a 20 de setembre 1460, fol. 174, ço és que de las entradas de qualsevols stabliments que fan los emphiteotas se pach tantsolament lo ters per luïme, de modo que per lo cens reservat en dit stabliment no.s deu dar cosa al senyor directe, y per ser exa la observansa y que sia observada aquella ha aparegut reduir-la ab estos scrits.

§ 7

*Jaume 2 en la franquesa dada en Mallorca,
12 de setembre 1276*²⁹⁹

Per nós e per los nostres donam e atorgam a vós devan dit faels e devots nostres ciutadans e abitadors de la Ciutat del Regne de Mallorca, axí presens com esdevenidors, e atorgam e stablim que de aquí avant lo primer terratinent e els altres après de aquell següens, qui algunas onors a cens o agrer tendran, hajan la quarta part dels luïmes al primer senyor pertanyents, de tots stabliments e de entrades d'onors, ço és a saber de totas vendas de stabliments o de qualqueusplàcia altres alienations, acceptats los luïmes de entrades de novells stablimens, dels quals res del luïme no haja lo stablidor de nou. E la dita quarta part sia partida entre tots los terratinens e per eguals parts, sots la forma demunt contenguda. De assò emperò exceptam honors qui sien a cert luïme stablides, car del dit cert luïme lo senyor major neguna part non serà tengut dar a aquells qui per ell tenen o tendran coses emphiteotes o [a] cert agrer stablides.

§ 8

*Lo matex en dita franquesa*³⁰⁰

Encara donam a vós e atorgam, per tots temps stablim, que tothom qui honors a cens o a cert agrer tindrà, pusca las ditas honors encara a certa moneda o preus stimats a sos fills donar, sens lluïme e sens nengú consentiment dels senyors, en temps de núpties.

§ 9

*Lo matex en lo matex loch*³⁰¹

Encara donam e atorgam a vós y als vostres per tostemps que si algun [honor] emphiteota o qui a cens [o] a agrer se tenga e no sia partida, pervend[rà] per successió de pare e de mare a fills de ladesme matrimoni procreats, que pusca partir entre ells per partidas hereditàries sens algun luïme e enconsentiment nengú dels senyors, e assò matex sia servat si fills o fillas ledesmes de frares e de sors qui mort [sien] succeescan encemps ab los demunt dits, emperò si per rahó de la dita portió se esdevenia algú donàs moneda a altre o altres, de aquella moneda tansolament aia lo senyor lo luïme acostumat.

²⁹⁸ El privilegio de 14 de mayo de 1463 es objeto de recensión en este mismo título (III, IX, 10).

²⁹⁹ ARM, *Llibre dels reis*, f. 51.

³⁰⁰ ARM, *Llibre dels reis*, f. 51.

³⁰¹ ARM, *Llibre dels reis*, f. 51.

§ 10

Joan 2 en lo privilegi dat en Çaragosa, 14 maig 1463

Llibre de Sant Pere, fol. 180 [v]

Mana que sia guardat lo ús antich en no pagar luïsmo sinó de la entrada.

§ 11

*Nuno Sancius instrumento dat en Mallorca, al 6 de octubre 1239*³⁰²

Llibre de Sant Pere, Carta 7, col.4

Per ço no descebut per provisió de alguna persona sinó en mudat consell y de certa sciència, ab ànimo agradable y espontànea voluntat, ab esta present carta ferma y perpètuament valedora, per nós e per tots nostres successors o hereus, posam e instituim certa forma y luïsmo o foriscapis que a nós e nostros successors dar sien tinguts nos pobladors de nostra portió presents y esdevenidors, dins la Ciutat de Mallorca ara o en perpètuu habitants. Volem dons y concedim, ab sà enteniment, que vós e los vostros tota hora y quant algunas vendas de casa o possessions que per nós e los nostros tindreu y possehireu dins de la Ciutat de Mallorca, no siau tinguts a nós e als nostros per luïsmo o foriscapi dar sinó tantolament la sexta part de tot lo preu que haureu e rebreu de les vendas susditas.

TÍTOL X

DE DELMES

§ 1

*Jaume I en la franquesa dada en València, a 19 agost 1273*³⁰³

Encara donam e atorgam e relaxam a vós e als vostres successors, que ningun fruit vert que.s vena en sistellas no sia demanat ne pres nengun dret [ne nós, ne.ls nostres ne.ls oficials nostres, daquen negun dret] demanar no pusan, mas de tots fruits [secs] qui.s vendran sia pres dret lo qual tro are s'és acostumat de rebre.

§ 2

*Sancho en la franquesa dada en Perpinyà,
a 8 de las idus de novembre 1319*³⁰⁴

Per part dels faels nostres Jurats de Mallorca, en nom de la Universidad, Ciutat y Regne de Mallorca, devant nós és estat proposat ab súplica que los collectors de la dècima de bestiar en dit Regne ebusen del rebre dit delme per ço no reben aquell en temps competent, lo que redunda en dany dels que nodrexen bestiar, lo que se ha

³⁰² Privilegio de 10 de octubre de 1239 dado por Nuño Sans, conde del Rosellón para los poseedores de bienes en feudo o enfiteusis de su porción. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, ff. 7v-8.

³⁰³ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 6; Pergaminos Reales, Jaime I, 23.

³⁰⁴ ARM, *Llibre dels reis*, f. 115; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 19v.

molt de evitar. Per hont nós ordenam e statuim que de vuy en avant perpètuament tot lo delme dels bestiaris susdits sia llevada y cullida cada any de dins lo mes de maig y per tot dit mes.

§ 3

*Jaume 3 en lo privilegi dat en la Torra de Elna, a 5 de las idus de maig 1334*³⁰⁵

Los síndichs a nós tramesos per part de nostres faels Jurats y prohòmens de Mallorca nos han supplicat que com los conradors y altres venents a menut raïms en las plaças, per vosaltres sian compelits en pagar delme, y assò redunda en preiudici de las franquesas de Mallorca, de dita compulsió féssem abstenir. Per ço vos manam que si lo venerable en Xristo pare Bisbe de Mallorca en assò consent, desistigau de la exactió del delme de dits raïms que.s venen com està dit, ab assò emperò que no.s puga presumir en frau del delme fer-se dita venda per la multitud dels raïms.

§ 4

*Pere 3 en la franquesa dada en Mallorca,
a l'últim de maig 1343*³⁰⁶

Ab esta nostra carta concedim a vosaltres ciutadans y habitants de la Ciutat y Regne de Mallorca presents y esdevenidors, que la collecta e exactió dels delmes de qualsevols fruits de dita Ciutat y Regne sia fet, de assí en avant, del modo que antigament s'és acostumat fer.

TÍTOL XI

DE CENÇOS Y CENSALS Y EXECUTIÓ DE AQUELLS

§ 1

*Pere 3 en las corts de Monsó a 26 de juny any 1376, cap. 48*³⁰⁷

Item que vós senyor o lo senyor Duch o vostros governadors e altre per nom o auctoritat vostra o sua, no puxats fer ne atorgar allongaments, sobrecehiments, guiatges, manaments, empires, empataxaments, inhibitions, reservations, abdicacions de juris-

³⁰⁵ Privilegio de 11 de mayo de 1334. ARM, *Llibre de n'Abelló*, ff. 93v-94.

³⁰⁶ Extracto. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 26v; *Rosselló Vell*, f. 203; *Rosselló Nou*, f. 153; *Sant Jordi*, f. 27v. El 5 de abril de 1621 el *Gran i General Consell* acordó oponerse a la imposición de un diezmo sobre los frutos verdes pretendida por el Real Patrimonio en contravención de los privilegios del Reino (ARM, AGC 55, f. 40). Es lógico que la Recopilación, encargada cuatro meses más tarde, recoja los privilegios invocados al efecto.

³⁰⁷ El texto recoge de forma incompleta el capítulo 1 otorgado por Pedro III (IV) en las Cortes de Monzón de 1363 (CYADC, I, XXIV, 2). Los redactores atribuyen el texto a las Cortes de Monzón de 1376. Sin embargo, no se corresponde con el número 48, ni con otro de los capítulos otorgados al Reino de Mallorca en dichas Cortes, (ARM, *Llibre de Corts Generals*, ff. 21-62). De todos modos, tampoco aparece en el proceso de cortes de 1363 publicado por PONS I GURI (*Actas de las Cortes generales de 1362-1363*, L, Madrid, 1982). El capítulo fue extendido a Valencia por Martín I en 1403 (*Furs de València*. Edición a cargo de Germà COLOM y Arcadi GARCÍA. Ed. Barcino, Barcelona, IV (1983), pp. 260-262). En el texto completo de este capítulo, que se recoge tanto en la Recopilación catalana como en los Furs de Valencia, se indica que *açò sia axí mateix atorgat als habitador de la ciutat e regne de Mallorca e de les illes a aquell adjacens*.

dictions, ni nengunas altres provisions, per nenguna rahó o manera vules per regalia, o per religiós, o per restauratió de casal o casals, o per barrejaments de companyes, o per qualsevol altre manera, necessitat, rahó, causa o dret per gran que fos, directament o indirecta, de scrit o de paraula en e sobre executions o qualsevol enentaments qui.s demanen o.s fassen axí en presons de personas com en béns, per rahó de cens o de violaris, contra qualsevol universitats o personas qui serà o seran en cens morts o violaris obligadas o tengudas, de qualsevol preheminentia, grau, estament, ley o conditió sian, e com encara pogués dir que la major part dels creditors hi consentissen o faessen compositió o avinensa alguna ab los obligats als dits cens o violaris, los altres creedors havent cens violaris non haguessen en llurs executions turb o empatxament algú, ne haguesen per forsa seguir la vinensa de la major partida. Plau al senyor Rey.

§ 2

*Ordinació de Pelay Uniz*³⁰⁸

Com las causas de censals sian tretas moltes voltes y cada die en las corts, y acontex sovint allegar-se en contrari diversas prescriptions de temps diverso o y encara de llargíssim temps, per algunas sentèntias en cosa iudicada passades fonch expressament admesa sola prescriptió de 30 anys contra las ànnuas prestacions que no.s són pagades abans del 30 any de la demanda en avant, no admetent la prescriptió a las 29 pròximes antes de la demanda, y de tal manera lo ús y y practica ho ha observat que lo libell e demanda és per 29 anys y es demanen 29 pensions tantsolament y las subsegüents, y per estas se iudica y sentència. Per tant, aprovant lo dit ús y pràctica segons las conclusions per molts doctors aprovades, statuïren e ordenaren que quant esdevenga oposar-se estas prescriptions de larguíssim temps de 30 y 40 anys tant contra la primera obligatió e actió abaxant de contracte de venda o impositió del censal, com contra las annuals prestacions y pentions, no sian admeses contra dita primera actió y obligatió la qual per acte públich se mostre ser contractada, ans bé per lo jutge sia repelida, admesa tantsolament la prescriptió de 30 anys contra annuals pentions demanades de [trenta] anys en amunt. Per los anys emperò 29 o 28 subsegüents [en avall, als quals correspon acció personal] que dura per spay de 30 anys, repelida dita prescriptió de 30 y 40 anys qui no basta, sia procehit en la causa. Declarant que si la possessió de rebre lo censal està subvertida e interrompuda per negatió del censal, allegant judiciament lo convingut que lo dit cens no subsisteix ni per consegüent és obligat a la annua prestatió, y restarà per spay de 40 anys interrompudas, [que aquesta prescripció sia admesa] com en assò encórregan tots los drets hi.u conclouen. Y per quant moltas voltas tals censos de 29 anyadas se demanen contra algun ignorant o succehint en fet strany ab lo qual ni fonc tractada ni celebrada la venda o encarregament de dit censal, y per ventura lo tal censal està luït o no.s deu per remissió, donatió, venda o altre liberatió la qual ignora lo reo convingut, ordenaren e stabliren que en est cas quant lo actor per confessió del reo o per sentència haja obtingut que antes de la executió sia tingut lo actor dar suficient cautió fideiussòria de restituir quant haurà obtingut per dit cens al dit reo o sos sucesors en cas que en esdevenidor aparega lo dit cens ésser stat quitat, lliberat o altrement no ésser degut.

³⁰⁸ Cap. LXXVIII. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 41-42.

§ 3

*Ordinació de Berenguer Uniz*³⁰⁹

Com en los demás plets que.s seguexen per rahó de censals los deutors o obligats a n'aquells fan posar libel e demanda als censalers qui reben aquells no estant que sia estat renunciat en lo contracte de aquells, e sia cosa molt necessària e condecant a rahó e molt natural que los pactes entre los contrahents sian servats, per so sie statuït e ordenat que de qui avant a sola ostentió de la carta sia proceït contra lo deutor o obligat a dit censal o hereu de aquell, si dons no se alegrava de benefici de inventari contra la executió del dit cens o pensions demanades, tota exceptió o dilatió foragitades, si dons lo dit deutor no allegava paga o remsó de dit censal o altra evident rahó per lo qual no fos tingut e obligat a dit censal, la qual haja de oposar de paraula e sens scrits, e a provar aquellas li sia assignat algun breu termini a arbitre dels dits oficials. E si aquella no haurà provada dins lo dit termini, encontinent sia feta executió. E si algunas provas haurà donadas sia proceït sobre aquellas per lo dit oficial ordinari simplement, ordinàriament e de pla, sens figura de juy, sola la veritat del fet atessa.

§ 4

*Ordinació nova*³¹⁰

Encara que la executió del cens sia tant privilegiada que no patex frívolas excepcions, ans bé com en la antique y precedent ordinació se dispose, a sola ostensió de la carta se deu posar en executió, però per quant en lo discurs del temps solen succeir tantes mudansas que lo que en l'acte appar clar, en efecte no sia degut, per ço statuïm, ordenam e declaram que sempre y quant se farà la demanda del dit censal contra la matexa persone qui ha firmat aquella se observe la dita ordinació, ço és que.s posa en executió *ad solam ostentionem carte*. Si emperò se demanarà al successor de l'obligat o a tercer posseïdor de la cosa specialment obligada, y haurà pasat vint anys des del dia de la creatió del censal, sia en arbitre del jutge o guardar lo rigor de la dita ordinació o proceir de la manera que li apareixerà més just.

§ 5

*Ordinació nova*³¹¹

Declarant lo rigor de la executió del cens que per antigues ordinations està disposada, statuïm e ordenam que la executió del cens no puga ésser retardada ne detinguda per exceptió alguna si no és per exceptió de solutió verdadera, acceptilatió, acte de no demanar, transacció, cosa judicada o quitatió de dits censals, de las quals haja de constar per acte públich encontinent y no de altre manera, corregint e restanyent en assò la ordinació de Pelay Uniz.

³⁰⁹ Cap. XVI. Pub. MOLL, A., *Ordinacions*, pp. 52-53.

³¹⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

³¹¹ Propuesta de *lege ferenda*.

§ 6

*Ordinatio nova*³¹²

Més avant per major declaratió de las cosas desús ditas statuhim e ordenam que la executió dels dits censals no puga ésser empatxada per oppositió de exceptió de falsedat, forsa, pahor, nullitat, prescriptió o compensatió. Hajan emperò facultat los dits deutors oposant las ditas exceptions de falsedat, forsa, pahor, nullitat, prescriptió o compensatió, de proseguir la causa de las ditas exceptions fins a final conclusió pus que al censalista sia feta paga o en altre manera satisfactió a sa voluntat de una pentió de las degudas, proceint lo official executant devant lo qual las ditas exceptions seran oposades en aquellas breument, summària e de pla la sola veritat del fet atesa. Sie encara dada facultat als dits oposants las ditas exceptions o alguna de aquellas que puga fer depòsit de la dita pentió en la Taula Numularia, o en poder del depositari real en son cas, o del depositari de la cort ha hont se porta la causa, lo qual depòsit realment fet sia sobresegut en la executió del censal per spay de quatre mesos contínuos contadors del dia que lo depòsit serà fet, dins los quals los oposants la[s] exceptions demunt dites o qualsevol de aquellas sien tingut haver fetas declarar aquellas, e no havent-las fetas declarar e lo temps dels dits quatre mesos sie discurregut e pasat, pugan los censalistas rebre la quantitat deposada prestant emperò primer cautió idònea. E si dins los quatre mesos serà provada alguna de ditas exceptions se sobreseurà en las demás pentions encara que de la sentència donada penje apellatió. E durant la causa e litispèndèntia lo convingut tinga obligatió de depositar las pentions que cauran, en las quals sia servat lo matex orde que demunt està dit, ço és que pasats quatre messos des del dia de caiguda la tal pentió lo creditor censalista, prestada primer cautió, rebe aquella, y aquest orde sia servat fins hi tant sia finida la causa y la sentència pasada en cosa judicada. Y [si] serà declarat ésser lloch a la exceptió o exceptions per lo convingut oposades, lo matex jutge executant fasa restituir totas las pensions que haurà deposades lo convingut després de haver oposades ditas exceptió o exceptions juntament ab totas las despesas, y per ço se fassa executió contra lo actor y las fianzas que per levar lo depòsit ha donats, tant prompte y regurosa com se faria per lo matex censal si fos vertader.

§ 7

*Ordinatio nova*³¹³

Per quant lo creditor censalista qui està en actual possessió *se/u] quasi* de rebre no té sempre lo acte a la mà, y per no tenir ell claríties per ço com lo debitor censalista té en son poder los albarans y recusa mostrar-los, no pot provar lo possessori. Per ço statuim e ordenam que en los cens la pentió dels quals excedirà la suma de 2 £ 10 s. lo creditor censalista no sia obligat a fer albarà de rebuda sinó época en poder de notari. En los demás censals emperò de menor pentió puga dit creditor censalista

---

³¹² Propuesta de *lege ferenda*. Este capítulo se inspira aunque con ciertas modificaciones en el capítulo VIII de las constituciones otorgadas por Alfonso IV (V) en las Cortes de Barcelona de 1432 (CYADC, VII, XI, 5).

³¹³ Propuesta de *lege ferenda*.

de sinch en sinch anys fer àpoca de rebuda de sinch pentions y compellir al debitor que las accepte. Y perquè lo salari de ditas àpocas sia moderat, puis que la continència d'ells és breu y succinct, statuim e ordenam que lo salari de las èpocas sia fins a cent liures dos sous, y axí matex dos sous per cada centenar, ab açò emperò que no excedesca la cantitat de vint sous per molt gran sia la cantitat, y aquest salari haja de pagar lo debitor censalista, iniungint als notaris que ditas àpocas tingan recondidas y no traguén aquellas en pública forma si no és requirit per alguna de las parts, y lo requirint en est cas sie tingut pagar lo salari de la còpia al dit notari.

§ 8

*Ordinatio nova*³¹⁴

Com se haja vist que.s totalment supèrfluo acte de gràtia de redimir que los notaris de alguns anys a esta part acostumen fer en las creations de censals, fent-ne acte apart y prenint per ell salari distinct, essent la veritat que.s de naturalesa del mateix censal proceït de encarregament ser quitable, y ja dins lo matex acte de encarregament de censal se posa *instrumento gratis redimendi mediante*. Per ço statuim e ordenam que de qui al devant semblants actes de carta de gràtia no sian fets en creations de censals.

§ 9

*Ordinatio nova*³¹⁵

Del tot és necessària la breu expeditió de las causas dels censals y que per los jutges no sie detinguda ni admesas contra aquella exceptions no admissibles, però aprofitaria poch lo jutge despedir la executió si després lo official executant no fa puntualment son offici. Per ço statuim e ordenam que ningun algutzir, maser, capdeguayta, comissari, porter o saig o qualsevol altre official executant, qui tremès a penyorar o seqüestrar no aportarà penyora e relatió o no haurà fet seqüestre, ni puga pendre salari, ans bé puga ésser executat per lo deuta, y si haurà pres salari sens haver penyorat o seqüestrat o presa relatió sia privat de son offici.

§ 10

*Ordinatio nova*³¹⁶

Lo[s] officials que penyoran y fan seqüestres, per lurs ganàncias abusan de son offici en total destructió dels debtors, qui consumexen en despesas son patrimoni, y en notable dany dels creditors, qui en tot un any no cobran las pentions perquè quant són compellits a aportar penyoras las aportan tals que a penas abasta lo valor d'ellas al salari de l'official executant. Per ço statuim e ordenam que, perquè los penyoraments sian de efecte, que la penyora, de deute fins a deu liures, la penyora valga a la quart del deute net fora despeses; si serà lo deute maior deu liures

³¹⁴ Propuesta de *lege ferenda*.

³¹⁵ Propuesta de *lege ferenda*.

³¹⁶ Propuesta de *lege ferenda*.

fins a la summa de sinquanta, la penyora sia de valor de sinch liures; de deute maior de sinquanta liures fins a cent, penyora de net deu liures; de cent fins a dos-centas, penyora de quinse liures; de deute fins a tres-centas liures, penyora de vint liures; de deute de tres-centas liures en amunt per gran que sia, penyora valent trenta liures. Y que assò sia en arbitre de l'official executant, arbitrar lo valor de la penyora.

§ 11

*Ordinació nova*³¹⁷

Y perquè lo contengut e disposat en la precedent ordinació tinga millor efecte, statuim e ordenam que si lo debitor no donarà penyora bastant conforme la taxa susdita, sia com si no hagués volgut donar penyora, y.s puga fer seqüestre com si hagués fet relatió que no.y ha penyoras expedidas

§ 12

*[Ordinació nova]*³¹⁸

Molt gran part de la dificultat de la executió dels censals fan los abusos grans dels portadors, als quals may serà pogut donar total remey, si bé se han fet grans statuts, particularment missèr Rodrigo Falcó, qui fonch Loctinent General en aquest Regne, féu per reformar las executions dels portadors tretse ordinations molt santas y no han bastat a posar fre als excessos de aquells tant permissiosos a la república y causa de la y total destructió dels particulars d'ella, perquè concertant-se ab los debitors se detenen, amagan y a voltas donan per perdudas las letras, y cada vegada reban dels debitors lo salari y los creditors no cobran cosa, y en lo discurs de l'any lo debitor paga de salaris tant o més del que és lo deute, y lo creditor no reb ningun diner. Per ço statuim e ordenam que de vuy en avant los portadors no pugan pendre ni aportar letra uberta, ans se designe un scrivà en la cort del Balle de la Ciutat al qual se donen totes les letres que han de exir, y dit scrivà fassa de totas juntas, de cada porteria emperò, plica ab letres dirigidas a la cort a hont va, ab què especifica lo número de las letras que lo portador aporta, y lo portador sia tingut presentar dita plica a la cort de la sua portaria y en ella lo Balle e en son nom lo scrivà obrirà dita plica y farà executar aquellas o per los matexos portadors o per los officials a qui toca, y feta aquella tornaran las letras ab relatió de cada una d'ellas a la matexa cort, y lo scrivà tornarà tancar ditas letras ab plica y las remetrà ab resposta al peu de quiscuna d'ellas de la executió se haurà fet perquè d'esta manera ni.s puga perdre ni dexar de executar letra alguna, y lo matex sia fet en cada cort per lo scrivà de aquella.

³¹⁷ Propuesta de *lege ferenda*.

³¹⁸ Los capítulos de Missèr Rodrigo Falcó a los que se refiere la disposición fueron decretados y publicados por el Lugarteniente el 12 de diciembre de 1449 (ARM, *Llibre del Sindicat de Fora*, Cód. XV, ff. 190-194v; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 107-115).

§ 13

*Ordinatio nova*³¹⁹

Per la reductió dels censals que.s fan en spècie de gra o oli, naxen de encarregament y nova oneració féu lo Rey en Pere ters un privilegi dat en Barcelona a trenta hu de agost 1375, ab què disposà se reduís la pentió a diner, y a rahó de vuyt per cent, y ab tot axò no.s posà en executió y fonch necessari que lo Rey don Phelip I, ab sa real carta dada als 24 de juny 1569 manàs lo matex, y axí se publicà ab real crida al primer de juny 1578, si bé entenent que venia tot un compte se introduí que pagàs en spècie reduït a la mitat, y com també en assò se haja experimentat iniustícia per la executió de dits real privilegi y carta de sobre mentionats se féu la tal reductió y executió d'ella a rahó vuyt per cent ab crida real publicada als 24 de maig 1612, y axí se guarda y observarà perpètuament com est just.

§ 14

*Ordinatio nova*³²⁰

Perquè ab tot efecte sia despatxada la executió del censal que tant privilegiada és y necessàrie, statuïm e ordenam que qualsevols oficials qui tenen jurisdicció, en lo introit de son offici sien tinguts jurar expressament que guardaran y faran guardar las ordinations feta[s] sobre la executió de censals, y que no donaran sobreseïment en ella si no és preceint contumàtia de la part o cognitió de justa causa.

TÍTOL XII

DE DOT E DRET DOTAL

§ 1

*Sancho en lo privilegi dat en Perpinyà, a 3 idus de juny 1316*³²¹

Libre de Sant Pere fol. 123. Libre de n'Abelló fol.90

Sia a tots cosa manifesta que los síndichs a nós tramesos per los Jurats en nom de la Universitat de Mallorca nos han expresat ab súplica que las víudas, morts lurs marits, los fruits dels béns de sos marits fan seus fins que estan satisfetas en sos dots y donacions per noças, y assò se anomena vulgarment goyda en Mallorca, la qual goyda se és allí en temps passats usada, del qual ús es devenen grans danys als hereus dels marits. Nós a supplicatió de dits síndichs y de special gràtia que en assò volem fer als ciutadans y regnícolas de Mallorca, statuïm e ordenam ab aquest nostre edicte perpètuament valedor, que las donas no tingan altre goyda lo primer any

³¹⁹ El privilegio el Rey Pedro IV de 31 de agosto de 1375 dispuso que tuviesen que pagar dos morabatines, a razón de ochos sueldos cada uno, por cada *quartera* de trigo censual (ARM, *Llibre d'en Rosselló vell*, f. 177v.

³²⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

³²¹ Privilegio de 11 de junio de 1316. Loc. cit.

que lurs marits seran morts, en dit any emperò dels [béns] que foren de lurs marits sia provehit competentment a las ditas donas en aliment y vestit.

§ 2

*Pere 2 en la pragmàtica dada en Barcelona, 10 de mars 1377,
dirigida als oficials de Mallorca*³²²

Per lo temps emperò esdevenidor quant sereu requirits per las mullers que per lurs dots, ypothecas dels béns de lurs marits los adiudiqueu, servareu lo modo següent y en altre manera no las oireu, és a saber que en haver-vos presentada súplica o requisició per las donas demanant que béns de lurs marits per ypotheca los adjudiqueu, en continent fassau publicar crides en lo loch a hont presidireu y en la Ciutat de Mallorca, de tan manera que los creditors que tingan crèdits o drets en béns dels dits marits devant vosaltres cert die prefigidor, per si o per son procurador havent bastant poder, comparegan opposant-sa a la repetició fahedora per las mullers. Provehireu també se fassa stimatió dels béns del marit, y si comparaxerà algun creditor feta dita estimatió y se oferirà devant de vós pagar a ditas donas si seran primera la estimatió o lo preu, en tal cas, pagada a ditas donas la stimatió, los béns posareu en públich encant y ls liurareu al més donant y los preus distribuïreu als creditors. Quant emperò los creditors lo dia assignat no comparexeran, o comparexeran y no oferiran la estimatió, procehireu en fer la adjudicatió dels béns a las donas per lur hypotheca.

§ 3

*Pere 3 Perpinyà en l'any 1351, cap. 32*³²³

Ab aquesta nostra constitució perpètuament valedora sancçim que la muller, mort lo marit, encontinent après la mort de aquell sia vista tots los béns de son marit posseir, e dins lo any del plor, de aquells béns en totas cosas a la sua vida necessàrias sia proveïda après. Après lo dit any emperò del plor, los fruits de aquells béns fassa seus fins a tant que a ella en lo dit dot e sposalies seu sia íntegrament satisfet, exceptades las mullers a las quals per lurs marits certs locs o rendas o altres béns de hont rendas annuals o esdevenimens puxan provenir per seguretad de lur dot o sponsalici seran assignats, en lo qual cas aquells tansolament locs o rendas o béns sie vista posseir e sobre aquells haia la sua provisió e fassa los fruits seus. Aius-tant que la muller en lo primer cas, ço és a saber quant tots los béns del marit seu posseir, sia tinguda inventari començar dins un mes après que la mort de son marit sabrà comptador, e dins altre següent complir de tot en tot sia tinguda. Altrement de la provisió de l'any de plor y del profit de fer los fruits seus fretur *ipso facto*.

³²² Otorgada por Pedro III (IV). ARM, *Ordinacions del regne*, Cod. XXII, ff. 132v-133.

³²³ Aunque el texto no lo señala, se trata de una constitución otorgada en las Cortes de Cataluña, celebradas en Perpinyà en la fecha señalada (CYADC, V, III, 1). No consta que esta constitución de Cataluña conocida como *Hanc nostra*, fuese expresamente concedida al Reino de Mallorca.

§ 4

*Constitutió nova de altre de Catalunya*³²⁴

Com la tenuta dels béns del marit sia hu dels més principals privilegis que las donas víudas tenan, statuim, ordenam e declaram que la muller, mort son marit, sens altre aprehentió corporal de possessió dels béns de dit son marit sia vista posseir los béns de aquell, de tal manera que la possessió dels dits béns immediadament y sens ministeri de persona alguna si[a] vista ésser transferida en favor de la dita dona. E si dins lo temps de fer inventari o après de aquell ésser fet, algú pendrà dita real possessió de béns del marit o part de aquells, puga la viuda contra aquell tal intentar los remeys de spoli com si realment y de fet ella los hagués posseïts. Y per quant podria esdevenir dupte sobre la hypotheca y tenuta dels béns del marit havent-hi infants del primer matrimoni y sobrevivint segona muller o fills de aquella, en tal cas statuim e ordenam que los fills hereus de la primera muller per lo dot y drets dotals de aquella sian preferits a la segona muller o fills y hereus d'ella en la tenuta, fins y tant sian íntegrament satisfets en lo dot y sponsalisi de lur mare.

§ 5

*Ordinació nova*³²⁵

De Dret comú està disposat que disolt matrimoni si lo que.s mort era rich y lo que resta és pobre, lo sobrevivent tinga la quarta no havent infants de aquell matrimoni. Si bé és just en honor y memòria del premort lo sobrevivent no haja de anar mendicant y patesca, ab tot axò s'esperimenta ésser molt gros inconvenient en aquest Regne (en lo qual las millors aziendas consistexen en predios preciosos que no.s poden còmodament desmembrar) donar quarta, statuim e ordenam que dita quarta o portió disposada en la *authentica Preterea C. unde vires uxor* sia del tot llevada, y en lloc d'ella succeïesca taxatió de aliments honorífichs, hagut respecte a la quantitat de la hazienda del premort y a la qualitat del sobrevivent, los quals dits sobrevivint gosarà de sa vida, restant salve e íntegre la substàntia dels béns als hereus del premort.

§ 6

*Ordinació nova*³²⁶

Si bé la taxatió de alimens és en via de dret arbitrària al jutge, com serà també la que se ha de fer per los casos a hont de Dret comú és deguda la quarta coniuagal, ab tot axò perquè no.s pugue cometre excés, statuim e ordenam que dits alimens no pugan excedir en lo stament major de sis-centas liures quiscun any, y en lo stament mijà de tres-centas liures, y del stament menor de cent cinquanta liures. Entenent

---

³²⁴ Propuesta de *lege ferenda*. El capítulo recoge, con algunas variaciones que no alteran su sentido, el capítulo 32 de las constituciones otorgadas por Felipe I (II) en Cortes de Barcelona de 1564 (CYADC, V, III, 2).

³²⁵ Propuesta de *lege ferenda*. Debe decir *authentica Preterea, C. unde vir et uxor* (= Nov. 117, c. 5).

³²⁶ Propuesta de *lege ferenda*.

per stament maior cavallers e ciutadans militars, per mitg stament mercaders, notaris y àmons de possessions, y los demás menestrals, artistes y corredors.

§ 7³²⁷

Si bé per antigue consuetut de Mallorca estan en ella assentats los drets dotals que competexen a les dones, perquè dita observàntia estiga reduïda en escrits y tinga forsa de statut diem, declaram, ordenam e statuïm que los drets que competexen a las donas son los següents: Primo lo augment o escrex que.s dóna a la dona en lo primer matrimoni d'ellas y.s lo quart del dot que aporten, lo qual la dita dona, mort lo marit, usufructue, y après mort d'ella ve igualment als fills de aquell matrimoni, y en cas que no sobreviscan infants a la dona, als hereus del marit. 2.º part de cambra axí anomenat per ço que antigament los marits acullien a las mullers a la mitat de las robas de lli y llana que en lo temps de la mort tenien en son poder, si bé ara està reduït a rahó de quatre per cent del dot que la muller ha portat, lo qual dret és propi y llibero de ditas donas. 3.º la provisió y vestit en l'any de plor. 4.º las robas usuals y no preciosas de la matexa dona. Ultimo, una joia no la millor.

TÍTOL XIII

DE LAS OBLIGATIONS Y FIRMAS DE DONAS

§ 1

*Stil 11*³²⁸

Es de consuetut en Mallorca que si las donas fan fianzas a llurs marits y juntament ab ells se obligan, sols que hajan renunciat al Vellejà, encara que no hajan renunciat a la *authentica si qua mulier*, y encara que no hajan jurat, sols sian majors de 25 anys, la obligatió val y té, y axí s'és obtingut en contradictori judici.

§ 2

*Ordinació nova*³²⁹

Es tan fàcil la condició femenil ésser persuadida a fer fianza coobligar-se, senyaladament las mullers per los marits als quals o per amor volen complaure o per reverència coniugal y algunas voltas per temor no gosen contradir, que lo Dret ha prohibit que no pugan las donas obligar-se per altre ni ésser fermansa. Però com per la observança del stil octau se tenen y ha tingut fins ara semblants obligations per vàlidas ab sola renunciatió del Vellejà, han de aquí succeït molt notables e extraordinaris inconveniens, que moltes víudas de tot stament qui en lurs casaments constituïren y de fet portaren molts molt competent dot, quant restan víudas no poden cobrar aquell en tot ni part per haver-se obligat a tants càrrechs que los béns de lurs

³²⁷ En este caso los autores se limitan a redactar por escrito disposiciones de Derecho consuetudinario, unánimemente consideradas como tales.

³²⁸ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 123.

³²⁹ La mención del estilo 8.º es errónea. Los autores se refieren al estilo 11 recogido en la disposición anterior, que ahora derogan parcialmente.

marits y seus propis no bastan a satisfacer-los, y axí estan en summa pobresa, lo que demana competent remey. Volents posar medi en que ni del tot la dispositió del dit stil sia derogada ni tanpoch lo rigor del dret ab tot observat, statuhim e ordenam que las firmas de las donas intercedints per llurs marits sien vàlides ab renunciatió sola del Vellejà en tant quant los béns de llurs marits, pagats los càrrechs y deutes a què stan obligats y de nou se obligan, seran bastans a satisfacer-los la dot y drets dotals, de tal manera que dits sos dots y drets dotals resten sempre segures en béns de llurs marits, a las que en preiudici de açò faran sian nullas *ipso jure* tant que ni ab renunciatió d'este constitutió ni ab jurament pugan validar-se.

§ 3

*Ordinació nova*³³⁰

Per major conservatió dels dots e drets dotals e declarant la precedent ordinatió per quant en Mallorca se ha introduït que en las vendas de censals e immobles a penas se troban escritas fermanças perquè los qui realment y de fet ho són se fan principals venedors, statuim e ordenam que sempre y quant de vuy avant marit e muller vendran algun immoble o censal o se l'encarregaran, lo marit sia vist ésser lo principal y la muller fermança, y en ellas tinga lloch la dispositió de la ordinatió precedent en quant al valor e nullitat de las firmas e obligations d'ellas si ja dons llegítimament no constàs, ab plenas provas y no per sola confessió de la dona, que'l preu de la cosa se sie convertit en utilitat d'ella en lo qual cas se entenga sempre obligada com és de dret.

TÍTOL XIV

DE PRIVILEGI DE CREDITORS

§ 1

*Stil 7*³³¹

Si los béns de algun debitor seran venuts a instàntia de algun creditor y després comparexerà altre allegant millor dret per causa de prioritat o alias, est darrer comparent no sia oït, ans lo preu sia donat al creditor vigilant ab caussió fideiussòrie. Y açò és veritat si lo debitor té altres béns, feta emperò discussió dels béns del debitor, si no basten a satisfacer al creditor anterior qui després s'és oposat, las horas dit creditor tinga recors contra el creditor vigilant per ço que ha rebut, per cobrar d'ell lo que li falta.

§ 2

*Stil 24*³³²

Si lo venedor trobarà las suas mercaderies o altres coses per ell venudas en poder del comprador, és primer que qualsevol altre en lo preu de aquellas.

³³⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

³³¹ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 122-123.

³³² ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 126.

§ 3

*Stil 25*³³³

Si algú serà obligat a molts creditors y la maior part dels creditors farà gràtia de moratòria al debitor, de consuetud de Mallorca la menor part de creditors en número y en quantitat de deute està obligada a la gràtia fet[a] per la maior part dels creditor[s] en cúmulo y número de personas.

TÍTOL XV

PER QUINS CONTRACTES E OBLIGATIONS CIVILS POT ÉSSER CAPTURAT UN HOME

§ 1

*Phelip Buils, reformador*³³⁴

Item de ús, costum, stil, observança y consuetud de las corts és que los compradors de cada moble o immoble per la cort venuda sian compellits pagar e depositar lo preu de la cosa comprada en poder de la cort o de la taula dels depòsits, y adasò són compellits dins un breu spai de temps a arbitre del jutge moderador ans que prenga o sia posat en possessió de la cosa comprada, y depositat lo preu com sta dit per lo comprador, sia posat en possessió de la cosa per ell comprada per la cort. Y si lo comprador qui ha comprat per la cort, dins lo temps a ell per la cort prefigit no haurà fet lo depòsit del preu de la cosa comprada, la matexa cosa venuda per alguns dies sie subhastada y sia venuda al més donant. Y si.s trobarà manco preu del que.y havia offert lo primer comprador sia aquell ditingut pres fins y tant haja pagada la quantitat que falta per a arribar a la que ell havia offert de preu.

§ 2

*Ordinació nova de reals privilegis treta*³³⁵

Com per reals privilegis estiga disposat que los delmes tant reals com ecclesiàstichs y de particulars tingan privilegi de deute fiscal, y lo deute fiscal té annexa obligació de persona, també tenen la matexa forsa los delmes, y axí se és sempre observat. Y perquè de dita observàntia const perpètuament statuim e declaram que los qui deuen delme per no haver-lo donat y haver-se'l retingut, estan obligats en persona, com ho estan també los compradors de delmes y sas fianzas per lo preu dels dits delmes.

---

³³³ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 126.

³³⁴ Estilo añadido a la colección de Arnau d'Erill el 28 de febrero de 1345 por mandato del Reformador Felip de Boil. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31v; Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 127-129.

³³⁵ Propuesta de *lege ferenda*, para dar fuerza de ley a un uso observado hasta la fecha.

§ 3

*Ordinatio nova*³³⁶

Per los deutes processals se ha acostumat fer executió en béns y en persona com són bestrets per salaris de sentèntias y procés per seguretat de seqüestres, y com esta observança haja aparegut rahonable y convenient, se statuex sia també de aquí al devant observada com statut y ordinatió.

§ 4

*Ordinatio nova*³³⁷

No obstant que la captura de la persona de l'home llibero per deute civil és tan odiosa al Dret comú, ab tot axò ha paregut convenient per a seguritat de la negociatió y expeditió del tracte mercantil per seguritat de juy ésser capturat un home si no assegura lo juy donant fermansa de *iuditio sisti*, lo que.s practicat en lo Consolat de Mar ab ses degudas solemnitats, ço és jurant primer que no demana seguretat per malítia sinó per essegurar-se que lo deute és vertader y no satisfet y que tenen lo debitor per suspecte y depositant sis diners per liura del que demana. Y d'esta manera se ha sempre observat en lo Consolat de Mar y és just de aquí avant se observe.

§ 5

*Ordinatio nova*³³⁸

En los contractes també ab los quals lo debitor se obliga ab clàusula de depòsit y comanda ab expressa obligatió de persona *ex pacto*, com fins vuy se és practicat, pot hom llibero ésser mès en presó. Y axí de assí al devant volem ésser observat si ja doncs no serà lo deutor obligat cavaller o militar, lo qual per real privilegi al stament militar concedit no pot ésser per deute civil no fiscal o iudicial capturat.

§ 6

*Ordinatio nova*³³⁹

Statuim e ordenam que ningú de vuy en avant per deute civil no fiscal puga ésser mès en presó si no és en casos per estas ordinations expressats, ni tampoc ésser emparat en la pressó per deute que si.s trobàs fora lo debitor no podria ésser carcerat, no obstant qualsevol abús fins vuy observat. Ab esta però ordinatió no entenem encloure lo cas que tant de Dret comú com per ordinatió vella de aquest Regne està disposat, ço és quant lo debitor amaga los béns o és provat sospitós de fuga, en lo qual cas pot també ésser capturat per lo dol que comet.

---

³³⁶ Propuesta de *lege ferenda*, para dar fuerza de ley a un uso observado hasta la fecha.

³³⁷ Propuesta de *lege ferenda*, para dar fuerza de ley a un uso observado hasta la fecha.

³³⁸ Propuesta de *lege ferenda*.

³³⁹ Propuesta de *lege ferenda*, para dar fuerza de ley a un uso observado hasta la fecha.

TÍTOL XVI

DE ABATUTS

§ 1

*Joan I en la franquesa dada en València,
a 18 dezembre 1392*

Llibre d'en Senpere fol. 83, cap.4

Provehim e ordenam que aytals mercaders e altres ja abatuts o [que] de qui avant se abatran sian a missions comunes de la Universitat del dit Regne ab veu de crida ab trompas públicament denunciats, anomenats e scrits en los lochs públics eser abatuts, e sens fe, e sens crehensa, e que de qui avant no.ls sia res fiat. E volem més avant que aytals abatuts sian aguts per inàbils a tenir o regir officis públics o reals o de universitat. Emperò del present capítol acceptam tots aquells qui.s són abatuts o de aquí.l devant se abatran o seran fets no pagadors per cas fortuït, o en altre manera sens llur culpa.

§ 2

*Alfons 4 en lo privilegi dat en Castell Nou de Nàpols,
a 20 de maig 1454*

Llibre d'en Senpere, fol. 152

Volem y ordenam que los bankers e mercaders abatuts que han fet cessió de béns y fugiran o impetraran privilegi de moratòria, a instàntia dels Jurats de la Ciutat o de algun de sos creditors, ab veu de crida pública per abatuts en los llochs acostumats de la Ciutat sian divulgats y publicats, no obstant dits privilegis, y sian perpètuament inhàbils a obtenir qualsevols officis, tant reals com de la Universitat.

§ 3

Alfons 4 en los capítols decretats a 20 de maig 1454

Item que ningun mercader, ciutadà o menestral que sia abatut o fet no pagador, aquell no puga ésser de Consell ne regir offici ne benefici de la dita Universitat, ne fer alguns actes de aquella.

TÍTOL XVII

DE LOS QUI ESCONDEXEN BÉNS Y FAN EN FRAU DE CREDITORS

§ 1

Ordinació de Pelay Uniz³⁴⁰

Statuïren y ordenaren que si provat serà per los creditors o algú d'ells que lo debitor o debitor[s] seus hauran transportat los mobles amagant-los o haver-los

---

³⁴⁰ Cap. LXXII. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 40.

alienats ab donatió o venda, o altrement haver-los transferit amagada o clandestinament, que encontinent sens alguna provisió, declaratió o sentència, ab sola la inspecció de la prova, tal dolós y fraudulent debitor sia capturat y pres detingut en los càrcers reals d'esta ciutat, y fins y tant lo deute per què està pres haurà plenament pagat a son creditor, o haurà depositat aquell en poder de la cort juntament ab todas las despesas per la cort taxadoras, o haurà dada idònea fiança de pagar, o haurà depositat y fet portar a la cort todas las cosas y moltas que dolosamente havia amagat o, en cas que aquellas no.s puguen haver, lo just valor d'ellas, juntament ab las despesas, com sta dit, y no puga ser tret dels càrcers fent cessió de béns, ans bé sie detingut fins hi tant haja depositat la cosa amagada.

§ 2

*Ordinació de Pelay Uniz*³⁴¹

Com en frau de creditors per molts debtors fins ara se haja usat, particularment en las parts y parròchias de la Part Forana, que los debtors procuran per los balles fer emancipar los fills que tenen en sa pàtria potestat encara que menors de quatorse anys, y en nom simulat e fingit de aquells, colludint ab altres qui volien comprar lurs béns que a instàntia de creditors se'ls venia per la cort, compren aquells a vil preu, y a la fi los creditors no podent cobrar dels dits preus, restan frustrats e dessabuts en sos crèdits, y los debtors, rient-se del dolor de aquells, los dits béns ab capa y color de ditas emancipacions posseïxen, y cullint los fruits d'ells ninguna satisfacció donan als creditors, per obviar dols, frauds y malítias de dits debtors statuim e ordenam que si s'esdevé fer emancipacions de fills o filles per alguns pares de la Ciutat y Regne e isla de Mallorca, los quals pares sian debtors de censals o altres crèdits, tals emancipacions fetas sens contracte de matrimoni sien *ipso facto* hagudas per invàlidas e nulles y, no obstant aquellas, pugan ésser executats los béns que foren de pares debtors e instàntia del creditor e censalers de llurs pares, com si las possessions e béns realment fossen encara en domini e possessió de sos pares, encara que sien pagats los dits béns per medi de altres persones.

§ 3

*Ordinació nova*³⁴²

Molts hi ha en lo present Regne, y més en la Part Forana, qui per no pagar drets ni contribuir en los càrrechs comuns o del Regne o de la vila a hont habitan, fan donacions universals a fills seus ecclesiàstichs, y tant matex après de las donacions restan en los matexos béns, y no.y ha diferència alguna en lo administrar los béns donats, cullir los fruits de aquells, consumir-los y alienar-los com si tals donacions no fossen fetas, de tal manera que.s veu ésser tot en frau de drets universals y càrrechs de la vila a hont habitan. Per ço statuim e ordenam que quant semblants [donacions] universals o de la major part dels béns se faran tanmatex sian los donadors

³⁴¹ Cap. LXX. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 38.

³⁴² Propuesta de *lege ferenda*.

compellits en pagar per dits béns com si no haguessen fetas aquellas y los fruits de dits béns pogan ésser penyorats y seqüestrats per los drets y càrrechs que podian ésser penyorats si no fos estada feta donatió, com se veja clar ésser fictió simulada y fraudulenta.

§ 4

*Ordinatio nova*³⁴³

De molts anys a esta part se acostuman publicar en aquest Regne edictes en los quals se assegura als qui tenen terras llogadas que no pogan, pagant la ànnua mercè, ésser molestats en los fruits que cullen, y assò ab molt gran providèntia per lo bé públich y perquè no resten las terras incultas y falten en conseqüència los manteniments. Però ab capa de aquesta se fan en frau dels creditors y censalistes molts cauthelas y fictions perquè los debtors, vehent-se apretats, fan albarans de arrendament, altres confessant haver rebut la ànnua mercè, y en nom de aquell cullen fruits, y los creditors censalistes no cobran, altres fent lo arrendament vertader se fan anticipar y bestraure de principi tota íntegra la ànnua mercè y és lo matex inconvenient, altres posen la ànnua mercè molt baixa y ells apart reben lo suplement, tot lo qual és preiudici de creditors y contra justítia. Volens per ço obviar a dits fraus statuim e ordenam que de aquí en avant en semblants logations de terres no.s fassa bestreta de la ànnua mercè en lo principi, ans bé per estar segur lo qui loga no puga pagar la dita ànnua mercè antes del primer de juny perquè tingan los creditors temps per poder emparar-la o seqüestrar-la. Y axí mateix statuim e ordenam que instant-ho lo creditor, tant lo debitor qui ha donat la logatió com lo qui ha pres aquella, sian tinguts jurar que la locatio és vertadera y no fecte, y que no.y ha més ànnua mercè de la que.s conté en lo acte o albarà.

§ 5

*Ordinatio nova*³⁴⁴

Per obviar a las dolosas oppositions que creditors anteriors fan en distributions de preus y graduations de heretats opposant-se per crèdits primers y privilegiats los quals ha molt temps són pagats o per pentions de censals anteriors ya rebudas, y per no poder los ulteriors provar la paga dels primers no poden alcansar son crèdit, y o los anteriors, a qui ja no.s deu, reben duas voltas ab tan gran càrrech de sa consciència, o colludexen ab lo debitor ab molt gran perjuy y frau dels altres creditors, statuim e ordenam que qualsevol legitimant, aloer, censalista o altre creditor qui a seqüestres, distributions de preus y graduations de heretats se oposarà per cosa a ell ja pagada, perda de sos béns propis altre tant com era lo que fraudava o volia fraudar al[s] següen[t]s creditors, y assó sia aplicat en satisfacció dels creditors a qui ell ab se oppositió preiudicava [sic].

³⁴³ Propuesta de *lege ferenda*.

³⁴⁴ Propuesta de *lege ferenda*.

TÍTOL XVIII

DE PRESCRIPTIONS

§ 1

*Jaume I en la franquesa dada als 20 de agost 1251*³⁴⁵

Si algú ha tingut o de aquí avant tindrà cases o qualqueusplàcia altres possessions a bona fe e ab just títol contínuament per deu anys, sens demanda, sens mala veu, sia de aquí avant aquella sua; e assò entre maiors qui hajan legítima edat. A orfa emperò pubil qui legítima edat no ha, o a maior de catorse anys qui absent del Regne de Mallorca serà, la prescriptió de deu anys no li fassa preiudici [sic]. E aytambé si enfre aquell temps que seran absents hauran prescrit les coses de aquells qui seran presens, a n'aquells sian guardadas de dany axí com aquells absens contra los presents són conservats de dan.

§ 2

*Pere 3 en lo privilegi dat en Monsó,
a 8 de las calendas de juliol 1343*³⁴⁶

Més avant, ningú de aquí.l devant per defecte de instrument de cosas allodials fassa qüestió o demanda si lo posseïdor per si o per sos predecessors haurà tingut o posseït las ditas cosas allodials per spay de trenta anys, o menor temps si que basta per la prescriptió serà conegut.

§ 3

*Pere [III]*³⁴⁷

Item que plàcia a V. Magd. ordenar que de aquí avant los jutges, advocats, procuradors, notaris e scrivans dels plets no sian oïts si.s clamaven de son salari donada la sentència, si dons no mostraven ab carta pública que.ls fos promès cert salari o soldada. Aiustant que aquells o aquella qui ab altri estan o estaran per domèstichs, après mort del senyor o de la dona no pujan demanar salari o soldada, e si en vida de lur senyor o dona après que d'ells seran axits hauran tardat lur salari o soldada demanar per un any, no puscan aquell passat alguna cosa demanar si dons no mostraven ab carta que.ls [fos] degut. E assó matex sia entès a tots metges, físichs, cirugians e barbers qui algun malalt curat hauran que passat un any després que lo salari degut los serà no pujan aquell

³⁴⁵ ARM, *Llibre dels reis*, f. 21v; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 4v.

³⁴⁶ Privilegio dado en Mallorca el 24 de junio de 1343. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 27; *Jurisdictions i stils*, f. 133v; *Rosselló vell*, f. 208; *Rosselló Nou*, f. 158v.

³⁴⁷ La Recopilación no señala la fecha ni el lugar en que fue otorgado tal capítulo. Se trata del capítulo 28 de los otorgados por Pedro III (IV) en las cortes de Lérida de 1380 (ARM, *Llibre de Corts generals*, f. 71; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 95). El tenor del texto sólo permite aplicar a Mallorca la disposición de Alfonso III (IV) que se cita a continuación, pero no las disposiciones posteriores, que hay que reputar como *ordinacions noves*.

d'equí devant demanar. Plau al senyor Rey que sia feta tal provisió com en semblants fets és provehit per constitutions de Catalunya.

Es la provisió de Constitució de Catalunya
de Alfons ters del tenor següent ³⁴⁸:

Jutges, advocats, procuradors e notaris de plets no sian oïts si.s clamen de lurs salaris donada la sentència en los dits plets, si doncs ab carta pública no mostravan promissió a ells ésser feta. Aiustant que aquells qui ab altres per domèstichs y familiars estaran, après mort dels senyors no puxan demanar salari o soldada si doncs no provavan que lus sia promès cert salari o soldada.

Altre constitució de Ferrando segon ³⁴⁹

Més ordenam e statuïm que las soldadas dels servidors, axí de hòmens com de donas qualsevol qui sian, se hajan a demanar dins un any après que seran fora del servey, altrement que no.s pujan demanar ditas soldadas ne se'n puga fer juy si doncs del deute de ditas soldadas no tenian carta o albarà.

Altre constitució del matex Ferrando ³⁵⁰

Per semblant per levar plets e qüestions, statuïm e ordenam que los deutes dels artistes e menestrals, axí de hòmens com de dones, après que seran deguts si dins spay de tres anys no seran demanats, que tals deutas passats dits tres anys no pujan ésser demanats ni se'n puga fer juy si doncs de tals deutas no tenian carta o albarà.

Altre constitució de Phelip I ³⁵¹

Per lo que molt sovint los advocats y procuradors demanan a sos pentionats y clients per rahó de llurs advocacions y procuras salaris de deu, vint y més anyadas, en gran dany y detriment de moltas víudas, pubils e altres personas pobres que no podan mostrar albarans ne altres cautelas de paga de lurs conductiones. Per ço statuïm e ordenam que de aquí al devant los advocats y procuradors no pujan demanar salaris de conductiones sinó per tres anyadas passadas de sos cliéntulos ni de sos hereus.

---

³⁴⁸ Capítol 24 de las constituciones otorgadas por Alfonso III (IV) en las cortes de Montblanch de 1333 (CYADC, VII, II, 1).

³⁴⁹ Capítol 56 de las constituciones otorgadas por Fernando II en las segundas cortes de Barcelona de 1493 (CYADC, VII, II, 3).

³⁵⁰ Capítol 57 de las constituciones otorgadas por Fernando II en las segundas cortes de Barcelona de 1493 (CYADC, VII, II, 4).

³⁵¹ Capítol 40 de las constituciones otorgadas por Felipe I (II) en las cortes de Barcelona de 1564 (CYADC, VII, II, 8).

§ 4*Ordinatio nova*³⁵²

Ab la antiga ordinatió de Pelay Uniz està assentat que contra las pentions dels censals té loc la prescriptió de trenta anys, però no contra la propietat y substàntia del censal. Axí se ha observat y observa en judici si ja donchs no fos inmemorial la prescriptió que se opposa, la qual té loch en los cens quitables; en los censos emperò allodials e inquitables, ni en drets del senyor aloari, ni de sants, ni de castells termenats, no.y ha prescriptió alguna, encara que sia de més de dos-cents anys.

§ 5*Ordinatio nova*³⁵³

Interès és de la república que tinga quiscú cuydado de ses cosas y no negligesca demanar y recuperar lo que és seu. Y en conseqüència, de assò se ha declarat ab reals sentèntias que la carta de gràtia y dret de recuperar se prescriu en lo present Regne per spay de trenta anys, y ab tot axò per la diversitat de opinions que.y ha entre doctors se mouen sobre aquest punt moltes causas. Per ço, per obviar a litigis, statuim e ordenam que lo dret de recuperar sia durador per spay de trenta anys, pasats los quals sia totalment prescrit que en la carta de gràtia y acte de recuperar se posassen qualsevols paraulas que aparegan significar lo contrari, com *sempre*, *quandocumque*, *in infinitum*, y altres semblants y de major significatió.

---

³⁵² Propuesta de *lege ferenda*, para dar fuerza de ley a un uso observado hasta la fecha.

³⁵³ Propuesta de *lege ferenda*.

LIBRE 4**De las ordinations, statuts y Dret municipal de Mallorca****TÍTOL I****DE TESTAMENTS****§ 1***Jaume I*³⁵⁴

Més avant tot testament valga y sia ferm en totas ses parts no obstant solemnitad de dret o qualsevol altre solemnitat hi falte, solament sia capaç lo hereu que en dit testament serà instituït.

§ 2*Styl 18*³⁵⁵

Item los testaments no.s lligen quant se fan per los testadors devant dels testimonis sinó que lo notari devant dels testimonis qui són cridats diu estas o semblants paraules: *Senyors vosaltres sou stats cridats per fer testimoni que aquest senyor o senyora ha fet y ordenat son testament en poder de mi N notari, lo qual testament ha fet stant en son bon seny y memòria, y us prega siau testimonis com ell ha fet en poder meu son testament y vol que assò que en ell ha ordenat vàlega per son testament, y [si] no val per testament vàlega per dret de codicils o per altre qualsevol dret de última voluntat.*

§ 3*Ordinació nova*³⁵⁶

Per llevar molts plets que naxen per rebre's los testaments per personas poc pràcticas y poc versades en latinidad, statuim e ordenam que de vuy en avant ningun testament pugua ésser rebut per substitud de notari, encare que sia jurat, sinó per notari públich y en llengua vulgar mallorquina, y lo matex sia observat en codicils, donacions per causa de mort y qualsevols altres últimas voluntats.

---

³⁵⁴ En la Recopilación no se señala la fecha de este texto ni la fuente de donde procede. No hemos localizado disposición alguna de Jaime I en este sentido. Se trata de un privilegio otorgado por Pedro IV el 24 de junio de 1343: *Quod valeat testamentum non obstante omissione solemnitatis* (*Llibre d'en Sant Pere*, f. 27). El texto es traducción literal del añadido en 1437 a la colección de *Stils* de Arnau d'Erill, por ser de Derecho consuetudinario (MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 136).

³⁵⁵ Pub. en latín por MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 123-124, estilo 12.

³⁵⁶ Propuesta de *lege ferenda*. Este capítulo se inspira, aunque ampliando su contenido, en el cap. 31 de las constituciones de Alfonso III en las Cortes de Monzón de 1333 (CYADC, VI, I, 1).

TÍTOL II

DE SUCCESIÓ ABINTESTAT

§ 1

*Jaume I en Terragona, any 1260*³⁵⁷

Per molts interpellat que la constitutió per nós feta, que si lo pare moria, fill o fills en pupillar edad yaquists, si aquells morien ans que de dret puxessen fer testament, que ls béns paternals envers la mare no romanguessen, axí com pus proïsmes en grau al fill constituïda, mas envers los pus proïsmes parents del pare defunct de la parentela del qual los béns vinguessen, per ço que los dits parents hajessen solàs de la sua tristítia, ab los quals no sens causa se havia de tenir compte; alguns volents la dita constitutió a prau enteniment reduir, deyan que si lo dit defunct per artifici o negociatió sua haiés adquirits béns alguns, que ls dits béns axí adquirits no a la mare mas als parents del difunct eran per la dita constitutió adquirits, la qual cosa no fo de nostra intentió, ne és, defraudar la mare de successió deguda del fill en tal article, mas volem e manam que la mare succehesca al fill en aquests béns que lo pare de ell per artifici o negociatió o per qualque altre títol haurà adquirits, car basta als parents dels defuncts qui haien los béns que del llinatge d'ell són pervinguts, axí encara com les lleis antigues in nuir eren vistes: e si defelliran parents en tro al quart grau, a la mare dels fills o fill del defunct retornen tots los béns del defunct.

Item declaram la dita constitutió que en donatió per noses o per escrex (lo qual és degut a la mare per rahó de la sua virginitat) per nostra constitutió la mare no ho perda, ne en alguna cosa sia defreudada, en tant quant per rahó de pacte oposat per lo marit la mare deu guanyar, o encare obtenir, o si lo marit en son testament aurà menat que lo fill o fills dins edat llegítima sens infant morint, los béns seus a la muller tornen. Deym encara e statuïm que totes coses segons la voluntat de aquell testador o pacte oposat deia ésser observades, e aquestes coses que ditas són en la constitutió desús dita de marits, axí matex en les mullers per tot volem ésser observades. La qual constitutió a tots nostres sotmesos volem ésser estesa, e tots a observatió de aquella sien tinguts. Dade en Terragona, a deu de las kalendas de novembre lo any de Nostre Senyor 1260.

§ 2

*Pere 3 en la Cort de Monçó, 1363*³⁵⁸

Los impúbbers morints abintestat, los béns que [a] aquells del pare o de l'avi o de altres de línea paternal, per qualsevol causa, ocasió o títol ganyats seran pervinguts, no a la mare o als qui seran de part de la mare pus proïsmes, mas als dits pares e altres de aquella part pus proïsmes fins al quart grau (servat entre aquells orde de Dret romà) pervingan, sola llegítima reservada [a] aquella mare o als assendents altres de la línea maternal si sobreviuran, e servades les conditions, vincles e altres càrrechs si alguns llegítimament e de dret a aquells impúbbers sian aposats e injunts. E açò matex sia observat en los béns que a aquells impúbbers de la mare o de la línea maternal seran pervin-

³⁵⁷ Propuesta de *lege ferenda*. CYADC, VI, II, 1.

³⁵⁸ Propuesta de *lege ferenda*. CYADC, VI, II, 2

guts. Ajustats que en la substitució que per lo pare se fa al fil impúber estant en potestat sua, la paraule aposade *torn, sie devolut, pervinga, substituen, e semblants*, per paraules directes de tot en tot sien haudas. E si.s vol per dret de llegat, o per qualsevol altre manera posat, que no per dret de institució, de fill o de altres infants en lo testament sia feta mentiú, lo testament per ço no degue ésser irritat o ésser dit írrit o nulle.

TÍTOL III

DE SUBSTITUCIÓ PUPILLAR

§ Unic³⁵⁹

Per quant appar gran iniquitat que tenint una persona germans o germanes, o altres parents de part de mare fins en quart grau segons orde de Dret romà, y havent après adquirits qualsevols béns per successió de mare, que après morint la tal persona ans de venir a pubertat, ab substitució pupilar feta per lo pare, los béns y heretat de la mare per virtut de substitució pupillar haguessen de anar a altres fills o parents del matex pare, y no de la mare o altres parents de part de la dita mare, per ço statuim y ordenam que, en dit cas, los béns de la mare haien de tornar als germans o germanes o altres parents fins al quart grau, com sta dit, de part de mare si.n tindrà, y que entre ells lo pare pugue disposar per dita substitució pupillar, y no en altres personas.

TÍTOL IV

DE LEGÍTIMA E FRUITS O INTERÈS DE AQUELLA

§ 1

*Ordinació nova*³⁶⁰

Zelant la conservació de les cases principals, les quals havem vist patexen tanta mudança, per ço que los hereus, per pagar grans legítimas, són compellits a dividir la herència paterna y moltes voltas desmembrar possessions molt preciosas, statuim e ordenam que la llegítima, de vuy en avant, sia la quarta part de la substància dels béns del difunt, divididora igualment per los infants sian pochos o molts, com és en lo Principat de Catalunya.

³⁵⁹ Propuesta de *lege ferenda*. Aunque no se señala en la Recopilación, esta disposición se corresponde literalmente con el capítulo 95 de las Cortes de Cataluña celebradas en Monzón en 1585 (CYADC, VI, II, 3). Sólo se han suprimido, por razones obvias, las palabras *ab approbatió de la present cort* que siguen en el original a la expresión *statuim e ordenam* y las palabras finales *Declarant, y ampliant la constitució feta per lo Rey en Pere en las Corts de Montsó, capítol I, començant «Los impúbers, etc»* (PONS, J. M. y SANDALINAS, V., *Constituciones y otros derechos de Cataluña*, Barcelona, Editorial Bosch, 1952, pp. 86-88).

³⁶⁰ Propuesta de *lege ferenda*. Este capítulo, que se remite expresamente al sistema seguido en el Principado de Cataluña, recoge lo dispuesto en el capítulo 94 de las Cortes de Monzón de 1585 (CYADC, VI, V, 2) por el que se generalizó para todo el Principado de Cataluña y los condados de Rosellón y Cerdeña, la legítima de una cuarta parte de los bienes de la herencia, independientemente del número de hijos, que ya estaba establecida para la ciudad de Barcelona por pragmática de 1 de marzo de 1343 (CYADC, Vol. II, VI, III, 1.ª). Las primeras palabras de la disposición son idénticas en ambos textos *zelant la conservació de las casas principals*. Sin embargo, mientras que el texto catalán se refiere a la legítima de ascendientes y descendientes, la *ordinació nova* la limita a los descendientes, puesto que para los ascendientes prevé una legítima más reducida (*Infra*. IV, IV, 6).

§ 2

*Ordinatio nova*³⁶¹

Com les millors y maiors haziendas de aquest Regne consistescan en propietats e immobles preciosos, y sia molt gran inconvenient dividir-los, per ço que ab la conservació d'ellas se conserva lo lustre de las famílias, statuim e ordenam que stigue en llibertad de l'hereu donar als llegitimants la portió en pecúnia o en cosos heriditaris.

§ 3

*Ordinatio nova*³⁶²

Volem també, statuim e ordenam que si mort lo pare o mare, los legittimants estaran en casa o companyia de l'hereu o en casa de aquell, y seran alimentats de la substàntia paterna, no puga córrer interès algú en favor de dits llegitimants y contra lo hereu, per rahó de la sua llegítima, y en cas que lo llegitimant no vullas cohabitar ab lo hereu y demanara la llegítima ab los interessos, de vui en havant no contenen a vuit per cent sinó a sinch per cent, si ja doncs tota la heretat o casi tota no consistia en censals que donassen maior pensió, perquè en tal cas lo interès serà la pensió del censal o cens que se li donerà en paga de la sua portió.

§ 4

*Ordinatio nova*³⁶³

La rahó natural amostre hi.u ensenya lo Dret que no.y ha amor que vensa al que lo pare té envés sos infants, y axí no.s presum que ningú vulla més son profit ja més en la collocació del matrimoni, e electió de stament, y en última voluntad. Per ço statuim e ordenam que ningun fill a qui son pare en contemplació de matrimoni, o en electió de stament clerical, o en son testament, haurà donat o assignat portió major de sinch sous, y ninguna filla a qui son pare, en contemplació de matrimoni carnal o spiritual, haurà constituït dot o en sa última o altra dispositió haurà dexat, puga demanar supplement de llegítima ni cosa alguna a l'hereu ni donatari universal de son pare ni al pretextu de lesió enormíssima, sinó lo que son pare expressament li haurà volgut donar en sa última dispositió.

§ 5

*Ordinatio nova*³⁶⁴

Pesada cosa ha aparegut que los néts que morts sos pares entren immediatament en la successió de llurs avis, demanen llegítima en béns de aquells en persona pròpria, sens voler pendre en compte lo que a llurs pares o mares per los dits sos avis és

---

³⁶¹ Propuesta de *lege ferenda*. Este capítulo recoge lo establecido en el inciso final del capítulo de Cortes de 1585 señalado en la nota anterior.

³⁶² Propuesta de *lege ferenda*.

³⁶³ Propuesta de *lege ferenda*.

³⁶⁴ Propuesta de *lege ferenda*. El capítulo recoge lo dispuesto por la Pragmática de Pedro IV otorgada a Barcelona el 1 de mayo de 1343 (CYADC, Vol. II, VI, III, 2), a la que se hace mención expresa, que fue declarada Derecho general del Principado por constitución de Cortes de Monzón de 1547 (CYADC, VI, V, 1).

stat donat y algunas vegadas ells ho posseïxen, y en assò són de millor condició que los propis fills qui viuhen. Per tant, inseguint la dispositió de la Real Pragmàtica que lo Rey en Pere en lo any 1343 promulgà per la ciutat de Barsezona, statuim e ordenam que los néts prengan en compte de llegítima de béns de llurs avis lo que dits sos avis hauran donat a llurs pares o mares.

§ 6

*Ordinació nova*³⁶⁵

Per tolra tot dupte, statuim e ordenam que la llegítima dels assendents sia també la quarta part de assò que succehirien ab intestat.

TÍTOL V

DE FILLS EMANCIPATS Y EXHEREDATS ETC.

§ 1

*Stil 7*³⁶⁶

Primerament, fill de familias contractant matrimoni és tingut per emancipat, y fa tots los negocis que un vertader fill de família pot fer.

§ 2

*Ordinació nova*³⁶⁷

La honest[ed]at que és iust resplandesca en las donas, particularment en las donzellas, y la reverència que deuen las fillas als pares, als quals deuen després tot son ser, educació y dot, requeren que sens consentiment de aquells no elegescan marit. Per ço statuim e ordenam que la donzella que tenint pare se casarà sens consentiment de aquell, pugua lo pare desheretar-la, y a ella sia reclusa la via a demanar llegítima o aliments en béns del dit son pare.

TÍTOL VI

DE L'INVENTARI

§ 1

*Stil 16*³⁶⁸

Item és de consuetud y ús que los hereus e tutors y també lo fisch del senyor Rey, com se és fet moltes voltas, fassen inventari sens citació dels llegueteris e creditors del diffunct.

---

³⁶⁵ Propuesta de *lege ferenda*. Mediante esta disposición se pretende poner fin a la disputa doctrinal acerca de si la modificación del régimen de legítimas introducida por Justiniano afecta también a la legítima de los ascendientes. Los autores mantienen la legítima prejustiniana.

³⁶⁶ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. en latín por MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 122, estilo 1.

³⁶⁷ Este capítulo amplía a las hijas mayores de veinticinco años del supuesto de desheredación establecido por Juan II en 1460, a petición de los estamentos del Reino (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 166).

³⁶⁸ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 31; Pub. en latín por MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 125.

§ 2

*Stil manat redigir en scrits per Don Joan Aymerich
a 6 de setembre 1330*³⁶⁹

De consuetut és en Mallorca, y axí se ha observat en la cort del Governador, que als inventaris y repertoris presos per los tudors e curadors o qualsavol altres administradors de béns, se dóna plena fe, encara que los tals inventaris no sian per los hereus a qui los béns tocan confirmats.

§ 3

*Ordinació nova*³⁷⁰

Com en las donacions universals de béns presents y sdevenidors ab retensió de quantitat o cosa certa, lo donatari és verament universal successor, y lo hereu de la quantitat certa no és verament hereu puis no succeiex en cosa universal sinó certa, y és més conforma a dret que lo donatari universal sostenga las actions y drets actius y passius que lo que és instituït hereu de cosa certa en la donatió retinguda, statuïm e ordenam que lo donatari universal de béns presents y esdevenidors ab retensió particular, sia tingut e obligat fer inventari dels béns del donador com si verament fos hereu, y com a tal puga ésser convingut per los creditors salvat al donatari universal dret si se'n compatex contra a l'hereu de cosa particular.

TÍTOL VII

DE DEPOSITIÓ DE HERETAT Y CURADOR DE ELLA

§ 1

*Juana y Carlos en lo privilegi concedit en Barcelona,
a 10 de juliol 1519, Cap. 6*³⁷¹

Més avant supplicareu a Sa Magestad que los hereus per testament o intestat o fideïcomissaris universals, après que han fet inventari o acceptada la heretat, convenguts judicialment o extrajudicial per los crehedors hereditaris, allegan y oposen no tenir béns y la heretat ésser exausta y feta no pagadora, et interim litigant de assò, cullen los fruits y emoluments de la heretat ultra lo que ja abans havien cullits, de modo que los crehedors no poden conseguir lurs crèdits ni ésser pagats. E com sia cosa molt expedient e reonable, e visitada en lo Principat de Catalunya, que los desús dits hereus qui de açò oposen en juy en lo qual són convenguts, haie[n] a depositar la dita heretat en poder de la cort de aquell jutge, y per aquell sia assignat un curador que la tenga fins tant la costió de la dita exacutió sia finida e determinada, e haja de conservar los fruits, per ço supplicareu Se Real Magestad li plàcia provehir

³⁶⁹ Data en realitat de 6 de abril de 1430 (ARM, *Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 120v). Pub. en latín por MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 133-134, que equivoca asimismo la fecha.

³⁷⁰ Propuesta de *lege ferenda*.

³⁷¹ ARM, *Llibre de n'Abelló*, ff. 160-168.

y manar que sia axí conservat e exequutat, com és observat y praticat en lo Principat de Catalunya. Plau a Sas Reals Magestats que.s fassa com stà supplicat en lo present capítol presentat a supplicatió del Regne [de] Mallorca durant lo beneplàcit.

§ 2

*Ordinatio nova*³⁷²

Per observàntia de la concessió feta per los sereníssims reys dona Juana y don Carlos acerca la depositió de les heretats, se han fet, de les hores ançà, diversos rescriptes per llevar los abusos, simulations y frauds que.s cometen per los qui deposen heretats, depositant-les tantsolament de nom y retenint-se-les en effecte, convertint en sos usos los fruits de aquellas, sens pagar cosa als censelistes ni creditors. Statuim e ordenam que los qui deposeran heretats deposen realment tots los béns d'ellas en poder del curador depositari, ço és mobles, immobles y semovents, que.s trobaran en peu lo die de la depositió, y axí bé los fruits que.s trobaran en ésser sens que pugue lo depositant per sos pretesos crèdits fer compensatió alguna en los comptes si no és ab diners y fruits rebuts y consumits y ab béns alienats *bona fide*, y en lo demás concorra ab los altres creditors segons la prioritat y potioritat de son deute de tal manera que retenint-se qualsevol cosa de la heredad deposada ab qualsevol títol que se la retenga, la heretat sia aguda per no deposada y si donats los comptes, dels fruits hereditaris consumits, diners gastats, o béns alienats, restarà debitor lo hereu, sia tingut depositar lo *reliquato*.

§ 3

*Ordinatio nova*³⁷³

Y perquè en perjudici dels creditors de les heretats que.s deposen, los hereus antes de depositar-les no usen cauthelas alienant béns de aquellas ab color de pagar-se crèdits o pagar als qui.ls dóna gust, statuim e ordenam que los béns que los hereus no compellits per exequutió de cort, durant la lite per condemnatió de la qual deposeran o, no havent-hi lite, un any abans del dia que faran la depositió, alienaran los tals béns, sian haguts per alienats *ad cauthela* y tinga lo depositant obligatió de depositar almanco lo preu de aquellas, salvos a ell sos drets si se'ls havia pagats o entrant en loch de aquells creditors en paga dels quals és convertit lo preu. Altrament, no depositant les ditas coses o los preus d'ellas, la depositió sia haguda per no feta, salvat sempre dret als creditors quant seran depositats los preus a impugnar les vendas, si entendran aquellas ésser fetas en frau de sos crèdits.

§ 4

*Ordinatio nova*³⁷⁴

Per llevar tota ocasió de simulatió e fictions que fan los qui deposen les heretats cercant curador a son modo o familiar o conijunct qui té lo nom de curador, y vera-

³⁷² Propuesta de *lege ferenda*.

³⁷³ Propuesta de *lege ferenda*.

³⁷⁴ Propuesta de *lege ferenda*.

ment lo matex hereu administra y gosa los béns, statuim e ordenam que de vuy en avant no sia anomenat curador a heretat deposada o jacent que primer no sien cridats ab crida pública los creditors hereditaris, los quals hajen de votar qui tenen per apte per ésser curador, y aquell qui tindrà més vots de creditors no suspectes sia assignat curador y no altre, ab açò emperò que lo dit curador anomenat no sia familiar o parent del depositant.

§ 5

*Ordinatio nova*³⁷⁵

Statuim també e ordenam que lo curador depositari no puga donar a l'hereu qui ha deposada aquella, ni a altre per ell, fruits, diners, ni altra cosa de la heretat deposada sens mandato de jutge, sots pena de perdre lo salari de la administratió, de tal modo que no pugue demanar aquell encara que tinga promesa de l'hereu ab acte o alberà o promesa de paraula. Statuim que semblants cauthelas de promesas e conventions entre lo depositant e lo curador depositari sien nullas e invàlides *ipso jure*.

§ 6

*Ordinatio nova*³⁷⁶

Com lo offici de curador depositari sia mirar en tot lo bé y profit de la heretat a ell acomenada, cullint los fruits, conservant-los y vanent-los a son temps per pagar los càrrechs y creditors ab la puntualitat a ell possible, sens retenir-se lo que deu y pot pagar als creditors, statuim e ordenam que lo curador depositari sia tingut e obligat a tenir los comptes de la administratió regulats y lo llibre de aquells patent, y puga qualsevol creditor veure y regonèxer aquell, y assò tinga de jurar en lo in-troit de son offici.

§ 7

*Ordinatio nova*³⁷⁷

Desitjant que los curadors depositaris no colludescan ab los depositants ni.s re-tenguen indebitament fruits ans bé los convertescan en paga de creditors, statuim e ordenam que lo curador depositari en cade fi de bienni de la sua administratió, cridats los creditors ab vots dels quals és stat anomenat curedor y los que l'hauran request, [sia tengut] donar compte, a la qual redditió de comptes puga assistir qual-sevol altre creditor perquè si resta debitor sia compellit a pagar. Y açò sia tingut fer cada bienni sots pena de privatió del salari de administratió de dit bienni.

---

³⁷⁵ Propuesta de *lege ferenda*.

³⁷⁶ Propuesta de *lege ferenda*.

³⁷⁷ Propuesta de *lege ferenda*.

§ 8

*Ordinatio nova*³⁷⁸

Heretats hi ha que stan molt temps depositades en poder de curador, y són obligades a tants deutes y censals que los fruits d'ellas no són bastants a pagar les pensions ànnuas y mals ordinaris, y com se carregan més ab los salaris de curadors, los creditors qui no poden cobrar instan exequutions y fan grans despeses, y cade dia se van més carregant y perden los creditors en cosa que, per ser preciosa, si.s fos venuda al principi hi haguera sobrat alguna cosa per lo hereu. Per ço statuim e ordenam que feta la graduatió de la heretat deposada, si constarà los fruits de dita heretat no ésser bastants para pagar los censals y càrrechs d'ella, los béns de dita heretat sian venuts y dels preus sien satisfets als creditors graduats segons l'orde de la graduatió, encarregant la consciència dels jutges e oficials executans que ab tota prestesa fassan la distractió de dits béns perquè entretant no.s consumezca tot en despeses.

§ 9

*Ordinatio nova*³⁷⁹

Per llevar los gastos que se offerexen als hereus quant després de ésser condemnats volen amostrar no tenir béns de sos auctors, declaram, statuim e ordenam que de assí en avant, quant lo hereu serà convingut o condemnat com hereu de altre, y lo dit hereu convingut o condemnat oposarà no tenir béns de aquell son autor, no tinga obligació de depositar la heretat sinó tantsolament lo inventari, encants y lo compte, ab assò emperò que ni la causa, ni en son cas la executió, sien sobresegudes, fins y tant que del compte y actes constarà plenament lo convingut o condemnat no tenir béns de l'autor, y assò ab confirmatió judicial y no altrement.

TÍTOL VIII

DE EXCUSSIÓ DE HERETAD Y BÉNS

§ Unic

Ordinatio nova

Ab molt gran prudència sta statuït, y ab iusta rahó, que.s fassen cridas en las vilas de Inca, Sineu y en la parròchia o vila del domicili, quant se ha de fer discutió de béns per obrir la via als creditors per anar contra tercers posseïdors de coses que foren de l'obligat, y axí és iust que se observe. Però quant una volta està discutit, algú encara que sia en altra iudici no sia necessari fer nova discutió, salvant dret al convingut o executat de oposar que.y ha altres béns fent constar de aquells.

---

³⁷⁸ Propuesta de *lege ferenda*.

³⁷⁹ Propuesta de *lege ferenda*.

LIBRE QUINT

De las ordinations, statuts i Dret municipal de Mallorca

TÍTOL I

DE CRIMS E DELICTES

§ 1

*Jaume I en la franquesa dada en Mallorca,
a 10 de las kalendas de agost 1269*³⁸⁰

Item ab la present carta determinam que crim enorme se entenga crim de lese magestad, crim de falsa moneda, crim de heregia, e crim per lo qual alguna persona ha de patir pena de mort. Y axí statuim e manam que per crim enorme se entenga dels predits y no de altres.

§ 2

*Ordinació nova*³⁸¹

Ja per lo Rey don Jaume lo Conquistador fonch disposat que en crims lleugers e de iniúries consistints en baralla de paraulas y encare que fos arrencar spases un contra altra, poguessen los proms de aquell lloch a hont semblants iniúries han succehit pacificar-ho sens que la cort s'i pogués entremetre, y assò mateix dexà confirmat y estès lo Rey en Pere 3 ab diversos privilegis que són en los llibres d'en Senpere fol. 93 col.4 y 110 pag.1, y en lo d'en Rossalló fol. 299 pag.2, de hont se veu ésser contra franquesas y privilegis lo que de pochs anys a esta part s'és introduhit de fer-se avisos per los balles de la Part Forana de cosas de poca consideratió, y per ells embiar a rebre enqüestas ab molt grans despesas de las parts, las quals ab los gastos majors y desatentos augmentan inquietuts, las quals cessarien si per medi de bonas personas antes de processos y gastos haguessen fet pau. Per ço és iust supplicar a Sa Magestad sia de son real servey manar se guard en assò la antingua franquesa y reals privilegis, y en conseqüentia que en lo present Regne no.s fassen enqüestas de semblants casos, sempre y quant las parts volguessen fer amistad y pau, ab assò emperò que fermen entre si homenatges, si ja donchs no succehís alguna rixa de paraulas entre personas ya abans molt encontradas de voluntat, i.s temés probat-blement que vindrien a major mal si no s'i donava mayor remey, encarregant en assò la consiència del jutge.

³⁸⁰ Privilegio de 23 de julio de 1269. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 5v. El texto transcrito es versión libre del original, aunque no altera su contenido.

³⁸¹ El privilegio fue otorgado por Jaime I en la Carta de Población de 1230, cap. IX. Los textos de Pedro IV que se citan corresponden en realidad a un solo privilegio otorgado en Barcelona el 24 de octubre de 1386 (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, ff. 93v y 110v; *Rosselló vell*, f. 299v; *Rosselló Nou*, f. 257).

TÍTOL II

DE ENQUÈSTAS COM Y A DESPESES DE QUE SE HAN DE FER

§ 1

*Jaume 2 en lo privilegi dat en Mallorca,
un die antes de las idus de septiembre 1276*³⁸²

Item statuim que de si al devant la inquisitió especial no.s fasse especialment en la Ciutat e illa de Mallorca contra algun, que primer aquell contra del qual se ha de fer la tal inquisitió no sie citat o requirit, y que vey a alashoras jurar los testimonis si voldrà y puga defendre's conforme serà de dret. Emperò si sobre de algun crim o malefici se farà inquisitió general, per lo que de principi no constàs ni pogués constar qui hagués comès lo tal crim o malefici sdevingut, y per la tal inquisitió general apaxarà algú ésser culpant de dit crim o malefici, alashoras se puga procehir per dita inquisitió general contra aquell qui specialment haurà constatat ésser culpant.

§ 2

*De las ordinations del Rey don Sancho
que són en Llibre d'en Senpere, fol. 35, p.1*³⁸³

Item se ordena y mane que los jutges y scrivans en las inquisitions feadoras reben primer las confessions del denuntiant y las del denuntiat si serà present, y denprés los testimonis; més avant si se denuntiarà alguna cosa contra de algú, si se ausentarà o serà ausentat noresmenys absent aquell se inquiresca rebent testimonis, però no.s publica la inquisitió feta fins lo bendetjat o ausentat serà present.

Item sobre las inquisitions que.s faran *officio judicis*, publicats los testimonis se pugan rebre altres testimonis per part de la cort, y contra dels testimonis rebuts per part de la cort, y sobre lo que se haurà proposat per part del reo, se reben contra lo proposat per part del reo testimonis per part de la cort.

§ 3

*Ordinació vella de Pelay Unis*³⁸⁴

Statuim que de aquí en avant notaris o scrivans de cúries de las corts o de qualsavols altres oficials ordinaris de la illa de Mallorca sien idòneos, discrets y sufficients per exercitar offici de tanta consideratió, a arbitre del Governador de dit Regne e de son lloctinent y de son assessor; ni encare los tals d'esta manera elets puguen procehir en ditas anquèstas particularment a receptió de testimonis, sinó present lo jutge ordinari a qui toca la conaxensa de dita causa o son assessor, iniungint que los dits notaris o scrivans sien tinguts en la confessió dels delats e en la examinació dels

³⁸² Privilegio de 12 de septiembre de 1276 (ARM, *Llibre dels reis*, f. 52; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 9v).

³⁸³ Loc. cit., f. 35. El texto corresponde a uno de los capítulos de ciertas instrucciones dadas por el monarca al Lugarteniente de Mallorca, de las que no consta la fecha, aunque son datables en los primeros años del siglo XIV, bajo el reinado de Jaime II. La atribución al Rey Sancho carece de fundamento.

³⁸⁴ Cap. LIII. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 25.

testimonis rebuts o per offici de jutge o a instàntia del procurador fiscal o part privada, continuar a la lletra en llengua catalana totes y senglas cosas que seran ditas y deposadas, tant per los delats com per los testimonis ja dits, are fassen en favor de dits delats are contra, a pena de fals, y al punt que alguns dels testimonis haurà jurat sien tinguts a redigir en escrits la depositió de aquell y no dexen de continuar-la, sots la dita pena, y lo que se ha dit de la assistència de l'assessor o lloctinent se entenga en aquells casos en los quals la punitió és pena de mort o mutilatió de membres; en los altres emperò crims leves puguen las enqüestas ésser rebudas per lo notari ab lo procurador y advocat fiscal o altrament com se ha acostumat.

§ 4

*Ordinació del mateix*³⁸⁵

Item que los assessors dels jutges ordinaris tingan a taxar a los dits scrivans o notaris de las causas criminals los salaris que ls són deguts per los peatges y scriptures, y no puguen los dits notaris ni scrivans taxar-se las ditas scriptures, sots la dita pena.

§ 5

*Ordinació de Berenguer Unis*³⁸⁶

Com per abús sia en pràctica de algun temps ensà que los procuradors fiscals de la cort de la Governació de Mallorca indiferentment fan processos contra alguns dalats de crims de mort, y lo dit fiscal ab scrivà, sens assessor o jutge algú, reben los testimonis y fan procés, e la vida vaja en mà de aquell qui tal procés fa, e no sia reonable que lo tal procurador fiscal, qui és persona llega, a hont va la vida sol sens juriste fassa procés algú, sia mercè del senyor Rey que de aquí havant que los assessors, axí del Governador com del Veguer de la Ciutat e Balle e Veguer de Defora, cascú en sa jurisdicció, sien tinguts fer los dits processos e entrevenir en aquells axí com és acostumat fer, e en altra manera que lo tal procés fet per lo fiscal sia nullo. Placet Domino Regi.

§ 6

*Ordinació del mateix*³⁸⁷

Item com la Part Forana és vexada de un temps ensà que alguns governadors o lloctinent y veguers de fora e scrivans llurs, capdeguaytes e fiscals, qui anant per la illa de Mallorca inquirint de alguns crims, no esperant la executió o sentència del dit crim fan se pagar de salaris e missions per ells fetas, contra ordinations reals e privilegis del Regne de Mallorcas e contra Dret Comú, que per la dita rahó supplan los dits embaxadors lo dit senyor Rey sia de sa mercè provahir que de assí avant ningun official gos pendre en lo cas demunt dit ningun salari de missions per la rahó

³⁸⁵ Cap. LIV. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 26.

³⁸⁶ Capítols. Cap. XV. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 69.

³⁸⁷ Capítols. Cap. XVI. MOLL, A., *Ordinacions...*, pp. 69-70.

demunt dita solament a pendra las enqüestas e anotar los béns si seran annotadors e sperar si ninguna compositió o remissió e star en aquella fins que per justítia hi sia provahit, e si serà conagut ells deure haver salaris que.ls sian lliurats segons que per justítia serà attrobat, servadas las franquesas, ordinations e bons usos del present Regne. Placet Domino Regi

§ 7

*Joan 2 en lo privilegi dat en Barcelona,
a 25 de novembre 1478*³⁸⁸

En Llibre de Sant Pere, Const. 194.

Com per privilegis o franquesas de dit Regne sta statuït e ordenat que las inquisitions, indagacions, captions, e executions e qualsavols altrás procehiments que.s fassen contra los delats per qualsavol crim o malefici, se fassen a despesas de la cort inquirint o altrament procehint, e no dels béns de dits delats, ne per los instruhidors e informadors ne parts faents en las ditas cosas, e que los scrivans e capdeguaites, procuradors fiscals e altres oficials qui en las ditas cosas entrevindran no pusan pendre ne fer-se pagar ninguns salaris ne missions per ells fetas en assò, ans hajan a pendre las enqüestas e anotar los béns dels delats si seran annotadors e sperar sentència, compositió o remissió, e ans no porer demanar dits salaris e missions, segons que en las ditas franquesas és pus amplament contengut. E com de un temps ensà se fassa lo contrari per los scrivans de criminal, capdeguaites, fiscals, tant en la Ciutat quant encare ab molt major abús en la Part Forana, en la qual són per lo president del dit vostre Regne e altres oficials tramesos per fer e rebre las enqüestas dels delats; e ells, contra la mente y expressa dispositió de las franquesas e privilegis, se fan pagar de dits salaris e processos dels béns dels delats fent vendre aquells no sperada sentència, compositió o remissió de aquells, e lo que pitjor és no sperar que los salaris, los quals excessivament contra las ordinations, tatxacions exhigexen, los sian tatxats. Per tant, lo dit embaxador supplica a V. M. li plàcia provehir e manar que las ditas franquesas sien tengudes e servadas sots las penas en aquellas contengudas, e manar e fer tornar a lloch totas cosas contra dispositió de las ditas franquesas fetas, e que los dits scrivans, capdeguaites, etc. qui fins assí contra las ditas franquesas han indebitament exhigits o rebuts salaris o quantitats algunas, tornen e restituescan aquelles, e que las cosas en contrari fetas no pusan ésser contra las ditas franquesas tretas en conseqüència. Plau al senyor Rey.

§ 8

*Ordinació nova*³⁸⁹

Per haver-se permès y permetre's de algun temps ensà que los oficials y scrivans de criminal, quant van fora a pendre anqüestas, se fassan pagar las dietas y gastos de béns de aquells contra als quals resulta de la anqüesta alguna

³⁸⁸ Capítulo presentado por Jaume de Montanyans, embajador del Reino. (*loc. cit.*, f. 194).

³⁸⁹ Propuesta de *lege ferenda*.

culpa, se han seguit molts inconvenients perquè no solament se contrafà a las sobrescritas franquesas, però encare moltes voltas aquell qui apar culpant en la inquisició fiscal, feta la deffensa se veu ésser in[o]sent y, lo que pitjor és, que algunas voltas per ésser lo culpant pobre sercan adherèntias molt extrínsecas de algun rich de hont pugan cobrar o y encare, no trobant culpa contra al denuntiat en lo cas de que l'acusen, li escudrinyen sa vida hi.n reben informatió, lo que és contra tot dret. Per ço és necessari supplicar a Sa Magestad se servesca manar se guarden las ditas franquesas en respecte de las dietas dels officials y scrivans, y manar que de assí avant no.s fassen anqüestas sinó dels casos de què lo reo serà inculpat, si ya donchs lo acusador ab súpplia per a provar la consuetud del delinqüent no demanava se rebés informatió de altres delictes expressats en dita supplicatió.

TÍTOL III

DE CUSTÒDIA DE PRESOS Y DRET DE CARCELLATJA

§ 1

*Jaume I en la franquesa dada en València, a 19 agost 1273*³⁹⁰

Encare atorgam a vós e als vostres e stablim per tots temps que cristians e juheus qui presos seran tenguts en la presó de Mallorca no tenga hom presos en una casa, mas cristians en una casa e juheus en altra sien tenguts presos.

§ 2

*Jaume 2 en lo privilegi dat en Perpinyà,
a 18 de las kalendas de juny any 1284*³⁹¹

Per nós e per los nostres atorgam a tots los hòmens de la illa de Mallorca fora la Ciutat habitants, presents e sdevenidors, que per si o per missatjers o per catius de aquells ningun temps no sien tinguts donar ni pagar per carcellatja de la presó en la qual aquells, o algun de aquells, o alguns missatjers o catius de aquells, presos o turats seran, ay també en la ciutat com de fora, sinó dos diners de reals tantsolament per cascun die de cascuna persona, axí com los ciutadans e als habitants de la Ciutat de Mallorca donen e paguen lo carcellatja demunt dit.

§ 3

*Sancho en lo privilegi dat en Perpinyà,
a 3 de las idus de juny any 1316*³⁹²

Ab special privilegi concedim e atorgam als ciutadans e habitants del Regne de Mallorca, que sempre y quant algun d'ells seran presos en nostres càrcers, en qual-

³⁹⁰ ARM, *Llibre dels reis*, f. 30; *Llibre d'en Sant Pere*, ff. 6 y 101; Pergaminos Reales, Jaime I, 23.

³⁹¹ Data de 8 de las kalendas de junio (25 de mayo) de 1284 (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 12; *Llibre dels reis*, f. 67v).

³⁹² Privilegio de 11 de junio de 1316 (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 123).

savol temps que y stigan, si del crim per los quals són capturats ab diffinitiva sentència seran absolts de la qual no.s dega apellar, no sien tinguts pagar cosa alguna per carcellatja.

§ 4

*Lo mateix en altra privilegi dat en dit lloch,
a 8 de las idus de noembre 1319*³⁹³

A n'al fael Guillem de Buadella Portantveus de Governador y Lloctinent General, saluts. A instàntia dels faels nostres Jurats de Mallorca, vos diem y manam que quant se offerirà capturar bons hòmens en la nostra cúria de Mallorca fassau star aquells en las millors casas de la nostra cúria o càrrec, hagut respecte de las personas y qualitat dels presos, salva sempre la segura custòdia.

§ 5

*Lo mateix en dit lloch*³⁹⁴

Encare si algun home honrat o fembra honrada pres o presa serà tengut aquí, no sien tinguts en la casa hont los hòmens o las fembras de poca valor seran tenguts, mas sien tenguts e guardats en altra casa depertidament en la casa de la presó demunt dita.

TÍTOL IV

DE TORTURA

§ 1

*Sancho en lo privilegi dat en Mallorca, a 6 novembre 1321*³⁹⁵

Sobre las causas emperò criminals, de las interlocutòrias que seran promulgadas sobre de haver de tormentar algú, se puga apellar tantsolament.

§ 2

*Pere 3 en lo privilegi dat en Mallorca, a 8 de las kalendas de juliol 1343*³⁹⁶

Ningun habitador de Mallorca sia posat en los tormentes sens sentència promulgada ab prohòmens, y quant se tormentarà algú de dit Regne, sian allí presents dos prohòmens de aquells qui hauran entrevingut en la susdita sentència.

³⁹³ Privilegio de 6 de noviembre de 1319 (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 101v y 123v).

³⁹⁴ Se trata en realidad de una disposición otorgada por Jaime I el 29 de agosto de 1273 (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 6v).

³⁹⁵ Data de 2 de marzo del mismo año (ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 35v; *Llibre de jurisdiccions i stils*, f. 98. Pub. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 137).

³⁹⁶ Privilegio de 24 de junio de 1343 (ARM, Perg. 8; *Llibre d'en Sant Pere*, f. 27).

§ 3

*Ferrando 2 en lo privilegi dat en Barcelona,
a 16 de mars any 1481*³⁹⁷

Per tant lo dit embaxador supplicarà a la dita Real Magestad plàcia provehir e manar en via de privilegi o franquesa, a aquest seu Regne atorgar que de aquí avant los dits magnífics Jurats de aquest predit Regne e dos de aquells hajan de ésser en las ditas torturas e qüestions presents, requests e demenats, tant en aquellas qui.s faran per lo President o Governador com per los altres oficials inferiors; e no sia algú de aquí avant tormentat sens los dits Jurats e dos de aquells requests e demenats tant per lo dit president o Governador com per los altres oficials; e assò no obstant qualsavol ús, pràtiga e altras cosas las quals en cas contrari allegar se poguessen. Plau al senyor Rey.

TÍTOL V

DE COMPOSITIONS, REMISSIONS E GUIATJAS

§ 1

*Sancho en las ordinations que stan en lo Llibre d'en Senpere, fol. 35*³⁹⁸

Item que en la cúria no.s fassen compositions ab algú criminós sens que primer no sia feta compositió ab aquell qui ha rebut lo dany si el qui haurà rebut lo dany haurà denunciat aquell a la cúria o lo criminós haja donat fermaça de satisfacer lo dany a n'al qui haurà rebut aquell quant a notítia de la cort vindrà.

§ 2

*Pere 3 en los capítols de Lleyda, a 26 de octubre 1380, en lo cap. 10*³⁹⁹

Item que si algú acordadament farà algun homey en lo Regne de Mallorca e islas ad aquell adjacents e après serà guiat per vós senyor, o haurà tinguda remissió de dit crim, que plàcia a vós provahir e ordenar que aquell aytal après de dit guiatja o remissió dins sinch anys après comptadors no pusca star o habitar en la ciutat, vila, lloch o parròquia a hont lo crim haurà comès, e si lo dit crim no serà fet acordadament, que per tres anys no.y pusca habitar, com per la presència de dits homajers se seguescan suvint grans danys que no.s seguirien après llonch temps passat del dit homey. Plau a Sa Magestad.

³⁹⁷ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 198.

³⁹⁸ Loc. cit., f. 35. Es un capítulo de ciertas instrucciones dadas por Jaime II al Lugarteniente de Mallorca, de las que no consta la fecha.

³⁹⁹ Se trata de uno de los capítulos concedidos en las cortes de Lérida de 1380, que fueron sancionados el 16 de octubre de aquel año. ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 95v; *Llibre de Corts generals*, f. 71. En realidad el Rey ordena que se provea según las constituciones de Cataluña, como en el capítulo anterior (*Supra*, III, XVI, 3). En la numeración del *Llibre d'en Sant Pere* es el capítulo 10, y el 29 en el *Llibre de Jurisdiccions i Stils*.

§ 3

*Ordinació de Pelay Unis*⁴⁰⁰

Item que ningun official dels susdits gosa, de vui en avant, ni puga, lliberar algú de crim, càrrec o fermança, encare que aquell haje admès a compositió per ocasió de dit crim o si haia feta remissió fins y tant a l'instant sia plenament satisfet, aiustant que qualsavol qui de qualsavol crim serà condemnat, o haurà transigit en la cort, o compositió o remissió haurà demanat y obtengut sots qualsavol color, en lo mateix punt sia hagut per confessat y convensut en quant a l'interès de la part ofesa, a la qual sens altre procés sia tingut resercir lo dany y despesas, segons taxatió del jutge ab concell de son assessor feadora, antes que de ditas càrcers o de la cautió fideiussòria si alguna ne haurà dada, o del crim serà alliberat, ni puga gaudir de dita remissió o compositió, antes bé resten ell y ses fiances obligats fins y tant lo offès sia satisfet, y de la taxatió dels danys y despesas no sia lícit en alguna manera appellar sinó de l'accés y alashoras una volta tantsolament ans bé en continent se fassa plena executió en los béns del delat o malfactor o de sa fiança, y si no té béns ho pach en pena corporal, y lo official al dit delat lliberarà de càrcers per alguna de las causas sobre ditas sens pendre primer cautió, lo dit official y ses fiances sian tinguts de sos béns los dits danys recessir com stava obligat lo delat per haver fet la causa pròpia.

§ 4

*De las ordinations reals que estan en lo Llibre d'en Senpere, fol. 35*⁴⁰¹

Item si feta la inquisitió apareixerà a n'al jutge que no serà provat, sobresega en fer la sentència a n'al reo y alliberarà lo reo si pres lo tindrà, y allibera axí mateix las fianças que dit reo haurà donadas.

§ 5

*Pere 3 en las Corts celebradas en Monsó als regnes de Aragó, València y Mallorca*⁴⁰²

Item que totas manlleutas fetas e feadoras en las corts reals per fets criminals per qualsavols personas o per qualsavulla rahons, passat un any que són o seran stadas fetas sian hagudas per nullas, y que los manulleutadors passat lo dit any sian haguts per absolts e deslliures de las ditas manulleutes, e que semblanment se entenga de aquells qui són comenats a algú o alguns axí com a carsallers.

⁴⁰⁰ Cap. LXVI. MOLL, A., *Ordinacions...*, p. 35.

⁴⁰¹ Loc. cit., f. 35. Es un capítulo de ciertas instrucciones dadas por Jaime II al Lugarteniente de Mallorca, de las que no consta la fecha.

⁴⁰² Cap. LVII de las Cortes de Monzón de 1376 (ARM, *Llibre de Corts generals*, ff. 45-45v). El monarca concedió dicho capítulo por un periodo de cuatro años.

TÍTOL VI

DE CONDEMNATIONS Y PENAS

§ 1

*Jaume I en la primera franquesa*⁴⁰³

Si algú de algun crim serà condemnat, de la qual condemnatió sostindrà pena corporal, no perde sos béns ni part de sos béns ans bé puga llíberament testar y dexar-los a qui voldrà.

§ 2

*De las ordinations del Rey don Sancho que són en Llibre d'en Senpere, fol. 35*⁴⁰⁴

Item que del bendetjat o fugitiu no.s reba compositió ne firma de dret, ni manco se admeten las exceptions o deffensions [que] podrà donar lo tal bendetjat [que no] venga en poder de la cort.

§ 3

*Alfons 4 en lo privilegi dat a 11 de agost 1430*⁴⁰⁵

Diem vos y manam de certa sciència y expressament, sots indignatió de nostra gràtia y mercè y de mil florins de or, que la dita consuetut e ús observeu del tot, y las personas francas, de qualsavol conditió, natió o stament sian, per qualsavol causa o rahó de aquí al devant en lo dit Regne de Mallorca no assoteu, antes bé de la dita novatió y de qualsavols altrás cosas contra la consuetut e ús del dit Regne de Mallorca vos abstendreu de aquí al devant, y assò no mudareu per ninguna rahó o causa com de nostra sciència deliberadament y pensadament ho hajam axí determinat provahir, llavant-vos la potestat y poder de fer lo contrari, y decleram írrito e invàlido si alguna cosa en contrari de lo susdit fareu.

§ 4

*Ordinació nova*⁴⁰⁶

Ha mostrat la experiència que los enderrochs de casas que se han fet per penes de delictes an aportat ab si inconvenients notables perquè a més de que.s deforma la ciutat y lo públich ornato d'ella, las demás vegadas se castiga ab assò lo innocent,

⁴⁰³ Carta de Población de 1 de marzo de 1230. Cap. XXIV.

⁴⁰⁴ Loc. cit., f. 35. Es un capítulo de ciertas instrucciones dadas por Jaime II al Lugarteniente de Mallorca, de las que no consta la fecha.

⁴⁰⁵ ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 147v.

⁴⁰⁶ Propuesta de *lege ferenda*. Una petición semejante había sido presentada en 1606 por los síndicos Albertín Dameto y Gabriel Ferrer. A pesar de que consta que el Rey, el 9 de septiembre de 1606, solicitó al Lugarteniente un informe sobre la cuestión, no se consiguió su aprobación (ARM, Cod. 31, f. 52).

per ço com o són vincladas las ditas casas o obligadas a tant censal que lo qui manco hi té és lo qui ha delinquit, y resten sens culpa punits los fideïcommisaris y creditors censelistas, tot lo qual cessaria si no.s feyen semblants enderrochs y en lloch d'ells succehís la confiscatió de las casas, y d'esta manera restaria ben provahit als fideïcommisaris y creditors o se n'aprofitaria lo Real Patrimoni sens afear las poblacions, o tindria loch Sa Magestad fer-ne en son temps mercè si fos de son real beneplàcit. Per ço és convenient se supplica a Sa Magestad sia de son servey manar que de vuy en havant no.s fassen enderrochs de casas sinó que.s guarde la forma sobre dita, o la que a Sa Magestad millor aparega.

§ 5

*Jaume 3 en lo privilegi dat en Mallorca,
a 7 de las kalendas de dezembre 1336*⁴⁰⁷

Manam ab aquest edicte que en lo Regne de Mallorca e illas ad aquell adjacents inviolablement sia observat, posant-hi los officials tota diligència, que si algú o alguna en qualsavols causa civil testimoni fals haurà fet en qualsavol manera, li sia tallada la llengua, perquè d'esta manera en lo membre per lo qual ha delinquit sia justament castigat, y lo que ab la paraula impia tan gran maldat ha volgut cometra ab scilensi continuo senta tristesa, y a desterro sia embiat, perquè el que comet tanta sevítia no sufrim en alguna manera que reste en nostras terras, perquè en la conversatió iniqua de aquell no.s gasten altrás. Si emperò després d'ésser desterrat tornarà, sia sentensiat a mort. Si emperò en causa criminal, com esta maldat de testimonis falsos se haja més eficazment de castigar, volem que si algú o alguna de delat de crim algú fals testimoni farà de qualsavol manera, ab últim suplici sia castigat, com en la causa criminal major parill se veja que en la civil, lo delicte dels falsos testimonis en criminal se ha de tenir per més grave y major pena requer.

---

⁴⁰⁷ Datado el 4 de las kalendas (28 de noviembre). ARM, *Llibre d'en Sant Pere*, f. 121; *Llibre de Jurisdiccions i Stils*, f. 166.

4.3 **REAL CÉDULA DE NUEVA PLANTA DE LA REAL AUDIENCIA DEL REINO DE MALLORCA (16 DE MARZO 1716, SAN LORENZO EL REAL)**

Don Phelipe, por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de León, de Aragón, de las Dos Sicilias, de Ierusalén, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia, de Mallorca, de Sevilla, de Cerdeña, de Córdoba, de Córsega, de Murcia, de Jaén, de los Algarves, de Algecira, de Gibraltar, de las Indias Orientales y Occidentales, Islas y Tierra firme del Mar Océano, Archiduque de Austria, Duque de Borgoña, de Bravante y Milán, Conde de Abspurg, de Flandes, Tirol y Barcelona, Señor de Vizcaya y de Molina, etc.

Marqués de Lede, Pariente, Teniente General de mis Exércitos y Comandante General en el Reyno de Mallorca; Regente y Jueces de la mi Real Audiencia en el mismo Reyno, que residirá en la Ciudad de Palma.

1. Por quanto por Decreto de 28 de Noviembre del año próximo passado, señalado de mi Real mano, he sido servido de dezir, que aunque por diferentes Pragmáticas de los Reyes mis predecesores, se halla reglado el Gobierno de essa Isla y Reyno de Mallorca, he considerado que las turbaciones de la ultima guerra le han dexado en estado, que necessita de algunas nuevas providencias para su mayor seguridad, paz y quietud de sus Naturales, por lo qual,
2. He resuelto, que en la Audiencia compuesta de un Regente, cinco Ministros y un Fiscal, presida el Comandante General de mis Armas, que huviere en él, sin voto en las causas de Justicia, aunque las tendrá en las de Gobierno, y se le deverá avisar en las graves, antes de tratarse, por medio del Escrivano principal de la Audiencia, o con papel firmado del Regente, por si quiere concurrir.
3. El Regente de la Audiencia gozará de dos mil Reales de a ocho de salario al año; y los Ministros Togados y el Fiscal mil cada uno.
4. El referido Regente y Ministros han de conocer de las causas Civiles y Criminales, en la forma y manera que lo hazían antiguamente; y el Fiscal ha de entender solo en hazer las instancias, que combengan, en las causas Criminales y en las Civiles en que tuviere interés mi Real Fisco.
5. Teniéndose entendido que el Regente no ha de poder por si despachar cosas pertenecientes a Justicia porque todas han de correr por la Audiencia con los cinco Ministros, de los quales los dos más modernos harán las Sumarias de causas Criminales y prisiones, y las demás, que combenga, y acordare la Audiencia, juntándose esta tres horas por la mañana, todos los días que no fueren feriados, y los Lunes y Jueves por la tarde, para tratar cosas de Gobierno, y Votar pleytos observándose en quanto a las Fiestas de Corte lo que antiguamente se practicava.
6. Y porque estos ministros tendrán que tratar muchas cosas de Gobierno y para que puedan más promptamente despachar las causas que ocurran, he resuelto también, que por ahora, haya dos Relatores, que por turno hagan relación de las Causas Civiles y Criminales, y cobren los derechos en la forma que se cobravan antes en los juzgados de esse Reyno los de sentencia, haziendo la cuenta de forma que cada uno de los dos Relatores perciba quatrocientos Reales de a ocho al año, sin tomar cosa alguna de las partes, y estos

Relatores tendrán el primer asiento en el banco de los Abogados, para que las partes logren toda la mayor satisfacción en la administración de la Justicia, substanciándose las causas públicamente y ante toda la Audiencia.

7. He resuelto se celebre assí mismo Lunes, Miercoles y Viernes Audiencia pública, en la qual se darán por escrito las peticiones que las partes quisieren, y podrán también en otro día presentarlas ante el Escrivano de la Causa, si se passaren los términos, los quales han de ser arbitrarios, assí en las Causas Criminales, como en las Civiles, a fin de que se puedan abreviar, y evitar dilaciones calumniosas.
8. En el modo de proceder en las Causas Civiles y Criminales, número de Escrivanos y Ministros inferiores, Aranzel de derechos y lo demás se observaran las Pragmáticas y Estilos antiguos; teniendo entendido que las apelaciones que antes se interponían al Consejo de Aragón, se interpondrán en adelante para el Consejo de Castilla; y sobre estas cosas antiguas huviere alguna que necessite de reformation, me la consultará y propondrá la Audiencia.
9. Y necessitándose en el presente estado de essa Isla y Reino de atender con el mayor cuydado y vigilancia a su mejor Gobierno, y siendo para lograrlo, de la mayor importancia, elegir las personas más hábiles, y no exponerlo a la contingencia del Sorteo; He resuelto que por ahora y durante mi voluntad se nombren veinte Jurados que rijan y gobiernen lo Económico y Político de la Ciudad de Palma; y doze para que gobiernen la de Alcudia, también en lo Económico y Político; y en los demás lugares del Reyno los que fueren necessarios, según el número de la población de cada uno; reservándome yo la nominación de los que huvieren de elegirse para las dos Ciudades de Palma y Alcudia, y haziéndola la Audiencia por lo que mira a otros Lugares, de que me dará cuenta.
10. He resuelto assimismo haya un Veguer en la Ciudad de Palma, con dos Assessores Letrados, y otro en la de Alcudia con un Assessor Letrado, y un Bayle en cada uno de los demás Lugares, los quales Vegueres y Bayles han de conocer en primera instancia de la causas Civiles y Criminales, con apelación a la Audiencia, y en las causas Criminales, luego que se cometiére algún delito grave en la Jurisdicción de cada Ciudad o Lugar, deberá el Veguer o Bayle dar cuenta a la Audiencia para que esta nombre y embíe un Juez Pesquisor, que avoque la Causa o haga lo que más convenga, respecto de que en las Causas Criminales ha de tener la Audiencia (como mando tenga) libre y superior autoridad.
11. Siendo mi intención honrar y premiar indistintamente todos mis Vassallos, según el mérito de cada uno, y emplearlos como juzgare más conveniente: Declaro y mando, que en adelante cessen en esse Reyno las costumbres y leyes que hablan de Extrangería.
12. Manteniéndose el Consulado de la Mar, y lo que fuere necessario establecer para su mejor Gobierno, me lo representará la Audiencia y el Intendente, con todo lo demás que juzgaren conveniente, para el aumento y ventajas del Comercio de essa Isla.
13. Y porque en el estado presente de ella, estando sin abrigo de otros Dominios míos, se halla más expuesta a las invasiones de los Moros de África, y por esta razón es necesario, y aun preciso, mantener en ella mayor número de Tropas, resultando de aquí mayores gastos, y conviniendo es-

cusar los que no fueren precisos, he resuelto cessen por ahora los Oficios de Procurador Real, y de Bayle, los de la Fortificación, y los demás de que no se haze especial mención en el referido mi Real Decreto; y correrá lo que toca a Gobierno y Justicia por la Audiencia y lo que mira a Hazienda por un Intendente, o por la persona que yo nombrare, quien me dará cuenta de los censos y cargas que huviere sobre las Rentas, para dar prompta providencia a la satisfacción de las que devieren pagarse.

14. Y sobre la ultima Concordia aprovada por el Señor Rey D. Carlos Segundo mi Tío (que está en Gloria) en quince de enero de mil seiscientos y noventa y quatro, me consultará el Comandante General, el Regente y Ministros de la Audiencia y el Intendente lo que se le ocurriere y pareciere más justo y conveniente.
15. Quedando por ahora también reservadas a mi disposición la Regalía de fabricar moneda, y las demás, assí en essa Isla, como en la de Iviza.
16. Y por la misma razón se regularan los Alojamientos y quarteles, y las Tropas por mi Comandante General de esse Reyno, según la necessidad, atendiendo a que se moleste a esos Naturales lo menos que sea possible.
17. En la isla de Iviza habrá un Ministro que conocerá de las Causas que se ofrecieran en ella y otorgará las apelaciones como antiguamente se hazía; y lo perteneciente a Hazienda en aquella Isla, será gobernado por el Intendente de essa.
18. En todo lo demás que no está aquí comprehendido, es mi voluntad, y mando se observen todas las Reales Pragmáticas y Privilegios con que antiguamente se governava esse Reyno, menos en las causas de Sedición y Crimen de Lesa Magestad y en las cosas y dependencias pertenecientes a Guerra, quedará por ahora todo libre a la disposición de mi Comandante General.

Por tanto os mando, que luego que recibays esta mi Cedula, guardays, cumplays y executeys y hagays guardar, cumplir y executar, sin que en manera alguna se controvierta, todo lo que en ella expressado en la conformidad que se contiene, consultándome promptamente en los casos y cosas que se previenen, exceptuan y limitan, para que enteramente quede arreglado y perfectamente establecido el Gobierno Económico y Político de esse Reyno, y se mantengan mis Vassallos en una uniforme paz y quietud, y se administre rectamente la Justicia que es el fin principal, y lo que siempre he deseado; haziendo poner esta mi Cédula en el Archivo de essa Real Audiencia para la mayor seguridad, permanencia y estabilidad, y que en todos tiempos conste de esta mi Real resolución, de la qual hareys sacar el traslado, o traslados que conduxeren y fueren necesarios, para que se consiga y tenga efecto lo resuelto por mi; a los quales, estando autorizados, y legalizados en forma, se les dará entera fee, y crédito, como si fuesse a esta mi Real Cedula original, que assi procede de mi Real Voluntad.

Dada en San Lorenço el Real a diez y seys de Março de mil setecientos y diez y seys.

Yo el Rey.